

706 A 26

NEDERLANDS GEWAPENDE NEUTRALITEIT.

BESCHOUWINGEN
OVER
NEDERLANDS GEWAPENDE NEUTRALITEIT
BIJ EEN OORLOG TUSSCHEN ANDERE MOGENDHEDEN.

DOOR
N. BOSBOOM,
1e Luitenant der Artillerie.
EN
W. HOOGENBOOM,
Gep. Kapitein der Artillerie.

Uitgegeven voor rekening van de VEREENIGING TER BEOEFENING VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP.

1887/88.

~~~~~

's GRAVENHAGE,
C. VAN DOORN EN ZOON,
HOF-BOEKHANDELAREN,
1888.

ALGEMEENE INHOUD.

	Bladz.
Voorwoord van het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap	1
Verslag der Commissie, belast met de beoordeeling van de antwoorden op de prijsvraag A	3
Over de militaire maatregelen door Nederland te nemen tot het handhaven eener gewapende neutraliteit, door N. Bosboom, 1 ^e Luitenant der Artillerie	17
Handhaving der gewapende onzijdigheid, door W. Hoogen- boom, gep. Kapitein der Artillerie	125

IN DE
GENEESKUNDIGE
BIBLIOTHEEK

Den 25sten Februari 1886 heeft het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, krachtens hare bevoegdheid, vastgesteld in Art. 24 van het Reglement der Vereeniging, de navolgende prijsvraag uitgeschreven:

Welke militaire maatregelen moeten worden genomen, indien Nederland bij een oorlog tusschen andere mogendheden, zich tot eene gewapende neutraliteit wenscht te bepalen?

De gewapende neutraliteit zóó op te vatten, dat het streven wordt gehuldigd om met alle partijen op vriendschappelijken voet te blijven; het denkbeeld van bedreiging moet uitgesloten zijn.

Voor de voldoende beantwoording dezer prijsvraag, waarvan de mededinging was opengesteld voor leden en niet-leden der Vereeniging, werd door haar een prijs van f 500 uitgelooft.

Op den vastgestellten datum van 1 Maart 1887 waren daarop 4 antwoorden ingekomen, die in handen zijn gesteld van de daartoe door het Bestuur benoemde jury van beoordeeling, de H.H. GERICKE, DE LOUTER en ROOSEBOOM.

Deze heeren hebben zich met den meesten ijver en wel-

willendheid van deze taak gekweten, waarvoor hun hierbij de welgemeende dank van het Bestuur wordt toegebracht.

Het rapport dezer Commissie wordt hieronder in extenso opgenomen.

Het Bestuur heeft zich geheel vereenigd met de daarin vervatte conclusie en laat, in overeenstemming daarmede en met goedkeuring der inzenders, de beide best gekeurde antwoorden, in alphabetische volgorde van de namen der schrijvers, hierachter volgen.

Aan ieder van de leden der Vereeniging van 1887/88, wordt een exemplaar van dit werk gratis aangeboden.

Het Bestuur :

P. M. NETSCHER, *Voorzitter.*

C. BOSSCHER, *Onder-Voorzitter.*

L. J. W. VAN ROUVEROIJ.

K. ELAND.

C. L. W. MOORREES.

M. H. J. PLANTENGA.

JHR. MR. V. BAUD.

JHR. MR. R. A. KLERCK.

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN,

Secretaris en Penningmeester.

VERSLAG van de Commissie, belast met de beoordeeling van de antwoorden op de prijsvraag A, uitgeschreven door de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Den 25sten Februari 1886 werd door de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap een drietal prijsvragen, *A*, *B* en *C* uitgeschreven, waarvan die sub *A* aldus luidde:

Welke militaire maatregelen moeten worden genomen, indien Nederland bij een oorlog tusschen andere mogendheden, zich tot eene gewapende neutraliteit wenscht te bepalen?

De gewapende neutraliteit zóó op te vatten, dat het streven wordt gehuldigd om met alle partijen op vriendschappelijken voet te blijven; het denkbeeld van bedreiging moet uitgesloten zijn.

Voor het best gekeurde en op zichzelf goede antwoord van elke prijsvraag werd eene som van *vijf honderd gulden* uitgelooft.

De antwoorden op de prijsvraag *A* — die ingekomen moesten zijn vóór den 1sten Maart 1887 — zijn beoordeeld geworden door eene Commissie, bestaande uit de navolgende heeren:

W. L. A. GERICKE, gep. Schout-bij-Nacht, oud-Minister van Marine.

Mr. J. DE LOUWER, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; en

W. ROOSEBOOM, majoor bij den generalen staf, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Vier antwoorden zijn ingekomen, namelijk:

A. Met het motto: „*Si vis pacem, para bellum.*”

B. Met het motto: „*Il n'y a d'indépendance, de neutralité véritable que celle qui s'appuie sur une bonne organisation militaire. Un peuple fort est toujours sûr d'avoir des amis; un peuple faible, au contraire, ne trouve que des maîtres, même parmi ses alliés.*”

C. Met het motto: „*Een eerlijke staatkunde en een degelijke krijgsmacht zijn, voor kleine Staten vooral, de beste waarborgen voor het behoud van den vrede.*”

en D. Met het motto: „*En desespereert nimmer.*”

Bij het antwoord C was gevoegd een verzegeld pakket, inhoudende een aantal schetsen, waarop, volgens mededeeling van den inzender, de beschrijving met zijne eigene hand was geschied. Bij de toezending van dit antwoord aan de Commissie, werd aan haar door het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap de beslissing overgelaten omtrent het al of niet openen van dat pakket, met aanbod evenwel — voor het geval zij bezwaar mocht maken — die teekeningen door bemiddeling van een der leden van het Bestuur te doen overmaken.

Met het oog op de stellige bepaling van de voorwaarden van deelneming, dat de antwoorden om ter mededinging naar den prijs te worden toegelaten, met eene andere hand dan die van den auteur moesten zijn geschreven, meende de Commissie niet

over te moeten gaan tot het openen van het pakket en gaf zij hiervan kennis aan het Bestuur voornoemd, dat de welwillendheid had, haar na eenigen tijd copieën van die schetsen te doen toekomen.

Na ernstige overweging en zorgvuldige vergelijking van de ingekomen antwoorden en na wisseling van gedachten daarover, heeft de Commissie de eer, dit verslag aan het Bestuur der Vereeniging uit te brengen.

Tot haar leedwezen is de Commissie tot het besluit moeten komen, geen der ingekomen antwoorden ter bekroning voor te dragen. Daarmede is echter volstrekt niet gezegd, dat naar het oordeel der Commissie die stukken van weinig waarde zijn; integendeel, zij aarzelt niet als hare meening uit te spreken, dat al de ingekomen antwoorden hunne eigenaardige verdiensten hebben, dat zij alle gunstige getuigenis afleggen van de kennis, het oordeel of den ijver van den schrijver; maar, daar volgens de voorwaarden van deelneming de prijs werd uitgelooft voor het best gekeurde en *op zichzelf goede* antwoord, meent de Commissie geen antwoord ter bekroning te mogen aanbevelen dat — hoe verdienstelijk het ook overigens moge zijn — van eene verkeerde opvatting van de strekking der vraag blijk geeft, of wel de eene of andere ernstige leemte bevat.

Zij stelt er prijs op daarbij de getuigenis af te leggen, dat elk van de leden der Commissie in het bijzonder er naar gestreefd heeft — vooral in eene zaak als deze, waaromtrent zeker vrij uiteenlopende meeningen kunnen bestaan — niet te zeer vast te houden aan eigen opvattingen, maar de meest mogelijke objectiviteit te betrachten.

In geen een deele kan het op den weg der Commissie liggen eene uitvoerige critiek der ingekomen antwoorden te leveren; aan te wijzen al de punten van verschil, die er tusschen de Schrijvers en de leden der Commissie in tal van zaken bestaan, of op te geven de onjuistheden of onnauwkeurigheden, die hier en daar worden aangetroffen, maar wel meent de Commissie ver-

plicht te zijn, zoowel aan het Bestuur der Vereeniging als aan de inzenders, zij het ook zeer beknopt, op te geven om welke redenen zij bezwaar meent te moeten maken de ingekomen antwoorden ter bekroning voor te dragen.

In het antwoord A wordt nauwkeurig nagegaan de wijze, waarop bij den tegenwoordigen stand der levende en doode strijdkrachten, de mobilisatie zou moeten plaats hebben; de voorhanden sterkte aan personeel bij leger en schutterijen wordt naar de behoefte verdeeld; veel détails worden met de meeste zorg nagegaan; zelfs wordt de regeling der treinen bij de opkomst der militie nauwkeurig bepaald en berekend hoeveel spoorwegmaterieel daarvoor noodig is.

Met de beschrijving van de wijze waarop de mobilisatie van het leger zou moeten plaats hebben, is ongeveer de helft van den inhoud van het antwoord gemoeid.

Op de volgende 18 bladzijden wordt het op voet van oorlog brengen der vloot behandeld. Ook hier treft men eene berekening aan van het beschikbare personeel en het materieel, dat daarmede bemand zoude kunnen worden, gevolgd door eene verdeling van dat materieel over de verschillende wateren.

Vervolgens wordt eene gedetailleerde opgave gedaan van de sterkte der verschillende bezettingen. Aan infanterie worden daarvoor in het geheel 11 bataljons bestemd.

Het vierde hoofdstuk handelt over de opstelling van het veldleger en het vijfde of laatste over het oproepen en oefenen van voldoende reserves.

Hoewel de Commissie gaarne hulde brengt aan den ijver en de zorg, waarmede de zaak door den Schrijver, waar het détails van legerinrichting en administratie betreft, is behandeld, zoo is zij toch eenparig van oordeel, dat het antwoord beneden het onderwerp is gebleven. Algemeene gezichtspunten ontbreken ten eenenmale; de verschillende gevallen, waarin het noodig kan zijn zich te wapenen tot het handhaven der neutraliteit worden niet behoorlijk onderscheiden; hoofdzaken gaan teloor in eene zee van détails. Ook worden in het algemeen de voorgestelde maatregelen niet voldoende gemotiveerd.

Wat de opstelling van het leger betreft, zoo komt het der Commissie voor, dat de Schrijver in het algemeen meer een toestand voor oogen heeft gehad, waarbij Nederland een der oorlogvoerende partijen is, dan wel een toestand, waarbij de wapening alleen plaats heeft ter handhaving der neutraliteit, want juist de met het oog op de schending onzer onzijdigheid gevaarlijkste gedeelten van ons land worden geheel onbezet gelaten. Noch op Walcheren (1), noch in de provincie Groningen, noch in het Zuiden van Limburg worden troepen geplaatst; de afdeelingen, die zich aldaar in vreedstijd bevinden, worden zelfs verwijderd; ten oosten van de Maas en ten zuiden van Roermond is zelfs geene cavalerie ter observatie der grens; van het vernielen van groote bruggen over die rivier wordt met geen enkel woord gewag gemaakt.

Waar dus zoo weinig in het oog zijn gehouden de eischen door den neutraliteitstoestand gesteld, gelooft de Commissie niet uitvoeriger de redenen uiteen te moeten zetten, die haar beletten het antwoord A ter bekroning voor te dragen.

Het antwoord B, gedrukt ingezonden, is door al de leden der Commissie met genoeg gelezen. Daargelaten of de vorm — brieven van een oom aan zijn neef — de meest gepaste is voor de beantwoording eener prijsvraag, moet worden getuigd, dat die brieven door hunne beknoptheid en helderheid een aangename indruk maken. Ook geeft de inhoud blijk van practischen zin, terwijl de meeste voorstellen goed worden gemotiveerd.

Niettegenstaande al de leden der Commissie dit beamen, zoo zijn zij toch eenparig van oordeel, dat er voor hen geene vrijheid bestaat dit antwoord ter bekroning aan te bevelen, omdat het in sommige opzichten te onvolledig en schetsmatig is — getuige inzonderheid het weinige dat omtrent de Marine wordt gezegd; voorts omdat de Schrijver, hoewel in het algemeen zijne uitgangspunten niet onjuist zijn, zich toch niet helder rekenschap

---

(1) Alleen wordt gesproken van het vooruitschuiven van waarnemingsposten op Walcheren door het bij Breda en Oudenbosch opgestelde 3de Regiment Infanterie.

heeft gegeven van rechtstoestanden en rechtsbegrippen. Zoo wordt bijv. de beteekenis van tractaten geheel door hem over het hoofd gezien, waar verondersteld wordt, dat België met Duitschland verbonden tegen Frankrijk, of dat België met Frankrijk verbonden tegen Duitschland optreedt. Van de verplichte onzijdigheid van België wordt daarbij geheel gezwezen, niettegenstaande die onzijdigheid aan België volstrekt verbiedt zich te verbinden met eene andere Mogendheid met het doel eene derde te bestrijden. Hetgeen gezegd wordt omtrent de Wester-Schelde geeft, evenals de voorgestelde plaatsing der troepen, van hetzelfde blijk. Immers het niet bezetten van Vlissingen, het geheel ontblooten van mobiele troepen van de oevers der Schelde, zelfs in het geval dat België in staat van oorlog mocht verkeereren, levert het bewijs, dat in dit opstel de rechtsgrondslagen worden gemist, die daarin allerminst zouden mogen ontbreken.

Ook het niet bezetten van Delfzijl — zij het ook met eene geringe macht — bij een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland, terwijl de drie noordelijke provinciën geheel zonder troepen zijn, komt der Commissie bedenkelijk voor.

De Commissie meent ook hier met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan enkele onnauwkeurigheden, alsmede eene opgave van al hetgeen, waarin zij met den Schrijver van gevoelen verschilt; toch gelooft zij niet te moeten verzwijgen, dat de maatregel, voorgesteld ten opzichte der schutterijen, namelijk het kazerneeren in ledig staande kazernes van de Noord- en Zuid-Hollandsche garnizoenen, of het vereenigen in kampen van barakken van bataljons schutterij, gevormd uit oudgedienden bij het leger, haar in strijd schijnt met de bestaande wet op de schutterijen, daar art. 77 dier wet aan de Regeering, wanneer de geheele militie zal zijn bijeengeroepen, alleen de bevoegdheid geeft tot het *voorbereiden* van de mogelijke vereeniging der dienstdoende en rustende schutterijen en tot het op uitgebreider schaal doen houden van oefeningen, terwijl bovendien art. 78 eene andere volgorde van oproeping voorschrijft en geen oudgedienden als zoodanig kent.

Daar de Commissie dus op grond van het opgemerkte geen voorstel ter bekroning van dit antwoord meent te mogen doen, kan buiten beschouwing blijven de vraag, in hoever op die bekroning van invloed zou moeten zijn de omstandigheid, dat door het inzenden van een *gedrukt* stuk niet voldaan is aan de gestelde voorwaarde, dat de antwoorden, om ter mededinging naar den prijs te worden toegelaten, met eene andere hand dan die van den auteur *op half blad geschreven* moeten zijn.

Het antwoord *C* legt ongetwijfeld goede getuigenis af, zoowel van de militaire kennis van den Schrijver, als van de aandacht en de zorg, waarmede hij de verschillende gevallen, die zich kunnen voordoen, heeft overwogen. Het is een stuk, dat zeker aanleiding geeft tot eene ernstige overdenking van hetgeen bij, en ook na, eene schending onzer neutraliteit zou kunnen geschieden en dat — men moge des Schrijvers meeningen al of niet deelen — daardoor reeds groot nut kan stichten. Uit een zuiver militair oogpunt heeft dit opstel, naar het oordeel der Commissie, belangrijke waarde. Toch bestaan daartegen bij haar ernstige bedenkingen.

In de eerste plaats wat betreft den vorm. Daarmede wordt niet bedoeld de stijl en de spelling — hoewel deze ongetwijfeld menigmaal te wenschen overlaten — maar meer bepaald de indeeling; algemeene grondslagen worden gemist en ook daaraan moet het waarschijnlijk worden toegeschreven, dat op tal van plaatsen de maatregelen, door den neutraliteitstoestand gevorderd, zoo onjuist worden weergegeven. De Schrijver geeft geen blijken eene heldere voorstelling te hebben van het begrip en het recht der neutraliteit; tal van betwistbare stellingen worden geuit. Zoo bijv. de bewering „dat de Rijkstelegraaf niet mag worden gebezigd om berichten omtrent oorlogszaken naar een der oorlogspartijen over te brengen”; zóó de regel „dat wanneer schepen, door den vijand achtervolgd, vluchten op neutraal gebied, waar de vervolging moet gestaakt worden, de bemanning dier vaartuigen aldaar ontwapend moet worden”; zóó de stelling „dat onzijdige staten het vervoer van steenkolen

over hun territoire niet mogen toestaan" en dergelijke meer.

De verplichte neutraliteit van België wordt door den Schrijver geheel over het hoofd gezien, zoowel waar hij de stelling uit „dat elke Staat het recht heeft te beslissen of hij, bij een oorlog tusschen andere Staten, al dan niet neutraal blijft", als waar hij een defensief verbond van België en Nederland met de verplichte neutraliteit van eerstgenoemden Staat bestaanbaar acht.

Dat de Schrijver zich geen rekenschap geeft van den rechtsgrond bij zijne beschouwingen omtrent de te nemen maatregelen ter handhaving onzer neutraliteit, blijkt voorts uit zijne overdreven vrees om aanstoot te geven aan andere Mogendheden, uit zijne beschouwingen omtrent de handhaving der neutraliteit op de Wester-Schelde, wanneer België een der oorlogvoerende partijen is en uit zijn voorstel om volstrekt geene maatregelen te nemen tegen eene eventueele schending onzer neutraliteit in het gedeelte der provincie Limburg bezuiden Roermond, tenzij dat gedeelte als voortdurende communicatie-lijn door eene der oorlogvoerende Mogendheden mocht worden gebezigd.

Na een voorwoord, eene inleiding en eenige algemeene beschouwingen behandelt de Schrijver in de eerste plaats een oorlog tusschen Duitschland en een of meer andere Staten van Europa, behalve België, en begint met uitvoerige beschouwingen omtrent hetgeen ons te doen staat bij het uitbreken van een oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk. Een overzicht wordt gegeven van hetgeen alsdan volgens het mobilisatievoorschrift moet geschieden, met opgave van wat achterwege zou kunnen blijven, zoolang er geen direct oorlogsgevaar is. Op tal van belangrijke zaken wordt de aandacht gevestigd en verschillende voorstellen des Schrijvers verdienen naar het oordeel der Commissie aanbeveling, hoewel zij zich niet ontveinst, dat de Schrijver aan ons zoo weinig talrijk leger wel eene wat te uitgebreide taak toedenkt. Hij verdiept zich voorts in eene beschouwing van verschillende gevallen, die zich na eene schending onzer neutraliteit zouden kunnen voordoen, om aan te toonen, dat de aanvankelijke opstelling der troepen, zooals

die door hem wordt aangegeven, ook met het oog op die gevallen voldoet aan de eischen, die daaraan gesteld moeten worden. De Commissie is van oordeel, dat hier het bestek der prijsvraag eenigszins wordt overschreden, omdat daarin alleen sprake is van den neutraliteitstoestand. Zij laat die beschouwingen geheel in hare waarde, maar zij wil niet verzwijgen, dat het loffelijk streven des Schrijvers naar volledigheid aanleiding heeft gegeven tot uitvoerigheid, terwijl de graad van waarschijnlijkheid meermalen geheel uit het oog wordt verloren, waardoor de Schrijver soms tot zeer vreemde onderstellingen komt.

Met de wijze van opstelling der Marine kan de Commissie zich in hoofdzaak vrij wel vereenigen.

Bij de beschouwing van een oorlog tusschen Duitschland en Engeland komt de Schrijver eerst langs een omweg tot het besluit, dat wij ook in dat geval moeten mobiliseeren. Wat hier omtrent de zeemilitie wordt voorgesteld, is in strijd met de wet.

Het tweede behandelde geval betreft een oorlog tusschen Duitschland en België. Zooals vroeger is gezegd, zijn de beschouwingen omtrent de neutraliteitsquaestie verre van onberispelijk. Ook hier gaat de Schrijver verder dan noodig is, daar hij zich niet bepaalt tot den neutraliteitstoestand.

Bij de behandeling van het derde geval — België in oorlog met één of meer van de andere Mogendheden — geldt in hoofdzaak hetzelfde. Is Frankrijk de andere oorlogvoerende Mogendheid, dan acht de Schrijver de mobilisatie der Nederlandsche troepen noodig; de vraag rijst echter, of de zeer geringe militaire maatregelen, die door den Schrijver worden voorgesteld voor het geval dat België in oorlog is met eene andere Mogendheid — niet Frankrijk of Duitschland — en dus de aanval alleen over neutraal gebied kan geschieden, voldoende geacht moeten worden; door de Commissie wordt dit betwijfeld.

Uit het vorenstaande zal voldoende gebleken zijn, waarom de Commissie ook dit antwoord niet ter bekroning meent te mogen voordragen. Zij aarzelt echter niet om het, wegens het

vele goede, dat daarin wordt aangetroffen, een verdienstelijk werk te noemen.

Het oordeel der Commissie over het antwoord *D* is zeer gunstig. Na eenige beschouwingen omtrent het begrip en de eischen van gewapende neutraliteit, zet de Schrijver de strategische beginselen over de troepenopstelling bij het beschermen der neutraliteit uiteen; vervolgens worden behandeld: de ligging der Nederlandsche grenzen met betrekking tot een oorlog tusschen derden, Nederland's weervermogen en de maatregelen van preventieven aard; waarna de Schrijver overgaat tot eené uitvoerige behandeling van de maatregelen, die in het meest waarschijnlijke geval — oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland — moeten genomen worden, om te eindigen met eene beknopte opgave van de te nemen maatregelen in de overige gevallen.

De Commissie is van oordeel, dat dit stuk met zorg en ernst is behandeld; de grondslagen worden goed aangegeven; de indeeling en de wijze van behandeling komen haar voortreffelijk voor. Hoewel tegen de gemaakte onderscheiding tusschen de verschillende soorten van neutraliteit en tegen de gegeven definitiën wel wat ware aan te voeren, zoo moet toch worden erkend, dat het streven van den Schrijver is geweest eene nauwkeurige omschrijving te geven van het neutraliteitsbegrip, den grond voor al de te nemen maatregelen.

Bij het uiteenzetten der strategische beginselen, die als leidraad moeten strekken bij de troepenopstelling, heeft de Schrijver steeds de waarschijnlijkheid in het oog gehouden en heeft hij zich niet gewaagd op het terrein der onvruchtbare bespiegelingen.

Terecht wordt ingezien, dat bij het nemen van maatregelen tot handhaving der neutraliteit het grootste gevaar voor de schending onzer onzijdigheid dreigt in Limburg en aan de Wester-Schelde, maar niet kan worden ontkend, dat de Schrijver eenigszins luchtig over de mogelijkheid eener schending onzer neutraliteit in de provincie Groningen heenstapt.

In het overzicht van Nederland's weervermogen vestigt de

Schrijver de aandacht op menig gebrek van de bestaande legerinrichting. Hoewel zijne opmerkingen over het algemeen juist zijn, is hier en daar eenige overdrijving in zijne schildering merkbaar. Zoo komen bijv. in zijne beschouwing over de bestaande schutterijen, die in het algemeen door de Commissie gedeeld wordt, enkele uitdrukkingen voor, die de Commissie betreurt, omdat zij naar hare meening onjuist of te hard zijn.

Bij de opgave van „de maatregelen van preventieven aard” toont de Schrijver een open oog te hebben voor de vereischte maatregelen van wetgeving en voor de taak der diplomatie.

De onderscheiding der verschillende gevallen, waarin het noodig kan zijn maatregelen te nemen tot handhaving onzer neutraliteit moge wellicht eenigszins omslachtig zijn; zeker is het, dat de Schrijver daarbij den graad van waarschuwing dier gevallen niet uit het oog heeft verloren.

Bij de behandeling van het eerste geval — oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland — bespreekt de Schrijver achtereenvolgens: *a.* de mobilisatie; *b.* de opstelling en concentratie; en *c.* de gedragsregels en instructiën. Aangenomen wordt dat de 9 vijfde bataljons eene voldoende hoeveelheid bezettingstroepen leveren; gegronde twijfel kan rijzen of die macht voldoende is en of het niet beter ware geweest zooveel veldbataljons daarbij te voegen als feitelijk voor de aanvankelijke bezettingen minstens noodig zijn.

Omtrent de aanvankelijke opstelling der troepen zal ongetwijfeld verschil van meening bestaan; de Commissie acht zich niet geroepen hieromtrent een bepaald oordeel uit te spreken, maar wenscht zich te bepalen tot het stellen van eenige vragen, die naar hare meening eene overdenking alleszins waard zijn.

Zou één bataljon te Maastricht niet dezelfde rol kunnen vervullen als de Schrijver aldaar aan *drie* bataljons toedenkt en zou het dan niet wenschelijker zijn de andere twee bataljons op een minder bedreigd punt op te stellen?

Zou het wel wenschelijk wezen den IJssel dadelijk geheel van troepen te ontblooten? Zeer spoedig zou zoo noodig bijv. het 8ste Regt. Inf. naar Venlo of Roermond vervoerd kunnen worden.

Zou het wel raadzaam zijn het mobiel eskader der Marine voor Vlissingen ten anker te laten komen? Immers indien de neutraliteitstoestand overging in een toestand van oorlog met eene maritieme Mogendheid, zou er ernstig gevaar kunnen ontstaan, dat de noodige scheepsmacht niet meer bij het Nieuwediep of in de Zuiderzee vereenigd zou kunnen worden.

Moet de brug bij Moock over de Maas geheel buiten beschouwing blijven en is het goed de observatie door de cavalerie niet verder uit te strekken dan ongeveer één uur benoorden Venlo?

Ook bij de behandeling der overige gevallen bestaat er — hoewel de Commissie de daarbij gehouden beschouwingen in het algemeen juist oordeelt — grond tot twijfel of de genomen maatregelen wel altijd de juiste zijn. Zoo bijv.:

Zou het raadzaam wezen, als België in oorlog mocht zijn met Duitschland, Frankrijk, of eenige andere maritieme Mogendheid, de geheele 1^e divisie naar Bergen-op-Zoom te verplaatsen, zoodat het hart des lands alsdan geheel van mobiele troepen ontbloot zou zijn?

Zouden er, wanneer België in oorlog mocht zijn met eene maritieme Mogendheid (niet Frankrijk of Duitschland) onzerzijds geene troepen opgesteld moeten worden in het 4de district van Staats-Vlaanderen?

Hoe dit ook zij, niettegenstaande de punten van verschil, zou de Commissie wellicht geen bezwaar maken dit opstel ter bekroning voor te dragen, indien het voor een belangrijk gedeelte, namelijk voorzoover de Marine betreft, niet zoo hoogst oppervlakkig ware. Bij de behandeling van Nederland's weervermogen, stelt de Schrijver omtrent de zeemacht alleen eenige vragen, die echter niet door hem beantwoord worden, terwijl hetgeen ten opzichte van de uitrusting, de indienststelling en het gebruik der Marine wordt voorgesteld, naar het oordeel van de meerderheid der Commissie — het derde lid achtte zich niet bevoegd daaromtrent een oordeel uit te spreken — aan zeer gegronde bedenking onderhevig is.

De stiefmoederlijke wijze, waarop alles, wat op de Marine betrekking heeft, is behandeld, maakt het dus der Commissie

niet mogelijk, dit opstel in den vollen zin des woords een *goed* antwoord te noemen en verbiedt haar dus het voor den uitge-loofden prijs in aanmerking te brengen. Eenparig acht zij het echter een in andere opzichten hoogst verdienstelijk stuk.

Is de Commissie dus tot haar leedwezen tot het besluit moeten komen geen voorstel te mogen doen tot de bekroning van een der vier ingekomen antwoorden, zij zou het toch betreuren, indien het uitschrijven der prijsvraag geene andere dan deze negatieve uitkomst zou hebben. Zij is toch van oordeel, dat de antwoorden *C* en *D* verdienstelijke stukken zijn en dat het in druk verspreiden daarvan groot nut kan hebben, niet omdat alles wat door de Schrijvers wordt voorgesteld, goed of onberispelijk mag genoemd worden, maar omdat in hunne voorstellen de aandacht gevestigd wordt op menig belangrijk punt; omdat die voorstellen, in druk verspreid, aanleiding zullen geven tot eene overdenking in ruimeren kring van alles wat betrekking heeft op den toestand van neutraliteit, die aan een Staat zulke eigenaardige en niet zelden zeer moeielijk juist te omschrijven plichten oplegt.

Al twijfelt de Commissie geen oogenblik, of al de hier behandelde vraagpunten zijn door ons Krijgsbestuur met de meeste nauwgezetheid overwogen, bij de wetenschap, dat het in onze dagen bij geen enkel vraagpunt van Landsbelang onverschillig kan zijn, hoe de openbare meening zich daaromtrent vormt, zoo gelooft zij dat het alleszins aanbeveling verdient ook de algemeene aandacht meer bijzonder op dit vraagstuk te vestigen; juiste opvattingen omtrent de plichten, niet alleen van de Regeering, maar ook van de ingezetenen tijdens den neutraliteits-toestand, zijn toch van het hoogste gewicht.

De Commissie aarzelt dan ook niet als hare overtuiging uit te spreken, dat het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap eene nuttige daad heeft verricht, door het aan de orde stellen van dit vraagstuk, waarvoor het den dank verdient van allen, die eene onberispelijke houding van een Staat bij een oorlog tusschen twee zijner naburen een der

beste waarborgen achten voor het behoud van den vrede.

Ook uit een ander oogpunt zou de Commissie het met leed-
wezen zien, indien het uitschrijven der prijsvraag geen ander
gevolg had, dan de niet-bekroning van de inzenders. Zij is toch
van meening dat het uitschrijven van prijsvragen een der beste
middelen is om den zin voor studie levendig te houden; dat
daardoor wordt opgewekt tot inspanning van de uiterste krachten,
die niet anders dan heilzaam kan werken zoowel op de kennis
als op het karakter der deelnemers. Het is ook op grond hier-
van, dat zij de eer heeft aan het Bestuur der Vereeniging voor
te stellen :

*Den uitgeloofden prijs van f500.— te verdeelen tusschen de
Schrijvers van de antwoorden C en D, en die beide antwoorden in
druk uit te geven.*

's-Gravenhage, }
Utrecht,   } 1 Nov. 1887.

De Commissie,

W. GERICKE.

J. DE LOUTER.

W. ROOSEBOOM.

OVER DE
MILITAIRE MAATREGELEN

DOOR NEDERLAND TE NEMEN

TOT HET HANDHAVEN EENER

GEWAPENDE NEUTRALITEIT,

DOOR

N. BOSBOOM,
1e Luitenant der Artillerie.

MOTTO :

„En desespereert nimmer.”

Beschouwingen over Gewapende Neutraliteit.

Het is een erkend beginsel, dat een Staat, welke, bij het ontbranden van een strijd tusschen derden, zich neutraal verklaart, ook eventueel alles in het werk moet stellen, deze neutraliteit te doen eerbiedigen. De Schrijvers over het moderne volkenrecht verschillen hierin niet van gevoelen.

Zoo zegt Bluntschli: 1) „Eine Neutralität, die nicht im Nothfall mit den Waffen vertheidigt wird, ist ein höchst unsicheres Gut, und wird leicht von der einmal losgebundenen Kriegesgewalt missachtet, wenn sie das in ihrem Interesse findet.”

Bij Calvo 2) lezen wij: „L'Etat neutre a pour devoir non seulement d'observer la neutralité, mais encore de faire respecter cette situation par les tiers et de prendre à cet effet toutes les mesures nécessaires . . . . La neutralité, lorsque l'Etat qui la proclame n'est pas en mesure de la faire respecter par un recours éventuel à l'emploi de la force est sans doute une garantie tant soit peu précaire.”

Den Beer Poortugael 3) verklaart: „De (neutrale) Staat, die zich niet wapent, is niet bij machte de plichten te vervullen, die de toestand van oprecht gemeente neutraliteit oplegt.”

De Generaal Brialmont geeft in het 4de hoofdstuk van zijn werk „Situation Militaire de La Belgique” een overstelpende

---

1) Dr. J. C. Bluntschli. Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staaten als Rechtsbuch dargestellt. 1878.

2) M. C. Calvo. Le droit international théorique et pratique.

3) J. C. C. den Beer Poortugael. Het oorlogsrecht, 2e druk. 1882.

reeks uitspraken van staatslieden, krijgslieden en journalisten, ten bewijze dat een neutrale Staat zelf zijne neutraliteit moet kunnen verdedigen. Geldt nu deze waarheid voor die Staten, waarvan de neutraliteit door de mogendheden bij verdrag gewaarborgd is, hoeveel te meer dan niet voor dezulken, die een dergelijken waarborg niet bezitten.

Een neutrale Staat, die bij machte is, zijne neutraliteit te doen eerbiedigen, schenkt aan zich zelve een waarborg tegen schending dier neutraliteit en aan elk der oorlogvoerende partijen de zekerheid, of ten minste de grootst mogelijke kans, dat niet door de wederpartij, ten haren bate, straffeloos die neutraliteit worde geschonden.

In deze zekerheid, in dezen waarborg wortelt de volkenrechterlijke toestand van *gewapende neutraliteit*.

Wat heeft men onder deze uitdrukking te verstaan? Bluntschli zegt: „Die Neutralität heisst ein bewaffnete, wenn der neutrale Stat in der Absicht zu den Waffen greift, seine Neutralität und damit seine Friedensrechte gegen jede Verletzung einer der Kriegsparteien zu schützen.”

Den Beer Poortugael noemt in dit geval de neutraliteit een beschermde, zich hierbij beroepende op het gevoelen van den Engelschen staatsman Gladstone. Hij noemt gewapende neutraliteit: „de(n) gewapende(n) toestand van den Staat, die de afwachtede houding heeft aangenomen,” en hierbij wordt dan onder afwachtede neutraliteit verstaan: „die, waarbij de Staat verklaart zich zóó lang buiten den strijd te zullen houden, als zijne belangen geen inmenging vorderen.”

De onderscheiding van verschillende neutraliteitstoestanden heeft slechts een politieke beteekenis. Volkenrechterlijk kan een Staat slechts zijn: „óf oorlogspartij óf neutraal. 1) Uit een militair oogpunt is de neutraliteit slechts „gewapend” of „ongewapend.”

De politiek echter geeft aan het wezen der neutraliteitstoestanden verschillende schakeeringen, waarvan de grenzen niet altijd nauwkeurig te bepalen zijn. Zij toch heeft rekening te

---

1) Den Beer Poortugael.

houden met feiten en toestanden, die aan het eenvoudige recht vreemd zijn. Zij ruimt steeds een plaats aan nevengedachten en is zelfs verplicht dit te doen, al behoeft er van bepaald wantrouwen niet altijd sprake te zijn.

De onderscheiding der neutraliteitstoestanden in hoofdgroepen zou naar ons inzien uit een militair-politiek oogpunt de volgende moeten zijn:

De neutraliteit is *gewapend* of *ongewapend*.

De gewapende neutraliteit kan zijn *beschermd* of *afwachterd*.

De beschermde neutraliteit is uit den aard der zaak *volstrekt* (*strikt* of *streng*.)

De afwachterde neutraliteit is *voorwaardelijk*.

De *ongewapende* neutraliteit zal meestal tevens volstrekt zijn; doch kan op grooten afstand van het oorlogsterrein ook een afwachterd karakter dragen.

Voor ons doel hebben wij alleen de gewapende neutraliteit nader in oogenschouw te nemen.

Deze kan dan zijn, gelijk wij boven zagen, beschermd of afwachterd. „Beschermd neutraliteit is de toestand van den Staat, die volstrekt onzijdig wil blijven en zijne neutraliteit, om die te kunnen handhaven en de plichten te vervullen, welke deze hem oplegt, door toereikende verweermiddelen schraagt.” 1)

Dit is het zuiverste standpunt, waarop, zoowel uit een volkenrechterlijk, een militair als een politiek oogpunt, een Staat zich kan plaatsen. Het feit der wapening kan nimmer verdenking doen ontstaan tegen de oprechtheid der neutraliteit. „Die bloße Rüstung und selbst die Truppenaufstellung des neutralen Stats bedeutet noch nicht Theilnahme am Krieg, sondern nur Schutz des Friedenszustands gegen Uebergriffe einer der Kriegsparteien.” 2) De voorzichtigheid en het aangenomen gebruik brengen mede, dat aan de belanghebbende mogendheden de mededeeling wordt gedaan: „dat de Staat zich tot een volstrekte neutraliteit wenscht te bepalen en zich wapent, ten einde deze te beschermen.”

1) den Bear Poortugael.

2) Bluntschli.

Om geen wantrouwen in de oprechtheid der bedoelingen te verwekken, moeten voorts de troepenopstellingen zoodanig zijn, dat bescherming der neutraliteit het blijkbare doel is en daaruit niet met grond vijandelijke bedoelingen aan den neutralen Staat kunnen toegedicht worden. Het spreekt echter van zelf, dat hierdoor de strategische eischen niet mogen worden belemmerd en dat de vrees, lichtgeraaktheid op te wekken, nimmer oorzaak mag zijn, dat maatregelen, tot bescherming der onzijdigheid benoodigd, worden verzuimd.

De Staat, die zich plaatst in den toestand van afwachtende neutraliteit, maakt daardoor zijne al of niet deelneming aan den strijd afhankelijk van zekere voorwaarden, waarbij natuurlijk zijne belangen of de beginselen en rechten, die hij voorstaat, betrokken zijn. Hier is een voorafgaande duidelijke formuleering dier voorwaarden gewenscht en een daad van oprechte politiek. De oorlogvoerende partijen kunnen dan weten, waaraan zij zich te houden hebben.

Bij de troepenopstellingen van den neutralen Staat zal in dit geval niet uitsluitend de bescherming der neutraliteit op den voorgrond staan. De mogelijkheid, dat als oorlogspartij zal moeten worden opgetreden, zal als factor daarbij in rekening moeten worden gebracht. Voor de strijdende partijen kan, in dezen toestand van onzekerheid, de neutrale Staat een dreigend gevaar vertegenwoordigen, waarmede rekening moet worden gehouden.

Tusschen de beide boven omschreven toestanden kan men een overgangstoestand aanmerken, welke voor kleine Staten van gewicht is.

Wij bedoelen een beschermd neutraliteit, die in zekeren zin tevens afwachtend is, doch waarbij de eenige al of niet uitgesproken voorwaarde is, dat noch de onafhankelijkheid, noch de integriteit van den Staat worden aangerand. Verre van eenige bedreiging in te sluiten, kan deze toestand van afwachting door de voorzichtigheid gevorderd worden. Kleine Staten moeten er steeds op verdacht zijn, dat in de politieke berekeningen der grootmachten over hen naar welgevallen wordt beschikt. Voor

hen, die hunne onafhankelijkheid wenschen te bewaren, mag het onverschillig heeten of stamverwantschap der volkeren, dan wel handelspolitiek de motieven bij die berekeningen zijn, of dat louter zucht tot uitbreiding en machtsvermeerdering de motor is. Zij hebben er slechts voor te waken, dat zij niet de inzet worden bij het diplomatieke spel der grooten.

En wanneer de oorlogsorkaan eenmaal losbreekt, die zoo lichtelijk medesleurt wat zwak is, vooral dan moeten zij er voor zorgen hunne zelfstandigheid te bewaren. Hunne neutraliteit moet dan beschermd, doch ook afwachtend zijn. Dat wil zeggen: alle middelen tot zelfverdediging moeten in den besten staat worden gebracht. Bij het licht der geschiedenis wordt deze toestand van afwachting voor kleine Staten tot plicht.

Noch in het opstellen van troepen aan de grenzen, noch in het in staat van verdediging brengen van het binnenste des lands kan door de oorlogvoerende partijen een bedreiging gezien worden, vooral niet wanneer de doorlopende politieke gedragslijn van den neutralen Staat een waarborg is voor zijne vredelievende bedoelingen.

Ook hier is echter een formeele omschrijving gewenscht van het standpunt, waarop de Staat zich plaatst: „De Staat wenscht een volstrekte neutraliteit in acht te nemen, het zich tot plicht rekenende, elke poging tot schending dier neutraliteit met alle hem ten dienste staande middelen af te wijzen”; waarbij, indien de politieke toestand dit mocht vereischen, dan nog kan gevoegd worden: „en zich tevens gereed te maken om, mocht dit noodig blijken, elke aanranding zijner onafhankelijkheid met kracht te keer te gaan.” 1)

Dit is de duidelijkste afteekening van de houding, door een kleinen Staat als onzijdige mogendheid aan te nemen en hiernaar dienen dan ook al zijne handelingen zich te richten.

Ten einde begripsverwarring te vermijden, hebben wij de be-

---

1) Wanneer België in 1870 kennis had gedragen van alle onderhandelingen, die toen zijn voorafgegaan, dan zou het met het volste recht deze clause aan zijne neutraliteitsverklaring hebben kunnen toevoegen.

teekenis, die wij aan de uitdrukking „gewapende neutraliteit” hechten, trachten weer te geven. Wij teekenen daarbij tevens aan, dat het hierboven omschreven standpunt, waarop kleine Staten zich kunnen stellen, ons ook voor Nederland in de meeste gevallen als het meest gewenschte voorkomt.

Wij hebben thans in de eerste plaats na te gaan, wat men onder bescherming der neutraliteit heeft te verstaan, en welk deel de gewapende macht van den neutralen Staat daarbij te vervullen heeft.

Het volkenrecht erkent rechten der neutralen, doch legt dezen wederkeerig plichten op. „Het oorlogsrecht en het recht der neutralen vorderen, dat de volstreckte neutraliteit van een Staat, vooral bijaldien zij vóór of met het uitbreken van den oorlog is aangekondigd, door de oorlogspartijen worde erkend en geëerbiedigd.” 1)

Erkenning dus en eerbiediging der neutraliteit, dit is het onaanstaandbare recht van den onzijdigen Staat. Hier tegenover staat onmiddellijk de plicht, ten aanzien van elk der oorlogspartijen, te zorgen dat niet door de wederpartij die erkenning worde geschonden, die eerbiediging worde uit het oog verloren.

Recht en plicht zijn dus wederkeerig; zij gaan hand aan hand. Het handhaven van dit recht tegenover een der partijen, staat gelijk met het vervullen van dezen plicht tegenover de andere. En hierin bestaat de bescherming der neutraliteit. Tot het naar eisch vervullen van deze taak heeft de onzijdige Staat zijne legermacht noodig.

Den Beer Poortugaël, de plichten der neutralen te zamen vattende, formuleert ze als volgt:

- 1°. De Staat mag *zelf* geen enkele daad verrichten, waardoor hij rechtstreeks of zijdelings aan den oorlog zou deelnemen.
- 2°. De Staat mag niet *gedoogen*, dat of zijne onderdanen, of een der oorlogvoerende partijen zijn toestand van onthouding schenden.

---

1) Den Beer Poortugaël.

30. De Staat moet volkomen *onpartijdig* blijven tusschen de oorlogvoerenden.

Bij andere schrijvers (Heffter, Lentner) vinden wij overeenkomstige bepalingen, in het wezen der zaak niet van de bovenaangehaalde afwijkende.

Voor het vervullen nu van den eersten en derden plicht zou de legermacht overbodig zijn. Deze heeft in voorkomende gevallen slechts te zorgen, zelve aan die eischen te beantwoorden.

In den tweeden eisch echter ligt het criterium van hare eventuele werkzaamheid: Het niet gedooogen dat of de eigen onderdanen of een der oorlogvoerende partijen den toestand van onthouding schenden. Dit is de taak van de neutrale militaire macht.

Omtrent het eerste deel dezer taak kunnen wij kort zijn. De regeering van den onzijdigen Staat kan het nuttig achten aan den handel, aan de pers, aan de ingezetenen in het algemeen, eenige beperkende bepalingen voor te schrijven of te verzoeken, in het eerste geval daarin zoo noodig door de wetgevende macht bijgestaan. Tot uitvoering van de besluiten of wetten, die daarvan het gevolg zijn, kan mede de hulp van het leger en de marine noodig geacht worden. Politietoezicht ter zee en in de havens, versterking der binnenlandsche of der grenspolitie, hiertoe zal zich in dit opzicht de werkzaamheid van de gewapende macht bepalen. Buitengewone maatregelen zullen daarvoor echter niet noodig zijn.

Van grooter gewicht echter moet het tweede gedeelte van hare taak geacht worden: Beletten dat de toestand van onthouding van den onzijdigen Staat door een der oorlogvoerende partijen worde geschonden. Voor dit doel kan het noodig zijn, dat de neutrale Staat zich buitengewoon wapent. Kleine Staten zullen daartoe somtijds tot de grootste krachtsinspanning gedwongen worden.

Waarin toch kan de schending der neutraliteit door een der oorlogspartijen bestaan? In het algemeen in het tot krijgsoogmerken gebruiken van het grondgebied van den neutralen Staat, van zijne eigendommen of van die zijner ingezetenen.

Beide begrippen: het „schenden door een der partijen” en het

„tot krijgsoogmerken gebruiken” zijn niet zuiver begrensde. Het is moeilijk in vele gevallen te bepalen, of een daad als schending der onzijdigheid moet worden aangemerkt; nog moeilijker of schendende handelingen van enkele individuen als zoodanig moeten worden toegeschreven aan de geheele partij. Het is dikwijls moeilijk te bepalen, wat als krijgsoogmerk moet worden beschouwd, uit te maken of werkelijk met zulk een doel het gebied of het eigendom van den onzijdigen Staat is gebruikt.

Meestal echter geven de algemeen aangenomen of gehuldigde beginselen van het oorlogsrecht het antwoord op de vragen, die hieruit kunnen voortvloeien. Bestaat nu de ernstige wil bij den onzijdigen Staat, de neutraliteit in acht te nemen, bij de oorlogvoerende partijen, die te eerbiedigen, dan zullen die vragen meestentijds niet tot verwikkelingen aanleiding geven, welke het gebruik van de gewapende macht noodig maken.

Anders echter is het, indien een der oorlogvoerenden willens en wetens een grooter of kleiner gedeelte van zijne troepenmacht het neutrale gebied laat betreden, om langs dien weg zich naar het oorlogsterrein te begeven; wanneer de wegen, leidende over het neutrale gebied, door hem worden gebruikt als etappewegen achter zijn opereerend leger; wanneer dit, zij het ook door de tegenpartij daartoe gedwongen, een veiligen terugtocht op onzijdig gebied zoekt; wanneer een vloot op een of andere wijze misbruik maakt van het asylrecht, de maritieme strijdkrachten der tegenpartij in een neutrale haven blokkeert of aanvalt, of zich daar tracht te vrijwaren tegen een vervolgende scheepsmacht, enz.

Al deze handelingen stellen feitelijke schending daar van den toestand van onthouding. De neutrale Staat mag deze niet gedoogen, is verplicht er zich tegen te verzetten, des noods met geweld.

Groote rijken, die een aanzienlijk leger bezitten, of dit spoedig op de been kunnen brengen, hebben het gevaar voor een zoodanige schending niet gemakkelijk te duchten. Elk der oorlogvoerende partijen zal zich wel ontzien in botsing te geraken met een belangrijke neutrale krijgsmacht. Voor kleine Staten

is dit gevaar veel geduchter, en dit zooveel te meer naarmate de geringe sterkte hunner legers, de ligging en vorm hunner grenzen het een der oorlogspartijen gemakkelijker maakt, zonder groote krachtsinspanning, zich het voordeel te verwerven, dat zij in een schending der neutraliteit mocht zien.

Ook Nederland moet er op verdacht zijn, vroeger of later er toe geroepen te worden, zijne neutraliteit gewapenderhand te beschermen. Welke waarborgen geven de gesteldheid onzer grenzen en de inrichting van onze krijgsmacht, dat de kans daartoe tot een minimum worde herleid?

Alvorens deze vragen te behandelen, wenschen wij vooraf een blik te werpen op de strategische beginselen, waarop de troepenopstellingen van een gewapend neutralen Staat behooren gegrond te zijn.

Strategische beginselen voor de Troepenopstelling bij het Beschermen der Neutraliteit.

Het doel, dat een vredelievende Staat, als de onze, zich bij alle krijgstoerusting voor oogen moet houden, is, den oorlog te voorkomen; hoe degelijker en volmaakter de weermiddelen zijn, des te grooter is de kans, dat dit doel zal worden bereikt.

Eenzoo moet ook voorkomen van neutraliteitsschending het doel zijn van alle militaire maatregelen, die door een strikt onzijdigen Staat genomen worden.

Wij hebben boven in het kort de handelingen vermeld, die als neutraliteitsschending moeten worden aangemerkt en waarbij de hulp van de gewapende macht noodzakelijk kan zijn.

Deze schending kan plaats hebben met opzet, dus van te voren beraamd, of tegen den zin of het aanvankelijk voornemen van den schender, dus wanneer deze daartoe door de omstandigheden gedwongen wordt.

Een leger, dat zijne operatielijnen over neutraal gebied traceert en daarvan gebruik maakt, schendt met opzet de neutraliteit.

Een geslagen leger, dat, in de engte gedreven, geen anderen uitweg ziet dan neutraal terrein en zich uit dien hoofde daarop werpt, schendt meestal tegen zijnen zin de onzijdigheid.

Voor den neutralen Staat is het niet onverschillig, op welke wijze de neutraliteit geschonden wordt.

Geschiedt dit met opzet, voorbedachtelijk, dan onderstelt dit bij hem, die het doet, een groot bewustzijn van kracht. De wetenschap, dat hij den natuurlijken kring zijner vijanden uitbreidt, weerhoudt hem niet, zijn leger van het neutrale gebied gebruik te laten maken. Op de eventualiteit, dat dit gebruik hem zal worden betwist of bemoeielijkt, is dan zeer zeker gerekend, en een troepenkorps, groot genoeg om de neutrale macht in bedwang te houden is gewis voor dit doel — ten minste aanvankelijk — afgezonderd.

Geheel anders is het gelegen, wanneer een vreemde macht, door den nood gedrongen, de neutraliteit schendt. Een terugtrekkend leger zal er zich wel voor wachten, willens en wetens zich een vijand meer op den hals te halen. Hier is het dus niet het bewustzijn van kracht; integendeel, het is juist zijne zwakke positie, die het dwingt, de neutrale grens te overschrijden. De moreele factor komt voor zulk een leger dus geheel in het nadeel.

Het is duidelijk, dat voor den onzijdigen Staat de eerste toestand een veel wezenlijker gevaar daartelt, dan de tweede. In het eerste geval toch een ongeschokte massa, tot den strijd gereed; in het tweede een leger op eigen veiligheid in de eerste plaats bedacht, misschien strijdensmoe.

De moeielijkheid ligt er nu vooral in, niet alleen om te beslissen of er werkelijk kans op een poging tot schending der neutraliteit bestaat, maar vooral om te bepalen, waar de meeste waarschijnlijkheid voor een overschrijden der grenzen aanwezig is.

Van het allerhoogste belang is het daarom, dat de neutrale Staat door zijne diplomatie op de hoogte blijve van den gang

van zaken; dat een oorlog tusschen bevriende Staten deze niet overvalle; dat zij wete welke bondgenooten partijen zich eventueel gewonnen hebben. Het krijgsbestuur heeft dan tot taak, zich op de hoogte te houden van de militaire krachten der oorlogspartijen. Uit al deze gegevens kan dan, in verband met den geheelen politieken toestand, beoordeeld worden, of er kans bestaat op een voorbedachtelijke schending der neutraliteit en zoo ja, voor welk gedeelte van de grenzen het grootste gevaar moet geducht worden. Dit zijn ook de factoren, die de meerdere of mindere uitbreiding der bewapening bepalen.

Bij een strijd tusschen twee grootmachten, die nabij de grenzen gevoerd wordt, zal een kleine Staat zich tot de grootst mogelijke krachtsinspanning gedwongen zien. Zijn de oorlogspartijen maritieme mogendheden, die slechts door de zee gemeenschap met den neutralen Staat hebben, dan kan het noodig zijn de marine geheel of gedeeltelijk in dienst te stellen. Grenst een dier mogendheden tevens te land aan den neutralen Staat, dan kan het geraden zijn ook de landmacht geheel of gedeeltelijk te mobiliseeren, ten einde een poging tot landing van de andere partij te verijdelen.

Is het vermoedelijk oorlogstooneel ver van de grenzen verwijderd, doch bestaat er mogelijkheid, dat andere mogendheden, meer nabij de grenzen gelegen, in den strijd worden betrokken, dan kan het goed zijn, eenige lichtingen op te roepen, materieel en paarden voltallig te maken, ten einde op elke eventualiteit bedacht te zijn en later een volledige mobilisatie te bespoedigen.

De voorbedachtelijke schending der neutraliteit door een der partijen, stelt voor den neutralen Staat een casus belli daar. Deze wordt daardoor, ten minste zoolang het niet gelukt is, den schender van zijn gebied af te dringen, de natuurlijke bondgenoot van de wederpartij.

Tot het voorkomen van zulk een schending is het beste middel, bij de oorlogvoerende mogendheden de overtuiging te vestigen, dat niet onbetwist die schending zal kunnen plaats

hebben, en dat bij een poging daartoe een legermacht gereed staat, waarmede rekening moet gehouden worden. Slechts groot machtsvertoon van den neutralen Staat en daardoor de zekerheid, dat schending van diens gebied of groote verliezen kan na zich sleepen, of den opmarsch aanmerkelijk zal vertragen, of een niet onaanzienlijk deel der strijdkrachten aan het eigenlijk doel zal onttrekken, kan een opmarcheerend leger nopen, van zijn aanvankelijk voornemen af te zien. Gaat dit niettemin er toe over de onzijdige grens willens en wetens te overschrijden, dan moet getracht worden dit te beletten en die schendende legermacht er af te dringen. Wel moet deze overmachtig ondersteld worden; doch zij kan van hare overmacht niet het volle gebruik maken. Haar object toch is de haar vijandige partij. Zonder gevaar voor eigen schade kan zij zich daarvan niet laten afhouden. Haar weg leidt voorwaarts, over het neutrale gebied heen; haar streven is dien weg te volgen, zonder in botsing te komen met de neutrale troepenmacht. Ten einde alzoo ongehinderd voort te kunnen trekken met de hoofdmacht, zal zij een afzonderlijk korps moeten bestemmen om het onzijdige leger in bedwang te houden, zoolang, tot de hoofdmacht ongehinderd haar doel heeft bereikt; en voorts om daarna zoo noodig de terugtochtslijnen en etappewegen voor deze vrij te houden. Hoe talrijker nu de neutrale troepen zijn, des te sterker moet ook dit dekkende korps genomen worden; des te grooter kracht wordt aan de opereerende legermacht onttrokken. Hieruit volgt dus duidelijk, dat het doel van den neutralen Staat, voorkomen der schending, het best zal worden bereikt door de grootst mogelijke troepenmacht te vereenigen daár, waar het meest waarschijnlijk een schending zal worden beproefd.

Gaat toch de kleine neutrale Staat er toe over zijne troepen te verdeelen over alle punten der grenzen, waar een zoodanige schending mogelijk zou kunnen zijn, zonder met die waarschijnlijkheid rekening te houden, dan worden de krachten verbrokeld, en dan mist hij allerwege de kracht, om door een voldoende macht ontzag in te boezemen. Acht dan een der oorlogvoerenden het in zijn belang, het onzijdige gebied te door-

trekken, dan zal de aanwezigheid van zulk een geringe macht hem van dat voornemen niet doen afzien. De schending der onzijdigheid wordt dan niet voorkomen en heeft deze eenmaal plaats, dan zal men buiten staat blijken, met voldoende nadruk daartegen op te treden. Voor het bijeentrekken der verspreide onderdeelen zal het dan te laat zijn. De geheele gewapende bescherming der neutraliteit daalt dan af tot een schijnmanoeuvre.

Dit is de ergste fout, waarin de neutrale Staat vervallen kan; dan ware het beter voor hem geweest zich niet te wapenen en zich bij eventueele schending te bepalen tot een protest. Moet men dit laatste doen na een zwakke, vergeefsche poging om de schending te beletten, dan verspeelt men de achting en het ontzag van beide partijen. Geen van beide zullen zich ontzien, opnieuw het grondgebied te gebruiken, zooveel het haar goeddunkt en er, wat verzorging en verpleging harer troepen betreft, te handelen als in een vijandelijk land. De overwinnende partij zal niet nalaten, ook bij het vredesverdrag, uit de gebleken zwakheid de noodige munt te slaan.

Toch zijn er oorzaken, die tot splitsing van de neutrale troepenmacht aanleiding kunnen geven.

Zoo, wanneer er gelijke kans bestaat, dat elk der oorlogvoerende partijen het onzijdige gebied zal willen betreden, en de ligging der grenzen niet toelaat, elk dier eventualiteiten uit één centrale opstelling af te wachten.

Zoo, wanneer men op zelfverdediging bedacht moet zijn, en de opstelling aan de grenzen het leger te ver van het hart des lands verwijderd houdt.

Zoo zouden op de aanvankelijke troepenopstelling ook van invloed kunnen zijn, overeenkomsten met naburige neutrale Staten, om elkander in het beschermen der onzijdigheid bij te staan.

Wij wenschen hier terloops op te merken, dat wij van diergelijke overeenkomsten geen voorstanders zijn. Een Staat, die zich op deze wijze verbindt, verliest zijne vrijheid van handelen; en het gevaar, dat hij onwillens in den oorlog wordt medegesleept, wordt daardoor aanmerkelijk vergroot. Men heeft

wel eens getracht de voordeelen aan te toonen, die zulk een verbond met België voor ons vaderland zou hebben, in geval van een hernieuwden oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk. Wij gelooven, dat men verkeerd zou handelen, zich op die wijze de handen te binden, door het lot van Nederland van het Belgische afhankelijk te maken. Zelfs de persoonlijke unie met Luxemburg mag naar ons inzien niet tot zulk een bondgenootschap met dit land leiden. Want een neutraliteitsschending van dezen Staat zou op die wijze ook voor ons een casus belli kunnen worden. Dit neemt niet weg, dat bij de troepenopstelling aan de grenzen de gedachte aan een eventueele samenwerking met een naburigen neutralen Staat volstrekt niet behoeft buitengesloten te zijn. Zelfs achten wij de bestudeering en voorbereiding eener diergelijke samenwerking zeer nuttig; mits men zich niet door verdragen of beloften binde. En nimmer mag zulk een voorbereiding oorzaak zijn, dat de neutrale troepenmacht afgetrokken wordt van dat opstellingspunt, hetwelk voor eigen veiligheid het aangewezen is, of dat deze macht daardoor versnipperd wordt.

- De beide andere bovengenoemde redenen, die tot splitsing der troepenmacht kunnen aanleiding geven, zijn natuurlijk van groot belang. Waar de kansen op neutraliteitsschending aan verschillende zijden gelijk zijn, daar moeten ze ook overal onder de oogen gezien worden. Waar men door zijne troepenopstelling aan de grenzen, het binnenste van het land geheel à l'abandon zou laten, daar moet de eisch van eigen rechtstreeksche veiligheid het zwaarste wegen. Is het dan al niet te vermijden, dat deze eischen tot een verdeeling der troepenmacht aanleiding geven, toch moeten ze getoetst worden aan het beginsel: *De grootste kracht concentreeren tegen dat punt, waar voor een schending de meeste waarschijnlijkheid bestaat.*

Heeft men daarbij het in de macht, op elk gewild oogenblik het gebruik der spoorwegen en rivierovergangen op dat punt aan een vreemd leger te ontzeggen, dan legt men aan den opmarsch daarvan een niet onbeduidenden hinderpaal in den weg.

In het algemeen moeten dus de maatregelen tegen een voorbe-

dachtelijke neutraliteitsschending van dien aard zijn, dat daardoor aan de oorlogspartij het voordeel ontnomen wordt, dat zij zich van die schending heeft voorgesteld. De neutrale Staat moet dan ook trachten van de plannen der partijen op de hoogte te komen door agenten in grensgarnizoenen, vermoedelijke concentratiepunten, oorlogshavens, enz.

De bovenstaande regelen achten wij van toepassing, zoowel wanneer aan de landgrenzen een neutraliteitsschending geducht wordt, als wanneer men dit aan de zeezijde, door een landing op de kust, verwacht. Want ook in dit geval komt ons de opstelling der hoofdmacht in een of meer centrale punten verkieslijker voor, dan een versnippering langs de geheele kust. Het spreekt vanzelf, dat hierbij echter observeering der kust noodzakelijk is, want een krijgsmacht op zee is veel minder gebonden aan een bepaald punt, dan te land. Voorts moeten alle berichten snel kunnen worden overgebracht en de concentratie der troepen op of achter het bedreigde punt in korten tijd kunnen geschieden. De versterkte zeehavens moeten natuurlijk in staat van tegenweer worden gebracht. Is de vloot van den neutralen Staat daartoe bij machte, dan moet deze vooral haren steun tegen een diergelijke onderneming verleen. Ook voor haar is concentratie voor dit geval het beste middel tot voorkoming der schending. Zij moet daarbij een juist gebruik maken van een groote hoeveelheid kruisers — de strategische cavalerie ter zee — tot verkenning van eventuele voornemens tot landing.

Overschrijdt nu een der oorlogvoerende legers de grenzen en geschiedt dit op een punt, waar neutrale troepen geposteed staan, dan draagt het gevecht, dat hieruit voortvloeit, een verdedigend karakter. Heeft het echter op eenig ander punt plaats, dan moet het neutrale leger aanvallend te werk gaan. Zoo eenigszins mogelijk moet dan de stoot worden toegebracht op de flank van het opmarcheerende leger, met voorbijgang van het troepenkorps, dat tot dekking van den schendenden opmarsch zal zijn afgezonderd. Loopt men hierdoor echter gevaar van zijne operatiebasis te worden afgesneden, dan moet dit korps het eerst worden aangetast en teruggeworpen.

Waar het te verwachten is, dat een der oorlogvoerenden een neutrale landstreek zal wenschen te bezetten, alleen met het doel om het gebruik daarvan aan de tegenpartij te ontzeggen, daar moet dit worden voorkomen door een voorafgaande bezetting van die streek door de neutrale troepenmacht zelve. Wordt niettemin een poging gewaagd, dan zal het tegengaan daarvan meestal tot een verdedigend gevecht aanleiding geven. Is de bezetting echter een feit, ook dan moet tot het offensief worden overgegaan.

Het gebruik der spoor-, kunst-, of waterwegen van den neutralen Staat tot het aanvoeren van reserves, ammunitie en levensmiddelen, tot het wegvoeren van krijgsgevangenen en gewonden, dus als etappewegen achter een opereerende legermacht kan voorkomen worden door betrekkelijk geringe troepenafdeelingen, die deze wegen bezetten. Wanneer echter de oorlogvoerende partij zulke wegen gebruiken wil en zich daartoe niet ontziet de neutraliteit te schenden, zal zij misschien zich het rustige bezit er van trachten te waarborgen door het opstellen van een troepenkorps. Dan draagt de schending een gelijk karakter als de reeds boven omschrevene en ook dan moet dus aan dit korps het betreden van het neutrale gebied belet worden. Is dit reeds gebeurd dan moet het worden teruggedreven.

Hebben nu de oorlogvoerende legers hunnen strategischen opmarsch voltooid en heeft zich het oorlogsterrein afgeteekend, dan is een opzettelijke schending der onzijdigheid minder te vreezen. Dan blijft echter de kans bestaan, dat een der partijen tegen den zin of het aanvankelijk voornemen de grens overschrijdt, daartoe door de tegenpartij rechtstreeks of indirect gedwongen. Is het nu al geen lichte taak, vooraf te berekenen, op welk punt der grenzen men het meest waarschijnlijk een voorbedachtelijke schending te wachten heeft, bijna ondoenlijk zal het zijn, deze waarschijnlijkheid voor het hier bedoelde geval te bepalen. Het verloop van den strijd is behalve van het militair vermogen der oorlogvoerenden nog af-

hankelijk van ettelijke toevallige omstandigheden; zoodat de richting, waarin de legers zich na de eerste botsing zullen bewegen, moeielijk is te voorzien. Ten einde dus niet onverwacht een vreemde krijgsmacht zijn grondgebied te zien betreden, is het noodig, dat de neutrale Staat op de hoogte blijve van de gebeurtenissen, die op het krijgstooneel voorvallen. Niet met oppervlakkige kennis, of ten halve ingelicht door courantenberichten, mag zulk een eventualiteit worden afgewacht. Want de dagbladen zijn in dat opzicht zeker de minst betrouwbare gidsen. Zij nemen gewoonlijk elke tijding op, die hun gewordt, en zijn daardoor dikwijls gedwongen den anderen dag te ontkennen, wat zij den eenen melden. Daarenboven worden zij somtijds van hoogerhand geïnspireerd of opzettelijk misleid.

Wil de neutrale Staat op de hoogte blijven der legerbewegingen, dan moet hij daartoe betrouwbare, ter zake kundige personen over de grenzen zenden naar die plaatsen, waar de troepen der oorlogvoerenden verwacht kunnen worden. De berichten, die dan van verschillende zijden komen, de mededeelingen, die de gezanten uit de hoofdplaatsen toezenden (want ook in dit opzicht behooren deze de voelhorens van den neutralen Staat te zijn), zoo noodig ook de tijdingen der dagbladen, vooral de buitenlandsche, worden dan onderzocht en geschild. Uit een en ander moet dan het verloop der oorlogshandelingen worden opgemaakt en daarnaar het verdere mouvement der troepen geregeld worden.

Of een mogelijke schending der onzijdigheid in dit geval moet worden afgewacht uit één centrale opstelling, of dat verdeling der hoofdmacht over verschillende punten noodzakelijk wordt, zal dan eveneens daaruit moeten worden afgeleid.

Wanneer een strijd in de nabijheid der grenzen gevoerd wordt, zal het wel altijd noodig zijn, een kordon langs deze of langs een gedeelte er van op te stellen, tot het afwijzen of interneeren van enkele manschappen en kleine troepenafdeelingen. Zulk een kordon kan bestaan uit een keten van wachtposten in de grensgemeenten of op de hoofdwegen, met meer naar achteren opgestelde soutiens.

De onderlinge afstand dezer soutiens zal, dooreen genomen, het dubbel moeten bedragen van den afstand, dien zij tot de grenzen hebben, ten einde tijdig te kunnen aanwezig zijn op de plaats, waar hunne hulp vereischt wordt. In de tusschenruimten der wachtposten moet geregeld worden gepatrouilleerd.

De geheele kordonstelling kan veel minder dicht zijn, dan een voorpostenstelling; en wanneer men over een voldoende hoeveelheid telephonische verbindingen beschikt, kunnen de intervallen vrij ruim genomen worden.

Op eenigen afstand van het oorlogsterrein kan het gewapende kordon zonder bezwaar vervangen worden door een versterkte grenspolitie.

Wat de opstelling der hoofdmacht aangaat, ook hier geldt weder het beginsel: *Concentratie tegen dat punt of dat gedeelte waar de grootste kans op een overschrijden der grens bestaat.*

Ligging der Nederlandsche grenzen met betrekking tot een Oorlog tusschen derden.

Was België van oudsher een der geliefkoosde kampplaatsen, waarop de Europeesche twistvragen beslecht werden, Nederland bleef tot nu toe voor deze twijfelachtige eer gespaard.

Het zou van weinig zorg bij de behartiging onzer belangen getuigen, wanneer men zich op dezen grond in slaap wilde wiegen en zich wijsmaken, dat ook in de toekomst dat gevaar zoo heel groot niet zal zijn. Want juist zulk een zorgeloosheid zou een mogendheid, die daarin haar belang ziet, er toe kunnen leiden ons grondgebied tot een oorlogsdoeleinde te gebruiken.

Het is dus voor ons een plicht, steeds op onze hoede te zijn, den gang der Europeesche verwickelingen na te gaan; en de ligging der vermoedelijke oorlogsterreinen ten opzichte van onze grenzen te bestudeeren.

De gevallen, waarin wij geroepen kunnen worden, onze neutraliteit gewapenderhand te beschermen, kunnen vrij begrensd gesteld worden.

Het eenvoudigste is een oorlog tusschen twee maritieme mogendheden. Wanneer die te land niet aan ons gebied grenzen, dan is het oorlogsterrein de zee en onze neutraliteit kan dan slechts bescherming vereischen in onze zeegaten.

Beschouwen wij daartoe onze noordelijke en westelijke grens, de kust. Beginnende bij den noordoostelijken uithoek, hebben wij dan de navolgende zeegaten, waarin oorlogschepen van meer of minder diepgang kunnen binnenvallen:

de monden van de Eems,
het Friesche gat,
de Vliesche zeegaten,
de Tesselsche zeegaten,
het Noordzeekanaal,
de Rotterdamsche waterweg,
de Goereesche zeegaten,
het Brouwershavensche gat,
de Oosterschelde,
de Westerschelde.

Niet groot is de kans dat een dezer zeegaten bij voorkeur tot tooneel van een strijd zal gekozen worden. Geen oorlogsvaartuig zal noodeloos zijne manoeuvreervaardigheid aan banden leggen, door zich bloot te stellen aan de moeielijkheden, die onze zeegaten hem bieden.

Wel echter bestaat de mogelijkheid, dat oorlogschepen, door de tegenpartij gedwongen, een wijkplaats zoeken in een onzer zeegaten; dat dan of de strijd daar wordt voortgezet, of de wijkende partij daar wordt geblokkeerd.

Wel is het ook mogelijk, dat schepen in een onzer zeegaten op wacht gaan liggen, om van daar uit de tegenpartij aan te vallen, of om berichten aangaande deze in te winnen; dat zij pogen aldaar prijzen te veroveren of krijgsgevangenen te verlossen; dat zij aldaar in embuscade gaan liggen.

Wel ook kunnen zij trachten van het asylrecht misbruik te maken, door hunne wapening of uitrusting aan oorlogsbehoeften te vermeerderen, scheepsvolk te werven, enz.

Al deze handelingen zouden schending der neutraliteit daastellen.

Van onze zeegaten zijn slechts aan de landzijde beschermd:
de Tesselsche gaten,
het Noordzeekanaal,
en de Rotterdamsche waterweg.

De versterkingen toch van Neuzen en Ellewoutsdijk kunnen aan den mond der Westerschelde niet medewerken tot een verhinderling der neutraliteitsschending.

Van de andere zeegaten laten
het Friesche gat,
de Vliesche zeegaten
en de Goereesche zeegaten

slechts schepen toe tot een maximum diepgang van 45 dM.

De overige echter:

de monden van de Eems,
het Brouwershavensche gat,
de Oosterschelde,
en de Westerschelde

geven toegang aan schepen van grooter diepgang, terwijl zij bovendien veilige reeden bieden, respectievelijk te Delfzijl, Brouwershaven, Zierikzee en Vlissingen.

Een veilige waarborg tegen schending der neutraliteit geeft dus de gesteldheid van onze zeegaten niet.

Gevaarlijker wordt nog de toestand, wanneer onze oostelijke nabuur den strijd met een maritieme mogendheid aanbindt. Want dan komt daarbij de kans, dat de laatste tracht een landingsleger op onze kust te werpen, om, dwars door het neutrale gebied, den vijand in het eigen land aan te vallen. Op de Nederlandsche Noordzeekust behoort een landing overal tot de mogelijkheden.

Toch meenen wij te moeten waarschuwen tegen een overdreven vrees in dit opzicht, ten minste zoolang wijzelve niet in oorlog zijn.

Dat zulk een landing, goed voorbereid en — eenmaal aangevangen — met talent geleid en met kracht doorgezet, veel kans, bij gunstige weersgesteldheid bijna zekerheid van slagen heeft, behoeft niet opnieuw betoogd te worden. Wanneer deze kans van welgelukken alléén den doorslag zou moeten geven aan het besluit eener landing, dan twijfelen wij ook niet of een Staat, die meent er een groot voordeel mede te behalen, zou niet lang wikken en wegen om tot dat besluit te komen.

Doch bij een landing met een leger, dat onmiddellijk daarop een strategische taak te volbrengen heeft, moet met andere factoren rekening worden gehouden. De strategische opdracht toch is voor zulk een leger doel; de landing, hetzij deze al of niet gemakkelijk te bewerkstelligen is, slechts middel. Van de te vervullen opdracht hangt de sterkte af van de aan land te brengen troepenmacht. Bij de verbazende getalsterkte der tegenwoordige Europeesche legers, zal men, bij een oorlog tusschen twee grootmachten, toch wel aan geen kleinere eenheid een bepaalde strategische opdracht kunnen geven, dan aan een legerkorps van pl. m. 30000 man.

Moet men echter met zulk een korps op neutraal gebied landen, zich van een haven meester maken, de neutrale krijgsmacht in bedwang houden, dan blijft er voor het uitvoeren van de strategische opdracht niet veel over.

In 1870 hadden de Duitschers tegen een eventueele onderneming der Franschen op de Noordzeekust te Hamburg en Bremen twee divisien opgesteld, ter gezamenlijke sterkte van 30000 man; men rekende verder, dat uit de garnizoenen van Noord-Duitschland nog 25000 man tot hetzelfde doel zouden kunnen medewerken. Toch was de kustverdediging toen bij de Duitschers alles behalve naar den eisch ingericht. In de toekomst zal ook daar de snelle concentratie van een groote macht beter verzekerd zijn. Maar nemen wij slechts aan, dat aan de Wezer één Duitsch legerkorps staat, dan kan dit korps eerder aan, ja, reeds over onze grenzen zijn, dan een vijandelijk legerkorps, dat in Holland geland is. Want het kan, ten minste in het

eigen land, vervoerd worden langs de spoorwegen, waarvan het gebruik door ons aan het gelande leger toch wel zal worden ontzegd. Dit laatste heeft nu te kampen met de neutrale troepenmacht en krijgt van Duitsche zijde een macht van gelijke sterkte tegenover zich. De kans op succes zal dan zeer gering zijn.

Wij achten ons dan ook overtuigd, dat één legerkorps voor zulk een onderneming in onzen tijd, een te zwakke troepenmacht is.

En zou men meenen, dat Frankrijk b. v., bij een hernieuwd en oorlog met Duitschland, twee of meer zijner legerkorpsen zou afzonderen, voor een gewaagde onderneming tegen de kust van een neutraal land, waar, na een gelukte landing, de moeilijkheden eerst recht beginnen? Zal Frankrijk niet veeleer al zijne beschikbare krachten op het beslissende punt te land concentreren, in stede van, door verbrokkeling, zich opnieuw door zijnen geduchten tegenstander stuk voor stuk te zien nedervellen?

Of zou Engeland — in oorlog met Duitschland — zijn leger van vrijwilligers den kop te pletter laten loopen, tegen de geduchte scharen van het Germaansche gewapende volk? Geloove wie het kan! Veeleer zal het den Duitschen handel bemoeielijken en verhinderen door blokkade en het nemen van prijzen.

Slechts een vereeniging van Engeland met Frankrijk tegen Duitschland verhoogt de kansen eener landing op onze Noordzeekust. Maar in zulk een geval zal Duitschland bij zijne troepenopstelling daarmede ook rekening houden, en een grootere macht afzonderen, om de Noordzeekust te observeeren.

De groote hinderpaal tegen een landing in onzen tijd blijft altijd de verbazende getalsterkte der tegenwoordige legers. De kosten en bezwaren, verbonden aan een landing van een evenredig sterke macht, worden daardoor in verhoogde mate opgevoerd en staan niet in verhouding tot de slechts betrekkelijke kans van welslagen.

Behalve op de kust van Holland, zouden wij nog een landing aan de Eemsmonden kunnen verwachten. De mogendheid, die

het daar zou willen beproeven, behoeft veel minder rekening te houden met de bezwaren der neutraliteitsschending. Slechts een korten weg heeft hij over neutraal gebied af te leggen en de kans, dat een aanmerkelijke neutrale macht hem daar te gemoet zal treden, of in de flank zal vallen, behoeft hij niet groot aan te nemen. Toch achten wij het gevaar voor een landing hier niet groot, omdat het terrein, zoowel aan deze, als aan gene zijde van de grens voor het ageeren met troepenmassa's weinig geschikt is.

Bij een strijd van een maritieme mogendheid tegen België of op het grondgebied van dien staat, vertegenwoordigt de Westerschelde voor Nederland een dreigend gevaar. Zoowel een blokkade van dit zeegat als een landing in Zeeuwsch Vlaanderen zou dan niet tot de onmogelijkheden behooren.

Veel is er getwist over de vraag, of het gebruik van de Westerschelde tot oorlogsdoeleinden al dan niet een schending der neutraliteit daarstelt, en over de middelen, die door ons moeten worden aangewend om zulk een schending te beletten of te bemoeielijken. Het is ons doel niet dezen strijd opnieuw op te rakelen; wij verwijzen slechts naar de artikelen over dit onderwerp in den Mil. Gids van 1883.

Wij aarzelen niet ons besliste voorstanders te verklaren van de verplichting, die op Nederland rust, zijne neutraliteit op de Westerschelde te handhaven.

Ongetwijfeld zou het gemakkelijk voor ons zijn en ons een groote mate van gerustheid schenken, wanneer in voorkomende gevallen alle regeeringen het er over eens konden zijn, dat Nederland het zich niet behoeft aan te trekken, wanneer de Westerschelde tot oorlogsdoeleinden gebruikt wordt. Geschiedt dit echter door een der oorlogspartijen, dan valt het niet te betwijfelen, dat de wederpartij, dit in haar belang rekenende, op voor haar deugdelijke gronden ons van partijdigheid zal beschuldigen, wanneer wij geen poging hebben aangewend, dat te beletten. En het zal ons dan al bitter weinig baten, of wij op andere gronden ons van die blaam trachten te zuiveren. Voor de partij, die zich het slachtoffer gevoelt, is de aanleiding

dáár, om, zoo zij het noodig acht, ook van haren kant onze onzijdigheid te schenden, op de wijze, als het haar nuttig kan zijn. En wil zij het nog verder drijven: de aanleiding tot een casus belli is daar.

De quaestie der Westerschelde zal steeds een teer punt uitmaken. Een strijd, die in België, of om het bezit van dat land gevoerd wordt, raakt ons van nabij; omdat er dan niet alleen groote Europeesche, maar ook Nederlandsche belangen in het spel zullen zijn; omdat in dit geval het handhaven onzer neutraliteit ons de meeste inspanning zal kosten, dewijl het dan vermoedelijk niet aan pogingen zal ontbreken, ons mede als partij in den strijd te betrekken.

Wenden wij thans den blik naar onze landgrenzen, dan valt onze aandacht onmiddellijk op onzen oostelijken nabuur. De Franco-Germaansche worstelstrijd ligt nog versch in ieders geheugen; als een dreigend spook zweeft de vrees voor een herhaling van dien kamp ons steeds voor oogen. Gelijk twee bulhonden, op strijd bedacht, grijnzen Frankrijk en Duitschland elkander aan. De oorlogstoerusting van alle groote staten op het vasteland nemen een onrustbarenden omvang aan.

Het zou een vermetel werk zijn, het tijdstip te willen bepalen, waarop de donkere wolken, die boven Europa samepakken, zich ontlasten zullen. Dat het echter tot een uitbarsting komen moet, daaraan twijfelt niemand meer. Hoe wijd de ontlading zich zal uitstrekken, is niet te bepalen; maar dat, als het zoover komt, Frankrijk en Duitschland antagonisten zullen zijn, behoeft geen betoog. „Der Krieg Frankreichs mit Deutschland wird kommen, musz kommen, denn noch nie, so lange es eine Weltgeschichte gibt, ist ein Volk nach einer einmaligen Niederlage von dem ersten Platz getreten auf — Nimmerwiederkehr” aldus zegt Fritz Hoenig in zijn werkje: „Die Politische und Militärische Lage Belgiens und Hollands in Rücksicht auf Frankreich — Deutschland.” En wie, die den huidigen toestand toetst aan de lessen der historie, zal aarzelen aan deze uitspraak zijn zegel te hechten?

Bestaat er kans dat Nederland, in zulk een oorlog, de rol van onzijdig toeschouwer tot het einde zal kunnen vervullen?

Van vele zijden wordt België als de aanstaande kampplaats aangewezen. „Frankreich wird nicht eher das Schwert ziehen, trotz der Unberechenbarkeit seines Volkes, bis es, durch Allianzen stark, sich mächtig genug fühlt den Offensiefkrieg dahin zu tragen, wo sich ihm die meisten Chances zum Gelingen bieten, nach Belgien,” zegt Fritz Hoenig. „La voie de Berlin, c'est celle de Sambre et Meuse; il n'y en a pas d'autre,” verklaarde Thiers reeds in 1871. Wie het klemmende betoog gelezen heeft, dat Brialmont in zijn „Situation militaire de la Belgique” voert tot versterking der Belgische Maastricht, voelt zich gedrongen tot de opvatting, dat werkelijk de operatielijnen der beide legers elkander op Belgisch gebied zouden kunnen ontmoeten.

Een concentratie der kolossale legermassa's tegen de betrekkelijk kleine Fransch-Duitsche grensstreek, en een beslissende worsteling tusschen die legers, zoo nabij die grenzen, als dit in 1870 plaats had, kan men zich bijna niet denken, belemmerd als ze zullen worden in hunne vrijheid van beweging door de reeks geduchte versterkingen langs de geheele Fransche grens en de verbazende vestingen Metz en Straatsburg aan de Duitsche zijde. Duitschland, hier het strategisch offensief nemende, bonst bij het overschrijden der grenzen tegen een muur van steen en ijzer, die onder den voet geloopt moet worden. Frankrijk, hetzelfde beproevende, moet zich door een slechts halfgeopende deur naar de grens begeven en verliest onmiddellijk een aanzienlijk deel zijner strijdkrachten, ter observeering van de hem in flank en rug bedreigende vestingen.

Zullen dan de kleine neutrale grensstaten, België en Luxemburg of Zwitserland door het noodlot gedoemd worden, de vreemde heerscharen over hunnen bodem te zien trekken, misschien het bloed over hunne landouwen te zien stroomen?

Dit hangt voor een groot deel van die Staten zelve af. Een kloeke houding, de vaste wil, zich geen schending van hun gebied te laten welgevallen, en diensgevolge een wapening

en een troepenopstelling, waardoor zij aan dien eisch kunnen beantwoorden; ziedaar, de beste waarborgen, voor de eerbiediging hunner onzijdigheid.

Is België bij machte, deze waarborgen te schenken? Het is ons doel niet de Belgische strijdkrachten den toets der critiek te doen ondergaan. Wij verwijzen slechts naar het reeds meergenoemde werk van Brialmont en naar de studie van den Belgischen generaal Baron Goethals: „Le Pays et l'armée.” „Les hommes en général ne voient que le présent; toutes leurs préoccupations se portent sur leurs intérêts du moment; bien peu songent à l'avenir, encore moins se souvient-on du passé” zegt deze schrijver in dat werk, zijn militair testament, gelijk hij het noemt. Merkwaardige woorden, die zoo juist ook den geest van ons handelsvolk kenschetsen! België heeft, evenmin als Nederland, in den ernst der tijden, aanleiding genoeg kunnen vinden, de toekomst onder de oogen te zien en zijn volk tot een weerbaar volk te maken.

Zal dus België's onzijdigheid geschonden worden? Het zou al zeer gewaagd zijn, hierop een bevestigend antwoord te geven. Wij kunnen slechts aannemen, dat daarop kans bestaat, en dat men zich omstandigheden denken kan, waarbij die kans een groote mate van waarschijnlijkheid verkrijgt.

Deze waarschijnlijkheid eenmaal aangenomen zijnde, doet zich onmiddellijk de vraag voor: in welke betrekking komt dan het Nederlandsche gebied te staan, ten opzichte van het operatietooneel?

De zuidelijke helft van Nederlandsch Limburg dringt zich als een ruim 50 K.M. lange tong tusschen de Belgisch-Duitsche grens. Deze zoogenaamde „sentinelle perdue” vormt als het ware de noordelijke voortzetting van het Belgische Maasdal. Bij Venloo nadert de Maas de Duitsche grens tot op een afstand van 4 K.M. Een klein uur noordoostwaarts van die plaats betreden de spoor- en de kunstweg van Wesel, uit Duitschland komende, ons grondgebied. De laatste verdeelt zich bij Venloo in twee wegen, de een links, de ander rechts van de rivier. Spoorweg, kunstwegen en rivier volgen dezelfde richting en begeven zich

over en langs Maastricht naar het Belgisch grondgebied, naar Luik. Op dezen wegenbundel aboucheeren in een richting oost-west negen kunstwegen en nog drie spoorwegen, de laatste te Venloo, Roermond en Maastricht, resp. komende van Crefeld, Dusseldorf en Aachen. Deze spoorlijnen zetten zich daarna in westelijke richting voort. De Belgisch-Duitsche grens daarentegen wordt door slechts twee lijnen van Aachen komende, overschreden.

Het gewicht der spoorwegknoopen Venloo, Roermond en Maastricht valt gemakkelijk in het oog.

Nemen wij voor een oogenblik aan dat Nederlandsch Limburg tot Duitschland behoorde; en voorts dat een Duitsch leger, de neutraliteit van België schendende, het Maasdal tot operatiebasis neemt, om in het Entre-Sambre-et-Meuse te deboucheeren en Frankrijk aldaar in de meest kwetsbare plek binnen te treden. Wie zou dan twijfelen aan de belangrijkheid als concentratiepunten en etappestations van Venloo, Roermond en Maastricht? De geheele strategische rechterflank, misschien ook een deel van het centrum zou van de Limburgsche spoorwegen gebruik maken en haar weg over deze stations nemen. Nu echter Limburg Nederlandsch gebied is, moet Duitschland zich het voordeel dezer lijnen ontfeggen en zich in zulk een geval bepalen tot de wegen, die op de Belgische grens aanloopen, ten minste indien het de neutraliteit van Nederland wenscht te eerbiedigen. Doet het dit niet, dan krijgt het de vereenigde machten van België en Nederland tegen zich. Dit bezwaar zou vermoedelijk van te groot belang zijn.

Geheel anders doet zich echter het geval voor, wanneer de Belgische onzijdigheid reeds geschonden mocht zijn en wel door Frankrijk, wanneer dit zelf door het Entre-Sambre-et-Meuse het strategisch offensief neemt. Dan keert zich de Belgische legermacht tegen den eersten indringer en het bezwaar voor Duitschland tegen een schending van de Nederlandsche neutraliteit wordt veel minder groot. Integendeel, het zal de Fransche legers te gemoet wenschen te trekken, om zodoende den strijd op Belgisch gebied te kunnen voeren. Een snelle opmarsch door het

Maasdal is dan noodzakelijk. Geen hulpmiddel, dat hieraan bevorderlijk kan zijn, zal worden versmaad, dus vermoedelijk zelfs geen neutraliteitsschending; te meer niet, daar ook de tegenpartij zich een neutralen Staat tot vijand heeft gemaakt.

Is Duitschland zelf met België in oorlog, dan ligt evenzeer in Limburg voor ons het gevaar eener neutraliteitsschending.

Een voorbedachtelijke schending op andere punten van onze oostelijke grens heeft men naar ons inzien slechts te verwachten bij een gelukte landing op onze Noordzeekust of aan de Femsmonden, van een met Duitschland in oorlog verkeerende mogendheid. Duitschland zou het dan verkieselijker kunnen achten, den strijd met het gelande leger op ons gebied over te brengen en dientengevolge met zijn leger onze grenzen overtrekken.

Langs de zuidelijke grens achten wij het gevaar voor een opzettelijke schending der onzijdigheid niet groot. Van België zelf is dit natuurlijk niet te verwachten. Bij een strijd tegen België of wanneer België het terrein wordt, waarop anderen hunne geschillen beslechten, zijn, zooals wij reeds boven zagen, Zeeuwsch Vlaanderen of Limburg de gevaarlijke punten.

Een niet voorbedachtelijke schending moet op alle punten der grenzen mogelijk geacht worden. Drie gevallen kan men zich dan denken, waarbij een terugtrekkend leger over onze grenzen tracht te ontwijken:

- 1°. Een strijd in België, waarbij de Brabantsche en Limburgsche grenzen het gevaar te duchten hebben.
- 2°. Een strijd in de Rijnprovincie, waarbij Limburg of Gelderland de kans loopen een leger over hunne grenzen te zien trekken.
- 3°. De strijd van een op de Hanoversche of Oldenburgsche kust gelande leger met een Duitsche krijgsmacht; hierbij zou dat gelande leger op onze noordelijke provinciën kunnen teruggeworpen worden.

Het bovenstaande overzicht over de gesteldheid onzer grenzen in zijn geheel beschouwende, zien wij dat in Limburg en aan

de Westerschelde naar onze meening de zwaartepunten liggen voor een eventueele bescherming der neutraliteit. Noch Limburg, met zijne geïsoleerde ligging, noch de Westerschelde, omgeven als die is door eiland, schiereiland en vastland, het laatste voor ons over ons eigen gebied ongenaakbaar, maken het opstellen der troepen, tot bescherming der onzijdigheid benoodigd, gemakkelijk.

Nederland's Weervermogen.

Ruim zestien jaren reeds behoort de Fransch-Duitsche oorlog tot de geschiedenis. Aan een voor oningewijden schijnbaar geheel onbewolkten politieken hemel, brak plotseling de oorlogsdonder los en op korten afstand van onze grenzen ontspon zich een der bloedigste drama's, die de wereldhistorie heeft op te teekenen.

Onzacht werd ons vaderland toen wakker geschud uit den dommel, waarin het na de gebeurtenissen van 1866 en de politieke verwickelingen van het daarop volgende jaar was geraakt. Er was — er kon ten minste zijn — periculum in mora. De leeuw ontwaakte. De mobilisatie van het leger werd bevolen. Reeds vóór den aanvang van den oorlog verklaarde de Nederlandsche regeering „een strikte neutraliteit aan te nemen en deze te zullen handhaven.”

Het snelle verloop der gebeurtenissen, de verplaatsing van het oorlogstooneel naar het hart van Frankrijk, maakten in korten tijd buitengewone maatregelen overbodig. Twee maanden na het groote alarm kon Nederland de zoete rust weder ingaan.

Zal het noodig zijn nogmaals de droeve ervaringen dier maanden in de herinnering terug te roepen?

Wellicht schaaft dit niet. De organieke sterkte aan officieren, kader en vrijwilligers kon niet worden bereikt. Het verloop der militie bedroeg meer dan $\frac{1}{10}$ der gegeven lichtingen. Aanvullingsreserve ontbrak geheel. Hooge commando's en staven waren

niet of slechts gebrekkig gevormd. Paarden, voertuigen, munitieën, uitrustingsstukken, tuigen . . . . aan alles was gebrek. Slechts uiterst langzaam vorderde de aanschaffing en indienststelling van dit alles en bij het einde der mobilisatie was men weinig verder dan in den aanvang. De schutterij was als weerkracht volkomen ongeschikt.

Wij zullen niet trachten de tooneelen van verwarring te schetsen, welke zich in die dagen voordeden, noch reppen van stelselloosheid, waarmede te kampen viel. Daar zijn nog te velen in het leger, die zich dat alles te goed herinneren en het met schrille kleuren zullen weten te malen. Genoeg: wij kunnen ons slechts verheugen, dat Nederland toen voor een diepe ramp is bewaard gebleven. De les kostte der schatkist eenige millioenen. Heeft zij ook vruchten gedragen?

Twaalf maal ruimde sedert dien een minister van oorlog zijnen zetel aan een opvolger. Het budget van oorlog steeg bijna jaar op jaar. En waar zijn wij thans genaderd?

Zeker, daar is gewerkt in dien tijd; de schatten zijn niet doelloos verbruikt. Uit den strijd der meeningen heeft zich een geconcentreerd stelsel van verdediging ontwikkeld, waaraan zonder ophouden is gearbeid. Zoowel de duurzame verdedigingswerken, als de bewapening aan geschut, geweren en ander materieel hebben tot dusver de zware eischen gevolgd, hun door de steeds vooruitstrevende techniek, helaas, opgelegd. En wat het leger betreft: zijne voorgangers, de officieren, hebben er van gemaakt wat er van te maken viel en zij zullen voortgaan dat te doen. Spijt karige bezoldiging en gebrekkige vooruitzichten, zullen zij hun cijns van toewijding en zelfverloochening blijven betalen.

Maar het leger mist een voldoende getalsterkte, een behoorlijken oefeningstijd, een hoog noodige aanvullingsreserve; en bovenal aan dat leger ontbreekt het element, dat er in onze dagen juist de kern van behoorde uit te maken: de zonen van hen, die het meeste belang hebben bij het onafhankelijk bestaan van het vaderland.

Zoolang men dat in Nederland niet inziet en niet met kracht de hand aan den ploeg slaat, zoolang zal ook het leger verstoken

blijven van de algemeene belangstelling en waardeering, waaraan het, om zijn gevoel van eigenwaarde te behouden, zoozeer behoefte heeft; en zoolang zal ook de schutterij blijven beneden den eisch, dien men haar als kern van het weerbare volk heeft te stellen.

In het mobilisatierapport, door de regeering in 1871 aan de volksvertegenwoordiging ingediend, moest van dit gedeelte onzer strijdkrachten verklaard worden: „Wat de schutterij in het bijzonder betreft, is in het vorige jaar voldoende bewezen, dat wanneer ons rijk zelf dadelijk in den oorlog ware betrokken geweest, op haar niet terstond zou mogen gerekend worden. Van de groote cijfers op het papier, opzichts de schutters van den eersten ban, bleek slechts een 15000 man infanterie en een 2000 man artillerie-schutterij beschikbaar te zijn, doch onvoldoende en onregelmatig georganiseerd, voor een gedeelte geheel ongeoeffend, voor een ander deel zeer gebrekkig geoeffend, over het algemeen met weinig deugdelijke kaders en gemis aan krijgstucht; voor dadelijk gebruik was dus die krijgsmacht niet geschikt.” Sedert bleef de toestand onveranderd.

Ongetwijfeld bevinden zich enkele goede elementen in onze schutterijen, elementen, die, op oordeelkundige wijze samengevoegd, een niet te verwerpen versterking onzer levende strijdkrachten zouden kunnen daarstellen. Men heeft er oudofficieren, oudgedienden, die, in een behoorlijk verband gebracht, goede tactische onderdeelen aan het leger zouden kunnen toevoegen. Doch deze elementen zijn te zeer verspreid; de nog vigeerende wetten en bepalingen zijn er niet op ingericht, om op een gegeven oogenblik die samenvoeging naar behooren te kunnen bewerkstelligen.

Ongetwijfeld valt er ook hier en daar goede wil waar te nemen. Doch waar die goede wil zich anders moet toonen, dan door woorden of gemakkelijk uit te voeren daden, schiet hij menigmaal tekort. Waar meerdere inspanning wordt gevorderd, waar vooral onafgebroken toewijding wordt vereischt, daar is goede wil alleen niet voldoende. Hoeveel te minder nog, waar deze prijzenswaardige eigenschap afstuit tegen lauwheid, onverschilligheid, ja, onwil zelfs.

Ongetwijfeld zijn er voorbeelden bij te brengen van leden der schutterijen, die met bewonderenswaardigen ijver en lust zich van hunne taak kwijten, ja, veel meer dan hunne taak vervullen. Doch deze voorbeelden zijn sporadisch en zelfs al kwamen ze menigvuldiger voor, zij zouden op de schutterij in haar geheel niet den stempel eener deugdelijke krijgsmacht kunnen drukken.

De schutterij mist één eigenschap, die haar moet maken tot een lichaam, waarop te rekenen valt: zij mist discipline. Noch goede wil bij allen, noch kennis of toewijding bij enkelen, kunnen het gemis van deze eigenschap vergoeden bij het geheel.

Discipline — gehoorzamen zonder redeneeren, met voorbijzien van eigen wil, van eigen inzicht, — dat is de machtige hefboom, die duizendtallen doet samenwerken in de hand van één enkele, tot één doel. Moed, volharding, kennis, gezond verstand — het zijn niet genoeg te waardeeren eigenschappen; doch boven dat alles staat de krijgstucht. Want deze voert tot plichtbesef en zelfverloochening. Dit zijn de ware deugden van elk soldaat. Plichtbesef vooral, waar hij te bevelen heeft; waar hij weet, dat een zware verantwoordelijkheid op hem drukt; waar hij weet, dat de oogen van zijne ondergeschikten op hem gevestigd zijn, omdat zij van hem hun wel of wee te wachten hebben; omdat hij het hoofd is, dat voor hen allen denkt, de wrekende arm, die hen kastijdt. Zelfverloochening vooral, waar hij te gehoorzamen heeft; waar elke individueele opvatting, elke neiging ondergeschikt gemaakt wordt aan het algemeen belang, vertegenwoordigd door den hooger gestelde, die hem te bevelen heeft.

De discipline doet den lafhartige pal staan in het gevaar; breidelt den overmoedige, waar hij zich te veel waagt. Of in tijd van vrede de soldaat zich begeve te midden der ontploffingen eener brandende buskruitfabriek; of hij bij watersnood zich wage op een ranke boot, waarvan het besturen zijn dagelijksch werk niet is, om menschen, have en goed te redden; of hij bij oproer, nu eens met geduld en lijdzaamheid, zonder zich te mogen verweren, blootgesteld sta aan de beleedigingen

van het grauw, dan weder met bloedend harte kogels naar zijne landgenooten zende: 't Is al gelijk. Plichtbesef en zelfverloochening zijn hier als op het slagveld, te midden van 's vijands vuur, de krachten, die hem staande houden.

Grootsch in haar wezen, bestaat toch de discipline slechts uit een aaneenschakeling van schijnbare nietigheden. Zij moet geleerd worden in de dikwerf harde school van het leger. Daar voelt de jonge soldaat dag aan dag, elk uur van den dag, dat hij voor een wjl afstand heeft gedaan van zijne algeheele onafhankelijkheid. Slechts geleidelijk en langzamerhand oefent de krijgstuicht haren invloed op hem uit, tot eindelijk haar geest hem in merg en been gevaren is. En dan eerst is hij geschikt, een deel uit te maken van het groote raderwerk, bestemd om door één hand bewogen te worden.

Geen onhandelbaarder werktuig om oorlog mede te voeren dan de „soldat raisonneur”. Bedrogen zal uitkomen het land, dat aan zulke soldaten zijne veiligheid toevertrouwt. En „raisonneurs” zijn de kinderen onzer eeuw. De pers, de koningin der aarde, heeft ook hare schaduwzijde. Zij is de moeder ook van oppervlakkigheid, oordeel en vooroordeel. En een krijgsmacht, waarvan de soldaten niet geleerd hebben te gehoorzamen, te zwijgen zonder oordeel of vooroordeel, is voor den oorlog ongeschikt. Maar om te kunnen gehoorzamen, moet men het geleerd hebben, dikwijls door bittere ervaring.

Onze schutterij nu moge hier of daar blijken geven van zekere virtuositeit in het zich onttrekken aan hare verplichtingen en in het ontduiken van de dientengevolge somtijds opgelegde boeten of straffen..... gehoorzaamheid, militaire tucht, is haar vreemd. Waar zou zij die ook geleerd hebben? De groote massa heeft nimmer in de gelederen gediend en haar voorbeeld zal wel niet geschikt zijn, bij de ongedienden den vroeger opgedanen geest van discipline te bewaren en te onderhouden.

In de gelederen der schutterij zelve werkt alles mede, om het aanleeren daarvan onmogelijk te maken. De officieren in de eerste plaats missen in het algemeen het relief, noodig om hun

prestige te bewaren. Van alle oorzaken, die tot hunne benoeming als zoodanig leiden, schijnt geschiktheid voor die betrekking wel het laatst in aanmerking te komen. Kennis van het militaire vak schijnt nevenzaak te zijn. Maatschappelijke stand en positie — bij het gewapende volk voor de superieuren een zaak van belang — schijnen niet altijd evenveel gewicht in de schaal te leggen. De macht, aan de gemeentebesturen toegekend, werkt in de meeste opzichten nadeelig. Daarbij zijn de middelen tot handhaving van het gezag luttel; de rechtspleging is omslachtig en in de samenstelling der schuttersraden tegen de krijgstuicht indruischende. De troep is dientengevolge slecht gedisciplineerd, hoogst onvoldoende geoefend en mist geheel en al den stempel der individueele geoefendheid, die het kenmerk der hedendaagsche tactische vorming is.

Als tegenwicht tegen de tekortkomingen der schutterij en van andere volkswapeningen het woord vaderlandsliefde te stellen mag naïef genoemd worden. Vaderlandsliefde is een schoone deugd. Hoe het bij ons volk met die deugd gelegen is, valt moeilijk te bepalen. Het zou ons te ver voeren hierover in beschouwingen te treden. Doch weinigen zullen er zijn, die door vaderlandsliefde op een gegeven oogenblik hun wapen leeren hanteeren, als ze dit voor dien tijd niet konden. Ook vreezen wij dat het gevoel van zelfbehoud een heeten strijd met dat der vaderlandsliefde zal te voeren hebben bij hen, wien de gewoonte te gehoorzamen niet tot een tweede natuur is geworden.

Uit het voorafgaande komen wij tot het besluit, dat, bij de thans bestaande inrichting, de schutterij nog steeds als krijgsmacht ongeschikt is. Noch de sterktecijfers op het papier, noch het getal lieden, dat nu en dan de schutteruniform om de leden hangt, kunnen deze uitspraak onwaar maken.

Wij hebben ons geruimen tijd met het behandelen van de waarde onzer schutterij bezig gehouden, dewijl nog altijd door sommigen gerekend wordt op dit lichaam tot een spoedige versterking onzer levende strijdkrachten. Ja zelfs de regeering schijnt dit te doen: men zegt dat schutters zijn ingedeeld in de vastgestelde bezettingen onzer sterkten!

Daarom hebben wij trachten te betoogen, dat men op de schutterij *niet* mag rekenen, noch tot bescherming der neutraliteit, noch bij de voorbereiding tot binnenlandsche verdediging.

Voor zoover dit nog mogelijk is, kunnen dan slechts maatregelen getroffen worden, waardoor aanvoering, oefening en vooral krijgstuicht verbetering kunnen ondergaan. Aan kleeding en uitrusting zal dan eveneens de hand moeten worden geslagen; terwijl eindelijk organisatie en indeeling in verband zullen moeten worden gebracht met de taak, die men later aan de schutterijen wenscht op te dragen.

Op het leger, gesteund door de marine, rust dus de plicht om in de eerste plaats de neutraliteit te beschermen.

In welken toestand verkeert nu ons leger? Wij hebben boven reeds aangestipt, dat daaraan geheel ontbreekt het kenmerk der hedendaagsche volkslegers. Door het stelsel van plaatsvervanging en nummervervisseling worden daaruit nog steeds de elementen geweerd, waaraan het een hoogere waarde zou ontleenen. Daardoor worden er tevens sommige elementen ingebracht, die men er liefst in missen zou; hetzij zulke oudgedienden, die lang niet altijd tot de beste soldaten behooren; hetzij individuen, die in de burgermaatschappij weinig kans hebben in hun levensonderhoud te voorzien. Hiermede wenschen wij niet den staf te breken over alle plaatsvervangers. Integendeel, het gros daarvan staat niet op een lager peil, dan de massa der gewone miliciens. Doch door het stelsel van plaatsvervanging wordt het vormen van militiekader bemoeielijkt en hierdoor is het een onmogelijkheid, een behoorlijk aangevoerde en geëncadreerde schutterij te verkrijgen.

De geoefendheid van het leger zou dan ook, in weerwil van de plaatsvervangers, op een voldoende peil kunnen gehouden worden, indien niet de korte tijd, dat de militie onder de wapenen is, daaraan een hinderpaal in den weg legde. Aan eigenschappen, die het gemakkelijk maken van den Nederlandschen milicien een goed soldaat te vormen, ontbreekt het hem niet. Doch door den korten dienstdtijd is de vredessterkte der

onderdeelen zeer gering. Daardoor worden de oefeningen met veel te kleine troepenafdeelingen gehouden en dragen gedurende een groot deel van het jaar slechts een matig nut.

Gaan wij thans na hoe het met de getalsterkte staat. Bij de infanterie en artillerie bestaat een belangrijk incompleet aan officieren. Bij het op voet van oorlog brengen van het leger moet hierin gedeeltelijk worden voorzien door het schorsen van speciale dienstvakken en inrichtingen en het aanstellen van jonge officieren. De kleine reserve, die men daardoor zou kunnen verkrijgen, wordt dus reeds onmiddellijk gebruikt. Daarbij komt nog dat ook het hoofdkwartier van het veldleger, de staven der divisien en der linie-commandementen, wat betreft de officieren, nog voltallig moeten worden gemaakt. Dit komt dus in mindering van de sterkte bij de korpsen.

Het incompleet aan kader is wel verminderd, doch bereikt bij infanterie en artillerie nog immer een vrij belangrijk cijfer. Bij een eventueele mobilisatie zal het dan ook niet mogelijk zijn de organieke sterkte in dit opzicht te bereiken. Ook hierin moet worden voorzien door die krachten (vroeger gedienden of militiekader), welke eigenlijk bestemd zouden zijn een deel der reserve uit te maken, en voorts door aanstelling van vrijwilligers en miliciens, die de geschiktheid tot het bekleeden van een graad eigenlijk missen.

Dit laatste middel doet voorts het incompleet aan manschappen toenemen. Want hiermede is het nog erger gesteld en dat er op vrijwillige dienstneming ingeval van mobilisatie niet mag gerekend worden, bewijst de toestand van 1870, toen zich in het geheel slechts 296 man aanboden.

Op sommige tijdstippen zal het zelfs niet mogelijk zijn de organieke sterkte aan geoefende miliciens bij het leger te bereiken. Indien de mobilisatie in de eerste 6 à 8 weken na ultimo April valt, is een geheele lichting der militie nog ongeoeffend.

Zal dus de oorlogsformatie aan personeel slechts met moeite of in het geheel niet te bereiken zijn, de eenmaal verkregen sterkte te behouden, zal geheel onmogelijk blijken. Een bron, waaruit de door ziekte enz. geleden verliezen kunnen worden aangevuld,

bezitten wij niet. En deze leemte zal zich reeds spoedig doen gevoelen, indien van de troepen eenige buitengewone inspanning wordt vereischt. De depots, welke in oorlogstijd op last des Konings kunnen worden geformeerd, zijn wel voor dit doel bestemd. Doch, aannemende dat daarheen al een voldoende getal vrijwilligers toestroomt, dan kunnen deze toch eerst beginnen af te leveren als het eerste stadium der oefening doorloopen is.

Slechts wanneer in buitengewone omstandigheden, ingevolge de 2^e alinea van art. 182 der grondwet, in tijds de oudste lichting der militie door een wet tot aanblijven is verplicht en wanneer de mobilisatie eerst in Juli of Augustus plaats heeft, kunnen de depots onmiddellijk over een voldoende reserve beschikken.

Moeielijker nog dan het personeel, zal het blijken het getal paarden spoedig op de voorgeschrevene sterkte te brengen. Niet minder dan ruim 350 officieren zijn verplicht zich bij de mobilisatie ten spoedigste van een dienstpaaard te voorzien. Niet minder dan ongeveer 3800 troepenpaarden ontbreken in tijd van vrede aan de oorlogsterkte, waarbij dan nog de jonge paarden en die, welke voor den velddienst minder geschikt zijn, onder de voorhanden sterkte zijn begrepen. Daarvan moeten voor officieren en troepen te zamen onmiddellijk een 1200 tal worden aangeschaft; terwijl de overige geleidelijk door aankoop uit de vrije hand of door vordering moeten worden verkregen.

Dat men zich geen illusien behoeft te scheppen wat betreft de snelle aanschaffing der ontbrekende paarden, blijkt uit den toestand van 1870. Bij de paardenhandelaren werden in de eerste 14 dagen slechts 110 paarden aangekocht. In het geheel waren twee en een halve maand noodig om bij elkaar 1300 paarden op te vorderen of te koopen. Toch is het noodzakelijk dat de aanvulling in weinige dagen kunne geschieden. Wel zullen, ten gevolge van de bepalingen voorkomende in het „Voorschrift betreffende de mobilisatie van het leger”, de bij de korpsen en staven voorhanden voertuigen spoediger bespannen zijn. Wel zullen de eskadrons en batterijen zich kunnen voltalig maken op de voor den aanvang vastgestelde sterkte. Doch of de op deze

wijze verkregen paarden over het algemeen in staat zullen zijn de buitengewone diensten te presteeren, die daarvan gevergd zullen worden, is zeer de vraag. Een groot deel toch moet worden aangeschaft door personen, die zelve de eersten zullen zijn om te erkennen, dat zij vóór die taak onbevoegd zijn. Anderdeels zal men zich moeten vergenoegen met hetgeen aangeboden wordt, daar de tijd tot zoeken, schiften en onderhandelen te kort zal zijn. Er bestaat dus zeer veel kans, dat bij het leger een uitschot verkregen zal worden, waarvan de eigenaren blijde zullen zijn tegen buitengewoon hooge prijzen af te komen.

Nog steeds ontbreekt ons een zoodanige regeling, waardoor alle voor den krijgsdienst geschikte paarden reeds in tijd van vrede worden geregistreerd en de hoeveelheden worden aangewezen, die door elke provincie en elke gemeente bij mobilisatie onmiddellijk op bepaalde plaatsen moeten worden geleverd. Zulk een regeling, in tijd van vrede geringe kosten veroorzakende, zou in tijden van oorlog een snelle en deugdelijke aanvulling verzekeren en ongetwijfeld veel minder kostbaar zijn dan de thans te volgen methode.

Voor zoover bij mobilisatie de bestaande leemte nog eenigszins kan worden aangevuld, mag dit niet worden verzuimd.

Wat betreft de kleeding en uitrusting onzer troepen, wenschen wij, om van andere zaken niet te gewagen, slechts op te merken, dat het schoeisel daarbij zeer onvoldoende is. Wanneer een vreemd leger zich moest toerusten om op Nederlandschen bodem een oorlog te gaan voeren, zou zeker een der eerste maatregelen zijn de soldaten van waterlaarzen te voorzien, indien deze niet tot hunne uitrusting behoorden. De Nederlandsche soldaat, de verdediger van het land, dat in het water zijn grootste kracht zoekt, bezit zulk een kleedingstuk niet!

Op materieel gebied zijn wij het minst ten achteren gebleven. De groote sommen, die in dit opzicht voor de defensie werden gevraagd, zijn meestal door de vertegenwoordiging toegestaan.

Wij zullen de fouten of onvolkomenheden, die onze verdedigingswerken en ons materieel nog aankleven, niet nader bespreken. Voor

het aanbrengen van principieele verbeteringen zal de tijd verstreken zijn, wanneer wij plotseling er toe geroepen worden, onze neutraliteit te beschermen.

Echter wenschen wij er op te wijzen dat gemakkelijk in staat van verdediging te brengen stellingen aan den Moerdijk en in Friesland ons wel van nut kunnen zijn.

Ook dient nog opgemerkt dat de particuliere geweerfabriek, welke ons land bezit, te Maastricht is gevestigd; dat onze buskruitfabriek langen tijd geen leveringen heeft kunnen bewerkstelligen; dat wij in den aanmaak van een gedeelte onzer projectielen nog altijd afhankelijk zijn van het buitenland; dat onze militaire fabrieken en werkinrichtingen in Delft, dus buiten Amsterdam, het centraal reduit, gelegen zijn.

Waar dus in dit opzicht nog door spoedige maatregelen verbetering kan worden gebracht, mag dit niet worden verzuimd.

Over de organisatie en indeeling onzer levende strijdkrachten kunnen wij kort zijn. Het is genoegzaam bekend, dat wij, wat de sterkteverhouding der wapens betreft, te weinig cavalerie en artillerie bezitten, waarbij vooral het eerste wapen in het nadeel is. Alle deskundigen zijn het er voorts over eens, dat ons bezettingsleger te klein is voor de taak, die het te vervullen heeft; dat dus, wanneer men het geheele veldleger buiten de liniën wenschte te gebruiken, de verdediging der liniën tegen een eventueelen aanvaller geenszins gewaarborgd zou zijn. Indien men dus, bij het handhaven eener gewapende neutraliteit, tevens het land in staat van verdediging wenschte te brengen, zal een gedeelte van het veldleger moeten worden opgeofferd, of ten minste zoodanig worden opgesteld, dat het aan de onmiddellijke verdediging kan medewerken. Wij mogen dus, volgens de „Oorlogsorganisatie van het leger”, al een veldleger bezitten, op papier groot 3 divisiën, ter gezamenlijke sterkte van bijna 35000 combattanten, bij het beschermen onzer neutraliteit mag men er niet altijd op rekenen, dit veldleger in zijn geheel te kunnen gebruiken.

Het zou weinig nut hebben, te wijzen op de gebreken, die

de organisatie en garnizoensindeeling van ons veldleger aan-
 kleven. Wij zouden kunnen vragen, waarom de troepen, in
 Friesland en Groningen in garnizoen, niet ingedeeld zijn bij de
 1^e divisie; waarom . . . . . Doch voor ons doel zou dit weinig
 baten; wij moeten de inrichting en den toestand van het leger
 nemen, zooals die zijn. Op het oogenblik der mobilisatie is
 daaraan toch niets te veranderen en bovendien, bij het handha-
 ven eener gewapende neutraliteit zullen deze gebreken minder
 verdragende gevolgen hebben, dan wanneer wij zelve een ver-
 dedigenden oorlog te voeren hadden.

Ons rest nog een gewichtig punt ter behandeling: het leger-
 commando. Het is moeilijk te verwachten, dat Z. M. onze ge-
 eërbiedigde Koning, de grijze monarch, zelf de bevelvoering
 van het leger zal op zich nemen. Slechts enkelen is het ver-
 gund met den last van zeventig jaren nog de vermoeyenissen te
 torsen van het bevelhebberschap over een mobiel leger. En
 bovendien, een krijgsmacht, aan de grenzen opgesteld, tot be-
 scherming der neutraliteit, kan geen commando geacht worden,
 voor een regeerend vorst. Hoe noode Nederland dan ook het
 voorrecht moge missen een Oranjedelg aan de spits zijner troe-
 penmacht te zien, deze plaats kan daarom niet onvervuld
 blijven.

Men verge van ons niet, dat wij in deze teedere vraag een
 beslissing wagen, den vinger op een bepaald doel richten. Wie
 de eischen wil kennen, aan een legerbevelhebber te stellen, hij
 leze en herleze von Clausewitz. Zoo ooit, dan moet men in
 deze aangelegenheid de kracht en het karakter bezitten, recht
 op het doel af te gaan en, met voorbijgang van alle persoon-
 lijke overwegingen, van alle coteriegeest, den rechten man op
 de rechte plaats weten te stellen.

Ook over onze marine zullen wij kort zijn. Eerst in den
 lateren tijd begint het licht der critiek over dit deel van ons
 weervermogen te schijnen. „De dagen, waarin de Nederlandsche
 vloot zeeslagen leverde, liggen ver achter ons” aldus vangt de

luitenant-kolonel Gijsberti Hodenpijl zijne beschouwingen aan over den werkkring der Nederlandsche marine. En zoo is het. Van een vloot, die zich op diep water met een buitenlandsche meten kan, is geen sprake meer. De beide ramtorenschepen, in 1866 en 1874 van stapel geloopt, houden zich in Indië onledig met het vertoonen der vlag en . . . . . het ondergaan van herstellingen in de dokken.

Tot de verdediging van kusten, zeegaten en riviermonden is de taak teruggebracht van een zeemacht, die zich eenmaal de meesteres der zee kon noemen. Slechts de naam van de Ruyter — bittere ironie — is bewaard gebleven in een harer bodems.

Wij achten ons onbevoegd in een beoordeeling te treden van het standpunt, door onze hedendaagsche maritieme weermiddelen ingenomen. Wij vragen slechts:

Of men zich ernstig heeft bezig gehouden met de vraag, welke taak zij bij een bescherming der neutraliteit te vervullen hebben?

Of er genoegzaam valide personeel beschikbaar is, tot bemanning der schepen, die alsdan in dienst moeten worden gesteld?

Of die bemanning, inzonderheid de zeemilitie, voldoende geoefend is, voor de veelzijdige taak, die haar wacht?

Of een snelle uitrusting der oorlogsbodems voldoende is voorbereid, zoodat in zeer korten tijd een behoorlijk aantal gemobiliseerd kan zijn?

Zal het antwoord op deze vragen bevredigend kunnen luiden? Wij hopen het, doch met twijfel in het gemoed.

Vatten wij de beschouwingen te zamen, die wij over ons militair vermogen gaven, dan moeten wij, hoe noode ook, tot het besluit komen, dat een grootmacht, die, het volkenrecht vertredende, onze neutraliteit wil schenden, daarvan door onze zwakke militaire krachten niet zal worden teruggehouden. Moge al een rechtstreeksche aanval op Nederland, zelfs voor een groote mogendheid, geen zeer gemakkelijke onderneming zijn door de eigenaardige gesteldheid van onzen bodem, aan

het gebruik van Nederlandsch grondgebied tot oorlogsdoeleinden liggen geen onoverkomelijke hinderpalen in den weg.

Moet daarom elke poging om dit te voorkomen of te beletten worden opgegeven? Moet men daarom de handen in den schoot leggen en zuchten: „advienne que pourra”?

Zulk een handelwijze zou niet alleen getuigenis afleggen van weinig nationaal eergevoel; maar het zou de Nederlandsche natie brandmerken, als niet gezind, zijnen ongeschonden toestand te bewaren. Het zou onze positie als eigenmachtig volk nog dieper doen zinken, ons in onze handelspolitiek nog afhankelijker maken van anderen, dan wij nu reeds zijn. En terwijl wij *met* de noodige maatregelen nog de kans hebben, ontzien te worden, zal men *zonder* dat zeker geen bezwaren maken, onze neutraliteit te schenden, wanneer men dat in zijn belang rekent.

In stede dus van ons er toe te brengen moedeloos het hoofd te laten hangen, moet juist de erkenning onzer zwakte prikkelen tot meerdere inspanning, tot verhoogde energie.

Maatregelen van Preventieven aard.

Wij hebben in het bovenstaande de beginselen ontwikkeld, waarop de maatregelen gebaseerd dienen te zijn, door ons krijggsbestuur te nemen wanneer Nederland, bij een oorlog tusschen andere mogendheden, zich tot een gewapende neutraliteit wenscht te bepalen.

Daartoe werd in de eerste plaats onderzocht, wat men onder het wezen der gewapende neutraliteit heeft te begrijpen; wat dus het doel der wapening is voor een Staat en vooral een kleinen Staat, die met de oorlogspartijen op vriendschappelijken voet wil blijven.

In de tweede plaats werd een overzicht gegeven van de strategische eischen, die de troepenopstelling van den neutralen Staat

bepalen; ook daarbij hielden wij ons den toestand van een kleinen Staat voor oogen.

Ten derde beschouwden wij de Nederlandsche grenzen, om in het algemeen te onderzoeken waar en in welke gevallen een schending der neutraliteit zal kunnen plaats grijpen.

Ten slotte werd een critische blik geworpen op de Nederlandsche strijdkrachten.

Hebben wij ons tot dusver zooveel mogelijk buiten politieke beschouwingen gehouden, toch achten wij een grondige behandeling van het onderwerp niet wel mogelijk, zonder de politiek aan te roeren.

Elke militaire organisatie van eenig belang moet zich gronden niet alleen op de eischen der landsverdediging, maar ook op de positie, die de Staat ten opzichte van het buitenland inneemt. Een volk als het onze, dat een eigen taal spreekt, eigen zeden, begrippen en gewoonten heeft, dat er koloniën en een eigen handelspolitiek op na houdt, dat in één woord een nationaliteit vertegenwoordigt, — zulk een volk is aan zich zelf verplicht ook tegenover het buitenland een bepaalde politieke gedragslijn te volgen; ten minste zoolang men aan het bezit eener eigen nationaliteit waarde hecht.

Heeft echter het gevoel van eigenwaarde bij de individuen, vooral in de bezittende klasse, zulk een laag peil bereikt, dat slechts de zorg voor hun tegenwoordig materieel belang hen bezig houdt, dan behoeft men bij de massa geen nationaliteitsgevoel te wachten.

Het wordt hoog tijd dat in deze aangelegenheid de quaestie zuiver gesteld worde: te weten of wij aan onze nationaliteit hechten of niet. Wel moge het droevig klinken dat deze vraag moet gedaan worden; doch de wijze, waarop wij de nationale belangen zien behandelen en bespreken, wettigt die alleszins.

Niemand zal ontkennen dat kiesrecht, belastingstelsel en onderwijs hoogst gewichtige belangen zijn, die een langdurig wikken en wegen rechtvaardigen. Doch boven dit alles staat het „to be or not to be.” Want als wij er niet meer zijn en opgelost worden in een groote anti-nationale eenheid, dan worden en kiesrecht,

en belasting, en onderwijsregeling ons opgelegd. Dan is de inrichting daarvan niet meer aan ons zelve.

De vraag is dus: willen wij onze nationaliteit behouden of niet? In het laatste geval is elke penning voor een legermacht uitgegeven, weggeworpen geld. Men doet dan beter, tot behoud der inwendige rust, een klein politieleger op de been te houden. Men wachte dan af de dingen, die komen zullen. Men late de legers van oorlogvoerenden vrij op ons grondgebied de ellenden van den oorlog overbrengen. Men late zich tractaten opleggen. En wanneer ten slotte de groote mogendheden het er over eens zijn, dan late men zich door een van hen annexeeren. Men is dan tot op dat oogenblik van militaire lasten verschoond. Daarna . . . deelt men eenvoudig in de militaire lasten van anderen. Deze zullen misschien iets lager, wellicht ook iets hooger zijn dan die wij thans dragen . . . die dan leeft, die dan zorgt. De algemeene welvaart zal wat grooter of wat kleiner zijn . . . Wie zal het beslissen? Enkele individuen zullen er wel bij varen, anderen zullen achteruitgaan. Onze nationale eer . . .

Wij voor ons scharen ons aan de tegenovergestelde zijde. Boven de zorg voor momentaneel materieel welzijn stellen wij een gevoel van hooger orde: de liefde tot het vaderland. Niet de vaderlandsliefde van after-dinner speeches, niet ook de vaderlandsliefde welke somtijds als scherm moet dienst doen om armoede aan talent te verbergen; maar het gevoel van bewondering voor onze historie, dat nog steeds de zwakheid — of den moed — heeft, zich op te lossen in hoop voor de toekomst. De gehechtheid aan het stoere Nederlandsche karakter, in weerwil van zijne hebbelikheden en kleinsteedsche gewoonten. De voorliefde voor Nederlandsche kunst, al behoeft die geen waardeering uit te sluiten voor wat op vreemden bodem gekweekt wordt.

Wij erkennen het, wij gelooven nog aan een toekomst voor het Nederlandsche volk; wij gelooven dat onder de koele oppervlakte nog een warmtebron smeult, die slechts gevoed behoeft te worden om weldadig uit hare verdooving op te flikkeren. Wij gelooven nog aan gehechtheid aan onze nationaliteit.

Maar is dit zoo, wil men een onafhankelijk, een zich zelf regeerend volk blijven, dan moet men ook de middelen daartoe willen. Dan moeten, waar de financiële krachten te kort schieten, de personeele lasten verzwaard worden.

En gaat het leven der meeste individuen dan zoo op in nuttige bezigheden dat de gelegenheid zou ontbreken, om zich een spanne tijds te wijden aan oefening van geest en lichaam, de eerste om te leeren, den wil te onderwerpen aan een hooger gestelde macht; de tweede om het lichaam krachtiger te maken; beide met het doel de gemeenschap, het vaderland, te beschermen?

In de aanhangige voorstellen tot grondwetsherziening zijn de beginselen neergelegd, waarop men, verder voortbouwende, het Nederlandsche volk tot een weerbaar volk kan maken. Maar grondwetsherziening is tot nu toe een vrome wensch gebleven en onze weermacht eischt dringend hervorming en versterking. Het eerste schijnt zonder herziening niet mogelijk, het tweede kan met de vigeerende grondwet verkregen worden.

De 2^e alinea van art. 182 zegt: „Is de Staat in oorlog of in andere buitengewone omstandigheden, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen, (de bij de militie te land ingelijfd) tot langere dienst verplichten.” De grondwet geeft dus het middel tot een tijdelijke versterking der levende strijdkrachten aan de hand.

Toen bij de behandeling van de oorlogsbegroting voor het jaar 1887 in de Tweede Kamer de noodzakelijkheid van dezen maatregel werd betoogd, ondervond dit bestrijding op grond, dat men onder „buitengewone omstandigheden” had te verstaan „buitengewone omstandigheden van gevaar.” Wij begrijpen dat, wanneer men tegen dezen maatregel gekant is, tengevolge van een bloote opvatting, van een parti-pris, of van zoogenaamd anti-militairisme, dit argument „pour besoin de la cause” dienst kan doen. Overigens achten wij noch grondwettelijk, noch redekunstig de beteekenis van beide uitdrukkingen dezelfde. In art. 188 der grondwet, dus slechts eenige alinea's lager, in hetzelfde hoofdstuk, handelende over de schutterijen, wordt gebezigd de uitdrukking: „in tijden van gevaar en oorlog”. Indien nu „tijden

van gevaar" en „buitengewone omstandigheden" hetzelfde begrip vertegenwoordigden, waarom dan ook in art. 188 niet gesproken van: „tijden van oorlog en buitengewone omstandigheden", waarom daar in het bijzonder gerept van „tijden van gevaar." Naar ons inzien volgt hieruit wel degelijk dat de uitdrukking „buitengewone omstandigheden" een wijdere strekking heeft dan „tijden van gevaar." Dit zal men ons redekunstig zeker ook wel toestemmen.

Wanneer dan wel buitengewone omstandigheden geacht moeten worden aanwezig te zijn? De grondwet omschrijft dit niet en laat dus de appreciatie aan den gewonen wetgever over.

Doch wij vragen in gemoede of de grondwetgever van het jaar 1848 de omstandigheden, waarin wij in 1887 verkeerden, niet „buitengewoon" zou noemen?

Sedert bijna 14 jaar verkeerden wij in oorlog met het rijk van Atjeh. Het Indische leger, innerlijk verzwakt door verliezen in den oorlog en infectieziekten, zoekt en vindt een zijner bronnen van aanvulling in het leger van het moederland. Door deze en andere oorzaken bestaat bij dit laatste een zeer belangrijk incompleet. De getalsterkte, toch reeds te klein voor de taak, die het te vervullen heeft, wordt hierdoor tot een cijfer ver beneden de organisatie teruggebracht. Het geheele weerstelsel roept jaar op jaar dringender om reorganisatie en uitbreiding. Men wacht slechts op grondwetsherziening, om aan deze roepstem gehoor te geven. En dit terwijl nagenoeg alle Staten van Europa hunne strijdkrachten op onrustbarende wijze uitbreiden. Voeg hier nu bij dat in de onderste lagen der bevolking een gisting merkbaar is, waarvan de gevolgen nog niet te berekenen zijn, dan vragen wij of al deze gegevens geen buitengewone omstandigheden daartstellen. Zou men niet veeleer de schouders moeten ophalen voor hen, die mochten beweren dat de toestand, waarmede wij het jaar 1887 ingetreden zijn, „gewoon, normaal" te noemen is?

En nu zou men het middel versmaden, dat wij nog in onze grondwet bezitten, om toch iets te doen ter versterking van ons weervermogen.

Of zou men waarlijk vreezen lichtgeraaktheid op te wekken,

wanneer Nederland, waar alles naar een toekomstigen oorlog heenwijst, waar allen zich met kracht wapenen, de voorzichtigheid had, in tijds zijne legermacht op de organieke sterkte te brengen? Wanneer die lichtgeraaktheid door zulk een eenvoudigen maatregel reeds werd opgewekt, dan zou zij zeker ook zonder dien maatregel wel een aanleiding kunnen vinden. Men vergete den gulden regel niet, dat vrees de slechtste aller leidsvrouwen is. Nimmer mag deze er ons toe brengen met eigen veiligheid den spot te drijven of met eigen wetten te transigeeren.

Naar onze overtuiging zijn dus de buitengewone omstandigheden, bedoeld in art. 182 der grondwet werkelijk aanwezig en is het dientengevolge vergund, de oudste lichting der militie te land tot langer aanblijven te verplichten.

Met het oog op de mogelijkheid eener gewapende neutraliteit achten wij het dan ook noodig dat onmiddellijk een wet worde aangenomen volgens het ontwerp in bijlage I hierachter gevoegd, en dat deze wet, zoolang de vigeerende grondwet niet is herzien, telken jare hernieuwd worde, totdat de bovenomschrevene buitengewone omstandigheden geacht kunnen worden niet meer aanwezig te zijn. (1)

Gedurende den tijd, dat de jongste lichting der militie nog niet voldoende geoefend is, blijft dan de volgens deze wet aanblijvende lichting bij de korpsen ingelijfd; terwijl de jongste lichting bestemd wordt om bij de op te richten depots te worden ingedeeld. Is daarentegen deze lichting voldoende geoefend, dan treedt bij mobilisatie de aanblijvende lichting als reserve in de depots.

Breekt er geen oorlog uit, dan heeft men noch noemenswaardige financieele, noch personeele lasten te betreuren.

De bovenomschreven maatregel is de eerste en meest urgente, welke wij, met het oog op een eventueele bescherming der neutraliteit noodzakelijk achten. Het spreekt vanzelf dat zoo

(1) *Noot bij de uitgave.* Na de indiening van dit antwoord werd, op 31 Mei 1887, de wet uitgegeven tot verlenging van den diensttijd. De sedert tot stand gekomen gewijzigde grondwet geeft, in verband met de wet op de Nat. Mil., in de eerste zinsnede van het tweede lid van art. 181, het middel aan de hand om in dit voorjaar die wet te vernieuwen voor de lichting, welke nu de oudste wordt.

noodig, in afwachting van het aannemen der wet, de afgifte der bewijzen van ontslag ingevolge art. 147 der wet op de nationale militie moet worden geschorst.

Het doel van deze verhandeling zou voorbijgestreefd worden, wanneer wij er toe overgingen nog andere ingrijpende maatregelen van geheel preventieven aard te bespreken, die tot verbetering van ons weerstelsel noodig moeten worden geacht. Het zou ook verder geen nut hebben een andere dan de tegenwoordige inrichting tot grondslag voor verdere beschouwingen te kiezen. Wij nemen dus den toestand, zooals die is, en kiezen tot punt van uitgang zoodanige dreigende omstandigheden, dat een oorlog tusschen andere mogendheden op het punt staat van uit te breken.

Op onze diplomatie rust de plicht, te bepalen of er werkelijk gevaar is. Wij weten niet of deze doordrongen is van het groote belang van dien plicht. Zonder ons te willen scharen aan de zijde van hen, die de diplomatie beschuldigen van nalatigheid in de behartiging onzer belangen, is toch wel eens de vraag bij ons opgekomen, of wat meer kloekheid en volharding niet gewenscht zouden zijn. Men denke aan de Niseroquaestie; aan het handelstractaat met Frankrijk; aan het zalmtractaat, in verband met de uitsluiting van de kustvaart en de aanlegplaats der gesubsidieerde stoomvaartlijnen, om van andere zaken, die nog in de lucht hangen, niet te spreken.

Werkelijk moet het van groot belang geacht worden, dat de diplomatie bijtijds op naderend oorlogsgevaar kunne wijzen: „Un homme averti en vaut deux.” Enkele dagen zelfs kunnen van gewicht zijn.

Zonder opzien te verwekken kunnen, indien de toestand zulks vordert, reeds in tijds eenige maatregelen getroffen worden, die later het op voet van oorlog brengen van het leger kunnen bespoedigen.

Zoo kan, wanneer het nog tijd is en de wet, op blz. 65 bedoeld, nog niet is aangenomen, het uitreiken der bewijzen van ontslag aan de oudste lichte der militie worden uitgesteld.

Met voorgenomen pensioneerings van officieren en het uitzenden van troepen naar Indië kan worden gewacht.

De verkoop van op reform gestelde paarden kan worden opgehouden.

Paardenhandelaars kunnen ondershands worden aangezocht, zich nog spoedig in het buitenland te voorzien. Met het oog op de hooge prijzen, die zij bij eventueele mobilisatie kunnen maken, zullen zij zich wel eenig risico getroosten.

De opgaven der in de gemeenten aanwezige paarden en het aantal door elke provincie te leveren, ingevolge art. 12 van het Kon. besluit van 29 Maart 1867 (gewijzigd en aangevuld bij Kon. besluit van 17 Februari 1875) kan, met het oog op eventueele vordering, worden verstrekt, opdat deze vordering later ten spoedigste kunne geschieden.

In plaats van nieuwe vuurmonden aan te maken, kan met inspanning worden gewerkt aan de affuitage en de munitiën voor de reeds aanwezige.

De patroonfabriek kan met maximum kracht werken.

De hoeveelheid buskruit, projectielen en andere behoeften, in de uitrusting der forten begrepen, kan ten spoedigste worden gecompleteerd.

In de magazijnen kan reeds een aanvang worden gemaakt met de bepakking der voertuigen voor het veldleger.

Onderhanden zijnde werkzaamheden aan fortificatiën enz., die voor de verdediging van belang zijn, kunnen, zoo mogelijk, met spoed worden afgewerkt.

Projecten en bestekken voor eventueel aan te leggen werken kunnen worden in gereedheid gebracht en het werk kan worden voorbereid.

Met spoorwegmaatschappijen kan in overleg worden getreden, ten einde de voorbereiding te treffen, om stationsemplacementen en halten, die van strategisch belang zijn, spoedig te kunnen inrichten tot los- en laadplaatsen van troepen en materieel.

De meeste der bovenomschreven maatregelen kunnen zonder verhooging van kosten ten uitvoer worden gelegd. Waar het aanschaffingen en herstellingen betreft, moet dit gevonden wor-

den door tijdelijke bezuiniging op alle posten der oorlogsbegrooting, waarbij dit maar eenigszins mogelijk is. Vooral echter in den post voor buitengewone uitgaven moet, ter wille van het urgente, het onderhandene, dat minder noodzakelijk is, blijven liggen.

Wel handelt de regeering dan tegen het budget-recht der volksvertegenwoordiging, doch zij zal een diergelijke overschrijding harer bevoegdheid zeer goed kunnen rechtvaardigen, indien ten minste de diplomatieke bescheiden de noodzakelijkheid harer handelingen in het licht stellen. Zij zal er wel voor zorgen, dat deze niet op het eerste het beste looze alarm plaats hebben. En mocht dit geschied zijn, dan zijn nog de gedane uitgaven niet verloren.

Kan de vertegenwoordiging zich later niet met de genomen maatregelen vereenigen, welnu, de regeering of de oorlogsminister behooren dan de kracht te hebben hunner overtuiging, de verantwoordelijkheid te kunnen dragen en er voor te kunnen vallen.

Heeft de politieke toestand zich duidelijker afgeteekend en kan er met grond verondersteld worden, dat een oorlog onvermijdelijk is, dan moet de regeering in beginsel beslissen, of al dan niet de toestand van gewapende neutraliteit zal worden aangenomen. In het eerste geval moet ook de intensiteit der wapening worden vastgesteld.

De geheele zaak wordt daarbij beheerscht door de vraag, welke mogendheden met elkander in oorlog zullen komen.

Men kan daarbij de volgende gevallen onderscheiden :

- 1°. Een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland.
- 2°. Een oorlog tegen België van Duitschland, Frankrijk of eenige andere maritieme mogendheid.
- 3°. Een oorlog van een maritieme mogendheid (behalve Frankrijk) tegen Duitschland.
- 4°. Een oorlog tusschen maritieme mogendheden, wier landgrenzen ver van de onze verwijderd zijn.
- 5°. Een oorlog op grooten afstand van onze grenzen gevoerd, doch waarbij een uitbreiding tot meer nabij onze grenzen wel te voorzien is.

Het spreekt vanzelf, dat men zich verschillende dezer omstandigheden te zamen vereenigd denken kan. Wij zullen diergelijke combinaties niet verder uitwerken. De grens van ons weervermogen kan toch niet boven het mogelijke worden uitgezet en reeds voor het eerst aangenomen geval zal daarvan de grootste inspanning misschien gevorderd worden.

Op blz. 36 en verv. gaven wij de gedeelten onzer grenzen op, waar een schending der neutraliteit, naar ons inzien, het meest te duchten is. Wij zullen thans voor elk der bovenomschreven gevallen de te nemen maatregelen nader in oogenschouw nemen. Uit deze maatregelen kan dan verder worden afgeleid, hoe men te handelen heeft, wanneer die gevallen zich gecombineerd voordoen.

Wij gaan daarbij uit van de onderstelling dat, evenals zulks in 1870 geschiedde, het geheel of gedeeltelijk op voet van oorlog brengen der krijgsmacht bevolen wordt, onmiddellijk nadat de elkander vijandige partijen tot mobilisatie hunner legers hebben besloten (1) en voorts, dat door de regeering zoo spoedig mogelijk de neutraliteitsverklaring (zie blz. 23) wordt afgelegd.

Maatregelen bij een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland.

a. Mobilisatie en verhooging der weerbaarheid.

Na al hetgeen wij lieten voorafgaan, zal het geen nader betoog behoeven, dat Nederland, tot bescherming zijner neutraliteit bij een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland, niets zal mogen verzuimen, om zijne weerbaarheid tot den hoogst mogelijken trap op te voeren.

Zoodra dan door de regeering in beginsel tot wapening besloten is, moeten:

(1) In 1870 werden in Frankrijk op 15 Juli de orders tot mobilisatie uitgevaardigd. In den nacht van 15 op 16 Juli volgde Duitschland dat voorbeeld. Den 16den werd in Nederland het mobilisatie-telegram verzonden.

- 1°. Het leger op voet van oorlog worden gebracht en al zoodanige maatregelen genomen worden, dat over de materiele hulpmiddelen des lands op de gemakkelijkste wijze kan worden beschikt.
- 2°. De marine met kracht worden uitgerust en naar gelang der behoefte in dienst gesteld.
- 3°. De eventueele verdediging der liniën worden voorbereid.
- 4°. De schutterij, zooveel dat nog mogelijk is, tot een weer-macht worden herschapen.

De allereerste der te nemen maatregelen is dan het uitvaardigen van een Koninklijk besluit, waarbij ingevolge art 184 der Grondwet, de militie te land en ingev. art. 153 der wet op de nationale militie, die ter zee, geheel buitengewoon worden bijeengeroepen. Met dit besluit vangen dan aan de „tijden van oorlog” in den zin der Wet van 14 September 1866, *Staatsblad* N°. 138 (gewijzigd bij de wet van 29 Maart 1877 *Staatsbl.* N°. 53); en de 1^e mobilisatiedag vangt aan.

Terzelfder tijd worden de beide kamers der Volksvertegenwoordiging, zoo ze op dat tijdstip niet vergaderd zijn, bijeengeroepen en de navolgende wetsontwerpen aangeboden :

- 1°. Wanneer dit niet reeds vroeger is geschied en het tijdstip nog niet verstreken is, de wet, bedoeld op blz. 65 (bijlage I). In afwachting van de aanneming dezer wet worden de bewijzen van ontslag niet uitgereikt.
- 2°. Een wet, die ingev. art. 184 der Grondwet, 2^e alinea het samenblijven der militie te land bepale.
- 3°. Idem, voor de militie ter zee, ingev. art. 153 der wet op de nationale militie.
- 4°. Een wet, vaststellende een buitengewone verhooging van hoofdstuk VIII der Staatsbegroting.
- 5°. Een wet, verbiedende den uitvoer van paarden.

De vier laatste wetsontwerpen werden ook in 1870 ingediend en aangenomen. Daarbij werd nog gevoegd:

- 6°. Een wet tot verhooging van hoofdstuk IV der Staatsbegroting (tot versterking der rijksveldwacht).

Al deze wetsontwerpen vereischen geen nadere toelichting;

de noodzakelijkheid valt vanzelf in het oog. Slechts wenschen wij nog op te merken, dat in 1870 de ontwerpen werden ingediend op den 18en Juli en eerst den 22en d.a.v. werden aangenomen. Vooral met het oog op den uitvoer van paarden, komt ons dit te langzaam voor bij wetsontwerpen, waaraan toch waarlijk niet veel toe te lichten of te onderzoeken valt.

Tegelijkertijd worden bij Koninklijk besluit, ingev. de besluiten, vaststellende de oorlogsorganisatie van het leger (1) de navolgende bevelen gegeven :

- 1°. De samenstelling eener cavaleriebrigade (zie blz. 84.)
- 2°. De oprichting van depots voor de korpsen. Wij zouden er de voorkeur aan geven deze depots voorloopig te laten in de garnizoenen, waar de staven der regimenten gevestigd zijn. De standplaatsen, in de besluiten betreffende de oorlogsorganisatie van het leger aangewezen, zijn gebaseerd op een verdediging van Holland. Zoolang er nog slechts van neutraliteitsbescherming sprake is, komt het ons in alle opzichten nuttiger voor, dat de depots over het geheele land verdeeld zijn, zoowel met het oog op recru-teering, als op het verleenen van hulp bij de oefeningen der schutterijen. De verplaatsing zal eventueel toch spoedig genoeg kunnen geschieden.
- 3°. De opheffing van die speciale korpsen en inrichtingen, welke in tijd van oorlog nutteloos moeten geacht worden. (2)
- 4°. De voorziening in het commando over het leger te velde, indien dit niet reeds eerder mocht geschied zijn.

Het op voet van oorlog brengen van het leger geschiedt volgens het „Voorschrift betreffende de mobilisatie van het leger.”

Het marschvaardig maken der korpsen (punt A. van genoemd voorschrift), met dien verstande, dat de veldbatterijen alle gebracht worden op de sterkte, vermeld in de 2^e alinea van art. 12.

---

(1) Zie „Bepalingen en Voorschriften omtrent organisatie, garnizoensindeeling en mobilisatie van het leger.” blz. 173.

(2) Vergelijk verder: „Bepalingen en Voorschriften enz.” blz. 207.

Het onder de wapenen komen van de milicien verlofgangers (punt B.) geschiedt met *spoed*, volgens het Voorschrift en de daarvoor vastgestelde marschregelingen.

De verstrekkingen, bedoeld in punt C., hebben dienovereenkomstig plaats.

De aanschaffing van paarden (punt D.) kan eveneens niet anders dan volgens het Voorschrift geschieden. Ten einde echter, alvorens tot vordering kan worden overgegaan, den aankoop uit de vrije hand te vergemakkelijken, verdient het overweging, onmiddellijk een Koninklijk besluit uit te vaardigen tot een hernieuwde wijziging van het Kon. besluit van 29 Maart 1867 (reeds gewijzigd bij Kon. besl. van 17 Februari 1875) en hieraan toe te voegen een nieuw artikel 18a, luidende:

„Zoolang nog niet tot de vordering van paarden kan worden overgegaan, zullen militaire commissiën rondgaan, tot het uit de vrije hand aankopen van paarden.

„Daartoe zullen op het schriftelijk of telegraphisch bericht der commissiën, de burgemeesters den houders van paarden, vallende onder de 1^e tot en met de 4^e klasse van den aanslag in de personeele belasting, aanzeggen, zich op het uur, door de commissie vastgesteld, op een door den burgemeester binnen de gemeente te bepalen plaats te vervoegen met de bedoelde paarden, ten einde deze door de commissie te doen monstereen. „Hiervoor zal per paard een schadeloosstelling van f 0 75 per uur worden betaald, gerekend tusschen het opgegeven uur van aankomst op en dat van vertrek van de monsterplaats.”

Dit besluit behoort dan onmiddellijk in werking te treden.

Deze wijziging heeft geen ander doel, dan de commissiën in staat te stellen, het vervullen van hunne taak te bespoedigen. Wie eenigszins bekend is met het aankopen van paarden uit de vrije hand, weet ook hoe de grootste tijd verloren gaat met het opzoeken der stallingen, die in sommige gemeenten zeer ver uit elkander liggen en waarbij dan nog dikwijls vergeefsche reizen gemaakt worden, hetzij door afwezigheid der eigenaars, hetzij doordien deze niet genegen zijn hunne paarden te verkoopen.

Wel zal de uitvoering van het besluit in enkele gemeenten op bezwaren stuiten; wel zullen vele eigenaren toch ongenegen zijn, hunne paarden te verkoopen. Doch het voordeel er van is, dat de commissiën in de gelegenheid zijn, veel paarden te zien en daardoor op verscheidene plaatsen in enkele uren meer af kunnen doen, dan anders in geheele dagen mogelijk zou zijn. Daarbij komt nog, dat bij aankoop vermoedelijk hoogere prijzen zullen worden besteed, dan bij vordering, hetgeen de lust tot verkoopen wel zal doen stijgen.

Zoodra het besluit door den Koning geteekend is, wordt het langs telegraphischen weg aan de commissarissen in de provinciën, de burgemeesters en de bedoelde commissiën medegedeeld.

De punten E, F en G van het Voorschrift vereischen geen nadere beschouwing.

Terwijl nu de mobilisatie ongestoord haren loop vervolgt, worden door het krijggsbestuur de volgende beschikkingen genomen:

Met de fabrieken van verduurzaamde levensmiddelen worden contracten tot het doen van leverantiën gesloten, wanneer dit ten minste niet reeds eerder geschied is.

Het leveren van de benoodigde hoeveelheid laken, schoeisel, ledergoed en verdere monteeringstukken wordt onmiddellijk aanbesteed, ook met het oog op de het eerst te mobiliseeren onderdeelen der schutterij. Met den aanmaak dier monteeringstukken wordt de meeste spoed gemaakt.

Evenzoo worden aanbesteed zooveel paren waterlaarzen, dat in de eerste plaats de troepen bij het bezettingsleger daarvan kunnen worden voorzien.

Door de intendance van de cavaleriebrigade, van het hoofdkwartier, van de staven der divisiën, die deel zullen uitmaken van het Maasleger (zie blz. 84), worden onmiddellijk de contracten gesloten voor de levering van fourage, vee, vivres enz. voor genoemde troepen.

Indien het jaargetijde zulks toelaat, worden de noodige kampermentseffecten tot verzending gereed gemaakt voor de troepen,

die te velde komen. Er moet voorts worden gezorgd voor een ruime hoeveelheid waterfilters voor de korpsen, welke gelegerd worden op heiden, waar het water niet tot drinkwater geschikt mocht zijn.

Door de intendanten in de militaire afdeelingen wordt het noodige verricht tot voorbereiding van de approviandeering der liniën (ook van Amsterdam) en forten, voor zoover dít niet reeds in vreedetijd mocht geschied zijn.

In afwachting dat, door het aanschaffen der benoodigde paarden, de geneeskundige afdeelingstreinen kunnen worden gemobiliseerd, maakt de geneeskundige dienst tot verzending per spoorweg gereed dat materieel, hetwelk in kantonnementen, bivaks of kampementen onmisbaar moet geacht worden.

De model oorlogswapenen in de geweerfabriek te Maastricht eventueel voorhanden, worden aangekocht en naar Holland getransporteerd. Men verzekert zich den steun van bekwame werklieden dier fabriek, om op het eerste opontbod naar Amsterdam te komen en tijdelijk in 's rijks dienst over te gaan.

De aanmaak van buskruit, patronen, projectielen en alle verdere benodigdheden voor het veldleger of de uitrustingen der forten en verdedigingswerken wordt met kracht doorgezet. Zoo veel dit eenigszins mogelijk is, wordt hierbij gebruik gemaakt van de particuliere nijverheid te Amsterdam. Voor zoover deze in een en ander niet kan voorzien, worden alle voorbereidingen getroffen, opdat van de werkinrichtingen in Delft tenminste een gedeelte der werktuigen, materialen enz. op het eerste bevel kan worden opgebroken en naar Amsterdam vervoerd.

Overigens gelden alle maatregelen op blz. 66 en 67 aangegeven nu in verdubbelde mate.

De voorbereiding moet worden getroffen om in den Z.W. uitboek van Friesland en aan den Moerdijk in een minimum van tijd vluchtige versterkingen te kunnen aanleggen. De eerste tot opname van eventueel uit het noordoosten teruggedrongen troepen, de schutterijen en den voorraad uit de Noordelijke provinciën, ten einde deze over de Zuiderzee naar Holland te kunnen vervoeren, de tweede als bruggenhoofd op een der mogelijke terugtochtslijnen van het later te noemen Maasleger.

Deze voorbereidingen moeten bestaan in het zenden van een of meer kundige officieren naar die plaatsen. Deze moeten dan het terrein verkennen, de aan te leggen versterkingen vaststellen, de bestekken gereed maken en de uit te voeren werken aanbesteden, in dier voege, dat op het eerste bevel in één dag de werkzaamheden kunnen zijn afgeloopen, onder verbeurte van buitengewoon zware boete bij niet-oplevering en onder toezegging van een ruime premie, wanneer de aanleg later blijkt niet noodzakelijk te zijn.

Wij meenen het nut van de beide bovengenoemde stellingen niet nader behoeven toe te lichten. Moge dit voor offensief bewegingen bij een aanval op de Nieuwe Hollandsche Waterlinie al twijfelachtig zijn, voor de boven omschreven doeleinden ligt het naár ons inzien voor de hand. In Friesland, bij Stavoren of de Lemmer, schijnt ons daarenboven het maken van vluchtige versterkingen met groot defensief vermogen niet moeielijk. Aan den Moerdijk zou zulk een stelling wel een grootere uitgestrektheid moeten beslaan, doch ook daar meenen wij dat het terrein zich zeer goed leent tot het gemakkelijk aanbrengen van vluchtige werken.

Het spreekt vanzelf dat daarbij tevens zoodanige beschikkingen moeten genomen worden, dat op het eerste bevel alle beschikbare vaartuigen op de aangewezen punten vereenigd kunnen zijn, om troepen, materieel, paarden, vee enz. over te voeren.

Over de uitrusting en indienststelling der maritieme middelen zullen wij niet in breedvoerige beschouwingen treden.

Het streven der Marine moet er op gericht zijn in den kortst mogelijken tijd in zee te hebben een groot getal snelloopende kruisers, waartoe misschien de schepen van het Atjeh-type gebruikt kunnen worden. Daarbij kunnen echter particuliere stoomschepen van groot nut zijn.

In de tweede plaats moet een mobiel eskader gevormd worden, bestaande uit eenige ramschepen en rammonitors met een voldoende getal torpedobooten, geschikt om zoowel langs de geheele

kust te manoeuvreren als eventueel in de Tesselsche gaten of op de Westerschelde post te vatten.

Ten derde moeten nog zooveel rammonitors, monitors, kanonneerbooten en torpedobooten worden uitgerust, dat in elk onzer zeegaten een politiemacht kan worden gestationeerd, ten einde schending der neutraliteit in die gaten (zie blz. 37) te beletten.

Eerst in de laatste plaats kan dan aan de schepen voor binnenverdediging worden gedacht; daarbij moet vooral de aandacht gevestigd worden op een eventuele terugtocht van het Maasleger over het Hollandsch diep.

Dat de voorraad steenkolen tot een maximum moet worden aangevuld, behoeft geen betoog.

Het in staat van verdediging brengen der forten en liniën moet natuurlijk geschieden volgens de memoriën van defensie.

Behalve op de sperforten (Pannerden en Westervoort) en de pantserforten zullen de bezettingen overal het karakter van noodbezettingen erlangen, daar van het veldleger geen troepen kunnen afgezonderd worden, om tot completeering van het bezettingsleger gebezigd te worden; terwijl natuurlijk op hulp der schutterij vooreerst niet gerekend kan en mag worden. De stelling van Amsterdam zal nagenoeg geheel van bezetting verstoken blijven.

Men zal zich bovendien moeten bepalen tot hetgeen binnen de werken te doen valt. Dit neemt niet weg dat alle voorbereidingen moeten getroffen worden:

- 1°. tot het in den kortst mogelijken tijd uitvoeren der noodige opruimingen;
- 2°. tot het spoedig stellen der inundatiën;
- 3°. tot het versterken van het voorterrein;
- 4°. tot het aanleggen van batterijen enz. naast en tusschen de forten;
- 5°. tot het daarstellen van gemeenschapsmiddelen tusschen de werken en achter de liniën.

Wij moeten aannemen, dat in tijd van vrede al deze zaken op papier naar behooren zijn geregeld en voorbereid.

Het komt er nu echter aan, zich er van te verzekeren dat

op het gewilde oogenblik op alle punten te gelijk met maximum kracht kan worden aangevangen en zonder ophouden aan de voltooiing kan worden voortgearbeid. Dat hiertoe de militaire krachten te kort schieten, behoeft geen betoog. Men moet zich dus verzekeren van het noodige burgerpersoneel en op het eerste bevel moet overal spade, bijl, houweel en dynamietpatroon aan den arbeid kunnen worden gezet. Voor deze werkzaamheden zou men op sommige plaatsen misschien in de schutterijen een niet te versmaden hulpwapen kunnen vinden.

Een der moeilijkt op te lossen vraagstukken moet de quaestie der schutterij geacht worden. Waar in tijd van vrede alles verwaarloosd is, kan men niet verwachten dat ter elfder ure als door een tooverslag verbetering kan worden aangebracht.

Wij hebben in bijlage II een schema gemaakt van een wetsontwerp, dat onmiddellijk na afdoening der op blz. 70 aangegeven ontwerpen aan de Staten-Generaal zou kunnen worden aangeboden.

Een principieele herziening onzer volkswapening ligt in dit ontwerp natuurlijk niet opgesloten. Het zou een wanhopig pogen zijn op het laatste oogenblik een wetgevenden arbeid te willen verrichten, waartoe men na jaren van waarschuwing en voorbereiding niet is kunnen komen. Dit ligt dan ook geenszins in de bedoeling van het ontwerp.

Wel echter moet de mogelijkheid worden opengesteld dat onmiddellijk gebruik gemaakt kan worden van het kapitaal aan geoefendheid, dat nog in de natie aanwezig is; dat is van hen, die vroeger bij het leger gediend hebben.

De vigeerende wet op de schutterij laat daartoe geen voldoende ruimte; zij spreekt, voor het geval dat de militie geheel buitengewoon is bijeengeroepen, in art. 77 slechts van het *voorbereiden* 1) eener vereeniging van dienstdoende en rustende schutterijen en van oefening dezer (de rustende?) schutterijen in den wapenhandel. Daarna wordt onmiddellijk overgegaan tot den toestand

---

1) Wij cursiveeren.

van oorlog, daar de wet verder slechts rept van „aanvallen van den vijand” (Vierde afdeeling. Over den landstorm.) Dit is eigenlijk eerst het tijdstip, waarop volgens den geest en de letter van de wet, de schutterij zich van haar burgerlijk karakter kan ontdoen en als krijgsmacht kan optreden. Zelfs het weinigje extra-oefening, dat in 1870 de schutterijen hadden (tweemaal 's weeks, en nog niet eens overal) was niet volgens de wet en werd dus vrijwillig verricht.

Wat betreft de indeeling bij de schutterij is bij het wetsontwerp (nieuw voorgesteld art. 78) zooveel ruimte gelaten, dat in tijd van gevaar en oorlog desnoods alle vroeger bij het leger gediend hebbenden, beneden den leeftijd van 35 jaar, die ongehuwd of weduwnaar zonder kinderen zijn, onmiddellijk tot schutterlijken dienst kunnen worden verplicht en het eerst kunnen worden gemobiliseerd. (Zie ook nieuw art. 83.)

Men zal in deze regeling een onbillijkheid zien. Aan hen, die reeds vroeger hunne krachten gewijd hebben ten dienste van den Staat, wordt nogmaals willekeurig in de eerste plaats die verplichting opgelegd. Zeer zeker achten ook wij dit een onbillijkheid.

Doch wij achten de geheele inrichting van onze militie en schutterij, waarbij enkelen den geheelen last moeten dragen, terwijl anderen daarvoor geen equivalent behoeven te leveren, een grove onrechtvaardigheid. Tal van jaren heeft men die onrechtvaardigheid laten bestaan, zonder de middelen te willen aangrijpen die tot verbetering zouden hebben kunnen leiden. Zou men nu op het gewichtige oogenblik, waarop die onbillijkheid — tot de uiterste consequentie doorgedreven — vruchten zou kunnen afwerpen in het belang van den Staat, daarvoor terugdeinzen en zich verschuilen achter hetzelfde motief van onbillijkheid, waar men vroeger geen ooren voor heeft gehad?

Het nieuwe art. 79 doet de onderscheiding tusschen dienstdoende en rustende schutterij vervallen. Natuurlijk kan het de bedoeling niet zijn, alle rustende schutterijen onmiddellijk in dienstdoende om te zetten; doch de gelegenheid bestaat daardoor om ook uit de kleine gemeenten, die nabij grootere gelegen zijn, de

nuttige krachten te exploiteeren. Het 2^e lid van dit art. vereischt geen nadere toelichting; het geven van ontslag op het oogenblik, dat juist diensten noodzakelijk kunnen gevorderd worden, heeft geen reden van bestaan.

Hetzelfde geldt van het 1^e lid van art. 80. Het 2^e lid van dit artikel strekt, in verband met het 2^e lid van art. 82, om den invloed der civiele autoriteiten in tijd van gevaar en oorlog te weren, die voor het militaire karakter der schutterij altijd schadelijk moet geacht worden. De Minister van Oorlog kan natuurlijk zijne adviezen inwinnen waar hij zulks dienstig acht, ook zoo noodig bij de dagelijksche besturen. Het 3^e lid van art. 80 houdt verband met art. 29 der vigeerende wet, doch verscherpt alleen de daarin gemaakte bepalingen. Ook dit is noodig, om zich de gewenschte medewerking van oudofficieren meer te verzekeren.

Over art. 81 zullen wij kort zijn. Het is duidelijk (1^e lid), dat de te houden oefeningen niet van opvatting of willekeur mogen afhankelijk gemaakt worden. Het is billijk (2^e lid), dat niet zonder vergoeding buitengewone diensten behoeven te worden gepresteerd. Het is noodzakelijk (3^e lid), wil men tucht onder de schutters brengen, dat schutters en militairen elkander wederkeerig leeren waardeeren en eerbiedigen in hunne rangen en graden. Het is nuttig (4^e lid), dat de gelegenheid worde opengesteld om schutters hunne vorming van militairen te doen verkrijgen en dat de schutterofficieren in de gelederen het begrip van tucht kunnen komen erlangen.

In het belang der tucht en der oefening is ook art. 82 voorgesteld. In een korps, dat militaire waarde moet erlangen, kan aan de inferieuren geen deel in de rechtspraak gegeven worden. Het jurystelsel bestaat niet in onze burgerlijke strafwetgeving en naar ons inzien terecht. Slechts aan hen, die daartoe door hoogere ontwikkeling bevoegd moeten worden geacht, kan rechtspraak worden opgedragen. Wat het 2^e lid van dit artikel betreft, verwijzen wij naar de toelichting op art. 80.

In art. 83 wordt de mobielmaking der schutterijen behandeld. Het is noodig, dat hiermede een aanvang kan worden gemaakt

voór dat de Staat werkelijk in oorlog is; dan zou het te laat kunnen zijn. Een gelijktijdige mobilisatie van de geheele schutterij zou onuitvoerbaar zijn. Uit dien hoofde is het artikel zoo gesteld, dat geleidelijk en naar de behoefte onderdeelen der schutterijen kunnen worden gemobiliseerd en tot tactische lichamen kunnen worden bijeengevoegd.

De twee laatste leden van art. 83 vereischen geen nadere toelichting; zij beantwoorden geheel aan den geest der bestaande wet.

Zooals men zal opmerken, zijn uit dit ontwerp verdwenen de plaatsvervanging in tijd van oorlog (bestaand art. 80) en de bepaling dat de schutterij (landstorm) niet buiten de grenzen van het Rijk mag worden gevoerd of gebruikt. (bestaand art. 83.)

Plaatsvervanging, bij het leger reeds een onbillijke instelling, heeft bij de schutterij zeker geen reden van bestaan, vooral niet in tijd van gevaar en oorlog.

Het verbod om de schutterij over de grenzen te voeren is een beperkende bepaling, die veel schade aan een Nederlandsche legermacht zou kunnen berokkenen. Want al zullen wij geen aanvallenden oorlog te voeren hebben, ook bij het beschermen der neutraliteit zou het wel degelijk noodig kunnen zijn de grenzen te overschrijden. Mobiele schutterkorpsen zouden dan gedwongen zijn de bewegingen van het leger niet te volgen.

Wij hebben getracht de door ons voorgestane wijziging van de wet op de schutterijen zoo kort en helder mogelijk uiteen te zetten, ten einde uitvoerige toelichtingen overbodig te maken. Uit den aard der zaak verkrijgt het geheel het karakter van een noodwet. Zal de volksvertegenwoordiging bereid gevonden worden zonder wijdloopige discussiën zulk een offer te brengen op het altaar des vaderlands? Wij moeten hierop het antwoord schuldig blijven. Misschien dat, in den drang der omstandigheden, onder den invloed van de dingen, die ons boven het hoofd kunnen hangen, een talentvol verdediger de volksvertegenwoordiging zal kunnen overtuigen en haar opwekken uit de onverschilligheid, die bij haar ten opzichte van de weerbaarheid des volks schijnt te bestaan.

Wordt het ontwerp aangenomen, dan kan als volgt worden gehandeld:

Het land wordt verdeeld in een aantal districten en in elk district wordt een bekwaam en valide gepensioneerd opper- of hoofdofficier belast met de indeeling, de organisatie, het toezicht op oefening en dienstverrichtingen der schutterijen. Deze officieren verkrijgen den titel van inspecteurs der schutterijen en komen onder het bevel van een te 's Hage gevestigden hoofdinspecteur der schutterijen. Aan den laatste staan ten dienste alle bescheiden en hulpmiddelen, die de desbetreffende bureaux aan de departementen van Binnenlandsche Zaken en Oorlog kunnen verschaffen. Hij ressorteert onmiddellijk onder den Minister van Oorlog.

De inspecteurs reizen zelve de gemeenten in hunne districten af, stellen zich in verbinding met de dagelijksche besturen der gemeenten, ten einde alle benoodigde statistische gegevens te erlangen.

Het streven moet zijn, te beginnen in de groote steden, schuttercompagnieën en bataljons te formeeren, uitsluitend bestaande uit oudgedienden, zoo veel mogelijk aangevoerd door gewezen officieren. De hierbij in te deelen oudgedienden worden dan niet alleen genomen uit hen, die zich reeds in de gelederen der schutterij bevinden, maar uit alle ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen beneden 35-jarigen leeftijd. Is de wet tot het aanblijven van de oudste lichting der militie niet bijtijds aangenomen, dan heeft men thans het middel in de hand, om, zij het ook langs een omweg, deze te waardeeren versterking aan de landsverdediging terug te schenken. Die oudgedienden, welke tot het militiekader behoord hebben, kunnen ook nu terstond bij de schutterij in denzelfden graad geplaatst worden, dien zij bij het leger bekleed hebben.

De bijeenvoeging der onderdeelen uit verschillende gemeenten, met het oog op een mobilisatie, kan vervolgens worden geregeld. Daarbij worden de oudgedienden uit kleine gemeenten ingedeeld bij de korpsen der grootere gemeenten. Een snelle mobilisatie wordt voorbereid, door het aanschaffen en uitreiken van de equipmentstukken enz., die de schutter te velde noodig heeft.

Van schutters, die vroeger gediend hebben, kunnen in verscheidene gemeenten, ook waar rustende schutterijen waren, werkliedencompagnieën worden gevormd, waarbij ingenieurs, opzichters, enz. als officieren worden ingedeeld. Vooral in de gemeenten, nabij de liniën gelegen, is dit aanbevelenswaardig.

Bij alle schutterijen, waar dit met vrucht kan geschieden, moet dagelijks gedurende eenige uren geoefend worden. In de plaatsen, waar depots gevestigd zijn van de korpsen van het leger, is het kader van die depots daarbij zooveel mogelijk behulpzaam. In verscheidene gemeenten, waar tot nu toe slechts rustende schutterijen waren, zal de oefening door gebrek aan bekwaam personeel onmogelijk zijn. Toch behoeft het in deze schutterijen voorhandene arbeidsvermogen niet overal onnut voor den Staat te blijven. In plaats van een dagelijkschen oefeningstijd van b. v. twee uur, kan wekelijks een arbeidsdag van twaalf uur gevorderd worden, tegen betaling naar denzelfden maatstaf, als de vergoeding voor de oefeningsuren vast te stellen. Aan de liniën, nabij de kusten en aan spoorwegstations en halten, kan op die wijze veel arbeidskracht besteed worden tegen matige loonen. Ambachtslieden, schoen- en kleermakers enz., zullen in sommige plaatsen op die wijze eveneens nuttig kunnen zijn.

Gemobiliseerde schutterkorpsen kunnen worden vereenigd in garnizoenen, kantonnementen of kampen en in dit geval blijven zij onder de bevelen der inspecteurs; óf zij komen, volgens de hun aan te wijzen bestemming, bij het veldleger en in de liniën, als wanneer zij onder de bevelen komen te staan van de divisie-, linie-, groep-, of fortcommandanten, bij wie zij zijn ingedeeld.

Dat groote activiteit bij een en ander moet worden ten toon gespreid, is duidelijk. Daarom verdient het aanbeveling aan elken inspecteur een werkzaam, intelligent officier van het leger toe te voegen, die hem in de uitoefening van zijne taak behulpzaam kan zijn.

Indien de wetswijziging, gelijk wij die voorstelden, niet plaats heeft, blijft er niets anders over, dan voort te sukkelen

op de wijze als dit in 1870 geschiedde. Men kan dan slechts zijne verwachting bouwen op den goeden wil van de leden der schutterijen tot op het tijdstip, waarop wij misschien zelve in den oorlog worden betrokken. De kans is dan echter groot, dat men alsdan voor een altijd noodlottig „te laat” zal komen te staan.

---

b. Opstelling en Concentratie.

De eerste zorg van het legerbestuur, nadat het raderwerk tot het op voet van oorlog brengen van het leger in gang is gesteld, moet bestaan in het vaststellen — zoo dit niet reeds van te voren geschied is — van de aanvankelijke troepenopstelling, benevens het geven van de daartoe noodige bevelen en marschorders aan de korpsen.

Reeds vroeger hebben wij als onze meening doen kennen dat, bij een hernieuwden Fransch-Duitschen oorlog, het grootste gevaar voor een opzettelijke neutraliteitsschending, bij den strategischen opmarsch der legers, in de provincie Limburg gelegen is; en dat voorts een poging tot landing van een Fransch leger zou kunnen worden verwacht op de Noordzeekust en aan de Eemsmonden. Wordt België het tooneel van den strijd, dan voegt zich daarbij nog de mogelijkheid eener neutraliteitsschending op de Westerschelde. Dit laatste geval kan echter voor de eerste opstelling buiten beschouwing blijven, dewijl daarvan toch eerst later sprake kan zijn.

De factoren, die de aanvankelijke opstelling van het leger bepalen, zijn dus:

- 1°. Een eventueele schending van het Limburgsche gebied,
- 2°. Een mogelijke landing op de Noordzeekust,
- 3°. Idem aan de Eemsmonden en
- 4°. De gelegenheid tot zelfverdediging.

Kan nu door onze krijgsmacht aan al deze eventualiteiten gelijktijdig het hoofd worden geboden? Wij gelooven, dat op deze vraag beslist ontkennend moet geantwoord worden.

Reeds tegen een schending in het Limburgsche zou ons ge-

heele veldleger waarlijk als geen te sterke macht moeten beschouwd worden. Maar dan zouden de verdedigingsliniën geheel op de zwakke bezettingen moeten steunen, met de kans dat, werden wij onverhoopt in den oorlog betrokken, het veldleger van zijne operatiebasis zou kunnen worden afgesneden. Bij een landing in Holland zou dan de geheele N.H. Waterlinie aan de keelzijde open liggen, om van Amsterdam en Helder niet eens te gewagen. Het forceeren der accessen door Utrecht zou het gelande leger dan weinig moeite kosten. Het veldleger zou dan waarschijnlijk te laat komen om de gelande legermacht nog in de rechterflank aan te tasten, alvorens de strijd tusschen Franschen en Duitschers misschien reeds op Geldersch gebied ware overgebracht.

Het veldleger dus in zijn geheel aan de Maas op te stellen, zou roekeloos genoemd moeten worden. Holland mag niet worden ontbloot.

Zal het dan ook raadzaam zijn een gedeelte in Groningen op te stellen? Dit zou de strijdkrachten weder te veel verbrokkelen. Reeds vroeger (blz. 39) gaven wij als onze meening te kennen, dat voor een onderneming over zee toch als minimum een legerkorps moet gesteld worden; doch dat tot uitvoering eener strategische opdracht met een neutrale kustplaats als operatie-basis, vermoedelijk wel een grootere macht zal gebruikt worden. Tegen deze eventualiteit zouden wij toch met niet minder dan een divisie mogen optreden. Dan zou echter, wanneer men aanneemt, dat ook in Holland een divisie behoort te blijven aan de Maas eveneens met slechts één divisie stelling kunnen, genomen worden. En dit op het punt, waar aanvankelijk de waarschijnlijkheid voor neutraliteitsschending het grootst is.

Gedachtig aan den regel op blz. 32 gegeven, zouden wij in verband met het bovenstaande, de aanvankelijke opstelling in groote trekken als volgt wenschen:

- 1°. Een cavaleriebrigade aan de oostelijke grens van Limburg;
- 2°. Een veldleger aan de Maas, geformeerd uit de 2^e en 3^e divisie, aanvankelijk opgesteld aan de Brabantsch-Limburgsche grens;

3°. De 1^e divisie in Holland en Utrecht, bestemd om in verband met de Marine de kustbezetting uit te maken en eventueel ook als bewaking voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie dienst te doen;

4°. Het bezettingsleger in de liniën en de buitenforten, hoofdzakelijk volgens de indeeling, reeds in vredestijd gemaakt.

Slechts wanneer Duitschland er toe overging bij het uitbreken van den oorlog een formeele verklaring af te leggen, dat het de Nederlandsche neutraliteit in Limburg in geen geval opzettelijk zou schenden en daarentegen van Fransche zijde met grond een onderneming tegen onze kust kon worden voorzien — slechts in dat geval zou men verantwoord zijn met de aandacht meer van Limburg af te trekken, slechts één divisie tot observatie in Noord-Brabant op te stellen en het kustleger op twee divisies te brengen.

Wij zullen echter ons bepalen tot het waarschijnlijke geval, dat een dergelijke verklaring niet is afgelegd en dus de boven in breede trekken aangegeven aanvankelijke opstelling nader in oogenschouw nemen. Daarbij zal dan tevens de wijze van concentratie behandeld worden.

De Cavaleriebrigade. Wanneer Duitschland voorbedachtelijk onze onzijdigheid wil schenden, ten einde de concentratie van een leger in het Belgische Maasdal te bespoedigen, zal zijne eerste zorg dienen te zijn, zich het bezit te verzekeren der Maasovergangen en wegenknoopen Venloo, Roermond en Maastricht, voordat daartegen door Nederland voldoende maatregelen zijn genomen. Het is dus in dat geval te voorzien, dat onmiddellijk na, gelijktijdig met, ja, misschien reeds vóór de oorlogsverklaring, cavalerie over de grenzen geschoven wordt, om deze plaatsen te bezetten en het vernielen der spoorwegen en overgangen te verhinderen.

Het behoeft geen betoog dat daartegen van onze zijde eveneens cavalerie moet worden opgesteld en wel in de grootst mogelijke getalsterkte en zoo spoedig doenlijk.

Rekenende dat de 1^e divisie in Holland en het Maasleger elk moeten kunnen blijven beschikken over 2 eskadrons, dan komen wij voor de cavaleriebrigade op een sterkte van 11 eskadrons,

benevens de beide batterijen rijdende artillerie. Hiertoe zouden wij wenschen te bestemmen :

de 5 veldeskadrons van het 2^e regt. huzaren (3 in Venloo, 2 te 's Bosch in garnizoen);

3 veldeskadrons van het 1^e regt. huzaren (2 eskadrons uit Zutphen en 1 uit Deventer; de beide andere blijven bij het Maasleger); en

3 veldeskadrons van het 3^e regt. huzaren (uit 's Hage; de andere bij de 1^e divisie.)

De opstelling dezer cavalerie zouden wij als volgt wenschen (Zie schets N°. 2.)

2 eskadrons te Venloo,

3 „ + 1 batterij te Roermond,

1 „ te Sittard,

5 „ + 1 batterij in den driehoek Valkenburg—

Heerlen—Gulpen.

Het hoofdkwartier te Valkenburg.

Het eskadron te Sittard moet beschouwd worden als een tusschenpost, om de voeling door patrouilles tusschen Roermond en Valkenburg mogelijk te maken.

Wel is waar moet deze opstelling vrij verspreid geacht worden, doch het aanvankelijk doel der cavalerieopstelling, observatie der geheele bedreigde grensstreek en vertoon van Nederlandsche troepen langs die grens, wordt er beter door bereikt dan bij een meer geconcentreerde opstelling.

Als een integreerend deel der cavaleriebrigade moeten hare soutiens beschouwd worden. Daartoe zouden wij wenschen te bestemmen te Maastricht de 3 aldaar garnizoen houdende bataljons van het 2^e regt. infanterie; te Roermond 2 en te Venloo 1 bataljon van het 5^e regt. infanterie uit Nijmegen. De staven dier regimenten resp. te Maastricht en Roermond.

Eindelijk komen de detachementen genietroepen, voor de brugvernielingen bestemd, elk op de hun, naar wij vermeenen, reeds in tijd van vrede aangewezen punten.

Het is noodzakelijk dat de bovenbeschrevene opstelling zoo snel mogelijk worde ingenomen.

In de eerste plaats de detachementen genietroepen. Deze moeten zoo mogelijk reeds voor of anders onmiddellijk na het uitvaardigen van de mobilisatieorder met hunne materialen en gereedschappen hunne posten betrokken hebben.

Ook de andere troepen, deel uitmakende van de cavaleriebrigade, moeten zoo spoedig mogelijk ter bestemder plaats zijn, dus reeds op den eersten mobilisatiedag. Wilde men langer daarmede wachten dan zouden, in verband met de opkomst der militie, zeker twee etmalen verloopen, alvorens deze troepen gedислоceerd waren. Snelheid van handelen is echter noodzakelijk om een overrompeling te voorkomen.

Zoowel infanterie als cavalerie betrekken dus hare posten op de sterkte, die zij op dat oogenblik bezitten. Zij wachten de opkomst der militie niet af. Deze heeft plaats volgens het voorschrift, dus voor het 2^e regt. infanterie en het 2^e regt. huzaren te 's Bosch, voor het 5^e regt. infanterie te Nijmegen. De infanterie wordt zoo spoedig mogelijk op oorlogssterkte gebracht door toezending der militie, zoodra die opgekomen en uitgerust is. (punt 6, Voorschrift); de cavalerie door toezending uit de depots (punt 10, Voorschrift). De rijdende batterijen worden door de instructie-batterij gecompleteerd (punt 11, Voorschrift.)

Neemt men nu aan, dat met het mouvement dezer troepen niet vroeger kan worden begonnen dan het voor de opkomst der militie aangegeven oproepingsuur, dan moet het vervoer zoo worden geregeld, dat de mobilisatietreinen, voor die opkomst bestemd, geen vertraging ondervinden en op tijd op de aangewezen stations kunnen gereed staan. Volgens het in bijlage III opgemaakte uittreksel van het algemeen marschtableau der cavaleriebrigade en de daarbij gevoegde graphische voorstelling komt de laatste trein te Maastricht aan om X + 12 uur 15 min. Het geheele vervoer eindigt te Roermond om X + 12 uur 57 min. Om dit mogelijk te maken, moet op de lijn Venloo—Maastricht het publieke verkeer geheel en op de lijn Arnhem—Nijmegen—Venloo gedeeltelijk geschorst worden. Is nu in de bovenstaande tijdstippen X = het oproepingsuur, dan zal het ter plaatse brengen der mobilisatietreinen geen verhindering

ondervinden. Het vervoer is zoo geregeld, dat de ledige treinen alle weder terstond kunnen terugkeeren. Hoewel de lijnen Nijmegen--Venloo en Venloo--Maastricht slechts enkel spoor bezitten, is de capaciteit van bijna alle stations zoodanig, dat zelfs voor de langste militaire treinen ruimte op de wijkplaatsen oftweede hoofdsporen aanwezig is. Aan een vervoer met echelons kan natuurlijk niet worden gedacht, daar al het overvullige materieel zoo spoedig mogelijk uit Limburg verwijderd moet worden en er op de Belgische lijnen voor terugzending der ledige treinen natuurlijk niet mag worden gerekend.

Zoolang nu het Maasleger nog niet is bijeengetrokken, treedt de commandant der cavaleriebrigade op als algemeen bevelhebber van de geheele grens- en rivierbewaking in Limburg.

Het Maasleger. De aanvankelijke opstelling van dit leger zouden wij als volgt wenschen (zie schets N°. 2):

De 2de divisie:

de staf te Helmond

de infanterie, indien het jaargetijde dit toelaat, gekampeerd nabij Someren en Asten.

de artillerie gekantonneerd te Someren, Lierop, Mierlo, enz.

De 3de divisie:

de staf te Eindhoven

de infanterie als voren tusschen Heeze en Valkenswaard

de artillerie gekantonneerd te Heeze, Geldrop, Zes Gehuchten, enz.

De beide eskadrons te Gemert, noordoostwaarts van Helmond, ter bewaking van rug en linkerflank in de richting van Boxmeer en Oeffelt.

Laat het jaargetijde het kampeeren der troepen niet toe, dan moet alles eng gekantonneerd worden en de geheele opstelling erlangt dan eenige meerdere uitbreiding.

De bovenbeschrevene opstelling komt ons het doelmatigst voor: In front op ruim een dagmarsch afstand beschermd door de rivier de Maas en meer vooruit door de aan de grenzen geposteerde cavalerie. De linkervleugel strategisch aanleunende

tegen het voor troepenbewegingen minder geschikte deel van de Peel. De rechtersvleugel nabij het niet bedreigde gedeelte van de Belgische grens. In den rug een spoorweg met dubbel spoor, een waterweg (de Zuid-Willemsvaart) een straatweg en een harden weg met stoomtram, alle de opstelling verbindende met 's Hertogenbosch. Zoowel van daar als van Boxtel heeft men verder de meest gewenschte verbindingen met het hart des lands. Het zwakke punt is ontegenzeggelijk de samenkomst van rug en linkerflank tegen een legermacht, die van Wesel uit over Oeffelt en Boxmeer onze troepenmacht, tot bescherming der neutraliteit, zou wenschen onschadelijk te maken, door hare verbindingslijnen te bedreigen of te bezetten.

Uit deze opstelling moeten nu alle eventualiteiten worden afgewacht. Zoowel een opmarsch naar de Maas tusschen Venloo en Stevensweert, als zoo noodig een overgang op Belgisch grondgebied, hetzij al of niet in vereeniging met Belgische troepen, kan van hieruit het best worden bewerkstelligd.

Het zou een fout zijn de concentratie van het Maasleger te doen aanvangen, voor dat de mobilisatie op de aanvankelijke sterkte is afgeloopen. Mobilisatie en concentratie zijn twee geheel afzonderlijke handelingen, die niet mogen dooreengeward worden. De mobilisatie kan zeker, geregeld en snel geschieden in de vredesgarnizoenen; terwijl de concentratie, vooral ook met het oog op het spoorwegvervoer en de legerverpleging beter voorbereid kan worden en dus ook spoediger kan plaats hebben, wanneer daarmede niet gejaagd wordt te werk gegaan. Slechts deze eisch moet gesteld worden: wij moeten in de concentratie en opstelling een flinken voorsprong hebben op den nabuur, van wien wij schending der onzijdigheid duchten. Deze moet weten, dat wij gereed zijn en geen inbreuk op onze neutraliteitsrechten zullen dulden. Slechts een krachtige houding onzerzijds kan hem nog op het laatste oogenblik van zijne eventuele plannen doen afzien.

Was Nederland zelf met Duitschland in oorlog, dan zou men kunnen verwachten, overvallen te worden door slechts half gemobiliseerde legerkorpsen. Daarvoor behoeft men nu echter

geen vrees te koesteren. De concentratie der Duitsche legers zal niet aanvangen voordat de mobilisatie geheel is afgelopen.

In 1870 werd in Deutschland in den nacht van 15 op 16 Juli de mobilisatieorder uitgegeven. Op 3 Augustus was de concentratie nabij de Fransche grenzen voltooid. Tusschen deze beide tijdstippen verliepen dus 18 dagen. Brialmont berekent dat heden de Duitschers daartoe slechts 12 dagen zouden behoeven. Wij vermeenen dat het werpen van een geheel gemobiliseerd legerkorps, over de Limburgsche grens uit de Rijnprovincie, echter reeds in 7 à 8 dagen zou kunnen geschieden. Voor dien tijd zal ons Maasleger zijne aanvankelijke opstelling moeten hebben ingenomen. Doch dit kan dan ook. Wij meenen gerustelijk te kunnen aannemen dat in 4 dagen de mobilisatie op de aanvankelijke sterkte kan zijn voltooid. Den 5den dag kan dan de concentratie beginnen en in den loop van dien dag of den volgenden kunnen alle korpsen hunne opstellingspunten bereikt hebben. Het spreekt vanzelf dat hierbij het publieke verkeer op de te gebruiken lijnen of geschorst, of beperkt moet worden.

In het mobilisatierapport van 1871 werd met zekere zelfverdoening medegedeeld, dat voor het mouvement der troepen slechts één trein van den gewonen dienst had behoeven te worden geschorst. Daargelaten dat het mouvement toen alles behalve op een concentratie geleek, meenen wij dat men er meer roem op zou mogen dragen te kunnen verklaren, dat voor de troepenbewegingen onbelemmerd van alle spoorwegen kon worden gebruik gemaakt; dat op die wijze het particuliere belang voor een korten tijd aan dat van den Staat werd ten offer gebracht. Zulk een verklaring zou fierder luiden. Zij zou getuigenis afleggen van den ernstigen wil, alle hulpmiddelen des lands ten dienste der internationale verplichtingen te gebruiken.

In zijne aanvankelijke opstelling moet nu het Maasleger de verdere formatie der batterijen op oorlogsterkte, de organisatie der treinen, de aanvulling aan kader en manschappen afwachten. Wenschelijk achten wij het, dat met de mobilisatie der pontontreinen niet worde gewacht, tot de munitietreinen geheel zijn geformeerd. De behoefte aan deze laatste treinen in hun

geheel zal zoo groot niet zijn; wel daarentegen zal men misschien spoedig de pontontreinen noodig hebben. Naarmate de verschillende treinen aankomen, worden ze, indien het leger dan nog geen verplaatsing heeft ondergaan, gekantonneerd in de gemeenten noordwaarts van het baanvak Eindhoven—Helmond.

De kustbewaking. Het bijentrekken der 1e divisie in één centraal punt achten wij niet noodig en zelfs minder gewenscht. De opstelling moet zoo zijn, dat zoo spoedig mogelijk door spoorwegvervoer met echelons, de geheele divisie op eenig punt der kust aanwezig kan zijn. Uit dien hoofde achten wij een verdeeling dier divisie nuttig in drie brigades, elk van een regiment en twee batterijen. De opstelling als volgt:

het regt. grenadiers en jagers te 's Hage;

het 4^e regt. infanterie te Utrecht;

„ 7^e „ „ „ Amsterdam;

de staf der divisie te 's Hage;

de beide eskadrons cavalerie opgelost langs de kust, ten behoeve van den bewakings- en kondschaftsdienst.

De brigade te 's Hage opgesteld, is dan het eerste echelon, bij een onderneming tegen de kust in Zuid-Holland. De brigade te Utrecht is in de eerste plaats bestemd tot bewakingstroep voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en is tevens het eerste echelon, dat eventueel naar het noorden moet gezonden worden. De brigade te Amsterdam is het eerste echelon tegen een onderneming in Noord-Holland.

Aan de hoofdstations der spoorwegen gelegen, kunnen deze troepen snel ingeladen en op elk gewild punt geconcentreerd worden, indien daartoe alle voorbereidingen zijn getroffen. Dat wil zeggen, zooveel rollend materieel op die stations blijvend vereenigd en steeds gereed, dat de onderdeelen, welke het eerst moeten vertrekken, op elk oogenblik terstond met inladen kunnen beginnen; voorts de spoorwegdirectiën van zoodanige instructiën voorzien, dat op het eerste bevel de publieke dienst op de lijnen, voor het militair vervoer bestemd en zoo noodig ook op de andere, onmiddellijk worde gestaakt en een geregelde aanvoer.

van rollend materieel uit andere stations (Arnhem, 's Bosch, Rotterdam) plaats grijpe. Het vervoer kan, mits behoorlijk voorbereid, dan onafgebroken voortgaan. (1)

De bovenomschrevene opstelling der kustdivisie is naar ons inzien verre te verkiezen boven een kordonstelsel langs de geheele kust. Men zou daarbij eveneens in de fout van versnippering vervallen en op geen enkel punt tijdig met voldoende macht kunnen optreden.

Een eerste eisch is daarbij echter, dat men op de hoogte blijve van hetgeen er in de oorlogshavens gebeurt van de partij, van wie men een landing zou kunnen verwachten. Agenten in die havens moeten dus bericht zenden van alle buitengewone uitrustingen, die op een troepentransport over zee wijzen.

Voorts rust op de marine de verplichting, om door hare kruisers de bewegingen eener transportvloot te bespieden en tijdig te signaleeren. Geen Fransche vloot moet de Noordzee kunnen betreden, zonder dat hare sterkte en hare bewegingen worden nagegaan en ten spoedigste bericht daarvan naar Nederland wordt overgebracht. Waren wij zelve in oorlog, dan zou aan die kruisers zeker het vervullen hunner taak worden belet of bemoeielykt. Bij het beschermen der neutraliteit kunnen zij echter onschatbare diensten bewijzen.

De geheele kust moet dan geobserveerd worden, en de gelegenheid bestaan op de meest mogelijke punten seinen te wisselen met de kruisers, wanneer deze berichten komen aanbrengen. Deze behooien dus zeer kundige loodsen aan boord te hebben, met de gesteldheid der kust nauwkeurig bekend. Op de seinstations, waartoe de stations der bestaande kustwacht kunnen benut worden, moeten personen aanwezig zijn, met de maritieme seininrichtingen volledig vertrouwd. Deze stations moeten zoo mogelijk telephonisch verbonden zijn met de naastbij gelegene telegraafstations. De kust moet verdeeld zijn in sectoren, in elk waarvan een kundig officier der landmacht met een marine-officier

---

(1) Als voorbeeld voor een snelle concentratie van troepen aan eenig punt der kust zie men: Eland, Het gebruik van spoorwegen en telegraten voor militaire doeleinden; 1e Afd. Bijl. I.

aan het hoofd van den bewakingsdienst worden gesteld. Wanneer dan de nadering eener transportvloot gesignaleerd is, moeten deze officieren de bewegingen daarvan verkennen, voor zoover die van de kust zijn waar te nemen. Zij staan in telegraphische gemeenschap met hunne nevensectoren en hebben eenige cavalerie te hunner beschikking voor het uitoefenen van den kondschapsdienst.

De voor de kustversterkingen aangewezen bezettingen betrekken hare posten en deze versterkingen worden geheel in staat van verdediging gebracht. Indien voor de positiën bij Neuzen en Ellewoutsdijk geen bezettingen mochten zijn uitgetrokken, dan worden deze alsnog samengesteld, zij het ook ten koste van de andere positiën en zoo noodig worden onverwijd maatregelen getroffen, tot het alsnog daarheen vervoeren van het ontbrekende geschut en materieel.

Het korps torpedisten der landmacht betreft de aangewezen punten en vangt aan met het stellen van die torpedoversperringen, welke het eerst noodig zullen zijn, en die voor de vaart geen gevaar of hinder kunnen opleveren. Een voldoende hoeveelheid personeel en materieel moet worden afgezonderd, om ook in de Westerschelde torpedoversperringen te kunnen leggen.

Het mobiele eskader der marine kan, naarmate het gereed komt, voor Vlissingen ten anker komen, om van daar uit, naar gelang der omstandigheden, of de neutraliteit der Westerschelde te helpen beschermen, of zee te kiezen, of zich naar de Teseelsche gaten te begeven. In de overige zeegaten wordt een kleine maritieme politiemacht gestationneerd.

Het bezettingsleger. Over het bezetten der verdedigingsliniën kunnen wij kort zijn. Deze maatregel is, naar wij vermeenen, in tijd van vrede zoodanig voorbereid, dat de bezettingen en de commandanten der verschillende groepen en forten — voor zoover zij geacht worden in eerste linie gelegen te zijn — reeds met hunne bestemming bekend zijn. Misschien is dit niet het geval voor enkele der forten, zooals b.v. het fort Crèvecoeur. Daar nu dit fort gelegen is op een der mogelijke terugtochtslijnen

van het leger aan de Maas, zal het raadzaam zijn, daarin een kleine artillerie- en geniebezetting te leggen, welke dit fort zooveel mogelijk in staat van tegenweer brengt, ten einde bij een eventueelen terugtocht het als bruggenhoofd te kunnen bezigen.

Van bewakingstroepen in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie kan, het spreekt van zelf, vooralsnog geen sprake zijn. Voor zoover tot dit doel of mogelijk ook tot bezetting der sterkten op korpsen van het veldleger is gerekend, kan hieraan nu niet voldaan worden. Alleen de brigade der kustdivisie, die te Utrecht ligt, kan tot eventuele verdediging der linie medewerken. Ook het voltallig maken der staven voor de linie- en groepcommandanten kan thans nog niet geschieden.

De dislocatie van het bezettingsleger geschiedt overigens geheel volgens de daaromtrent reeds in tijd van vrede gegeven voorschriften en marschorders.

De varende pontontreinen kunnen voorloopig te Dordrecht gestationneerd blijven, ten einde van daar uit naar behoefte te worden gezonden naar de wateren, welke het eventueel terugtrekkend Maasleger moet overtrekken.

---

c. Gedragsregelen en Instructiën.

De op de voorafgaande bladzijden behandelde maatregelen hadden ten doel een schending onzer neutraliteit te voorkomen. Wij zullen thans de middelen bespreken, welke dienen te worden aangewend om zulk een schending zoo mogelijk te beletten of anders zoodanig te bemoeielijken, dat de voordeelen er aan verbonden tot de kleinste mogelijke afmeting worden herleid of geheel worden opgeheven.

Wij hebben gezien dat reeds vóór de dislocatie der cavaleriebrigade de detachementen genietroepen, voor de brugvernielingen bestemd, op hunne respectievelijke posten zullen moeten aanwezig zijn. De commandanten dier detachementen behooren

voorzien te zijn van een duidelijke instructie, om te weten, waaraan zij zich te houden hebben bij het verschijnen van vreemde troepen in de nabijheid dier bruggen. Het geven van bevelen, voor tweeërlei uitleg vatbaar, steeds hoogst afkeurenswaardig, zou in dit geval de schromelijkste gevolgen kunnen na zich sleepen. Slechts zeer weinige personen zullen de verantwoordelijkheid op zich durven laden, van de vernieling van een kostbaar kunstwerk, indien hunne instructie hen daartoe voor gegeven gevallen niet duidelijk machtigt.

Ten einde dus na te gaan, welke orders in deze instructie vervat behooren te zijn, hebben wij ons de vraag te stellen, in hoever de Duitschers belang kunnen hebben bij het bezit der spoorwegbruggen en rivierovergangen: of zij alleen gebruik zullen wenschen te maken van de route Wesel—Venloo—Roermond—Maastricht—Luik en de daarop in de richting oost-west aboucheerende spoorwegen, óf dat zij zich ook zullen wenschen te verzekeren van de zich naar het westen voortzettende lijnen en van de wegen op den linker Maasoever. In het eerste geval toch zou het vernielen der Maasbruggen een noodeloos vandalisme zijn. Slechts de kleine bruggen over de Roer en de Genl liggen in 'de dan te gebruiken route. In het tweede geval zouden wel degelijk ook de spoorwegbruggen over de Maas onbruikbaar moeten worden gemaakt.

De geheele quaestie wordt hier naar ons inzien beheerscht door de vraag, wie het strategisch offensief door het Maasdal nemen zal, Duitschland of Frankrijk. In het eerste geval behooren de Limburgsche spoorwegen tot de aangewezen concentratielijnen voor de Deutsche legermacht. Zoowel Aachen, als Maastricht en Hasselt zouden dan als concentratiepunten van groot belang kunnen zijn. Doch het spoedig bezetten van Venloo, Roermond en Maastricht niet alleen, maar ook van Helmond, Eindhoven, Neerpelt en Hasselt (de twee laatste plaatsen op Belgisch gebied) wordt dan noodzakelijk, om zich het vrije gebruik der spoorwegen voor de concentratie te verzekeren. Het streven zal dan zijn, dit te doen plaats hebben, voordat Nederland dit heeft kunnen beletten. Vrij kan men aannemen dat, wanneer

Duitsche cavalerie gelijktijdig met, ja, misschien zelfs reeds vóór de oorlogsverklaring de Limburgsche grens overschrijdt, dit met geen ander doel zal zijn, dan het bezetten van bovengenoemde spoorwegknoopen en stations.

Hierin ligt dan ook de grond voor de noodzakelijkheid, dat de detachementen genietroepen zoo snel mogelijk op hunne posten moeten zijn en dat hunne instructie zoodanig moet luiden, dat, zoolang de Nederlandsche troepen aan de Maas hunne opstellingspunten nog niet hebben bereikt, onmiddellijk bij het verschijnen van Duitsche troepen, de vernieling der brugvakken in de spoorwegbruggen moet plaats hebben en dat dus daartoe geen nader bevel behoeft te worden afgewacht. Dit geldt zoowel voor de spoorwegbruggen bij Maastricht, Roermond en Venloo (Blerick), als voor die bij Oeffelt.

Heeft de dislocatie van de cavaleriebrigade met den vereischten spoed plaats gehad, dan heeft men het gevaar voor een onverwacht verschijnen van Duitsche troepen voor de spoorwegbruggen niet meer te duchten.

Voor den tijd dat het Maasleger nog niet is bijeengetrokken behoort nu de commandant der cavaleriebrigade een zelfstandige instructie te hebben, waarin de navolgende bepalingen zouden kunnen worden opgenomen:

1°. De Limburgsch-Duitsche grens moet worden geobserveerd van af de Schandeloosche heide (6 K.M. noordwaarts van Venloo) tot aan de Limburgsch-Belgische grens. Berichten van over de grenzen moeten zooveel mogelijk worden ingezameld.

2°. Wanneer Duitsche cavalerie de grens overschrijdt, met klaarblijkelijk doel, opzettelijk de neutraliteit te schenden, moet getracht worden deze terug te werpen (zie verder de gedragsregelen voor de cavalerie, bijlage IV).

3°. De vernieling der spoorwegbruggen over de Maas en het onbruikbaar maken der lijn Venloo—Maastricht moet verzekerd blijven. Wanneer onze cavalerie tot teruggaan gedwongen wordt, moeten deze vernielingen plaats hebben.

4°. De bruggen voor het gewone verkeer bij Roermond en Maastricht moeten, zoover het terrein dit toelaat, in staat van

verdediging worden gebracht. Tegen cavalerie moeten zij worden vastgehouden.

5°. Tegen overmacht van gecombineerde troepen moeten zij tot het uiterste worden verdedigd. Zoodra evenwel een omtrekking plaats heeft, door overgang op eenig ander punt der rivier, moet op den linker Maasoever worden teruggegaan. De genoemde bruggen worden dan echter niet vernield. De troepen uit Maastricht nemen hunnen terugtochtsweg zoo noodig over Belgisch gebied.

Deze instructie vereischt een nadere toelichting, wat betreft het 5de punt, te weten, het niet vernielen der gewone bruggen over de Maas en het overgaan op Belgisch gebied. Wij zullen een en ander behandelen bij het bespreken der opdracht, aan den commandant van het Maasleger te geven en wij verwijzen dus in dit opzicht naar blz. 101.

Tot uitvoering der instructie worden door de soutiens te Maastricht en Roermond onmiddellijk, in verband met het terrein, vluchtige versterkingen aangelegd, om als kleine bruggenhoofden te dienen voor de gewone bruggen. Te Maastricht kan hiertoe de voorstad Wijk benut worden. Ook de hoofden der spoorwegbruggen worden bezet, teneinde den vernielingsarbeid te kunnen beschermen tegen eventueel doorgedrongene cavalerie. De cavalerie zelve moet hare geringe getalsterkte trachten te vergoeden door groote beweeglijkheid en door zoo weinig mogelijk de krachten te versnipperen. Het te observeeren grensgedeelte wordt verdeeld in zooveel sectoren als er opstellingspunten zijn. De sector Venloo kan dan loopen van af de Schandeloosche heide tot aan de heide noordoostwaarts van Swalmen (± 19 K.M. hemelsbreed). De sector Roermond van daar tot ± 2 K.M. zuidwaarts van Echt (± 25 K.M.). De tusschenpost te Sittard van daar tot Sittard (± 10 K.M.). De observeering van den geheelen zuidelijken vierhoek wordt toevertrouwd aan de 5 eskadrons in den driehoek Valkenburg—Heerlen—Gulpen opgesteld.

De hoofdmacht blijft in elken sector geconcentreerd; de grens wordt waargenomen door het onvermoeid rondkruisen van kleine patrouilles. De voeling met de nevensectoren wordt door de vleugelpatrouilles onderhouden.

Het gebruik der telegraafkantoren, ook die der spoorwegstations, moet dag en nacht verzekerd zijn; daartoe moet van hoogerhand de vereischte last gegeven worden. Men stelt zich verder in verbinding met grenscommiezen, smokkelaars en andere personen, die tijdingen van over de grenzen kunnen leveren.

Alle officieren moeten nauwkeurig weten, hoe zij behooren te handelen, wanneer vreemde troepen de grens overschrijden. In bijlage IV hebben wij de in dat geval te volgen gedragsregelen opgeteekend.

Heeft het overtrekken der grens eenmaal plaats gehad, met blijkbare bedoeling de neutraliteit opzettelijk te schenden, dan heeft men verder het volste recht zich in toestand van oorlog te rekenen met elken vreemden troep, die zich op ons gebied vertoont.

Bepaalde zich aanvankelijk de dienst der cavalerie tot observeren der grens, thans wordt de strategische verkenning en beveiliging in haren vollen omvang hare taak; terwijl zij tevens hare hulp moet verleenen bij het vasthouden der rivierovergangen te Roermond en Maastricht.

Zoodra het Maasleger bijeengetrokken is, wordt de commandant der cavaleriebrigade ontheven van zijne bemoeiingen met Venloo en Roermond. Deze punten komen nu onder het onmiddellijk bevel van den commandant van het Maasleger. De bevelhebber der cavaleriebrigade blijft belast met het bevel over de troepen in den zuidelijken Limburgschen vierhoek, Sittard daaronder begrepen.

Is de concentratie van het Nederlandsche Maasleger voltooid, dan achten wij het vernielen der spoorwegbruggen over de Maas bij het verschijnen van Duitsche troepen, behalve aanvankelijk nog voor die te Maastricht, niet meer noodzakelijk. Het gebruik der baanvakken Venloo—Eindhoven en Roermond—Neerpelt moet den Duitschers dan door ons leger worden ontzegd.

Hetzelfde kan ook geschieden, wanneer Duitschland geen poging tot het overschrijden der grenzen aanwendt, alvorens Frankrijk het strategisch offensief door België genomen heeft. Want ook dan kan men aannemen, dat ons Maasleger reeds

gereed staat en dus geen Duitsche cavalerie zich straffeloos zal kunnen meester maken van de stations ten westen van de Maas; bovendien is dan voor Duitschland het tijdstip verstreken, om nog van de spoorwegen als concentratielijnen gebruik te maken. De concentratie der Duitsche legers zal dan reeds geheel hebben plaats gehad. De legerkorpsen uit noordwestelijk Duitschland zullen dan vermoedelijk ergens in de Rijnprovincie bijeengetrokken zijn en een vervoer per spoor naar het Maasdal heeft men dan niet meer te wachten. Wij achten in dat geval zelfs het vernielen van de spoorwegbrug bij Maastricht niet meer gewettigd. Wel moet men er op verdacht zijn de lijn Venloo—Maastricht zooveel mogelijk onbruikbaar te maken, daar deze lijn als verbindingsweg achter het leger altijd groote waarde zal behouden.

De bevelhebber van het Maasleger behoort, behoudens een instructie, welke hem duidelijk zijne gedragsregelen voorschrijft, geheel zelfstandig te kunnen optreden. Zoo weinig mogelijk bevelen uit 's Hage mogen hem belemmeren in het nemen der maatregelen, welke hij dienstig acht.

Niets werkt noodlottiger, dan het onophoudelijk ingrijpen van een hooger gezag in de beschikkingen, door een legerbevelhebber te nemen. Men geve zulk een gewichtige betrekking niet aan een ongeschikte. Maar heeft men eenmaal zijn vertrouwen aan iemand geschonken, heeft men den door hem te volgen weg afgebakend, dat men hem dan ook zelfstandig dien weg late bewandelen.

Wat men wel uit 's Hage den bevelhebber moet doen toekomen, dat zijn alle berichten, hetzij langs diplomatieken, hetzij langs anderen weg bekomen, die kunnen dienen, om hem den toestand helderder voor oogen te stellen. Gevoegd bij de tijdingen, welke hij van zijne cavalerie verkrijgt, maken deze dan, dat hij de eenige persoon is, die beslissen kan, welke maatregelen binnen de grenzen zijner instructie behooren genomen te worden.

In deze instructie zou moeten bepaald worden het navolgende:

Bij niet twijfelachtige voorbedachtelijke schending der neutraliteit door een vreemde legermacht moet getracht worden deze,

zij het ook gedeeltelijk, van ons grondgebied af te dringen, of anders den marsch daarover of de bezetting daarvan zooveel mogelijk te bemoeielijken. Ons leger mag daarbij echter niet, door het uiterste te beproeven, aan vernietiging worden blootgesteld. Wanneer de omstandigheden zulks vorderen en de Belgische zoowel als de Nederlandsche onzijdigheid reeds geschonden zijn, mag niet gearzeld worden, op Belgisch grondgebied over te gaan.

Vervolgens moeten daarin voorschriften gegeven worden voor een eventueele samenwerking van de Nederlandsche en de Belgische strijdkrachten, vooral wat betreft de vraag van het bevelhebberschap. Reeds vroeger (blz. 32) gaven wij te kennen, dat de voorbereidende studie voor zulk een samenwerking nuttig moet geacht worden. Het is een uiterst teedere quaestie, waarin eigenliefde en nationale trots een belangrijke rol vervullen. De raderen van diplomatie en oorlogsbestuur moeten hier ineengrijpen, om een zuiveren gang van zaken te bevorderen.

Verder moet in de instructie in het algemeen worden voorgeschreven, hoe gehandeld moet worden bij niet opzettelijke schending der neutraliteit, dus ten aanzien eener legermacht, die door de tegenpartij gedwongen wordt, over onze grenzen de wijk te nemen; dat daarbij het streven moet zijn, deze langs vredelievenden weg te ontwapenen en te interneeren. Er moet dan worden aangegeven, waar die troepen in dat geval voorloopig kunnen verblijven en waarheen ze zoo spoedig mogelijk vervoerd moeten worden. Voor het geval, dat zulk een legermacht ongeneigd is, zich te laten interneeren, moet zij gewapenderhand worden aangeast; tot dit doel mag het Nederlandsche leger desnoods met de tegenpartij samenwerken.

Eindelijk behoort de instructie de bepalingen te bevatten, hoe de regeering wenscht dat gehandeld zal worden ten opzichte van alleen reizende of ongewapende militairen en ontvluchte gevangenen, het aanvoeren van levensmiddelen, het gebruik van post en telegraphie en alle verdere kleine verplichtingen der neutralen, waarin de legermacht, in hare functie als grenspolitie, geroepen kan worden handelend op te treden.

Ten aanzien van het overgaan op Belgisch gebied moeten wij deze instructie eenigszins nader in oogenschouw nemen. Reeds in de instructie voor den commandant der cavaleriebrigade (blz. 96) werd de terugtochtslijn uit Maastricht over België aangegeven; terwijl daarin tevens werd voorgeschreven het niet afbreken der gewone bruggen over de Maas, wanneer deze verlaten moeten worden. Wij zullen deze voorschriften in verband met elkander behandelen.

Daarbij dient op den voorgrond gesteld te worden, in de eerste plaats, dat de rivier de Maas, wanneer alle bruggen daarover afgebroken zijn, wel geen onoverkomelijken, maar toch ook een niet zoo gemakkelijk te overschrijden hinderpaal vormt; en dit vooral voor onze eigene troepen. In de tweede plaats, dat in dit geval een overgang van ons leger naar den rechter Maasoever, dit in den meest ongunstigen toestand brengen zou, dien men zich bedenken kan, geprangd als het daar zou zijn tusschen de Maas en de Duitsche grens, met alles behalve verzekerde terugtochtslijnen.

Het voordeeligste terrein voor het Nederlandsche leger om, zoo het daartoe komen moet, op ons eigen gebied slag te leveren, achten wij dan ook gelegen op den linker Maasoever, ergens binnen den vierhoek Venloo—Stevensweert—Eindhoven—Helmond. Is nu de onzijdigheid toch eenmaal geschonden, dan ligt het in ons voordeel den vijand te verlokken, bij Roermond op den linker oever over te gaan. Loopt hij in die val, dan kan hij daar worden aangegrepen met eenige kans op succes en op die wijze kan dan door Nederland misschien een eerste voordeelige demonstratie tegen de neutraliteitsschending worden bewerkstelligd.

Men zal ons hiertegen doen opmerken, dat er meer waarschijnlijkheid bestaat, dat de Duitschers toch niet op den linkeroever zullen overgaan en er zich toe zullen bepalen, of de brug te Roermond slechts aan die zijde te bezetten, of dat zij die zelve zullen afbreken en daarna op den rechteroever blijven. Wij zullen de eersten zijn, om dit toe te stemmen; doch hierin behoeft voor ons geen reden te liggen, om zelve die brug te

Roermond bij voorbaat te vernielen; want daardoor ontnemen wij aan ons zelve met zekerheid het eenige punt, waar wij op Nederlandsch gebied den schender onzer onzijdigheid misschien nog zouden kunnen aantasten.

Wat wij voor het behoud van de brug te Roermond aanvoerden, geldt evenzeer voor die te Maastricht. Daar vooral is het van belang dat hij, eenmaal aan de rivier gekomen, er ook overtrekt; want dan kan hij door ons op Belgisch gebied verontrust worden. Dit geldt voornamelijk wanneer ons de pas te Roermond is afgesneden, als de Duitschers daar zelve de brug vernield hebben, of wanneer zij Roermond en Venloo laten liggen en alleen van zuidelijk Limburg gebruik maken.

In dat geval toch staan ons drie wegen open: of lijdelijk afwachten achter de Maas, of een altijd gewaagde overgang met gierponten, vloten enz. over de rivier, of een opmarsch naar Maastricht over Belgisch gebied.

De eerste handelwijze kan den naam van gewapende bescherming der neutraliteit niet dragen.

De tweede weg brengt ons leger in een hoogst gevaarlijke positie.

Rest dus slechts het derde: een overschrijden der Belgische grens.

Wat zou hiertegen aan te voeren zijn?

Men zal ons tegenwerpen, dat Nederland dan zelf zou doen, wat het aan een ander wil betwisten: de neutraliteit van een bevriende mogendheid schenden.

Niets schijnt ons echter minder juist dan deze bewering. Wanneer toch de toestand zoover gekomen is, als hierboven werd aangegeven, dan is noch België, noch Nederland meer strikt neutraal. Beide zijn, zoolang hun gebied niet van vreemde troepen gezuiverd is, in den strijd betrokken, dus als partij te beschouwen. Zij hebben met de wapens in de hand een recht te handhaven, dat door een der oorlogvoerende mogendheden vertreden wordt. Zij hebben tegenover de andere mogendheid den plicht te vervullen, die hunne neutraliteitsverklaring hun oplegt. Beide — hoewel er geen oorlog verklaard is — bevinden

zich dus, zij het ook tegen hunnen zin, in staat van oorlog met die mogendheid, welke het eerst hunne neutraliteit schond.

Heeft nu vooraf reeds Frankrijk de Belgische grens overschreden, dan keert zich het Belgische leger vermoedelijk tegen deze mogendheid. Nederland staat dan tegenover Duitschland in dezelfde verhouding, die België tegenover Frankrijk inneemt. Hoewel dus beider krijgsmacht in geheel verschillende richting moet arbeiden, is toch een botsing tusschen deze volstrekt niet noodig; zij kan en moet dan ook voorkomen worden. Men mag daarbij het betreden van Belgisch grondgebied door de Nederlandsche troepen niet als neutraliteitsschending aanmerken.

Wij kunnen ons ook niet voorstellen, dat de vriendschappelijke verhouding tusschen België en Nederland onder deze handelwijze zou lijden. Wel loopen op dat oogenblik, door den drang der omstandigheden, beider belangen schijnbaar uiteen. Doch van een hooger standpunt beschouwd, is dit geenszins het geval. Beide toch houden zich onledig, het goed recht der kleine Staten te verdedigen, zij het ook, door den nood gedrongen, in verschillende richting. In dit opzicht blijven hunne belangen solidair.

Is Duitschland alleen de schender, dan zal er zeker geen bezwaar zijn tegen het betreden van Belgisch gebied en in dat geval kan de vereenigde Belgisch-Nederlandsche krijgsmacht aan den opmarsch van het Duitsche leger een belangrijken hinderpaal in den weg leggen.

Op grond van het bovenstaande werd dan ook zonder aarzelen in de instructie voor den commandant der cavaleriebrigade België als terugtochtsweg aangewezen. Van twee kwaden moet men het beste kiezen; en beter dit, dan de strijdkrachten, in Zuid-Limburg opgesteld, aan een wisse vernietiging bloot te stellen.

Op grond ook van het bovenstaande meenen wij dat, wanneer de omstandigheden dit vorderen, wij zonder aarzelen moeten besluiten, onze legermacht de Belgische grens te laten overschrijden. Indien men er geheel van wil afzien, van Belgisch grondgebied gebruik te maken, dan achten wij het beletten of bemoeielijken van een opzettelijke neutraliteitsschending in het zuiden van Limburg voor ons kleine leger een bepaald onmo-

gelijk uit te voeren opdracht. Op den linker Maasoever blijven wij altijd in voeling met onze terugtochtswegen; op den rechteroever dier rivier overgaande, komen wij in de meest hachelijke positie, waarin men zich ons leger denken kan.

Wanneer de ontmoeting der oorlogvoerende legers heeft plaats gehad, zonder dat de Limburgsche grens overschreden is, hangt de verder te volgen gedragslijn geheel af van den loop der omstandigheden. Deze verschillen, naarmate de strijd op Franschen, op Belgischen of op Duitschen bodem gevoerd wordt.

In het eerste geval vermindert aanmerkelijk de kans, dat wij onze neutraliteit gewapenderhand zullen moeten beschermen. Toch blijft altijd de mogelijkheid bestaan, dat met afwisselend geluk wordt gestreden; men moet dus verdacht blijven of op een verplaatsing van het oorlogstooneel, of op een strategischen flankaanval van een opnieuw in Duitschland gevormd leger. Is deze kans echter, als in 1870, zeer gering, dan kan, zoodra de politieke toestand dit gedoogt, tot ontwapening worden overgegaan.

Ontmoeten de legers elkander op Belgisch gebied, dan behooren wij op elke eventualiteit te blijven rekenen. Ten eerste zouden de Limburgsche spoorwegen dan voor de Duitsche legers zeer gewenschte verbindingslijnen kunnen zijn. Ten tweede loopt men daarbij de kans dat, wanneer Duitschland de verliezende partij is, zijn leger op ons gebied wordt teruggedrongen.

Om het eerste te beletten moeten dus Venloo en Roermond bezet blijven; voor beide gevallen blijft Maastricht vooral een gevaarlijk punt. Wij kunnen ons toch omstandigheden denken, waarbij de Maasovergang in laatstgenoemde plaats de eenige terugtochtslijn vormt voor een gedeelte van het Duitsche leger. Er moet daar dan over een macht kunnen worden beschikt, die tenminste eenig weerstandsvermogen heeft en die in staat is teruggeworpen troepenafdeelingen te ontwapenen en te interneren.

Uit dien hoofde zouden wij in dat geval voorloopig de opstelling aldus wenschen te wijzigen:

te Venloo 1 bataljon en 1 eskadron
 te Roermond 1 bataljon en 1 eskadron
 te Maastricht een geheele brigade
 langs de zuidelijke grens van Limburg 3 eskadrons
 + 1 rijdende batterij.

De overige 6 eskadrons en de 2de rijdende batterij komen dan weder bij het Maasleger. Zij verrichten met de daarbij reeds aanwezige cavalerie den verkenningdienst langs de Belgische grens van af de Maas bij Maasbracht tot zoover westwaarts als noodig is. Het Maasleger zelf blijft voorloopig waar het zich bevindt.

Van het verloop der oorlogshandelingen hangt het later af of dit leger in westelijke richting zal moeten worden verschoven, waarbij dan de cavalerie aan de grenzen in die beweging medegaat; of dat het noodig zal blijken de Belgische grens zoo dicht mogelijk te naderen, om over Belgisch gebied in één geforceerden marsch nabij Maastricht te kunnen zijn.

Ook kan het nu noodzakelijk worden het geheele Maasleger naar het zuiden van Limburg op den rechter Maasoever te verplaatsen. Dit zou moeten geschieden, wanneer de oorlogvoerende legers slaags raakten in Belgisch Luxemburg en in het groot-hertogdom Luxemburg. Is Frankrijk hier de overwinnende partij, dan verplaatst zich het krijgstooneel naar de Rijnprovincie. De mogelijkheid bestaat, dat dan nabij Keulen zich een worsteling ontwikkelt. Keert daar de kans, dan loopen wij gevaar een Fransch leger op de Limburgsche grens te zien terugdringen. Verplaatst zich de strijd verder noordwaarts, dan moet ook ons leger langs de grens die beweging volgen; bij Roermond kan dan weder op den linker Maasoever worden overgegaan, mits men slechts zorg op den anderen oever de noodige cavalerie in de beweging te doen medegaan.

Bij zulk een strijd in de Rijnprovincie zou het zelfs noodig kunnen worden de divisie uit Holland mede naar de landgrenzen te roepen. Nemen wij toch aan dat één Fransch leger bij Keulen wordt vastgehouden, doch dat een tweede tracht op een lager punt den Rijn over te gaan, b.v. bij Wesel, dan moet niet alleen in Limburg, doch ook bij Nijmegen positie genomen

worden. Heeft men nu, krachtens de ingekomen berichten, geen landing te duchten, dan zou voor het laatste opstellingspunt de 1^e divisie bestemd kunnen worden.

Indien de zaken aldus staan, zal echter een landing niet tot de onmogelijkheden behooren; deze heeft men dan zeker minder in Holland, dan aan de Eemsmonden te vreezen. Bestaat er werkelijk grond, dit te vermoeden, dan mag over de 1^e divisie niet voor de opstelling bij Nijmegen worden beschikt en een splitsing van het Maasleger zal dan noodzakelijk kunnen zijn. Zelfs zou men er dan toe kunnen overgaan een brigade der 1^e divisie in Groningen op te stellen, teneinde in geval van een landing nabij Delfzijl het station Groningen met de omgeving zoolang bezet te houden tot de andere echelons uit Holland zijn aangekomen.

Werkelijk zou dit voor Nederland een der moeilijksste omstandigheden daarstellen; te weten, als de gegevens in het algemeen aldus zijn: De Franschen hebben door België en Luxemburg het strategisch offensief genomen. Zij zijn aanvankelijk overwinnaars. De Duitschers worden naar den Benedenrijn gedrongen. Daar worden de Franschen tot staan gebracht. Berichten uit de Fransche oorlogshavens wijzen op een groot troepen-transport over zee.

Wij zullen ons niet verder begeven op het wijde veld van onderstellingen, dat op deze gegevens zou te baseeren zijn. Wij bepalen ons er toe nogmaals in herinnering te brengen het beginsel, in den aanvang dezer studie geformuleerd: De grootste kracht daar vereenigen, waar voor een schending de meeste waarschijnlijkheid bestaat. Al is dan ook een splitsing noodzakelijk, men toetse die immer aan dit beginsel en bovenal, men zorg dat steeds een zoodanige exploitatie der versnelde middelen van vervoer verzekerd blijve, dat de onderdeelen snel verplaatst kunnen worden, om wederkeerig elkander tijdig te kunnen versterken. Waar kans bestaat dat het optreden der krijgsmacht noodig zal zijn, daar moet een maximum troepen in een minimum van tijd kunnen verzameld worden. In dit opzicht het hoogste te bereiken moet het vereenigd streven zijn van krijgsbestuur en spoorwegdirectiën.

In elke opstelling op zich zelve blijft altijd concentratie der hoofdmacht een eerste eisch. De grens moet slechts worden geobserveerd. Daar behoeven slechts enkele manschappen of kleine verspreide troepenafdeelingen te worden aangehouden en teruggewezen of ontwapend en geïnterneerd. Voor de wijze van opstelling langs de grenzen verwijzen wij naar de beginselen op blz. 35 ontwikkeld. De gedragsregelen der postcommandanten aan de grenzen kunnen in hoofdzaak overeenkomen met die in bijlage IV voor de cavalerie in Limburg opgemaakt. Gematigdheid in de geheele wijze van handelen moet met nadruk worden voorgeschreven, opdat niet noodeloos geweld worde gepleegd tegen hen, die of geheel ter goeder trouw, uit onkunde of onoplettendheid, de grens overschrijden of geen voornemen hebben zich tegen het ontwapenen en interneeren te verzetten.

Slechts wanneer men zich door kracht van wapenen over ons gebied en door onze postenlinie wil heenslaan, moet geweld met geweld gekeerd worden.

Wanneer een geheel leger, of een groot gedeelte daarvan, op ons gebied wordt teruggedrongen, moet op de plaats, waar dit geschiedt ook onze hoofdmacht tijdig gereed staan. Hieruit volgt vanzelf hoe noodig het is, dat wij volkomen op de hoogte blijven van de bewegingen der strijdende legers. Kosten noch moeite mogen gespaard worden, om al die gegevens te erlangen, welke dienstig kunnen zijn, ons het inzicht in den stand der partijen duidelijk te maken.

Ten aanzien van de minder belangrijke plichten, ons door den toestand van neutraliteit opgelegd, zullen wij niet in beschouwingen treden. In de geschriften van den generaal-majoor Den Beer Poortugael zijn uitvoerig de grenzen getraceerd, waarbinnen de handelingen der neutrale staten zich te bewegen hebben. De regeering heeft slechts vast te stellen welke gedragslijn zij in twijfelachtige gevallen wenscht gevolgd te zien en voorts te zorgen, aan de militaire bevelhebbers in heldere voorschriften haren wil kenbaar te maken.

Maatregelen voor de overige gevallen.

Een oorlog tegen België van Duitschland, Frankrijk of eenige andere maritieme mogendheid. Ligt bij een Fransch-Duitschen oorlog het zwaartepunt voor de bescherming onzer neutraliteit in Limburg, bij een oorlog van een maritieme mogendheid tegen België of op Belgisch gebied, wordt dit verplaatst naar de monden der Schelde. Slechts voor het vrij onwaarschijnlijke geval dat België een gelocaliseerden oorlog met Duitschland te voeren had, zou ook Limburg voor Nederland een gevaarlijk punt blijven.

Voor Duitschland of Frankrijk is, in een conflict met België, het bezit der Scheldemonden niet van zulk een overwegend belang; doch voor elke andere maritieme mogendheid, die België aantast, of die zich mengen wil in een strijd, welke op Belgisch grondgebied plaats heeft, of die zich om Antwerpen concentreert, wordt de Schelde de van nature aangewezen operatiebasis.

Wij hebben onze meening ten aanzien van het handhaven der neutraliteit op de Westerschelde reeds op blz. 41 ontwikkeld. Wij herhalen nogmaals dat, wanneer Nederland niet in den strijd wenscht betrokken te worden, het zijn recht op de Schelde moet kunnen doen gelden.

Welke middelen nu zal een maritieme mogendheid aanwenden, om aan België dwang op te leggen?

Het eenvoudigst zal men zijn doel bereiken door fnuiking of geheele belemmering van den Antwerpschen handel. Deze nu vindt zijnen uitweg langs de Westerschelde; wanneer deze mocht afgesloten zijn, dan door het kanaal van Zuid-Beveland en het kanaal van Walcheren, langs de Oosterschelde. Een blokkade der beide Schelden ligt dus voor de hand. Schepen van geringeren diepgang kunnen nog door Keeten, Mastgat en Zijpe het Brouwershavensche gat uitstevenen. Om nu met weinige maritieme middelen de scheepvaart van Antwerpen geheel te

beletten, zou men óf de Westerschelde verder moeten opvaren, óf het kanaal van Walcheren en dat van Zuid-Beveland bezetten, en deze bezetting paren aan een blokkade van de Westerschelde alleen. Dit zou dus een landing op Walcheren noodzakelijk maken.

Om een rechtstreekschen aanval van uit zee op Antwerpen te beproeven, zal men zich niet op Walcheren nestelen. In 1809 moge er voor de Engelschen ruimschoots aanleiding geweest zijn, zich van Vlissingen meester te maken. Dit was toen naast Antwerpen de oorlogshaven, waar een Fransche onderneming tegen Engeland werd voorbereid. Toch is het beleid der Engelschen in dien tocht niet aan de critiek ontsnapt. Daar de Engelsche aanval hoofdzakelijk tegen Antwerpen bedoeld was, oordeelde men, dat de landing niet op Walcheren, doch in Vlaanderen had moeten geschieden. Vlissingen moge nu sedert dien als haven belangrijker geworden zijn; beheerscher van den Scheldemonde is het niet: De vestingwerken zijn geslecht; het geschut is verdwenen.

Veeleer zal men zich dus van ter Neuzen trachten meester te maken en deze versterkte haven als operatiebasis nemen bij den opmarsch naar Antwerpen.

Dit zou voor Nederland een hachelijk geval zijn en het wellicht in den oorlog betrekken. Aan een opstelling toch in Zeeuwsch Vlaanderen van een troepenmacht, groot genoeg om zulk een onderneming te beletten, kan naar ons inzien niet worden gedacht; ten minste wanneer er kans bestaat, dat wij ons veldleger elders zullen moeten gebruiken. Een veldleger, zoo geïsoleerd opgesteld, moet voor verdere operatiën als verloren beschouwd worden. En vooral bij een oorlog in België, waarin ons land zoo gemakkelijk zou kunnen worden medegesleept, zou het uit de hand geven van een aanzienlijk deel van het leger onverantwoordelijk zijn.

Welke middelen moeten wij dan aanwenden om ons te handhaven in het meesterschap op de Schelde? Ter Neuzen moet worden bezet en uitgerust; indien nog eenigszins daartoe de tijd kan gevonden worden, moet het, behalve met het daar aan-

wezige geschut, bewapend worden met een zoodanigen voorraad lichte vuurmonden, dat aan de landzijde de strijd met een geland leger kan worden opgenomen. Ellewoutsdijk moet eveneens worden bezet. In de vaargeulen langs deze plaatsen moeten torpedoversperringen gesteld worden. Aan de marine moet dan echter het leeuwendeel toegekend worden. Een Scheldeflottielje moet worden in het leven geroepen, bestaande uit ramschepen, rammonitors, monitors en torpedobootten. Door gemak van beweging en bekendheid met vaarwaters en stroomen moet dan vergoed worden, wat men aan bewapening en pantsering tekort komt.

Wel weten wij dat ook deze flottielje geïsoleerd is opgesteld, indien de Schelde geblokkeerd wordt; wel zal men er dus voor een eventueele landsverdediging niet op kunnen rekenen; doch wat het zwaarste is, moet ook het zwaarste wegen. Minder bezwaarlijk nog dan een aanzienlijk deel van ons veldleger, kunnen wij een gedeelte der vloot missen.

Eindelijk zou men er nog toe kunnen overgaan een brigade van het veldleger op Walcheren te stationneeren, ten einde een bezetting van Vlissingen en van het kanaal te voorkomen.

Is nu Duitschland met België in oorlog dan zou de opstelling der troepen aan de Maas op dezelfde wijze moeten plaats hebben als vroeger voor het geval van een Fransch-Duitschen oorlog is aangegeven. Wel achten wij het gevaar voor een neutraliteitsschending in dit geval zoo groot niet; want ook zonder dat middel zal het Duitschland gemakkelijk vallen een voldoende troepenmacht over de Belgische grens te werpen en het Belgische leger op Antwerpen terug te dringen. Doch het verzuimen van de noodige maatregelen onzerzijds zou allicht Duitschland er toe kunnen brengen van het Limburgsche wegen-net en van de rivierovergangen gebruik te maken, ten einde zijnen strategischen opmarsch te vergemakkelijken. Heeft deze opmarsch eenmaal plaats gehad zonder neutraliteitsschending, dan behoeven nog slechts de wegenknoopen bezet te blijven, om het gebruik der spoorwegen als verbindingslijnen te verhinderen. Het veldleger moet dan de verdere beweging van de Duitsche troepen parallel volgen, ten einde bij een eventueel

terugdringen der Belgische strijdmacht op ons gebied, deze af te wijzen of te interneeren.

Zoodra de strijd zich om Antwerpen heeft vastgezet, zal men met de bewaking der grenzen naar die zijde kunnen volstaan, gepaard aan een geconcentreerde opstelling der hoofdmacht meer naar achteren. Ook langs de zuidoostelijke grens van Zeeuwsch Vlaanderen zal dan een versterkte grenspolitie noodig zijn.

Voor de bewaking der Westerschelde kan aanvankelijk het Maasleger niet worden verzwakt. Daar echter in dit geval een landing op de Noordzeekust niet te verwachten is, zou de 1^e divisie te Bergen op Zoom kunnen worden opgesteld, waarvan een brigade gedetacheerd op Walcheren. Daarbij moet dan zooveel spoorwegmaterieel te Bergen op Zoom, Rosendaal, enz. vereenigd worden, dat, naar gelang der behoefte, de beide andere brigaden in den kortst mogelijken tijd naar Walcheren, of de geheele divisie naar Utrecht kan worden vervoerd. Heeft dan het Maasleger zijne functie als zoodanig verricht en treedt het als bewaker der Brabantsche grens noordwaarts van Antwerpen op, dan kan de 1^e divisie weder naar Holland terugkeeren en hare rol aan het Maasleger overgeven.

Indien Frankrijk België's aanvaller is, heeft men een voorbedachtelijke neutraliteitsschending aan onze landgrenzen minder te vreezen; dan is bewaking tegen niet opzettelijke schending noodig. Men kan dan volstaan met het bijeenrekken van twee divisien resp. te Breda en te Bergen op Zoom, de laatste met een vooruitgeschoven brigade op Walcheren. De verdere maatregelen aan de Schelde moeten dan op de bovenomschrevene wijze genomen worden.

Wanneer een maritieme mogendheid, als b. v. Engeland, België geheel afzonderlijk den oorlog aandoet, en de kans, dat die oorlog gelocaliseerd blijft, is zeer groot, — alleen dan kan ook aan een opstelling van troepen in Zeeuwsch Vlaanderen gedacht worden. Behalve dat dan de maritieme middelen tot handhaving der neutraliteit op de Westerschelde de grootst mogelijke intensiteit behooren te verkrijgen, zou men dan van het veldleger kunnen opstellen:

een brigade op Walcheren,
 " " nabij ter Neuzen,
 " " op Zuid-Beveland,
 achter het kanaal.

Daarbij behooren dan in het kanaal de transportmiddelen vereenigd te zijn, om de laatste brigade zoo noodig eveneens naar ter Neuzen over te kunnen zetten. Eindelijk behoort dan een tweede divisie te worden opgesteld bij Bergen op Zoom; terwijl verder het noodige spoorwegmaterieel moet vereenigd worden, om deze divisie geheel of gedeeltelijk naar Walcheren te kunnen vervoeren. Eerlang zal de lijn Vlissingen—Rosendaal voorzien zijn van dubbel spoor, waardoor het troepentransport op dat baanvak zeer vergemakkelijkt zal worden.

In al de gevallen, waarin België als partij in een oorlog betrokken is of waarin dit land het tooneel van een Europeeschen oorlog wordt, komt het ons ook raadzaam voor, alle maatregelen te nemen tot binnenlandsche verdediging en tot verhooging der weerkracht, welke wij, met het oog op één Fransch-Duitschen oorlog, hebben aanbevolen. Want een strijd in, om het bezit van of tegen België kan door Nederland niet geheel als onverschillig toeschouwer worden aangezien. De kans, dat wij in zulk een oorlog als partij betrokken worden, is niet gering.

Een oorlog van een maritieme mogendheid (behalve Frankrijk) tegen Duitschland. In dit geval verplaatst zich de kans voor een neutraliteitsschending naar de Hollandsche Noordzeekust of naar de Eemsmonden. Hierbij moet, in de eerste plaats aan Engeland gedacht worden. Wij spraken reeds vroeger als onze meening uit, dat wij van Engeland niet lichtelijk een poging kunnen verwachten de Duitschers te land te willen bestrijden. Is echter de politieke toestand van dien aard, dat men zulk een onderneming verwachten kan, dan dient men zich ook daartegen te wapenen. Onze marine zal dan weinig vermogen en op de landmacht zal het dan vooral aankomen een landing te beletten of, zoo die gelukt is, het gelande leger den verderen opmarsch onmogelijk te maken.

De opstelling zou dan als volgt kunnen zijn:

De 1^e divisie in Holland aldus verdeeld:

een brigade te Alkmaar,
 " " " Amsterdam, en
 " " " 's Gravenhage.

De 2^e divisie in Groningen.

De 3^e divisie als hoofdmacht vereenigd te Utrecht.

De kustbewaking op de wijze als dit op blz. 92 omschreven is. Voorts een eventueel vervoer per spoor weder zoodanig voorbereid, dat de deelen elkander onmiddellijk kunnen bijstaan.

Bij een landing in Noord-Holland is dan de te Alkmaar opgestelde brigade het eerste echelon, dat daartegen optreedt. Bij een onderneming op de kust van Zuid-Holland, die te 's Gravenhage. Die te Amsterdam, voor de strook Katwijk—IJmuiden. De 3^e divisie te Utrecht kan dan in elke richting met echelons vervoerd worden.

Of het in zulk een geval noodzakelijk zal zijn ook de liniën in staat van verdediging te brengen en de mobilisatie der schut-terijen voor te bereiden, hangt geheel van de politieke omstan-digheden af. In ieder geval zal het geraden zijn de kustver-sterkingen te bezetten en als politiemaatregel in de zeegaten de noodige marine te stationneeren.

Een oorlog tusschen maritieme mogendheden, wier land-grenzen ver van de onze verwijderd zijn. In gevallen, waarin de kans luttel is, dat de Noordzee het gevechtsterrein uitmaakt, zullen daartegen geen maatregelen behoeven genomen te worden. Toch zal het altijd goed zijn, eenige bodems uit te rusten en in dienst te stellen om politie in de zeegaten uit te oefenen. Het is dan niet bepaald noodzakelijk, dat in alle zeegaten marine gestationneerd wordt. Wel moet, wanneer vaartuigen van de oorlogvoerende mogendheden een onzer zeegaten binnenvallen, op het eerste telegrafische bericht een eskader gereed zijn, om naar zulk een zeegat te stevenen, om er zoo noodig de volkenrechterlijke politie te handhaven.

Wordt de Noordzee waarschijnlijk wel het gevechtsveld, dan

moet in alle zeegaten een kleine maritieme macht tot dit doel gereed zijn. Dan kan het zelfs raadzaam zijn de kustversterkingen te bezetten en de havenpolitie door korpsen der landmacht te doen uitoefenen. Deze zullen dan evenwel niet behoeven gemobiliseerd te worden.

Een oorlog op grooten afstand van onze grenzen gevoerd, doch waarbij een uitbreiding tot meer nabij onze grenzen wel te voorzien is. Hierbij worden de militaire maatregelen geheel door den politieken toestand beheerscht. In 1859 werden enkele lichtingen opgeroepen. Dit zou in een zoodanig geval weder geraden kunnen zijn. Om dan later een volledige mobilisatie te bespoedigen kunnen alle maatregelen op blz. 66 aangegeven, worden genomen. Voor het oproepen en bijeenhouden dier enkele lichtingen moet dan aan de vertegenwoordiging toch een buitengewoon crediet gevraagd worden. Van die gelegenheid kan men dan tevens gebruik maken tot het aanschaffen van paarden boven de organieke vredessterkte, enz.

Men zou al met een buitengewoon optimisme moeten bedeed zijn, om rooskleurig den toestand in te zien, waarin Nederland kan geraken bij een oorlog, in de nabijheid zijner grenzen gevoerd.

Terwijl wij een gedeelte der voorafgaande bladzijden aan het papier toevertrouwen, verspreidde zich een stortvloed van oorlogsgeruchten over Europa.

Of men daarbij slechts te denken heeft aan een hoogst onzedelijke inwerking op de jongste verkiezingen voor den Duitschen Rijksdag, gesteund door even onzedelijke beurspeculatiën, of dat er werkelijk oogenblikkelijk gevaar voor oorlog bestaan heeft of nog bestaat: wie zal het beslissen?

Zal de vrede bewaard blijven nog een, nog twee, nog meerdere jaren; of staan wij reeds aan den vooravond van een bloedigen dageraad, gereed om aan de kimme van Europa te verrijzen — wie zal daarop het antwoord geven?

Als straks alle officieele en officieuze monden weder eenstemmig het schoone lied des vredes doen weergalmen, zal men dan elke gedachte kunnen verbannen aan de geladen mijn, waarin een enkele vonk oorzaak van een geweldige uitbarsting kan worden?

Heeft men, — hebben de bewindhebbers in Nederland zich in ernst deze vragen gesteld?

Aan waarschuwingen heeft het waarlijk niet ontbroken. Zestien jaren, en langer reeds, hebben tal van talentvolle mannen gewezen op de naderende gevaren, waaraan onze zorgeloosheid ons blootstelt. „Wie vrede wil, bereide zich ten oorlog,” was steeds hunne leuze. In menig opzicht was, helaas, hunne stem die eens roependen in de woestijn.

Men koestere zich niet met de gedachte: „Och, het zal zoo'n vaart niet loopen; Duitschland zal onze neutraliteit niet schenden.” Zulk een gedachte is gegrond op niets dan zorgeloosheid of onverschilligheid.

Wanneer de belangen van het Duitsche rijk een schending onzer onzijdigheid vereischen, zal men geen oogenblik aarzelen dit te doen. De geschiedenis van de wording der Duitsche eenheid is dáár, om te bewijzen, dat men tegen een wederrechtelijke handelwijze niet opziet, waar deze tot het beoogde doel kan leiden.

Wanneer Frankrijk den man van bekwaamheid en talent, den genialen aanvoerder gevonden heeft, die stoute concepties in de plaats stelt van het ellendige broddelwerk van het 2de keizerrijk, dan ligt over België de weg naar Duitschland. Wellicht bezit Frankrijk dien man reeds.

En dan kan Duitschland in de *noodzakelijkheid* gebracht worden, willens of onwillens de Nederlandsche grens te ignoreeren.

„En wat kunnen wij, zwak als wij zijn, daar dan nog tegen doen?” hooren wij uitroepen.

Wat wij doen kunnen, wat wij doen moeten, wat wij ten minste beproeven moeten, dat is: te toonen dat Nederland zich niet laat gebruiken, zonder een bloedig protest; te toonen, dat het nog nationaal eergevoel bezit.

„Laat komen wie wil, wij zijn gereed; wij hebben de kracht, die in ons volk woont, weten dienstbaar te maken, tot bescherming van onze haardsteden, van onze belangen, van wat ons lief en dierbaar is.” Gelukkig een volk, dat zoo spreken kan.

Bestaat bij het Nederlandsche volk de eerezucht, zoo fier het hoofd te kunnen opheffen? Wij aarzelen, daarop het antwoord te geven.

Wie met onbevooroordeeld oog het gehaspel aanziet over een grondwetsherziening, waaraan het moeilijk valt te gelooven; wie de eindelooze verspilling van woorden in deze materie aanhoort; wie vooral zijn aandacht wijdt aan den onzaligen schoolstrijd; — hij wendt den blik af met walging in het gemoed.

Daar is nog zulk een schoone taak weggelegd voor de machthebbers in den Staat:

Prent ons volk de liefde in voor zijne eigene, schoone, kloeke taal, in plaats van het voor te gaan, zich te oefenen in het ontleeren daarvan; wakker zijnen ondernemingsgeest aan, tot ontwikkeling der schatten, die nog in Insulindes boezem gekluisterd liggen; leer het zijne groote mannen eeren en waardeeren; wees wat minder groot in het kleine, niet zoo klein in het groote; hebt gij uwen godsdienst lief, goed, — maar ontheilig dien dan niet, door hem te gebruiken als hefboom ter bevrediging uwer eer- en heerschezucht; en bovenal, maak ons volk tot een weerbaar volk; schenk het zelfvertrouwen, bewustzijn van de kracht, die sluimert in zijne spieren en knoken.

En als gij dat gewrocht hebt, ga dan, houdt weer uwe lange redevoeringen, betwist elkander als van ouds het gezag; want dan kunt gij ten minste de zelfvoldoening smaken, aan uw volk te hebben geschonken het geloof aan zich zelf.

Dan eerst kan ons tot leuze strekken het mannelijke woord van Koen:

„En desespereert nimmer.”

Februari 1887.

Bijlage I.**ONTWERP VAN WET.**

Wij WILLEM III enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge het 2de lid van art. 182 der Grondwet, in buitengewone omstandigheden een wet de bij de militie te land ingelijfden tot langeren dienst kan verplichten;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

De dienstdag van de ingelijfden bij de militie te land van de lichting van het jaar . . . ., wordt verlengd met één jaar, te rekenen van den dag der inlijving.

Lasten en bevelen enz.

Bijlage II.**ONTWERP VAN WET.**

Wij WILLEM III enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de Wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17), geen voldoende voorschriften zijn gegeven voor den tijd van gevaar en oorlog, bedoeld in art. 188 der Grondwet;

Zoo is het dat Wij, enz.

Art. 1.

De geheele Vierde Afdeeling van de wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17), getiteld „Over den landstorm”, komt te vervallen; zijnde dit de artikelen 77, 78, 79, 80, 81, 82 en 83 van genoemde wet.

Art. 2.

In plaats van de Vierde Afdeeling wordt een nieuwe Vierde Afdeeling ingevoegd, aan het hoofd waarvan gesteld wordt de titel: „Tijd van gevaar en oorlog.”

Art. 3.

De artikelen der nieuwe Vierde Afdeeling worden als volgt gelezen:

Art. 77. Tijd van gevaar en oorlog, in den zin deze wet, wordt geacht aanwezig te zijn, met den dag, waarop, ingevolge art. 184 der Grondwet, de militie te land door Ons geheel buitengewoon is bijeengeroepen, en zoolang deze zoodanig onder de wapenen blijft.

Art. 78. In tijd van gevaar en oorlog kunnen, naar aanleiding van art. 177 der Grondwet, alle ingezetenen, geschikt om de wapenen te dragen, achtereenvolgend en naar gelang der behoefte tot schutterlijken dienst worden verplicht.

Als het meest geschikt worden beschouwd zij, die den vollen leeftijd van 35 jaren nog niet hebben bereikt, en van deze in de eerste plaats zij, die vroeger bij het leger hebben gediend.

Van deze allen weder in de eerste plaats de ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen (eerste ban). In de tweede plaats de overigen (tweede ban).

Art. 79. De onderscheiding tusschen dienstdoende en rustende schutterij komt in tijd van gevaar en oorlog te vervallen.

Het ontslag ingevolge het 2^e lid van art. 25 of ingevolge art. 26 wordt alsdan niet verleend.

Art. 80. Aanvragen om ontslag van officieren kunnen in tijd van gevaar en oorlog door Ons worden afgewezen

Benoeming van nieuwe officieren geschiedt alsdan op voordracht van Onzen Minister van Oorlog. Zij leggen den eed af in handen van den hoofdofficier, onder wiens onmiddellijke bevelen zij komen te staan.

Alle personen, bedoeld in art. 3 litt. *g* en *h* zullen op Onzen roepstem een benoeming als officier moeten aannemen in gelijken of hooger rang, dan dien zij vroeger bekleed hebben, onder verbeurte eener boete van 100 gulden bij niet aannemingdier

benoeming; onverminderd de gehoudenheid tot vervulling van den plicht, hun eventueel ingevolge art. 78 op te leggen.

Art. 81. In tijd van gevaar en oorlog worden het aantal, de tijdduur en de aard der oefeningen, zoomede van alle overige dienstverrichtingen, door Ons bepaald.

Voor den tijd, aan de oefeningen en dienstverrichtingen besteed, kan uit 's lands kas een door Ons vast te stellen geldelijke vergoeding worden toegestaan.

Schutters en militairen erkennen elkander wederkeerig in hunne rangen en graden. De in het leger voorgeschrevene verhouding is dan ook op schutterij en leger onderling van toepassing.

Officieren en gegradueerden tot het leger behoorende, kunnen door Onzen Minister belast worden met de leiding van en het toezicht op de oefeningen en dienstverrichtingen der schutterijen; omgekeerd kunnen officieren der schutterij op hun verzoek bij het leger dienst doen, tegen een door Ons te bepalen geldelijke vergoeding.

Art. 82. De schutterlijke tucht wordt in tijd van gevaar en oorlog met de meeste gestrengheid gehandhaafd. In den schuttersraad nemen alsdan geen leden der schutterij zitting beneden den rang van officier.

De bemoeiingen van Onze Commissarissen in de Provinciën en van de gemeentebesturen, strekken zich dan niet verder uit, dan de werkzaamheden van administratieve aard. Met het toezicht op den dienst en de oefeningen worden belast door Ons aan te wijzen opper- of hoofdofficieren van het leger.

Art. 83. In tijd van gevaar en oorlog kunnen, zoo dit door door Ons wordt noodig geacht, schutterijen of deelen van schutterijen worden mobiel verklaard. Daarbij wordt de volgorde der bannen in acht genomen.

Gemobiliseerde schutterijen of deelen van schutterijen uit verschillende gemeenten kunnen worden bijeengevoegd.

Gemobiliseerde schutterijen worden geacht een onderdeel uit te maken van het leger van den Staat. Zij worden bezoldigd, gekleed en gevoed, op denzelfden voet als het leger. Het Reglement van krijgstucht en het Crimineel wetboek voor het krijgs-

volk te lande zijn van toepassing, op allen, die tot de gemobiliseerde schutterkorpsen behooren. Evenzeer alle wetten, besluiten en reglementen, bij het leger geldig, voor zoover deze ook op de schutterij kunnen worden toegepast.

Zoodra door Ons het besluit tot mobilisatie van een gedeelte der schutterij genomen is, worden de Staten-Generaal, zoo zij niet vergaderd zijn, bijeengeroepen, ten einde van het verrichte opening te geven.

Slotbepaling.

Deze wet treedt onmiddellijk in werking.

Lasten en bevelen enz.

UITTREKSEL uit het algemeen marschtableau voor de cavaleriebrigade.

Trein N ^o .	Te vervoeren troepen.	Garnizoen, tevens plaats van inlading.	Uur van inlading.	UITLADING.		Verdere marschroute.	AANMERKINGEN.
				Plaats.	Uur.		
1	5 ^e Reg. Inf.	Nijmegen.	X u. 45	Roermond.	X + 3 u. 12		Er is aangenomen dat de detachementen genietroepen reeds op een vroeger tijdstip zijn vervoerd. De Staf der brigade kan, zoo hij eveneens niet vroeger is vervoerd, met trein n ^o . 9 van 's Hage vertrekken. Hij gaat dan daarmede tot Venloo, om vervolgens met trein n ^o . 12 naar Maastricht te worden vervoerd.
7	1 ^e Bataljon.	"	X + 5 u. 33	Venloo.	X + 7 u. 18		
15	2 ^e " "	"	X + 10 u. 30	Roermond.	X + 12 u. 57		
	3 ^e " "						
	Cavalerie.						
5	1 ^e Reg. Huz.	Deventer.	X + 1 u. 39	Sittard.	X + 6 u. 36		Indien de sterkte der twee bataljons, voor Roermond bestemd, toelaat deze in één trein te vervoeren, kan trein n ^o . 15 vervallen.
6	2 ^e " "	Zutphen.	X + 3 u. 12	Venloo.	X + 6 u. 18		
10	5 ^e " "	"	X + 5 u. 12	"	X + 8 u. 18		
2	2 ^e Reg. Huz.	Venloo.	X + 1 u. 30	Maastricht.	X + 3 u. 30	Marcheeren n. Heerlen ¹⁾	1) De onderdeelen, welke te laat aankomen om nog te marcheeren, moeten eerst overnachten te Maastricht en omstreken.
3	1 ^e Eskadron.	"	X + 3 u. 15	"	X + 5 u. 15	" (Gulpen ¹⁾)	
8	3 ^e " "	's Bosch.	X + 3 u. 48	"	X + 8 u. 12	" n. Voerendaal ¹⁾	
12	4 ^e " "	"	X + 5 u. 48	"	X + 10 u. 12	" n. Wijlre ¹⁾	
14	5 ^e " "	Venloo.	X + 10 u. 15	"	X + 12 u. 15	" n. Hulsberg ¹⁾	
9	3 ^e Reg. Huz.	's Hage.	X + 1 u. 57	Roermond.	X + 7 u. 54	March. n. Klimmen ¹⁾	
13	1 ^e Eskn. + $\frac{1}{2}$ 3 ^e Eskn.	"	X + 6 u.	"	X + 11 u. 57		
	2 ^e Eskn. + $\frac{1}{2}$ 3 ^e Eskn.						
4	R. Artillerie.	Arnhem.	X + 1 u. 57	Maastricht.	X + 6 u. 18		
11	1 ^e Batterij.	"	X + 5.	Roermond.	X + 9 u. 57		
	2 ^e " "						

Bijlage IV.**GEDRAGSREGELN VOOR DE CAVALERIE AAN DE LIMBURGSCH
GRENZEN OPGESTELD.**

Wanneer een patrouille ontwaart dat een vreemde troep de grens nadert of overschrijdt, wordt onmiddellijk bericht afgezonden naar den commandant, onder wiens bevelen deze patrouille staat. Ook de nevenpatrouilles worden zoo mogelijk opmerkzaam gemaakt.

Patrouilles, waarbij geen officier aanwezig is, gaan terug, ook nadat de vreemde troep de grens overschreden heeft. Slechts tot zelfverdediging, wanneer zij worden aangevallen, mag van de wapens worden gebruik gemaakt.

De officier, die het eerst bericht krijgt van het overschrijden der grens, zendt een zijner ondergeschikte officieren, of, zoo hij die niet heeft, gaat hij zelf als parlementair den vreemden troep te gemoet, begeleid door een trompetter met een witte en een huzaar met een nationale vlag.

De officier-parlementair verlangt een onderhoud met den aanvoerder van den troep, welke de grens is overgetrokken. Hij deelt dezen mede dat hij zich op neutraal Nederlandsch gebied bevindt en verzoekt hem in beleefde termen over de grens terug te gaan.

Bij weigerend antwoord eischt hij van hem, dat hij zich met zijnen troep overgeve, ten einde ontwapend en geïnterneerd te worden.

Volgt ook hierop een weigering, dan brengt hij hem onder het oog dat Nederlandsche troepen gereed staan, om de schending der onzijdigheid te beletten; dat het gebruik der spoor- en andere wegen hem zal worden ontzegd.

Heeft ook dit niet de gewenschte uitwerking, dan kan het

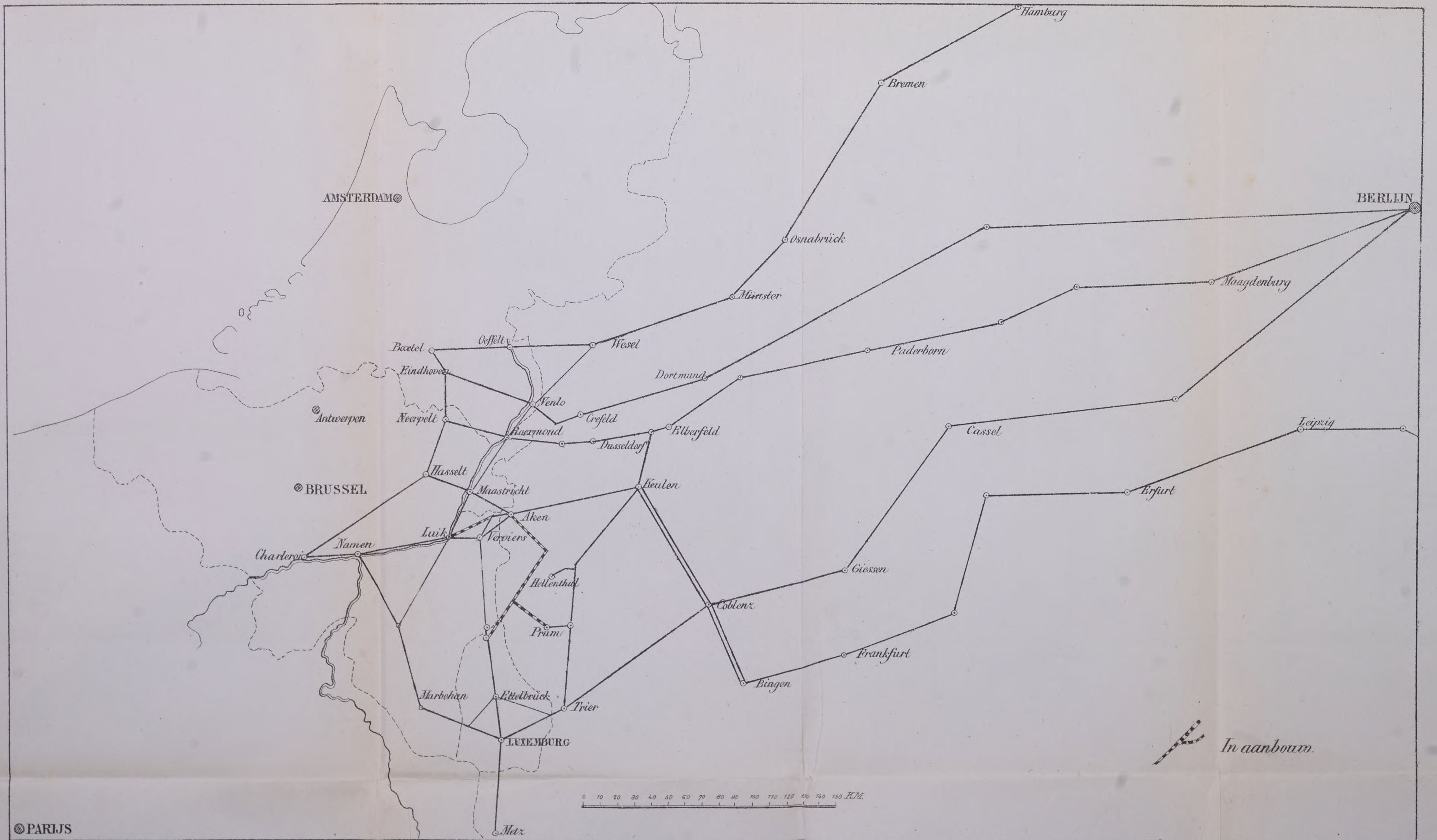
gesprek worden afgebroken, met de mededeeling, dat de schending met geweld zal worden te keer gegaan.

Is de troep, dien hij tegenover zich heeft, geringer in getalsterkte dan de zijne, dan is hij gemachtigd onmiddellijk tot den aanval over te gaan.

Geschiedt de schending op meerdere plaatsen en met klaarblijkelijk opzettelijk doel, dan moet men zich verder geheel als in toestand van oorlog beschouwen met de schendende troepenmacht.

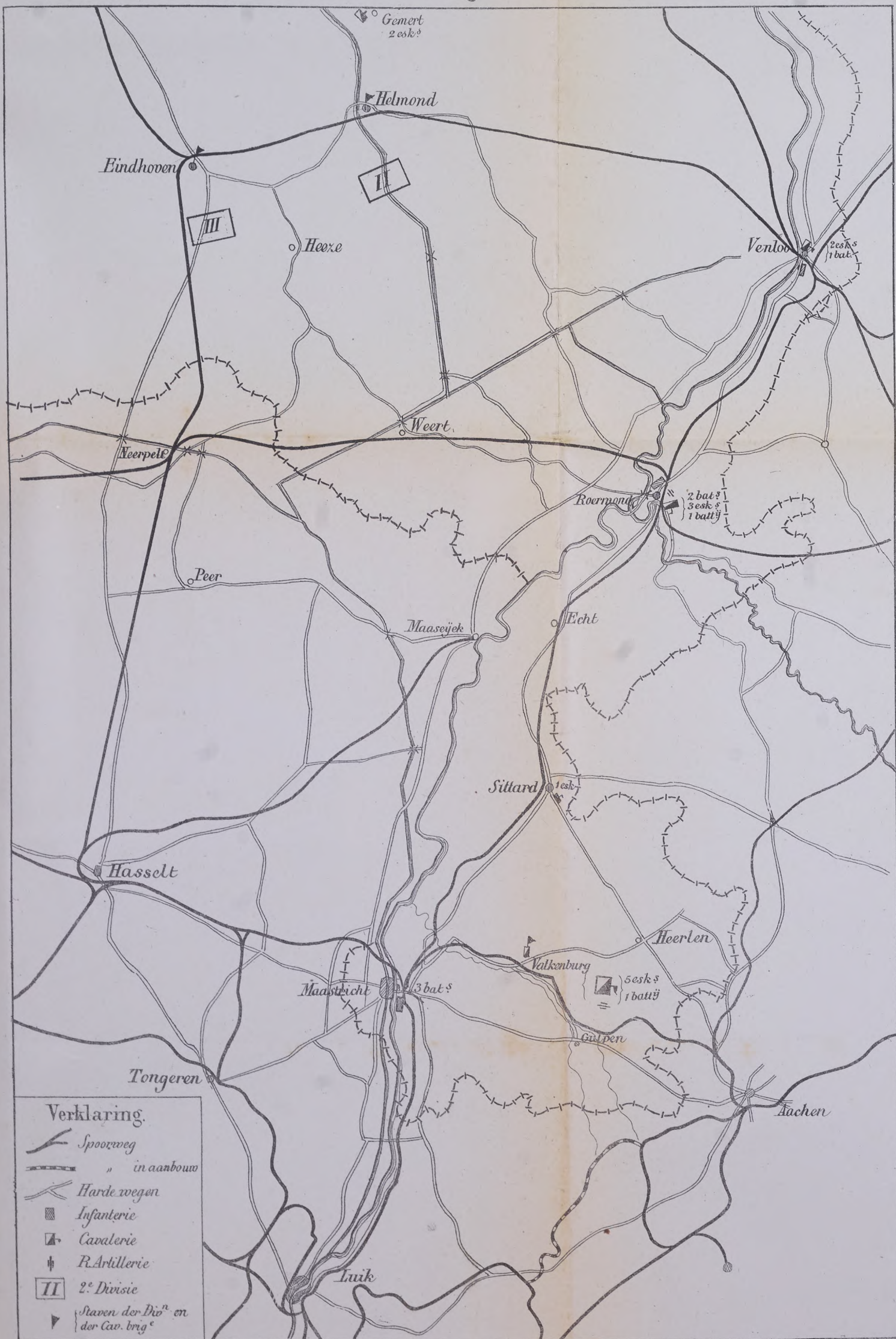

Troepenopstelling aan de Maas.

Schets N° 2

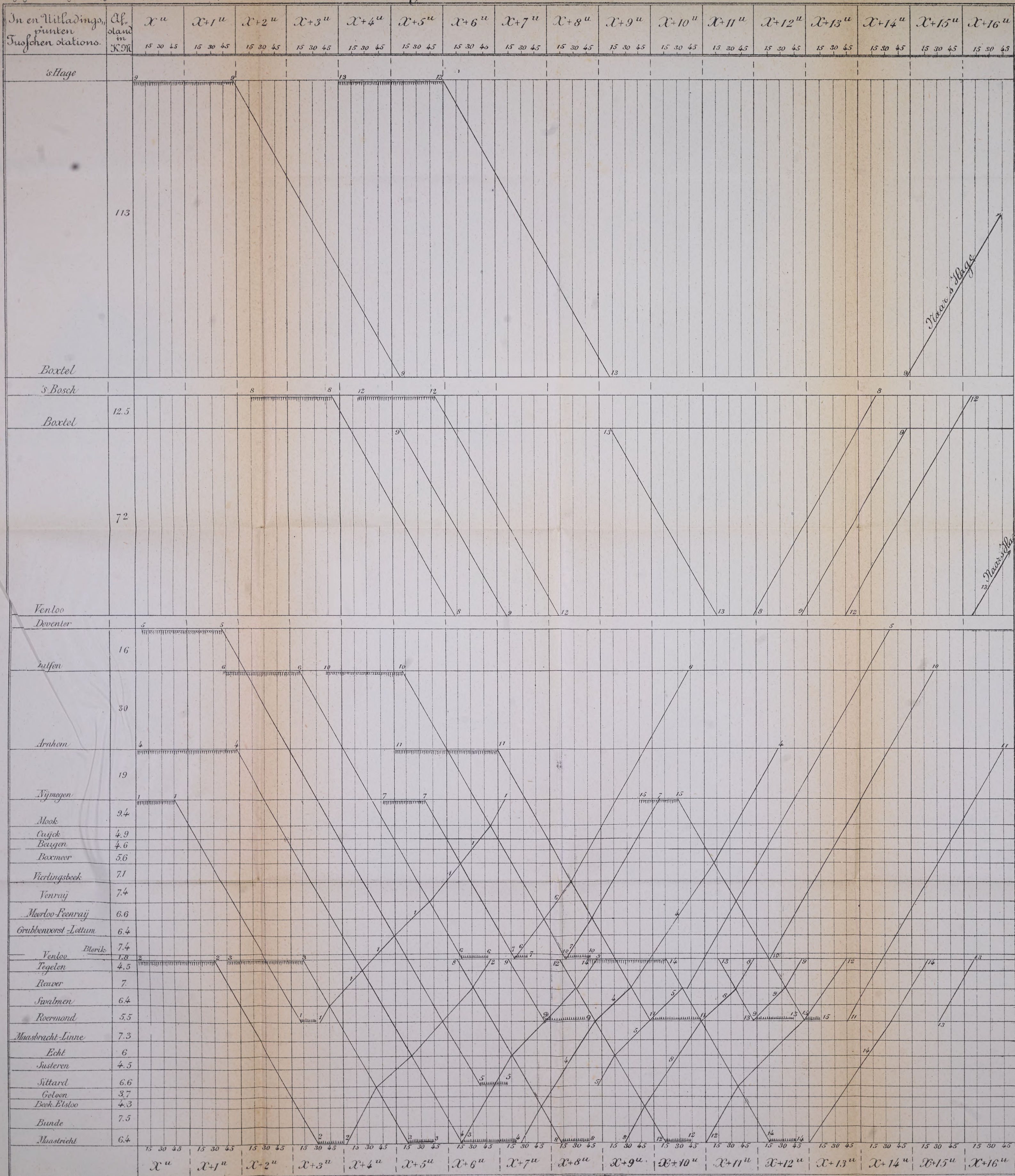
0 3750 7500 11250 15000 18750 22500 26250 30000 33750 37500 M.

Graphische Voorstelling voor den loop der treinen tot het concentreeren der Cavaleriebrigade.

Toelichtingen.

Lengte der 2de en 3de hoofdsporen en der wijkplaatsen op de tusschenstations der lijnen Maastricht-Venloo en Venloo-Nijmegen.

Stations.	Lengte (±) in Meters		
	2 ^{de} h.sp.	3 ^{de} h.sp.	wijkpl.
Mook	500	560	
Cuijk	720	680	200
Beugen	550	410	
Boxmeer	720	600	200
Vierlingsbeek	700	600	280
Venray	700	660	
Meerloo-Venray	780	600	200
Grubbenvorst-Lottum	640	560	140
Tegelen	600		180
Reuver	470		
Swalmen	580		210
Maastricht-Limne	520		80
Echt	580		170
Susteren	520		
Sittard	600		280
Geloen			
Beek-Elstloo	580		220
Bunde	560		

Gemiddelde snelheid der geladen treinen: 35 K.M. (hieronder zijn alle halten en vertragingen voor het wisselen der locomotieven begrepen)

De ledige treinen zijn alle naar hunne uitgangspunten teruggezonden. De snelheid der ledige treinen regelt zich geheel naar den loop der geladen treinen.

- Inladingspunten.
- Utladingspunten.

HANDHAVING

DER

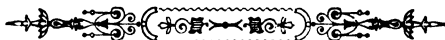
GEWAPENDE ONZIJDIGHEID

DOOR

W. HOOGENBOOM,

Gep. Kapitein der Artillerie.

MOTTO. Een eerlijke staatkunde
en een degelijke krijgsmacht
zijn, voor kleine Staten vooral,
de beste waarborgen voor het
behoud van den vrede.

INBROUW
VAN DE
GENEESKUNDE
DER NEDERLANDEN

Handhaving der Gewapende Onzijdigheid.

MOTTO. Een *eerlijke Staatskunde* en een *degelijke krijgsmacht* zijn, voor kleine Staten vooral, de beste waarborgen voor het behoud van den vrede.

VOORWOORD.

Alvorens tot de beantwoording der gestelde vraag over te gaan, een kort woord vooraf.

Al dadelijk doet zich n.l. de vraag voor: wat wenscht het Bestuur, langs dezen weg, te verkrijgen?

Zooals bekend is toch, is het doel dat de Vereeniging zich voorstelt tweeledig en wel:

- a. *Onderlinge oefening in de Krijgswetenschap*, en
- b. *Algemeene verspreiding van heldere begrippen omtrent krijg-zaken.*

Wenscht nu het Bestuur, zoo mag men vragen, met het oog op het eerste gedeelte, een antwoord te ontvangen, dat, tot in de kleinste details, alle maatregelen aangeeft en uitwerkt die door het krijgsbestuur moeten genomen worden, in de verschillende omstandigheden, die zich kunnen voordoen en die, zooals wij zullen zien, nog al uiteen kunnen loopen, of wil het ter bereiking van het tweede doel, een geschrift onder de leden —

en mogelijk ook onder niet-leden — verspreiden, waarin het onderwerp, op populaire, voor de niet militaire leden begrijpelijke, wijze wordt behandeld; een geschrift waarin dan natuurlijk uit den aard der zaak aan de technische details een ondergeschikte plaats moet worden toegekend?

Toen wij die vraag overwogen, kwam het ons voor dat op den weg van het Bestuur ligt het *laatste* te wenschen, dat het n.l. moet trachten een verhandeling, over het door haar gestelde onderwerp, te verkrijgen, die door het groote publiek met vrucht en met niet al te veel moeite kan gelezen en begrepen worden, een brochure die, kan het zijn, ook voor de militaire leden tevens nog wat wetenswaardigs bevat of stof tot nadenken, en c. q. tot latere behandeling, oplevert.

Is dit juist dan behoort de schrijver, naar onze meening, zich niet te bepalen tot het opsommen van de verschillende toestanden, waarin wij ons, bij de handhaving onzer neutraliteit, kunnen geplaatst zien en de maatregelen, die ons Krijgsbestuur, in elk dier omstandigheden, moet nemen, maar dan moet hij ook zijne lezers een algemeen denkbeeld geven van onze plichten als neutrale Staat, hen bekend maken met den inhoud der bestaande voorschriften betreffende de mobilisatie enz. van onze krijgsmacht en er voorts naar streven hen te doen inzien: dat wij, zonder dat wij van onze zijde daartegen *iets* kunnen doen, *onverwacht* verplicht kunnen worden, tot handhaving onzer neutraliteit ons te wapenen; dat die toestand lang niet altijd zoo onschuldig en zoo gevaarloos is als men wel algemeen schijnt te gelooven, en dat voor de behoorlijke vervulling onzer taak als vrije mogendheid, bij een oorlog tusschen andere Staten, een leger wordt geëischt, dat niet minder deugdelijk georganiseerd, niet minder degelijk geoefend en niet minder sterk mag zijn dan voor een werkelijken oorlog noodzakelijk is.

De schrijver zal bovendien tevens gelegenheid vinden te doen uitkomen dat door het onoordeelkundig *sloopen* — in plaats van *wijzigen*. — van vele onzer *vroegere* sterkten — sterkten die in waarheid als permanente werken niet passen in ons, terecht aangenomen, geconcentreerd verdedigingsstelsel, daar men ze

dan bij een werkelijken oorlog zou moeten bezetten — ons leger, bij de handhaving der gewapende onzijdigheid, zéér dikwijls het gemis van den steun, die deze werken, tot z.g.n. *places du moment* ingericht, zouden hebben kunnen geven, zéér levendig zal gevoelen en de slooping zal betreuren.

Wij zijn tot deze opvatting gekomen zoowel omdat, naar onze meening, een, in technische details uitgewerkt, geschrift alléén waarde zou hebben, ja zelfs alleen *leesbaar* zou zijn, voor de *militaire* leden en daarentegen de *niet* militaire leden, voor wie hoofdzakelijk de Vereeniging is opgericht en voor wie dus in de eerste plaats het geschrift moet bestemd zijn, van zulk een verhandeling geen nut zouden trekken en daarvan zelfs noode kennis zouden nemen, als ook omdat zoodanig stuk, wil het *werkelijk* zulke technische waarde hebben voor de officieren, dat het de bekroning waard werd geacht, details zou moeten aangeven die niet voor publiekmaking vatbaar zijn, onderdeelen zou moeten behandelen die geheim *moeten* blijven; dit zou natuurlijk niet kunnen ook al ware het niet als voorwaarde gesteld dat het geschrift geen geheimen mag bevatten.

Dat het bovendien voor de officieren van den Generalen Staf, van wie alsdan in de eerste plaats degelijke antwoorden zijn te verwachten, moeielijk zou zijn naar den prijs mede te dingen, laat zich bovendien lichtelijk hegrijpen.

Ik laat buiten beschouwing dat de Vereeniging, naar zulk een geschrift strevende, wantrouwen zou toonen in het beleid waarmede ons kriegsbestuur deze aangelegenheid heeft geregeld en daarmede den schijn op zich zou laden als of het bevreesd is dat onze Generale Staf niet, evenals de Duitsche, op alle eventualiteiten is voorbereid, niet alle mogelijke oorlogstoestanden heeft voorzien en niet de noodige maatregelen, met het oog daarop, heeft getroffen.

Naar onze meening is zulk een wantrouwen ongemotiveerd, naar onze meening kunnen wij met de kennis van de *publiek gemaakte* bescheiden (voorschriften omtrent de mobilisatie, enz.) die weinig te wenschen overlaten, ons verzekerd houden dat de

geheime stukken (voorschriften en regelingen van alles wat verband houdt met de concentratie en opstelling van leger en vloot enz.), voor zoover deze door de zorg van den Generalen Staf moeten worden vastgesteld, mede in de beste orde zullen zijn.

Ten slotte nemen wij aan dat het Bestuur onder de *militaire* maatregelen ook begrijpt, de handelingen van burger-autoriteiten, in het belang der onzijdigheid en van de defensie verricht of te verrichten; terwijl volledigheidshalve ook soms sprake zal moeten zijn van maatregelen reeds in vreedstijd te nemen en van handelingen, die uitsluitend noodig zijn voor den werkelijken oorlog.

INLEIDING.

De Nederlandsche natie is door hare traditiën en door hare vaderlandsliefde gehecht aan de duur gekochte vrijheid en onafhankelijkheid.

Hoofdzakelijk zijn bestaan vindende in handel, nijverheid en landbouw, heeft het volk aan niets meer behoefte dan aan vrede en rust.

Wel is het niet te ontkennen dat zich in het leven der volkeren, zelfs van de kleinste natiën, omstandigheden kunnen voordoen, en *hebben* voorgedaan, waarin alleen de oorlog de zoo gewenschte zuivering kan aanbrengen, en ook aanbracht, in de door weelde, verwijfdheid en partijschappen bezwangerde atmosfeer; omstandigheden waarin de ellende van den oorlog het *eenige* middel schijnt om de elkander onderling verscheurende partijen tot het besef te brengen dat er in den staat hogere belangen zijn dan die van enkele personen of groepen, dat het volk gewichtiger roeping heeft dan door twisten en krakeelen over ondergeschikte zaken den algemeenen vooruitgang en de ontwikkeling van het land te beletten en dat met energie en eendrachtig samenwerken, in plaats van lijdelijk en moedeloos berusten of vreesachtig nederzitten, een natie, zelfs al is zij klein, ontzettend veel vermag.

Maar het is ook niet te ontkennen dat vooruitgang, welvaart, ontwikkeling en beschaving — zij mogen in sommige gevallen den oorlog als voorlooper noodig hebben — alleen bij vrede en rust mogelijk zijn en bevorderd worden.

Alleen vrede en rust kunnen welvaart in het land en beschaving aan het volk brengen mits dit laatste niet door de weelde, die uit de welvaart voortvloeiende, tot gemakzucht en verwijfdheid wordt verleid, of door valsche schaamte voor den arbeid, het gevolg eener slecht geleide beschaving, tot armoede vervalt.

Als kleine natie zal Nederland niet licht geroepen worden met andere mogendheden mede te werken tot het herstellen, met de wapens in de hand, van het verbroken Europeesche evenwicht. Het zou dan ook, zoo het zorg droeg een eerlijke politiek te volgen, gemakkelijk buiten ernstige conflicten met andere staten kunnen blijven, ware het niet dat zijne ligging ten opzichte zijner naburen, de noodzakelijkheid kan doen geboren worden zijne neutraliteit, met de wapens in de hand, te handhaven en indien niet juist bij het handhaven der neutraliteit zoo gemakkelijk een ernstig conflict kan ontstaan; vooral wanneer een der partijen het wenscht en er persoonlijk voordeel in ziet.

Voor een rechtstreekschen aanval evenzeer als voor schending der neutraliteit bestaat echter in het algemeen *des te minder* gevaar, naar gelang de weermiddelen in meer voldoende staat zijn; naar gelang het volk meer aan zijne vrijheid, zijn vaderland en zijne taal gehecht is en naar gelang het in bezitnemen van het grondgebied van den Staat meer den naijver kan opwekken van andere Mogendheden of belangrijke wijzigingen kan aanbrengen in het evenwicht tusschen de verschillende Grootmachten van ons werelddeel.

Een volk toch dat, hoe verdeeld het soms ook zijn moge in partijen, die schijnbaar niets liever zouden doen dan elkander te vuur en te zwaard vervolgen, als één man vereenigd staat in zijn verzet tegen den overweldiger; een volk dat vrij *wil* blijven — ook al toont het, verwend door den langdurigen vrede, dien wil niet door *ernstige daden van voorbereiding* — ,

een volk eindelijk dat eeuwen lang — behalve in den tijd waarin geheel Europa het hoofd boog voor den veroveraar — de veroverde vrijheid genoot, zulk een volk is geen aanwinst, maar in tegendeel een voortdurende bron van onrust en woeling, voor den staat die het wederrechtelijk annexeerde, zulk een volk is na de aanhechting voor dien staat des te gevaarlijker naarmate hij zelf uit meer verschillende heterogene bestanddeelen bestaat.

Een kleine staat die in dat geval verkeert zal dan ook in den regel alleen dan in conflict komen met een zijner naburen, wanneer zijne staatslieden belangrijke fouten begaan, wanneer de dagbladpers of de pers van den dag door ongepaste of ondoordachte uitingen het naburige Volk of zijne Regeering beleedigt of wel wanneer het door een ondoordacht stelsel van protectie en uitsluiting de naburige landen van zich afsluit en vervreemdt.

Onder zulke omstandigheden is soms zelfs de machtigste staat, de krachtigste Regeering, niet bij machte de uitbarsting te voorkomen, ja zelfs soms verplicht, om inwendige woelingen te stuiten, acht te slaan op de taal of de handelingen, die de dwerg aan zijne zijde zich durft veroorloven en, desnoods met geweld, dezen het zwijgen op te leggen.

Wij achten het dan ook zeer juist gezien van het Bestuur, dat de vraag stelde, dat het de voorkeur gaf aan de behandeling van hetgeen noodig is voor de handhaving der gewapende onzijdigheid en wel vooreerst omdat daarvoor in publieke geschriften nog zéér weinig van gedachten is gewisseld niettegenstaande zulk een toestand voor ons zoo mogelijk nog gevaarlijker kan zijn dan een rechtstreeksch conflict en ten tweede omdat het, bij zoodanige gelegenheid niet voldoende is dat onze weermiddelen, wat organisatie, inrichting, sterkte en geoefendheid betreft, naar *onze* meening goed zijn maar omdat dan ook het oordeel daarover van den nabuur, die bij onze onzijdigheid belang heeft, van zóó groot gewicht is, dat de vrede of de oorlog daarvan kan afhangen.

Als vrije Staat heeft Nederland het onmiskenbaar recht binnen

zijne landpalen zijn eigen zaken te regelen zooals het goed en nuttig acht.

Zijne vrijheid en onafhankelijkheid in dit opzicht ontslaat het echter niet van zijne verplichtingen jegens andere Europeesche Staten en geeft het geen vrijheid naar willekeur of eigen goed-dunken die internationale verplichtingen al dan niet na te komen.

Door verwaarloozing van die plichten stelt het zich bloot aan ernstige conflicten met die staten en wel in de eerste plaats met zijne naburen.

Voor een klein land als het onze is het echter niet voldoende zich *bereid* te verklaren, het *voornemen* te betuigen, die plichten na te komen, maar is het zaak, willen wij niet ter kwader ure voor de vervulling onzer plichten *onmachtig verklaard* worden en ons genoodzaakt zien *opgedrongen hulp* te aanvaarden, *zorgen* dat wij ten volle in staat *zijn* en *geacht worden* onzen plicht te volbrengen, de onzijdigheid van ons territorium te doen eerbiedigen.

Men volge bij ons toch niet de struisvogelpolitiek en wane niet dat onze naburen niet volledig op de hoogte zijn van onze kracht en onze zwakheid.

Men vleie zich bijv. niet met de hoop dat Duitschland zich door de niet te ontkennen groote sterkte onzer liniën — die zonder degelijke bezettingen evenwel *niets* waard zijn — zal laten om den tuin leiden en dat het geen rekenschap zal houden met de gebreken die onze *levende* weermiddelen aankleven, indien het te eeniger tijd ernstig belang mocht hebben — zooals het geval *kan* zijn — bij onze neutraliteit; wanneer de omstandigheden eischen dat de onschendbaarheid van ons grondgebied tot dekking der Duitsche grenzen volledig verzekerd moet zijn.

Zooals bekend is, bestaat er geen bepaald oorlogsrecht, is er geen geschreven en behoorlijk door bevoegde macht bekrachtigde wet waarnaar alle oorlogvoerenden zich *moeten* gedragen, willen zij zich niet een ernstige *bestrafing* van een *hoogere* macht op den hals halen.

Er bestaan evenwel zekere oorlogsgebruiken, — ten onrechte oorlogsrecht genoemd — waartegen men niet zonder gevaar kan zondigen en die, vooral door kleine staten, met de meeste nauwgezetheid moeten geobserveerd worden, willen zij niet alleen een ernstig conflict, maar zelfs den schijn van recht tot een conflict, voorkomen.

Die oorlogsgebruiken komen, voor zoover zij betrekking hebben op het te behandelen onderwerp, in het kort hierop neder.

Elke Staat heeft het recht te beslissen of hij, bij een oorlog tusschen andere Staten, al dan niet neutraal blijft.

De neutraliteit van een Staat houdt op zoodra hij als oorlogspartij zich aan de zijde van een der oorlogvoerenden schaart.

Zulks is echter niet het geval wanneer hij gewapenderhand schending van grondgebied tegengaat, want zoodra daardoor die schending ophoudt, herneemt de Staat weder zijn neutrale houding.

De neutrale Staat mag aan geen der oorlogvoerende partijen toestaan over zijn grondgebied te trekken met troepen of oorlogsmaterieel, tenzij voor het gebruik van enkele hoofdwegen een bepaalde overeenkomst bestaat.

Niet alleen dat hij zich daartegen met geweld moet verzetten, maar, als de schending met opzet of met aanzienlijke macht plaats heeft, moet die daad als een *casus belli* worden beschouwd.

De neutraliteit behoeft niet afgekondigd te worden, het is evenwel een goede staatkunde dit te doen.

Geschiedt de afkondiging dan behoort zij door de oorlogvoerende partijen te worden erkend, indien daartegen geen bezwaar bestaat.

ONMacht om de neutraliteit te HANDHAVEN kan bezwaren opleveren en geeft den Staat, die het meest daardoor benadeeld wordt, het recht te *weigeren* de neutraliteit te erkennen.

De plichten van neutrale Staten worden niet opgelegd door de oorlogvoerende partijen, maar zij vloeien van zelf voort uit den eisch als neutraal erkend te worden.

De voornaamste plichten zijn: onthouding van elke daad waardoor zij rechtstreeks of zijdelings aan den oorlog zouden deel

nemen; schending der neutraliteit door onderdanen of vreemdelingen tegengaan, en volstreekte onpartijdigheid betrachten tusschen de oorlogvoerende Staten.

De Rijkstelegraaf mag niet worden gebezigd om berichten omtrent oorlogszaken naar een der oorlogspartijen over te brengen; berichten tusschen beide partijen zijn hiervan uitgezonderd.

Het aannemen van vrijwilligers of het vormen van gewapende benden door een der partijen mag op neutraal gebied niet worden toegestaan evenmin als andere handelingen door de inwoners, vreemde gezanten, consuls, enz. ten nadeele van een der partijen.

Alleen reizende militairen kunnen, zoo zij ongewapend zijn, naar omstandigheden toegelaten of afgewezen worden.

Wanneer burgers van een der oorlogvoerende Staten in grooten getale onzijdig grondgebied passeeren, met het doel zich bij het leger te voegen, en wanneer zulks kan geacht worden na-deelig te zijn voor de tegenpartij, dan moet dit worden tegen-gegaan.

Het mag niet worden toegelaten, dat oorlogschepen van een der oorlogvoerende partijen op neutraal gebied hun bewapening, uitrusting of munitie-voorraad aanvullen of vermeerderen, matrozen aanwerven of hun bemanning versterken.

Het verstrekken van levensmiddelen schijnt geoorloofd of-schoon dit in sommige gevallen, zooals wij zullen zien, vol-strekt niet zoo onschuldig is.

Evenmin mogen oorlogschepen, van de havens van een neu-tralen Staat uit, de tegenpartij aanvallen, in die havens berichten inwinnen omtrent de tegenpartij of in de zeegaten, in baaien of in kreeken zich in hinderlaag opstellen om de tegenpartij te overvallen.

Schepen van beide partijen, op neutraal grondgebied aanwezig zijnde, mogen niet alleen aldaar niet handgemeen worden, maar het is hun zelfs verboden, en moet worden belet, te zamen uit te loopen om buitengaats een gevecht te beginnen.

Indien een der partijen de reede verlaat, *moet* de andere 24 uren wachten alvorens daartoe ook over te gaan.

De bemanning der oorlogschepen mag niet gewapend op neutraal terrein aan wal gaan, de geleidende officieren mogen hun sabel behouden.

Wanneer het leger van een der oorlogvoerende partijen op neutraal gebied uitwijkt, om aan de vervolging of de krijgsgevangenschap te ontkomen, is de neutrale staat bevoegd dat leger voorwaardelijk of onvoorwaardelijk op te nemen, evenzeer als hij volkomen bevoegd is aan vreemde troepen het overschrijden der grens te weigeren en des gevorderd met kracht tegen te gaan.

Bij toelating worden de troepen ontwapend en zorg gedragen dat zij niet meer aan den oorlog kunnen deelnemen.

De onderhoudskosten moeten naderhand worden vergoed.

Deze bepalingen zijn, zooals wij zagen, niet van toepassing op de bemanning van oorlogschepen van de oorlogvoerende partijen, tenzij het schepen betreft, die door den vijand achtervolgd op neutraal terrein, waar de vervolging moet gestaakt worden, vluchten, daar de bemanning dezer vaartuigen ontwapend moet worden.

De vraag, *voor ons van gewicht*, kan echter worden gedaan of een ingescheept landingsleger valt onder de termen van de land- of van de zeemacht.

Zooals wij zullen zien, kan het bij ons voorkomen dat een landingsvloot in onze zeegaten voor anker komt, zonder door den vijand daarin gedreven te zijn, maar alleen omdat de positie van 's vijands vloot of wel het ongunstige weder het doorzetten van den overtocht voorloopig onraadzaam maken:

Ofschoon het regel is dat alle oorlogsbodems, op neutraal gebied, op gelijken voet voor onbepaalden tijd worden toegelaten, zoo heeft de neutrale staat het recht, voor eigen veiligheid, den toegang te ontzeggen.

De toegelaten schepen moeten zich onderwerpen aan de lokale politie-verordeningen.

Men kan uit het voorgaande opmaken dat, hoewel men onder oningewijden vrij algemeen denkt dat het *handhaven van de neutraliteit* een nog al eenvoudige en betrekkelijk niet kostbare noch ge-

vaarlijke zaak is en meent dat men er altijd afkomt met het onder de wapens roepen der militie en het geheel of gedeeltelijk mobiliseeren van leger en vloot, dat, zeggen wij, er zich omstandigheden kunnen voordoen, waarin zulk een toestand allergevaarlijkst kan zijn en alleen het grootste overleg gepaard met de meeste omzichtigheid en een flinke krachtige houding in staat zijn om een conflict te voorkomen, ja dat het zelfs niet onmogelijk is dat op die wijs niet eens het gevaar kan worden afgewend en dat de oorlog — en dan onder ongunstige omstandigheden — binnen onze landpalen plotseling ontbrandt.

Dat die omstandigheden zelfs zeer ongunstig kunnen zijn, valt al dadelijk in het oog als men bedenkt, dat de vijand, op het oogenblik, waarop hij ons den oorlog verklaart, of, mogelijk zelfs zonder voorafgaande feitelijke oorlogsverklaring, op of binnen onze grenzen, tot oorlogshandelingen overgaat, met overmacht op onze liniën kan aanrukken op een tijdstip, waarop onze troepen langs alle grenzen verspreid liggen en — wat het gevaar nog vergroot — op een tijdstip waarop in die liniën nog geen druppel inundatiewater is ingelaten.

Bij een *rechtstreekschen* oorlog met onzen grooten nabuur daarentegen moet deze altijd, alvorens te kunnen aanvallen, eenige dagen verliezen ten behoeve zijner mobilisatie.

Hoe snel die mobilisatie, volgens de laatste voorschriften, ook voortaan moge plaats hebben, voor het oproepen der verlofgangers, het completeeren der uitrusting, het samentrekken der onderdeelen en het verplaatsen der afdeelingen naar onze grenzen zijn verscheidene dagen noodig.

Wel is waar moeten wij van onze zijde óók tijd verliezen voor onze mobilisatie, maar volgens de laatste voorschriften kunnen, zooals wij zullen zien, de miliciens binnen 24 uren, na het uur waarop de oproeping te 's Hage werd gedaan, in den trein zitten, die hen naar hun verzamelplaats overbrengt; voor dat overbrengen zijn, voor de meeste hunner, niet veel uren noodig.

Wij zullen dus altijd een zekeren voorsprong krijgen en hebben onder die omstandigheden voor, dat wij van het *eerste oogenblik af aan*, tegelijk met de mobilisatie, het inundatiewater

kunnen binnenlaten, zoodat mag worden verwacht dat de inundatie, zoo niet geheel en al, dan toch voor een zeer groot gedeelte, zal staan als 's vijands voorposten op de linie stuiten.

De conclusie ligt dus voor de hand dat het evenzeer, zoo niet in hooger mate, met het oog op den eigenaardigen toestand, die het onderwerp van dit geschrift uitmaakt, als met het oog op den werkelijken aanval, dringend noodig is, dat wij volkomen in staat zijn, *ook onder de ongunstigste omstandigheden*, den oorlog te voeren.

Wij zullen dan niet alleen onze onzijdigheid feitelijk kunnen handhaven, maar wij zullen dan ook, door de *moreele* uitwerking onzer macht, de oorlogvoerende partijen dwingen onze onzijdigheid te eerbiedigen; *dit laatste is natuurlijk NOG VEEL meer waard.*

Zooals reeds terloops is opgemerkt, zullen de te nemen maatregelen veel geld kosten, het spreekt dus van zelf dat moet worden zorg gedragen aan de eene zijde dat die uitgaven tot een minimum worden teruggebracht en aan den anderen kant dat zij zoo ruim mogelijk rente afwerpen.

Men zal daarom met de uiterste zorg en de meeste nauwgezetheid — zonder aan den eisch van het oogenblik te kort te doen — alle onnoodige uitgaven moeten vermijden en tevens van de gelegenheid, die het op voet van oorlog brengen en hebben van leger en vloot aanbiedt, moeten partij trekken om ons militaire mechanisme in alle onderdeelen grondig te beproeven, te beoordeelen en te verbeteren.

Met de meeste aandacht en oplettendheid moet, bij elken tak van den militairen dienst, worden nagegaan wat, voor den goeden, snellen gang van een onverwachte mobilisatie bij een rechtstreekse bedreiging, ontbreekt, moet met zorg worden overwogen wat behoort te worden verbeterd en moet met overleg het verkeerde gewijzigd, vervangen of opgeheven worden.

Met den grootsten ijver en de grootste toewijding moet daarom de legeraanvoerder, ieder korpskommandant en ieder officier van de gelegenheid, die het voltallig zijn der korpsen aanbiedt, gebruik

maken om zich zelf en zijne ondergeschikten te oefenen in het aanvoeren van voltallige afdeelingen en het manoeuvreeren, verplegen en op de, in oorlogstijd voorkomende, wijzen verplaatsen van onder zijne bevelen staande onderdeelen op oorlogssterkte.

Indien men nagaat welke goede vruchten de najaarsoefeningen — voor zoover zij niet om de een of andere ziekte, evenals de vroegere kampen, werden afgelast — en niet het minst die op de forten, in de eerste jaren vooral, hebben afgeworpen niet-tegenstaande deze, en vooral de fortoefeningen meestal, werden gehouden met uit alle oorden des lands bijeengeraapte troepen-deelen, kader en manschappen, dan mag men met het volste recht groote verwachting koesteren van de voordeelen, die oefeningen zullen afwerpen, met voltallige afdeelingen, waarbij ieder aanvoerder, van hooger of lager rang of graad, *zijn eigen personeel* onder zijne bevelen heeft, personeel dat hij grootendeels kent, personeel van welks meerdere of mindere geoefendheid zijn eer en zijn leven kan afhangen.

Wordt dit alles nauwgezet in het oog gehouden, dan zal de kostbare toestand van gewapende onzijdigheid een niet te duur betaalden, niet te hoog te waardeeren zegen over leger en vloot verspreiden.

De door het leger en de vloot opgedane ondervinding en geoefendheid zal voor de toekomst de beste vruchten afwerpen en de uitgegeven gelden zullen niet alleen voor het geheele land — *door het behoud van den ongestoorden vrede*, dien wij daarvoor kochten — maar ook voor land- en zeemacht zeer nuttig zijn besteed; terwijl die vredelievende oorlogstoestand ook op het geheele volk een nuttige werking zal hebben uitgeoefend.

Leger en vloot zullen, uit dien staat van mobilisatie tot voorkoming van gevaar, gelouterd en volkomen strijdvaardig te voorschijn treden en het volk van Nederland zal weder eens hebben leeren inzien welk een HOOGE WAARDE een GOED LEGER voor ons heeft.

Hoewel de maatregelen gevraagd zijn, noodig voor de handhaving der gewapende onzijdigheid en de gewapende neutraliteit zóó moet opgevat worden dat het streven wordt gehuldigd om

met alle partijen op vriendschappelijken voet te blijven, zoodat het denkbeeld van bedreiging moet uitgesloten zijn, zoo ligt het naar onze meening, toch in den aard der zaak, dat niet uitsluitend angstvallig moet worden gezorgd *elke* schending van neutraliteit, hoe onbeduidend ook, door het *ver* uit een verspreiden der troepen te beletten. Het spreekt naar mijne meening van zelf dat er vooral op gelet moet worden — ja zelfs in de éérste plaats — dat onze troepen zóó worden opgesteld en dat zoodanige beschikkingen worden genomen, dat, indien een der oorlogvoerende partijen ons onverwacht mocht willen aanvallen, of na schending der neutraliteit tot den aanval mocht overgaan, ons leger binnen den kortst mogelijken tijd de, voor het afslaan of stuiten van dien aanval, meest gunstige positie kan innemen; dat onze hoofdlinie den aanval van 's vijands veldleger kan doorstaan, en dat ons leger te velde niet van die linie kan worden afgesneden.

Deze zorg voor onze eigen veiligheid mag echter niet ont-aarden in vreesachtigheid en het streven om steeds door het veldleger de hoofdlinie, zoolang de inundatie daar niet staat, te dekken, mag niet uitsluiten een zoo gewenscht *krachtig optreden op de grenzen* wanneer opzettelijke en* beduidende schending daarvan plaats heeft en de verhouding tusschen onze beschikbare macht en die welke de vijand daar heeft, niet te ongunstig is, zooals *kan* voorkomen.

Ofschoon evenwel in alle omstandigheden, en niet het minst in oorlogszaken, vrees een slechte raadgeefster is, zoo achten wij het volstrekt niet onmogelijk, en zelfs niet zoo onverklaarbaar, dat de vrees voor aanzienlijke verliezen onzen legeraanvoerder in twijfelachtige gevallen, zal weerhouden krachtig op te treden.

Die vrees zal niet zoo zeer gegrond zijn op gebrek aan vertrouwen in onze jonge, niet in den krijg geharde troepen, want onze Indische oorloggen, die zoo ontzettend veel inspanning en zulk een onwrikbaren moed van onze soldaten eischen, bewijzen ons dagelijks, dat onze Hollandsche jongens in volharding en moed niet ten achteren staan bij die van eenige natie ter wereld; maar die vrees zal zijn oorsprong vinden in de overweging, dat *elk* verlies, dat wordt geleden, zoo het al niet ten

eenenmale *onherstelbaar* mag genoemd worden dan toch hoogst moeielijk en zeer gebrekkig zal kunnen worden aangevuld.

Zoolang toch ons *hoogst gebrekkig* reservestelsel — of laten wij liever zeggen het *totale gebrek aan een behoorlijke legerreserve* — elke aanvulling van hetgeen komt te ontbreken onmogelijk of minstens zeer gebrekkig en onzeker maakt, zoolang zal er naar onze meening, ook al hebben wij het geluk dat onze aanvoerders de noodige voortvarendheid bezitten, groot gevaar bestaan dat wij niet die kracht en die energie zullen toonen, die zoo gewenscht is zoowel om ons *gehele* grondgebied voor de rampen van den oorlog te vrijwaren, als om de oorlogvoerende partijen bepaald *buiten* de grenzen te houden, en om, bij het keeren der oorlogskansen, het gevaar te ontgaan dat hij die ten slotte overwinnaar blijft ons ter verantwoording roept voor onze zwakke houding, in den aanvang van den oorlog, en in *zijn* nadeel, tegenover de partij die *aanvankelijk* de zege behaalde.

Het is onze innige overtuiging dat het gesignaleerde *grootte gebrek*, dat de organisatie onzer levende strijdkrachten aankleeft, zich niet alleen op de *allernoodlottigste wijze* zal doen gevoelen bij een rechtstreekschen oorlog, maar ook in hooge mate nadeelig zal werken op de eerlijke, oordeelkundige en doelmatige handhaving onzer onzijdigheid.

De zekerheid, dat *al wat verloren gaat, niet kan worden aangevuld*, zal den legeraanvoerder tegen zijn wensch, en zelfs tegen zijne overtuiging, tot meerdere omzichtigheid nopen dan in het waarachtig belang der zaak wenschelijk is, wij zouden die angstvalligheid wel betreuren, maar niet kunnen veroordeelen.

De schuld daarvan kome op hen die dezen toestand, waartegen al zooveel is geprotesteerd, willens en wetens doen voortduren.

Algemeene Beschouwingen.

Wanneer bij een oorlog tusschen twee of meer Europeesche Staten ons land verplicht is de wapens op te vatten om, des-

noods met geweld, zijne onzijdigheid te doen eerbiedigen dan moet er gevaar, althans kans, bestaan dat een der partijen, hetzij voor het verrichten van den aanval, hetzij om zich te bergen, onze grenzen met zijne afdeelingen zal passeeren of wel moet door onze Regeering gegronde vrees worden gekoesterd dat de machtigste der oorlogvoerende Mogendheden — des te gevaarlijker naarmate het verschil in sterkte der partijen grooter is — van de geringste werkelijke of vermeende handeling tegen de neutraliteit zal gebruik maken om ons te overvallen.

De toestand, waarin wij ons tegenover de oorlogvoerende partijen kunnen geplaatst zien, kan zeer verschillend zijn en hangt af van de onderlinge ligging der oorlogvoerende Staten en van hunne wederzijdsche krachten te land en ter zee.

Voor elk van die uiteenlopende toestanden moeten, zooals zich trouwens van zelf laat vermoeden, verschillende maatregelen worden getroffen.

Wij kunnen die toestanden tot vier hoofdrubrieken samen voegen, n.l. die waarin wij zullen verkeerē:

- 1°. Bij een oorlog tusschen Duitschland en een of meer andere Staten van Europa, behalve België;
- 2°. Bij een oorlog tusschen Duitschland en België;
- 3°. Bij een oorlog tusschen België en een of meer andere mogendheden; en
- 4°. Bij een oorlog tusschen twee of meer Staten, behalve Duitschland en België.

Een oorlog met Noord-Amerika laten wij buiten beschouwing omdat deze in hoofdzaak ter zee zal gevoerd worden; daarin zullen de wederzijdsche partijen er zich vooral op toelleggen elkanders handel ter zee te benadeelen, zoodat hoogstens eenige kleine voorzorgsmaatregelen langs onze kusten noodig zullen zijn.

Omtrent het nemen van militaire maatregelen in onze Indische bezittingen — waarvan wij volledigheidshalve gewag maken — bepalen wij er ons toe, alleen op te merken dat deze eerst dan noodig zijn als een der partijen, of wel beide (of alle), koloniale mogendheden zijn, die zee- en landmacht buiten Europa hebben

en een gedeelte daarvan tot militaire doeleinden kunnen afzonderen zonder de macht, op het Europeesch oorlogstooneel of in eigen koloniën, te veel te verzwakken.

In dat geval is het niet alleen noodig maatregelen te treffen om schending onzer neutraliteit op onze hoofdrivieren, zeearmen en reeden in Indië te voorkomen, maar ook om, zoo wij in den oorlog worden medegesleept, een ernstigen aanval van den Staat, die dan onze tegenpartij zal zijn, af te slaan.

Ook moet er vooral voor gezorgd worden zoolang mogelijk met onzen landvoogd in Indië in telegrafische gemeenschap te blijven, zoowel rechtstreeks als door tusschenkomst van personen buiten ons land, en moet de Gouverneur-Generaal volmacht en order hebben — en *zal* deze wel bezitten — om onverwijld tot het nemen van meer uitgebreide voorzorgsmaatregelen over te gaan, zoodra hem blijkt dat genoemde dagelijksche correspondentie afgebroken is.

Deze correspondentie moet natuurlijk in overeengekomen taal geschieden.

Overzicht over de te nemen Militaire Maatregelen.

EERSTE GEVAL. Oorlog tusschen Duitschland en een of meer andere Europeesche Staten behalve België.

A. Oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk.

Onder de verschillende oorlogen, die Duitschland met een of meer andere Europeesche Staten kan voeren, is er geen waarin er meer kans bestaat, — voorloopig daargelaten of die kans *groot* is — dat ons grondgebied zal worden geschonden indien wij niet als sterk genoeg bekend staan om onze neutraliteit geheel en al te handhaven of althans den schender zoolang in een ongunstige positie op te houden tot de tegenpartij komt opdagen om hem, met onze hulp, te verslaan.

In geen van die oorlogen toch heeft de eene partij, Duitschland, zóóveel belang bij onze neutraliteit en in geen van die oorlogen kan de tegenpartij er zooveel belang bij hebben door ons land henen aan te vallen, dan onder zekere omstandigheden het geval is in den hier bedoelden worstelstrijd.

Het belang, dat Frankrijk er bij zou *kunnen* hebben door ons land henen den hoofd- of een schijnaanval te ondernemen valt, bij een blik op de kaart van Europa, duidelijk in het oog.

Op die kaart zien wij n.l. dat langs de Westelijke grens van Duitschland, van Bazel tot Lobith worden gevonden op de hoofdwegen en knoopen van spoorwegen, die uit Frankrijk naar Duitschland voeren, niet minder dan 8 groote vestingen — vestingen 1^e klasse omgeven door een sterken fortengordel — n.l. *Nieuw-Breisach*, *Straatsburg*, *Rastadt*, *Metz*, *Mainz*, *Coblenz*, *Keulen* en *Wezel*; terwijl in het midden nog de vestingen 2^e klasse *Bitch*, *Saarlouis* en *Diedenhoven* worden aangetroffen en voorts nog enkele sperforten bepaalde wegen afsluiten.

Ten Noorden van Lobith — van Wezel tot de Noordzee — treft men daarentegen geen enkele sterkte aan; terwijl de versterkte *Elle-* en *Wesermonden* en de kustvesting *Wilhelmshaven* de Noordzeekusten grootendeels ontoegankelijk maken.

Men ziet hieruit dat ons land als het ware een slagboom vormt, die de geheel en al onbeschermd en openliggende Duitsche grens, tusschen den Rijn en de Noordzee, afsluit en dat een aanval van Frankrijk op Duitschland, door ons land henen ondernomen, door geen enkele Duitsche sterkte zou worden bemoeilijkt zoodat het Fransche leger, op zijnen weg naar Berlijn, alleen de vestingen 1e klasse *Maagdenburg* en *Spandau* zou kunnen ontmoeten, maar ook zou kunnen omtrekken.

Onnoodig zal het zijn meer te zeggen om te doen uitkomen, dat het voor Duitschland volstrekt niét onverschillig is of die slagboom voldoende kracht bezit, en volledigen waarborg oplevert dat hij niet, bij de eerste krachtige poging om hem te verbreken, zal bezwijken.

Men zal dan ook van zelf inzien, dat Duitschlands eigenbelang kan medebrengen zekere punten in ons land te bezetten,

indien wij dat Rijk geene voldoende waarborgen gaven voor de handhaving onzer onzijdigheid tegen ondernemingen van de tegenpartij.

Alleen lettende op de gesteldheid van het oorlogsterrein langs de grenzen komt men tot de volgende conclusie.

Een Fransch leger tegen Duitschland oprukkende zal den grootsten weerstand ondervinden aan den Midden-Rijn, deed het den aanval over België, dan zou het reeds op minder tegenstand stuiten en rukte het door ons land voorwaarts, dan zou het op Duitsch grondgebied een minimum van weerstand ontmoeten.

Bij een aanval over Belgisch grondgebied heeft het Fransche leger het voordeel dat het bij het voortrukken een doorlopende gemeenschap, langs verschillende spoorwegen, met het eigen land behoudt, die tot aan den Rijn door geen enkele Duitsche sterkte is afgesloten en dat het die communicatie-wegen, wanneer het Belgische leger in bedwang wordt gehouden, alleen tegen een aanval op de rechterflank behoeft te beschermen.

Slaat men het oog op een gedeelte van Frankrijks Noorderlijke grens dan zou men geneigd zijn aan te nemen dat Duitschland, zoodra de eerste Fransche troepen de Belgische grenzen overschrijden, onmiddellijk het bedreigde België zal ter hulp komen, niet alleen om den oorlog op Belgisch grondgebied over te brengen maar ook om, bij welslagen, Frankrijk op zijn zwakste gedeelte binnen te dringen.

Onmogelijk is het dan verder niet dat Duitschland, als vriend en beschermer van België poseerende, dan dáárom zich zou mogen verheugen in den bijval van Engeland en dat de Engelsche vloot, ter bescherming van de Duitsche handelsvloot, in zee werd gezonden, wat voor den Duitschen handel des te meer welkom zou zijn omdat de Duitsche vloot zelf te zeer aan hare havens en kust is gebonden om in die richting krachtig tegen de Fransche werkzaam te zijn.

Is dit laatste niet geheel en al onjuist, dan schijnt het ons niet gewaagd aan te nemen dat Frankrijk zich wel eens goed zal bedenken alvorens de neutraliteit van België te schenden; terwijl Duitschland, met het oog op het gevaar dat de Engelsche

vloot voor den Duitschen handel en de Duitsche zeekusten zou kunnen opleveren, er denkelijk evenmin aan denken zal de Belgische neutraliteit te schenden, zoodat ten slotte, naar onze meening mag worden aangenomen dat onder *gewone* omstandigheden beide partijen belang hebben de onzijdigheid van België *strikt* te eerbiedigen.

Geheel anders wordt echter de toestand indien het Frankrijk gelukken mocht in ons land zoodanig vasten voet te krijgen, dat het met aanzienlijke macht van *dáár* uit, Duitschland kan binnenvallen.

Vooreerst toch zou Frankrijk, bij een ongunstigen afloop van de voortzetting der onderneming geen ander gevaar loopen, dan het verlies van de weinige troepen die op het laatst de wederinscheping moeten beschermen — want langs *dien* weg kan Duitschland niet in Frankrijk binnendringen — en ten andere zou het bij eenig succes het Duitsche leger noodzaken zich in twee deelen te splitsen, onzeker als het voor Duitschland altijd zal zijn of de hoofdaanval door de Franschen langs die zijde of op den Midden-Rijn zal plaats hebben; terwijl toch ook nimmer Zuid-Duitschland geheel en al onbeschermd mag blijven.

Voor een Engelsche interventie ten *onzen* gunste behoeft Frankrijk denkelijk niet bevreesd te zijn, zoodat de aanvoer van troepen naar onze kust, onder bescherming zijner Marine, voldoende verzekerd is, daar zij door Duitschland niet zal worden bemoeilijkt; terwijl onze spoorwegen, door het neutrale België, tot aan de Duitsche grens volkomen tegen flankaanvallen uit het Zuiden zijn gedekt.

Daar voorts, bij neutraliteits eerbiediging van België, Frankrijk bij onze onzijdigheid geen belang heeft, daar Duitschland niet over ons grondgebied ten aanval kan oprukken, zoo schijnt het niet zoo onmogelijk dat Frankrijk een poging zal doen over ons land henen Duitschland aan te vallen of ten minste een sterke demonstratie tegen dat Rijk te ondernemen indien — *en hierop komt het voornamelijk aan* — wij door Frankrijk *niet* in staat geacht worden zulks *bepaald* te beletten.

Dat Duitschland dus in billijkheid kan *eischen* en *verwachten*

dat wij onze maatregelen daartegen zullen nemen, behoeft naar onze meening geen nader betoog.

Bij een oorlog tusschen beide genoemde Staten zitten wij dus tusschen twee vuren indien Frankrijk werkelijk van plannen, als hierboven zijn behandeld, zwanger gaat.

In hoeverre dit is te verwachten, zullen wij nader bespreken, vooraf moeten wij echter opmerken dat wij ons, naar onze meening, uit den moeilijken toestand, waarin wij ons zouden bevinden, het best zouden kunnen redden door een flinke houding, voor het geval die namelijk gesteund is door een *volgende* legermacht.

Naar onze overtuiging zal Frankrijk er niet aan denken op onze kust te landen als zijne spionnen — die wij, in vollen vrede zijnde, niet kunnen weren — hem de overtuiging schenken, dat deze goed bewaakt is en dat alle maatregelen zijn getroffen om zijne afdeelingen zoolang op de kust op te sluiten tot Duitsche hulptroepen ons ter hulp snellen, overtuigd als het is, dat die hulp niet op zich zal laten wachten en dat het verlies der gelande macht het eind van dit *waagstuk zonder hoop op succes*, zal zijn.

Niet minder zeker achten wij het echter ook dat Duitschland niet tot een poging om onze kust te bezetten zal overgaan als het onze hoofdlinie zoo bezet weet dat er geen mogelijkheid bestaat tot dáár voort te dringen, en wel hoofdzakelijk omdat het dan gevaar zou loopen de Franschen als onze bondgenooten te zien optreden en zodoende *zelf* datgene uit te lokken waarvoor het zoo terecht beducht kan zijn n.l.: een aanval door ons land henen.

Alvorens de quaestie uit een ander oogpunt te gaan beschouwen om na te gaan of er *werkelijk*, *alle* omstandigheden in aanmerking nemende, gevaar bestaat voor zulk een onderneming tegen onze kust, ook al is ons leger door gebrek aan reserve niet zoo sterk als het behoorde te zijn, moeten wij de aandacht vestigen op een groot gebrek dat onze hoofdlinie aankleeft, een gebrek bij het geheele leger en ook bij de Regeering ten volle bekend, een gebrek eindelijk dat niet alleen bij

den werkelijken rechtstreekschen oorlog maar ook, ja zelfs *in de eerste plaats*, bij de handhaving der gewapende onzijdigheid groot nadeel kan berokkenen.

Het gebrek, waarop wij hier het oog hebben, is het *totale gemis* aan offensief vermogen.

Dat gebrek toch zou oorzaak kunnen zijn, dat de Franschen ons in den steek lieten, als Duitsche afdeelingen ons land binnenrukken om te trachten onze kusten te bezetten, en wel hoofdzakelijk omdat de Duitschers het in de macht zouden hebben de hoofdlinie zóó hermetisch in te sluiten, dat het Fransch-Nederlandsche leger *onmogelijk* ten aanval zou kunnen oprukken.

Daar zich bij een rechtstreekschen oorlog hetzelfde geval zal voordoen, zoo wij hulptroepen ontvangen, zoo is het dunkt ons meer dan tijd, dat eindelijk eens ernstige pogingen in het werk gesteld worden om de hoofdlinie van een behoorlijk offensief te voorzien.

Tot nu toe hebben wij, ter beantwoording van de vraag in hoeverre onze neutraliteit gevaar loopt, alleen gelet op de gesteldheid van het oorlogsterrein en op de ligging van ons land

Slaan wij echter een ruimeren blik in de zaak en vestigen wij ook de aandacht op de sterkteverhouding der beide partijen en op de gesteldheid der mobilisatie en concentratiemiddelen in beide rijken, dan zal ons, naar onze vaste overtuiging, blijken dat er, zoolang Duitschland alléén met Frankrijk heeft te doen en dus zijn volle kracht naar het Westen kan ontwikkelen, geen redelijke vrees voor schending van ons grondgebied kan bestaan.

Naar onze meening zullen, in dat geval, zoowel Frankrijk als Duitschland, wier krachten ongeveer, wat getalsterkte hunner legers aangaat, gelijk staan, niets meer wenschen, dan de strikte eerbiediging van de neutraliteit van België en Nederland.

Indien men toch in aanmerking neemt dat volgens bevoegde beoordeelaars Duitschland, ten gevolge zijner nieuwe mobilisatievoorschriften, sneller zijn leger kan gemobiliseerd hebben dan in 1870 en zéér waarschijnlijk daarmede een voorsprong zal hebben op Frankrijk; dat de Duitschers, door het bezit van den Elzas

en Lotharingen niet alleen dicht bij Parijs staan maar ook veel gunstiger positie innemen tegenover Frankrijk dan in 1870; dat Duitschland voor de concentratie van zijn geheele leger in het Rijksland 12 spoorbanen, waarvan 6 met dubbel spoor, voorzien van doelmatig ingerichte stations voor het laden en lossen van troepen en materieel en waar dit nuttig is door verbindingsbanen vereenigd, beschikbaar heeft, waardoor de concentratie op de westelijke grens nog in korter tijd dan in 1870 kan plaats hebben, en eindelijk dat de concentratie van een aanzienlijke macht, in den omtrek van Metz, de Fransche hoofdstad zeer van nabij bedreigt en tevens gelegenheid geeft naar omstandigheden hetzij in noordelijke richting, tegen de Belgische Maas, hetzij in zuidelijke, tegen een uit Zwitserland deboucheerende macht, met groote kracht aanvallend op te treden, indien men dit alles overweegt, dan komt men, naar onze meening, tot de overtuiging, dat Duitschland niet alleen geen enkele reden kan hebben om van den, in 1870, na rijp, vooraf genomen beraad ingeslagen weg af te wijken, maar dat het, meer nog dan toen, van het snel concentreeren van zijn, tot op de *grootst mogelijke sterkte* opgevoerd leger, in het Rijksland en van het snel oprukken met die verpletterende macht in de richting der Fransche hoofdstad, goed succes kan verwachten.

Dat de Franschen, met zulk een geduchte vijandelijke macht, niet alleen als het ware voor de poorten der hoofdstad, maar ook tevens in een zóó juist gekozen centrale stelling dat van daar uit naar alle richtingen kan worden opgerukt, er minder nog dan in 1870 aan kunnen denken door België of Zwitserland — en dus langs omwegen — met hunne hoofdmacht op te rukken op gevaar af, niet alleen Parijs te ontblooten maar ook die hoofdmacht afgesneden en door overmacht verslagen te zien, behoeft nauwelijks te worden gezegd, evenmin als behoeft te worden opgemerkt, dat, onder zulke omstandigheden, voor een landing op onze kust geen vrees behoeft te bestaan, daar Frankrijk zijn leger daartoe niet zal durven verzwakken.

Is alzoo, naar onze overtuiging, de vrees voor schending onzer neutraliteit — en die van België — onder *normale* omstandigheden

niet gegrond, iets anders is het wanneer Duitschland de handen *niet* geheel en al vrij heeft.

Zoo kan het bijv. voorkomen, dat de weifelende of eenigszins vijandig gezinde houding van Rusland of Oostenrijk, Duitschland noopt een gedeelte zijner macht in het centrum of nabij de oostelijke grens geconcentreerd te houden waardoor Frankrijk met een zekere overmacht in het strijdperk zou treden, een overmacht niet groot genoeg om aan den Rijn snel zegevierend voorwaarts te rukken, maar mogelijk voldoende om voor een aanval over ons land henen een sterke afdeeling af te zonderen om alsdan op twee punten te gelijk aanvallend op te treden.

Naar onze meening zou Frankrijk te eerder dergelijke demonstratie, die sneller succes belooft — *als wij zwak zijn* — dan een aanval op de Rijnlinie, ondernemen naarmate het meer zekerheid meende te bezitten, aan de weifelende houding van Rusland of Oostenrijk, ten zijnen gunste, een eind te zullen maken indien het zegevierend in Duitschland voortrukt.

Voor een aanval op onze kust zou dus, onder *zulke* omstandigheden, wel degelijk gevaar bestaan en daar wij nu, in den aanvang van den oorlog, den toestand niet behoorlijk zullen kunnen overzien, zoo is het zaak, bij het beramen der voorzorgsmaatregelen, te rekenen op de mogelijkheid dat de Fransche afdeelingen zullen trachten op onze kust te landen.

Het is daarom dat wij, bij al de door ons aan te geven maatregelen, daarmede rekenschap zullen houden.

De eerste daad der Regeering, na de ontvangst van het officiële bericht dat de oorlog is verklaard, zal wel zijn het onder de wapens roepen der militia, gevolgd door een mededeeling aan de oorlogvoerende partijen, dat Nederland onzijdig wenscht te blijven en voornemens is zijne neutraliteit met alle beschikbare middelen te handhaven.

Zooals wij zagen is die mededeeling niet strikt noodig maar toch, vooral van de zijde van een kleinen Staat, zeer gewenscht.

Het verdient voorts aanbeveling te gelijk met de oproeping der verlofgangers de werving open te stellen, voor vrijwilligers,

die zich voor den geheelen duur der mobilisatie willen verbinden.

Aan hen, die vroeger hebben gediend en dus geoefend zijn, zou alsdan eenig handgeld kunnen worden gegeven.

Mogelijk ware het goed in de *Mobilisatie voorschriften* eene bepaling op te nemen, die de korpscommandanten gelastte onmiddellijk die werving open te stellen en te publiceeren, zoodra het koninklijk besluit betreffende de mobilisatie ter hunner kennis komt.

Hoewel zich, zoo ver ons bekend is, in 1870 zeer weinig zulke vrijwilligers hebben aangeboden, zoo mag men daaruit niet besluiten dat dergelijke poging, om ons effectief te versterken, in het vervolg evenmin vruchten zal afwerpen, te meer daar in zulke tijden vele handen zonder werk zullen zijn.

Volgens art. 185 der grondwet wordt door den Koning te gelijkertijd onverwijld aan de Staten-Generaal een voorstel van wet gedaan om het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen zooveel noodig te bepalen.

Het komt ons voor dat men de miliciens *met spoed* onder de wapens moet roepen.

Vooreerst is dit in de gegeven omstandigheden, om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn, zeer gewenscht, daar wij niet weten of onze neutraliteit zal erkend worden en ten anderen verdient het zeer aanbeveling van deze gelegenheid gebruik te maken om een proef te nemen met de bestaande voorschriften betreffende een *mobilisatie met spoed*.

Omtrent de oproeping en de opkomst *met spoed* van de verlofgangers der militie is het volgende voorgeschreven:

In art. 26 van het VOORSCHRIFT *hoe te handelen ten aanzien van de manschappen der militie te land, die . . . en ten opzichte van het doen opkomen der verlofgangers met spoed*, lezen wij:

„Wanneer de militie, hetzij geheel, hetzij voor eenig gedeelte, *met spoed* onder de wapens moet komen, worden de burgemeesters in de onderscheiden gemeenten van het rijk rechtstreeks „door het Departement van Oorlog, *per telegram* uitgenoodigd „onverwijld de verlofgangers van de aangewezen lichten in „werkelijken dienst op te roepen.

„Het telegram voor de Burgemeesters bestemd, wordt bezorgd in

„de plaats waar het gemeentehuis van elke gemeente is gevestigd.

„Houdt de Burgemeester aldaar niet zijn verblijf dan moet „door hem een persoon ter plaatse zijn aangewezen belast met „het in ontvangst nemen van het telegram.

„Op het adres van het bedoelde telegram wordt vermeld het „woord: *militie-telegram*.

„Gelijktijdig worden de Commissarissen des Konings en de „Plaatselijke en Garnizoens-Commandanten op dezelfde wijze „van die oproeping onderricht.

„De Plaatselijke en Garnizoens-Commandanten dragen zorg „dat onmiddellijk na ontvangst van het bericht dezer oproeping „al de militaire autoriteiten in hun standplaats daarmede in „kennis worden gesteld.

„Voornoemde Commandanten moeten daartoe de vereischte „voorbereidende maatregelen treffen.

„Op hun bureel moet steeds een lijst aanwezig zijn, vermeldende aan welke autoriteiten de mededeeling moet worden gedaan alsmede door hoeveel ordonnances dit moet geschieden, „terwijl de kennisgevingen reeds van te voren zooveel mogelijk „gereed moeten worden gemaakt.

„De oproeping geschiedt volgens het register der verlofgangers, model N°. 26, in de gemeenten voorhanden, althans „indien zij niet bij algemeene aanwijzing van de op te roepen „lichting wordt bewerkstelligd.

„Voor die oproeping is afkondiging bij *openbare kennisgeving* „rechtsens voldoende.

„Ofschoon derhalve de openbare kennisgeving den verlofganger „bij niet-opkomst in verzuim stelt, en deze kennisgeving dient „als uitsluitend rechtsgeldig bewijs, dat de oproeping behoorlijk „is geschied, wordt den Burgemeesters niettemin dringend aanbevolen, alle zoodanige maatregelen te nemen, waardoor de „oproeping op de snelste en zekerste wijze ter kennis komt „van den opgeroepene, bij voorbeeld door waarschuwing van „den op te roepen verlofganger door bode, die te voet gaan, „te paard zijn gezeten of wel gebruik maken van rijtuigen of „andere middelen van versneld vervoer.

„De openbare kennisgeving waarvan aan de Burgemeesters, „door het Departement van Oorlog een voldoende aantal exemplaren is verstrekt, wordt ingevuld overeenkomstig het *Militie-telegram*. Als *uur van oproeping* wordt in de openbare kennisgeving aangegeven het in het militie-telegram aangeduide uur „waarop dit telegram te 's-Hage aan het Rijkstelegraafkantoor „is aangeboden.”

Voorts is in § 19 van het *VOORSCHRIFT betreffende dienst-reizen van manschappen der Nationale Militie*, enz. — voor de opkomst met spoed bepaald :

- a. „dat de miliciens, die in de plaats, waar zij wonen, moeten „opkomen zich op het bepaalde tijdstip bij het korps moeten aanmelden;
- b. „dat de miliciens, die minder dan 15 K.M. van die plaats „wonen zich zonder daggeld derwaarts moeten begeven;
- c. „dat de miliciens, die verder wonen, zich overeenkomstig „de reisroute in hun zakboekjes” (die zij altijd bij zich „hebben) „aangegeven, naar die plaats begeven en voor die „reis gebruik maken van de *bons* of *passagebiljetten*, „daar- „toe in hun zakboekje voorhanden en die alleen bestemd zijn „voor reizen bij opkomst met spoed;
- d. „dat, zoo daardoor vertraging in de opkomst der onder c. „bedoelde miliciens kan voorkomen worden, de Burgemeesters „op Rijkskosten hen naar het naastbij gelegen station van „tram, spoor of stoomboot of per rijtuig kan laten brengen.”

Eindelijk zullen, volgens § 56a van het *Mobilisatie voorschrift* — waarop wij nader uitvoerig terugkomen — ongeveer 24 uren na het *uur der oproeping* (zie boven) van alle stations militietreinen vertrekken, die de opgeroepen miliciens vervoeren naar hunne bestemming of naar plaatsen waar andere vervoermiddelen aansluiten voor verder transport.

Bij voorkeur moeten de met klein verlof zijnde Militairen, die, volgens § 1 van dit *Voorschrift*, onverwijld naar hunne korpsen moeten teruggaan, van die treinen gebruik maken.

Genoemd *Voorschrift* regelt voorts nog het overbrengen, kazerneeren of inkwartieren van die miliciens tot in de kleinste details.

Ten slotte moet nog worden medegedeeld: dat in de *Regeling van het Militaire vervoer over de spoorwegen* — zoowel betrekking hebbende op het vervoer der opgeroepen militie als op elk ander militair transport per spoor — in alle details van het vervoer, voor zoover dit in vredestijd mogelijk is, is voorzien; dat daaraan, blijkens de jaarlijksche *Beknopte overzichten van de verrichtingen der Permanente Militaire Spoorweg-Commissie* behoorlijk de hand wordt gehouden, zooals o. a. blijkt uit dat van 1885; dat de voorschriften des betreffende voortdurend worden bijgewerkt in verband met het openen van nieuwe lijnen, de wijziging in de organisatie of dislocatie der troepen, enz.; dat steeds bij de spoorweg- en stoomtram-maatschappijen wordt aangedrongen op verbeteringen, die met het oog op het militaire vervoer kunnen noodig zijn als: verlenging van perrons, wijziging van wagons, enz., en dat door genoemde Commissie aan de Departementen van Algemeen Bestuur adviezen worden gegeven nopens de te stellen voorwaarden bij de verleening van vergunning voor nieuwe concessiën.

Zooals uit een en ander overtuigend blijkt, is dus in alles, wat de snelle en regelmatige opkomst der militie kan bevorderen, tot in de kleinste details door voorschriften en reglementen voorzien en blijft er nu alleen over, wanneer zich daartoe de gelegenheid aanbiedt, de regeling volledig te beproeven, ten einde eventueele gebreken te leeren kennen en zoo mogelijk uit den weg te ruimen. Vooral vestige men daarbij ook de aandacht op den tijd, die noodig is geweest om in sommige gemeenten — sterk bevolkte steden of ver uiteen liggende dorpen — alle miliciens met de oproeping in kennis te stellen en op de middelen, die daartoe zijn aangewend.

Het schijnt voorts niet ongewenscht dat de Regeering de pers uitnoodigt omtrent de militaire maatregelen, de gegeven bevelen, de verplaatsing en opstelling van troepen, de sterkte der afdelingen, enz. geen berichten op te nemen. Kan de bestaande wet het Hoofdbestuur geen macht geven om de overtreding van dit verzoek — een in beleefde termen vervat bevel — zwaar te straffen dan is het zaak zoodra mogelijk, met het oog op

den, voor ons zoo gevaarlijken toestand — die van de gewapende onzijdigheid — de wet aan te vullen, want niet alleen kunnen *juiste* berichten den eventueelen vijand voorlichten, *maar vooral kunnen verkeerde of valsche mededeelingen aanleiding geven tot een conflict*, dat ons den oorlog kan brengen.

Wij stellen ons niet voor dat op die wijze de oorlogvoerende partijen onkundig zullen blijven omtrent onze handelingen, want in een land als het onze, dat door zooveel vreemdelingen is bewoond en wordt bereisd, zal dit wel onmogelijk zijn. Maar men zal door dien maatregel voorkomen dat uit kampementen, uit sterkten, uit de bureaux der aanvoerders, enz., uit plaatsen dus waar men de vreemdelingen — voor zoo ver zij niet in onzen dienst zijn; deze laatsten zijn voor ons ook niet zonder gevaar — kan weren, door ons eigen personeel berichten worden gezonden om de daarvoor uit te reiken loonen te verdienen. Dat een strenge legerorder, tegen dit misbruik van vertrouwen, van de militaire ambtenaren en beambten van het Rijk, moet worden uitgevaardigd en dat strenge straffen bij eventueele overtreding moeten worden toegepast, behoeft natuurlijk geen betoog, maar zonder het drukken van dergelijke berichten te verbieden, zal dit niet afdoende zijn.

Is op deze wijze door de Regeering zorg gedragen voor de oproeping der miliciens en is — zooals wij later zullen zien — door *die daad alleen* het *geheele* mobilisatiewerk aangevangen om, volgens de bestaande voorschriften, zonder nadere bevelen regelmatig zijn verloop te hebben, dan moet de Regeering *onverwijld* zorg dragen — zoo zulks niet reeds vooraf heeft plaats gehad — een grooten voorraad *steenkolen* aan te schaffen en, behoorlijk beveiligd, op te leggen. Tevens moet zij de verschillende spoorwegmaatschappijen, de besturen van polders en waterschappen, de gasfabrikanten en directeuren, eigenaars of chefs van andere inrichtingen, die steenkolen verbruiken en wier hulp de Staat, bij een eventueelen oorlog kan noodig hebben — hetzij voor oorlogsdoeleinden, hetzij om overstromingen of andere nadeelen te voorkomen — lastgeven hun steenkolenvoorraad tot een zeker — in vredestijd vast te stellen en dan aan de belang-

hebbenden bekend te maken — maximum op te voeren op straffe van, bij het eventueel uitbreken van den oorlog, al naar de voorraad is, verplicht te worden geheel of gedeeltelijk den arbeid, behalve voor militaire doeleinden, te staken. Bij het verleenen van concessiën of vergunningen zouden voortaan in dien geest voorwaarden zijn te stellen. De schade, die de fabrikanten enz., door verweering der kolen mochten lijden zou hen, zoo zij die reclameeren mochten, van Rijkswegen later moeten vergoed worden.

Zoover ons bekend is, bestaat er geen enkele afdoende maatregel om ons in oorlogstijd het bezit van een genoegzamen steenkolenvoorraad te verzekeren — in de Staten-Generaal zijn pogingen daartoe zelfs, hoe onbegrijpelijk, en naar onze meening *onverantwoordelijk* het ook moge schijnen, afgestuit — alleen leest men, in art. 22 der Regeling van het militaire vervoer over spoorwegen, dat de Permanente Militaire Spoorweg-Commissie, zoodra zij met de leiding van dat vervoer belast is, o. a., met de bij haar gemachtigde vertegenwoordigers van de bestuurders der Spoorwegdiensten overweegt — *overweegt* — de voorzorgen te nemen tot het tijdig (?) in veiligheid brengen van rollend en ander materieel op de Spoorwegen, van telegraaf-toestellen, steenkolen, enz. Met bescheidenheid veroorloven wij ons echter op te merken, dat het, bij eenigszins snel verloop van de gebeurtenissen, vooral wat betreft het achterwaarts brengen van den steenkolenvoorraad — zóó er een voorraad is — wel bij *overwegen* zal blijven. Wij zeiden: *zoo er een voorraad is* en bezigden die uitdrukking omdat wij vermeenen dat de voorraad steenkolen bij de Spoorweg- en de Stoomvaartmaatschappijen betrekkelijk zeer gering is en dat het dagelijksche verbruik der spoorwegen bijna dagelijks wordt aangevuld; terwijl de stoomschepen hun voorraad niet zelden onmiddellijk overnemen uit de vaartuigen die ze rechtstreeks uit het buitenland aanvoeren. Is dit zóó, dan is naar men ziet, van dat overwegen niet veel heil te wachten, *wel* echter van een beslissende lastgeving *onmiddellijk* den voorraad aan te vullen op veilige bergplaatsen. Wij hopen van harte dat het spoedig daartoe zal

komen, want wij hechten daaraan véél, zéér veel gewicht. Of is het soms *zonder* gewicht dat door GEBREK AAN STEENKOLEN onze *geheele vloot machteloos* voor anker moet blijven liggen en geheel en al weerloos is tegen 's vijands torpedobooten en rammen; is het *zonder* gewicht dat onze legerafdeelingen zich *te voet* achter de liniën zullen moeten verplaatsen, terwijl de vijand daarvóór, óf langs *onze*, daartoe helaas zoo *doelmatig* liggende, spoorwegen snel van het eene einde naar het andere zijn troepen kan verplaatsen waardoor onze afdeelingen steeds op het met overmacht aangevallen punt te laat zullen komen, óf, als hij onze macht derwaarts heeft gelokt en op die wijze andere punten van troepen heeft ontbloot, het gevecht kan afbreken om per spoor zijn macht te verplaatsen en de te zwak bezette gedeelten te doorbreken lang vóór onze *door het heen en weder marcheeren* afgematte troepen weder kunnen ter hulp snellen; is het *zonder* gewicht dat onze inundatiën door vele regens bevaarbaar geworden en de droog gehouden polders onder water loopen uit gebrek aan middelen om het overtollige water uit te malen; is het *zonder* gewicht eindelijk dat onze steden zonder gaslicht, vele zelfs zonder water zullen zijn en dat alle fabrieken van levensmiddelen, voor herstelling en aanmaak van oorlogsmaterieel en van zóó vele andere zaken, dat ons de maatschappij bijna onbestaanbaar schijnt zonder hare hulp, door gebrek aan de onmisbare brandstof, die wij achter onze hoofdlinie niet in den bodem aantreffen maar die van elders moet worden aangevoerd, hun werk moeten staken?

Waarlijk indien men al de ellende overweegt, die het gebrek aan steenkolen, in oorlogstijd, over ons land kan uitstorten en men bedenkt daarbij dat door wijze voorzorgsmaatregelen, des noods met opoffering van eenig geld die rampen zijn te voorkomen, dan denkt men onwillekenig aan de *zoo dikwijls* aangehaalde woorden van de Witt: „want de aerdt der Hollanders „is zoodanigh, gelijk UEd. mede ten beste bekend is, dat als „haar de noodt en de periculen niet zeer claer voor oogen „comen, zij geensins gedisponeerd connen worden om naer be- „hooren te vigileren voor haar eygen securiteyt,” en schijnt

het ons *onverklaarbaar* dat de voor een langdurigen oorlog benodigde voorraad steenkolen voor onze Marine en zelfs eenige voorraad voor landmachines — die andere soorten verbruiken — niet *ten allen tijde* is opgelegd. Aan het opleggen van zulke groote hoeveelheden van een materiaal, dat door verweering aan verlies is blootgesteld en ook door zelfontbranding nadeel kan lijden, zijn natuurlijk finantieele bezwaren verbonden. Hoewel deze nadeelen *lang* niet opwegen tegen die, welke nit het gemis aan steenkolen kunnen voortvloeien, zoo moet toch alles worden aangewend wat dienen kan om die onvermijdelijke schade tot een minimum terug te brengen. Onder de middelen, die daartoe kunnen dienen, zouden wij o. a. het volgende aanbevelingswaardig achten: Door afstand van terrein — des noods voor Rijks rekening bij de wet ten algemeene nutte te onteigenen — en van ruime overdekte bergplaatsen op de voornaamste punten van het stoomvaart- en spoorwegverkeer binnen de hoofdlinie, door het garandeeren van zeker percent jaarlijksch verlies door verweering en door de overeenkomst den geheelen voorraad in oorlogstijd tegen een billijken prijs over te nemen, moet de Regeering trachten op daartoe geschikt gelegen plaatsen maatschappijen in het leven te roepen voor den handel in steenkolen of wel de bestaande stoomboot- en spoorwegmaatschappijen overhalen aldaar groote depôts op te richten, waar uit zij dagelijks het voor het verkeer benodigde putten en die zij ook dagelijks aangevuld houden tot boven een door de Regeering vast te stellen minimum. Mocht het der Regeering niet gelukken in die pogingen te slagen dan achten wij de zaak van zooveel gewicht — en wij vertrouwen dat vele lezers die opinie zullen deelen — dat wij zouden durven aanraden dat de Staat zelf zulke depôts oprichtte en den voorraad, door verkoop zonder winst, zoo noodig zelfs met eenig verlies, en door verbruik voor eigen dienst aan de eene, en door aankoop van nieuwen voorraad aan de andere zijde, regelmatig vernieuwde en boven een zeker minimum hield. In elk ander geval zouden wij zéér tegen zulk een concurrentie van de zijde van den Staat gekant zijn, maar in *dit* geval, waar zooveel op het

spel kan staan, achten wij haar, als het eerst aanbevolen middel faalt, ten volle gerechtvaardigd want . . . . . de steenkolen is geen artikel, dat men jaren lang kan opleggen en dus voor de behoefte in oorlogstijd kan opslaan, de voorraad zou dan blijken onbruikbaar te zijn om behoorlijk stoom te maken en te houden; de voorraad moet dus regelmatig vernieuwd worden. Men bedenke overigens dat de Staat wel nimmer *in het klein* zal verkoopen en dat de handel met de door hem gestelde lage prijzen ook zijn voordeel kan doen.

Mocht de Regeering er niet in kunnen slagen de gelden te verkrijgen noodig om den steenkolenvoorraad tot op een *geruststellende* hoogte op te voeren, dan hopen en vertrouwen wij toch dat zij, ondanks hare nederlaag in dit opzicht, hare *volle* aandacht aan deze aangelegenheid zal blijven schenken en geen middel onbeproefd zal laten om in deze ontzettende leemte in onze huishoudelijke aangelegenheden te voorzien en alles zal voorbereiden om, bij het minste positieve gevaar, dat mocht ontstaan, *onmiddellijk* door tusschenkomst van onze consuls of particuliere personen groote hoeveelheden steenkolen te doen aanschaffen en verschepen naar de Maas, het Y en de Reede van Texel. Van vele omstandigheden zal het echter afhangen of *dan* nog in Engeland de uitvoer van dit materiaal zal geoorloofd zijn en of het *dan* nog aan die kolenschepen zal gelukken onze havens binnen te vallen want . . . . . *zoo als bekend is, is deze onmisbare brandstof OORLOGSCONTRABANDE, zoodat de uitvoer reeds bij den aanvang van den oorlog kan worden verboden; dat de kolenschepen op zee in beslag genomen worden, en dat onzijdige staten het vervoer over hun territoir niet mogen toestaan.*

Indien er voorts gelegenheid bestaat den buskruitvoorraad, door aankoop in buitenlandsche fabrieken — indien deze de goede soort *kunnen* leveren — hooger op te voeren, dan achten wij het aanbevelingswaardig een vrij aanzienlijke hoeveelheid aan te schaffen. Wij weten wel dat de eischen waaraan dit materiaal moet voldoen, hoog zijn en dat men zonder groote bezwaren geen lagere eischen kan stellen; maar wij weten ook

dat onze *eenige* buskruitfabriek niet volkomen veilig ligt indien de eventueele vijand, om het groote resultaat, dat hij kan krijgen — het vernielen der fabriek — eens zich de moeite mocht geven een der verst dragende vuurmonden per spoor aan te voeren: en bij Laren op te stellen. Wij laten bovendien buiten beschouwing, dat ter kwader ure bij ongeluk of door verraad de geheele fabriek in een oogenblik te vernielen is, want wij wenschen daarover verder niets te zeggen.

Zijh de miliciens opgeroepen, dan is het zaak aan onze brave schutterijen te gaan denken.

In elke gemeente, waar dienstdoende schutterij bestaat, moet deze, naar onze meening, onder de wapens worden geroepen om het personeel mede te deelen, dat ieder zich moet gereed houden om, als de omstandigheden een ernstiger karakter aannemen, onverwijld te kunnen uitrukken of tot militaire diensten geroepen te kunnen worden; tot het verrichten van garnizoensdienst in vervanging van het naar elders vertrokken garnizoen.

Voorts moet zoodra mogelijk met de uiterste zorg worden nagegaan wat aan de uitrusting van den man ontbreekt om hem *behoorlijk* gekleed, uitgerust en gewapend te kunnen doen uitrukken en moeten maatregelen worden getroffen om het ontbrekende of het, ter vervanging van ongeschikt bevonden voorwerpen, benoodigde — naar omstandigheden dadelijk of eerst als de toestand ernstiger wordt — te kunnen aanschaffen.

Daarna moet de schutterij aanvankelijk 2 maal per week — bij toenemend gevaar *dagelijks* — minstens 4 uren achtereen practisch en theoretisch worden geoefend; hoofdzakelijk in het schijfschieten en in den veld- en garnizoensdienst voor zoover die in de liniën en sterkten, te pas komt. Het kader moet bovendien dagelijks minstens 1 uur theorie houden over de voornaamste dienstvakken.

Het zou, naar onze meening, aanbeveling verdienen de schutterij, zoolang zij niet tot een *deugdelijk legerreserve* is omgewerkt, onder de gegeven omstandigheden onmiddellijk te splitsen in twee deelen, waarvan het eene uitsluitend wordt samengesteld

uit manschappen en kader, die vroeger bij het leger hebben gediend — het officierskader zooveel noodig aan te vullen door bruikbare gepensioneerde officieren van het leger — en wordt verdeeld in compagnieën of kleinere zelfstandige onderdeelen. Dit *geoeffende* gedeelte zou men dan *volledig* kunnen gereedmaken voor den dienst in de liniën, terwijl het gedeelte, samengesteld uit ongeoeffenden in hoofdzaak in het schijfschieten kon worden onderwezen of voor andere diensten kon worden bestemd. Van die kleine kern geoeffenden was mogelijk in een kort tijdsbestek nog iets te maken. Op 1 Januari 1884 bedroeg die kern, volgens de opgaven die wij er van vonden, o.a. te Amsterdam 1500, te Rotterdam 1180, te 's-Hage 1050, te Haarlem 260, te Leiden 180, te Schiedam 182, te Gouda 128, te Zaandam 142, te Alkmaar 124, enz. In plaatsen waar de schutterij voor de locale verdediging is bestemd — Helder, Hellevoetsluis, enz. — zou men mogelijk beter doen die splitsing achterwege te laten, maar het geheele korps uitsluitend voor den lokalen dienst bruikbaar te maken.

Op den voorgrond moet worden gesteld dat ieder schutter, die zich daartoe aanmeldt — zonder bepaalde behoefte zal niemand dat in den regel doen — een *billijke* vergoeding erlangt voor het tijdverlies door de exercitiën op de werkdagen geleden.

Wij achten die verdeling, zooals wij zeiden, wenschelijk maar wij vreezen dat men zich zal moeten bepalen tot een andere, officieel vastgestelde, splitsing in bans en dat de 1^e categorie van de 1^e ban zal moeten worden gereedgemaakt om het eerst op te treden. Wij achten dit minder gewenscht omdat het *landsbelang* moet gaan boven particulier belang, in zulke gewichtige zaken vooral, en omdat op deze wijze het land onder ongunstige omstandigheden — snel verloop der gebeurtenissen bij ongunstige wending — niet voldoende is gebaat.

Zoolang er geen bijzondere redenen bestaan om dadelijk gevaar te verwachten, kan men de schutters, als zij maar zorgen present te zijn bij de oefeningen, geheel vrij laten in hunne bewegingen. Is de toestand minder gunstig dan mag geen schutter zonder toestemming van zijn chef, de plaats zijner inwoning

verlaten, hoe kort het ook zijn moge, en moet hij, die dit verbod overtreedt, onmiddellijk worden opgespoord en gearresteerd.

In gemeenten vóórwaarts van de hoofdliniën zal men, zoodra er kans bestaat dat de lastgeving tot het onverwijld naar Holland oprukken zal ontvangen worden, van tijd tot tijd door alarmeering moeten onderzoeken of ieder present is en of allen met voldoende spoed kunnen verzameld worden, ten einde de nalatigen te straffen en zoo noodig de voorschriften te kunnen wijzigen.

Duurt de onzekere toestand lang zoodat de schntters reeds een zekeren graad van geoefendheid hebben verkregen en toonen het gewicht eener goede discipline te begrijpen, dan kan men het aantal oefeningen inkrimpen.

Zoodra het door de omstandigheden mogelijk wordt tot den gewonen vrededienst terug te keeren, moet dit natuurlijk geschieden en zou men, als compensatie der meer geëischte inspanning, voorloopig de gewone oefeningen eenigen tijd kunnen afvlaggen.

Wij stappen hiermede voor goed af van dit onderdeel onzer levende strijdkrachten, een onderdeel van welks nuttig effect wij ons in het algemeen geen gouden bergen beloven.

Zoodra het Koninklijk Besluit, waarbij de miliciens onder de wapens worden geroepen in de staatscourant verschijnt, wordt zooals reeds is medegedeeld, volgens het vroeger genoemde *Voorschrift betreffende de mobilisatie van het leger*, het leger achtereenvolgens regelmatig gemobiliseerd.

Daar, naar onze meening, in de gegeven omstandigheden sommige van de in dat voorschrift voorkomende bepalingen niet behoeven opgevolgd te worden en daar wij van gevoelen zijn dat het nuttig is te achten de niet-militaire lezers van dit geschrift met den inhoud van dat voorschrift in het kort bekend te maken, om hen te doen zien hoe alles in details is geregeld en voorgeschreven, zoo zullen wij een en ander kortelings nagaan en aangeven wat onder *deze* omstandigheden *wel* en wat *niet* moet worden opgevolgd.

Volgens dat Voorschrift wordt de dag, waarop het Besluit tot buitengewone bijeenroeping der militie — ingevolge art. 185 der Grondwet — door den Koning is genomen, als *eerste Mobilisatiedag* aangemerkt.

Met dien dag treden tevens in: de *tijden van oorlog*, bedoeld in art. 31 der Wet van 14 September 1866 (Staatsbl. n°. 138) gewijzigd bij de Wet van 29 Maart 1877 (Staatsbl. n°. 53).

Op dien dag moeten alle met verlof zijnde of gedetacheerde officieren en minderen — voor zoover zulks in het voorschrift voor sommige detachementen, enz. niet anders is bepaald — zonder nadere bevelen af te wachten, zich onverwijld naar hunne korpsen terug begeven. Voor het terugkeeren der verlofgangers hier bedoeld, zie men voorts bladz. 153 van dit geschrift.

Aan de miliciensverlofgangers, die als student in de geneeskunde aan een der universiteiten hier te lande zijn ingeschreven en die toegelaten zijn tot zekere vrijwillige verbintenis, wordt door den Korpscommandant kennis gegeven van het intrekken van hun verlof.

Het komt ons voor, dat bij een mobilisatie tot handhaving der gewapende onzijdigheid deze bepaling aanvankelijk moet gewijzigd worden in dier voege dat men kan volstaan met een *voorloopige* kennisgeving; waarbij de belanghebbende wordt gelast zich gereed te houden om op het eerste bevel daartoe *onverwijld* zijn korps te rejoigneeeren ter plaatse waar het zich alsdan zal bevinden, welke plaats dan in het telegram van oproeping moet worden vermeld, en zorg te dragen dat dergelijk telegram hem altijd kan bereiken; bijv. door zijn juist adres op te geven aan het telegraafkantoor ter plaatse. Aanbevelingswaardig achten wij het evenwel hem gedurende den geheelen vacantiетijd in werkelijken dienst bij het korps op te roepen. Naar onze meening moet de studie van de belanghebbende personen niet noodeloos onderbroken worden; zij zijn op deze wijze toch beschikbaar zoodra hun hulp noodig kan zijn.

Zooveel noodig dragen de daarvoor aangewezen autoriteiten zorg dat de vereischte orders — die ten alle tijde, voor elk bijzonder mobilisatiegeval, gereed moeten liggen op hunne

respectieve bureaux — aan de korpsen of onderdeelen daarvan worden verstrekt.

De verschillende chefs der korpsen maken inmiddels, *zonder een enkel speciaal bevel daartoe af te wachten*, welke bevelen ook niet worden gegeven, hunne troepen marschvaardig; de depots worden echter alleen op speciaal bevel van Z. M. den Koning opgericht; onder de gegeven omstandigheden zal de lastgeving daartoe vermoedelijk voorloopig niet worden gegeven behalve mogelijk voor het 1^e en 2^e Regiment Infanterie waarvoor de depots te 's-Hage moeten komen.

Alle overvloedige kleeding- en ekwipementsstukken worden ingenomen en zoodanig bijeenverpakt, dat zij gemakkelijk verzonden, opgelegd of later weder uitgegeven kunnen worden aan den man, aan wien zij behooren; *alles is daartoe in vredetijd bij de compagnieën voorhanden*.

Korpsen of onderdeelen, die hun standplaats moeten verlaten vóór de miliciens zijn opgekomen, moeten officieren en minderen, tot een vastgestelde sterkte, in het garnizoen achterlaten om de aankomende miliciens te verzamelen en naar hun korps te geleiden.

De opgekomen miliciens worden volledig gekleed, gewapend en uitgerust. Zij ontvangen een daartoe vastgesteld reserve-ration levensmiddelen en worden naar hun korps overgebracht.

Ongeoefende manschappen en miliciens der jongste lichterling, moeten, in oorlogstijd, als zij niet met hun korps mede kunnen, naar de depotplaatsen worden gedirigeerd. Het komt ons voor dat zij in het onderwerpelijke geval wel, behalve te Maastricht en in 't Noorden die naar 's Hage konden gaan, met eenig daartoe achter te laten kader, in hun garnizoen kunnen blijven om dan na voldoende bedrevenheid onmiddellijk hun korps te rejoinneeren. Als er geen bepaald gevaar bestaat, verdient het de voorkeur hen volledig te oefenen anders blijven zij altijd halfslachtig.

De kazernes der vertrokken korpsen worden overgegeven. De vrouwen en kinderen der gehuwden mogen in hun rijks-, of de door het rijk gehuurde, woningen blijven.

De administratie der vereenigde eskadrons, batterijen of compagnieën Vesting-Artillerie wordt onmiddellijk gesplitst zoodat van af dien tijd elk genoemd onderdeel zelfstandig wordt beheerd.

De veldeskadrons en het eskadron ordonnancen moeten, in *oorlogstijd*, op oorlogssterkte nitrukken, dit schijnt ook *thans* gewenscht.

De batterijen veld- en rijdende artillerie rukken met een beperkt aantal manschappen, paarden en voertuigen uit, doch moeten, in *oorlogstijd*, zoodra mogelijk op volledige sterkte worden gebracht. Indien er geen bepaald gevaar bestaat, kan die aanvulling *nu* aanvankelijk achterwege blijven — mogelijk voor enkele batterijen uitgezonderd — mits men de voertuigen zoodanig, geheel bekapt gereed stelt in de nabijheid van de garnizoenen waar de daarbij benoodigde manschappen en paarden zijn ondergebracht, dat zij met het minste tijdverlies kunnen opgezonden worden naar hunne batterijen.

De commandant van het korps Pontonniers verschaft zich onmiddellijk de beschikking over een of meer sleepbooten voor het verplaatsen van den varenden pontontrein. Indien reeds in vreedestijd daartoe contracten zijn aangegaan met particuliere sleepdienst-maatschappijen, zooals wij vermeenen dat het geval is, dan kan hij voorloopig, als er geen gevaar is, volstaan met zich te overtuigen of de contractanten in de gelegenheid zijn, op de eerste opvordering, aan hare overeenkomsten te voldoen. Ook de bereden treinen worden onmiddellijk georganiseerd en gereed gesteld.

De Commandant van het korps Torpedisten voorziet zich onmiddellijk van het benoodigde aantal sleepbooten. Wij vermeenen dat ook deze in vreedestijd contracten heeft gesloten. De geïsoleerde ligging van enkele positiën waar torpedo's moeten worden gelegd en van de vesting Brielle, maakt het echter raadzaam dat hij, in tegenstelling met hetgeen voor den commandant van het korps pontonniers wordt noodig geacht, ook in het geval van een gewapende onzijdigheid, eenige booten dadelijk in huur neemt. Bestaan er geen contracten dan moet hij, op de plaatsen waar genoeg sleepbooten voorhanden zijn, — naar

onze meening — onmiddellijk zulke overeenkomsten sluiten.

De uitrukkende troepen ontvangen een reserve-ration levensmiddelen in de eetketels en voeren op de voertuigen, die hen vergezellen, nog een zoodanig ration per hoofd mede; evenzoo wordt een reserve-ration haver medegenomen. Elk infanterist ontvangt 80, elk kavalerist 30 patronen, wordende voor elk man bovendien 10 stuks in de compagnieskar en per bataljon nog een bepakte patrooncaisson medegevoerd. Voor het geval er geen onmiddellijk gevaar is en men ook geen redenen heeft, aanvankelijk althans, gevaar te duchten, zouden wij wel wenschen dat de pakjes scherpe patronen, bij het uitrukken ter handhaving der onzijdigheid, niet werden uitgereikt maar op *afzonderlijke* voertuigen werden medegevoerd of op de standplaatsen der afdeelingen zoodanig in of bij de kazernes werden geborgen dat zij, op het oogenblik waarop dit nodig wordt geacht, konden worden afgegeven. Vooreerst wordt hierdoor gevaar door onvoorzichtigheid en beschadiging van de munitie voorkomen, maar men zal, zooals reeds is opgemerkt, zooveel mogelijk de troepen moeten oefenen en dus ook dikwijls met hen in het vuur moeten exerceeren en manoeuvreeren waarvoor zij alsdan losse patronen moeten ontvangen. Geeft men nu den man scherpe patronen in handen dan zal men vóór elke oefening deze moeten innemen en de losse moeten uitgeven en na afloop op omgekeerde wijze moeten handelen, wat niet alleen tot beschadiging aanleiding kan geven maar zelfs ernstige ongelukken, bij eventueele vergissing, na zich kan sleepen en bovendien veel onnoodig werk veroorzaakt. Ieder man kon dan reeds dadelijk van een zeker aantal losse patronen worden voorzien en die bij zich houden; terwijl men op de plaatsen, waar in de nabijheid oefeningen zullen worden gehouden, een groot aantal losse patronen beschikbaar kon stellen. Men zie daarbij niet op een enkele patroon, hoe meer losse patronen men, ter beoefening van een *degelijke vuurdiscipline* — een oefening die onze soldaten wel nodig zullen hebben — verschiet des te beter, de uitgaven daarvoor vindt men in oorlogstijd *tienvoudig* terug in *munitiebesparing* en *verhoogde vuuruitwerking*.

Oefeningen in het *rustig, juist en oordeelkundig vuurgeven* en in het *nauwgezet vuren op commando* waar dat wordt verlangd, kunnen niet te dikwijls en niet te zorgvuldig worden gehouden. Dat er ook naar de schijf geschoten moet worden, waar dit mogelijk is, behoeft geen betoog; de daarvoor benoodigde scherpe munitie moet echter afzonderlijk — of liever boven de uitrusting van den man en de voertuigen — worden aangevoerd en *alleen op de schietbaan wóór elk schot worden afgegeven*. — Het bovenstaande belet niet dat bij enkele afdeelingen, die onmiddellijk op de grenzen komen, scherpe patronen, tot een verminderd aantal, onmiddellijk aan de manschappen kunnen worden afgegeven; bijv. aan de cavalerie in de grensdorpen. Bij die kleine troependeelen zal het niet moeilijk zijn contrôle op die munitie uit te oefenen en het kan noodig zijn dat die manschappen zich kunnen verdedigen of met geweld tot het opvolgen hunner orders kunnen dwingen.

Voorts wordt, in het Voorschrift dat ons bezig houdt, nog het een en ander bepaald omtrent het medevoeren van verschillende benoodigdheden, omtrent de kleeding, enz. der officieren, de verstrekking van kookketels, soepbakken, pioniergereedschappen, enz. enz.

Wat de aanschaffing van paarden aangaat, is bepaald dat de Commandant van elk veldbataljon infanterie, zoodra hij de algemeene lastgeving ontvangt zijn bataljon marschvaardig te maken, onmiddellijk de paarden, voor de bagagekar, den patrooncaisson en de ziekenkar van het bataljon benoodigd, aankoopt.

Op gelijke wijze handelen de commandeerende officieren van de detachementen cavalerie met de paarden benoodigd voor het bespannen der smidswagens, de commandant van het korps Genietroepen voor de bespanning der gereedschapskarren en van de kruitkarren en de compagnies- en eskadronscommandanten voor de compagnieskarren. Voor die paarden mag niet meer dan f 200.— boven den gemiddelden remonteprjs worden besteed.

Voor paarden benoodigd voor de aanvulling van batterijen en eskadrons mag hoogstens de dubbele remonteprjs worden uit-

gegeven. Die gemiddelde prijs wordt jaarlijks vastgesteld en medegedeeld.

Voor de aanschaffing van paarden benoodigd tot completeering der volledige oorlogsterkte, tot bespanning der treinvooertuigen, tot aanvulling van verliezen, enz. wordt nu verder het volgende voorgeschreven.

In afwachting, dat het aantal benoodigde paarden — door vordering ingevolge art. 12—19 van het Koninklijk Besluit van 29 Maart 1867 (Staatsblad n°. 18), gewijzigd en aangevuld bij Koninklijk Besluit van 17 Februari 1875 (Staatsblad n°. 19) — kan worden verkregen, zal door iederen commandant van een regiment cavalerie of veld-artillerie een commissie, van 2 officieren en een paardenarts, worden uitgezonden tot aankoop van paarden uit de vrije hand tegen contante betaling, tot een prijs waarvan het maximum door het Departement van Oorlog zal worden vastgesteld. Deze commissiën zullen ook contracten sluiten met aannemers tot levering van een zeker aantal paarden. Zij worden in vreedstijd, jaarlijks in de maand Januari samengesteld; terwijl tevens is bepaald in welke streek of provinciën zij zich moeten begeven alsmede dat zij zich in vreedstijd de noodige statistieke gegevens in die streken moeten verschaffen. Het komt ons voor dat deze commissiën, voor zoover betreft den aankoop in streken *buiten* de hoofdliniën van defensie, ook in het onderwerpelijke geval — gewapende onzijdigheid — moeten optreden. Indien er echter geen ernstige redenen bestaan om gevaar te duchten, zou men den aankoop in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht voorloopig behooren uit te stellen als wanneer het 3e Regiment Hussaren zich uitsluitend zou moeten voorzien in Groningen en Friesland en het 1^e en 2^e Regiment Veld-artillerie in de andere buitenprovinciën, voorgelicht door de locale commissiën, zouden moeten ter markt gaan. Naar onze meening is het niet noodig al dadelijk paarden voor de munitietreinen — zoo dit al *ooit* noodig *kan* zijn — aan te schaffen, de korpstreinen moeten evenwel gemobiliseerd worden en den troep, waarbij zij behooren, volgen en dus worden gereedgemaakt.

Tot de verdere aanschaffing van paarden op grond van de boven aangehaalde Koninklijke Besluiten zal men denklijk aanvankelijk niet overgaan, de bovenbedoelde commissiën kunnen echter dat werk, zoo het noodig is, verlichten door hare particuliere statistieke aantekeningen. Ondanks deze voordeelen laat het zich toch aanzien dat de werking van de Koninklijke Besluiten niet aan de billijkste verwachting zal kunnen beantwoorden en dat, in de buitenprovinciën, honderden paarden, voor de defensie, zullen verloren gaan en door den vijand in bezit zullen genomen worden; mogelijk zelfs zonder vergoeding. Dit is te meer te betreuren omdat de in de Koninklijke Besluiten bedoelde commissiën juist in *oorlogstijd*, dus als er *weinig* tijd is, het meest nut zullen moeten opleveren. Naar onze meening kon daarin op afdoende wijze verandering worden gebracht, een verandering, die ook bij een gewapende onzijdigheid van groot nut zou zijn — als wanneer tevens gelegenheid zou zijn gegeven het stelsel te beproeven — en waardoor de bovenbedoelde korpscommissiën konden vervallen. Wij zouden nl. wenschen naast de *Permanente Militaire spoorwegcommissie* een *Permanente Militaire Remontecommissie* te zien opgericht die hoofdzakelijk werd belast de levering der benoodigde paarden voor vredes- en voor oorlogsterkte te regelen. Indien dan art. 12 van meer genoemd Besluit, thans luidende:

„Wanneer wij het noodig achten, met het oog op een eventuele vordering van paarden, een opgaaf te doen geschieden omtrent de aanwezige paarden, zenden de Burgemeesters der verschillende gemeenten, binnen 14 dagen na daartoe ontvangen aanschrijving (1) aan de Commissarissen des Konings een opgaaf, ingericht overeenkomstig den bij dit Besluit gevoegden modelstaat A. enz.” werd vervangen door:

„Wij achten het noodig, met het oog op een eventuele vordering van paarden, jaarlijks een opgaaf te doen geschieden omtrent de op 1 Mei aanwezige paarden. De Burgemeesters

---

(1) Bij eenen rechtstreekschen oorlog is dit, vooral voor de buitenprovinciën, wel wat laat.

„zenden daartoe, binnen 14 dagen na dien datum aan enz.”
 en indien men dan ook de art. 13, 14, 15, 16 en 17 dermate wijzigde dat de eigenaars van paarden werden verplicht hunne geschikte paarden op bepaalde tijdstippen op plaatsen in hunne buurt of op hunne stallen ter keuring aan te bieden — mogelijk zou het uitloven van premiën voor de beste paarden ook hierbij met nut van toepassing zijn — zoodat jaarlijks vaste gemengde commissiën, in het Besluit bedoeld, konden worden rondgezonden om de paarden te keuren, op te schrijven en c.q. voor de remonte aan te schaffen. Het krijgsbestuur zou dan ten allen tijde met voldoende juistheid op de hoogte zijn van het aantal bruikbare paarden, dat in het rijk beschikbaar is en het verzamelen der benoodigde paarden, in tijd van nood, zou in enkele dagen kunnen plaats hebben, daar de Permanente Militaire Spoorweg-Commissie wel in tijds voor de benoodigde vervoermiddelen zou zorgen.

Het gereedstellen van de voertuigen en paardentuigen voor de munitie-treinen, waarvoor geen paarden worden aangeschaft, zou voorloopig, uit den aard der zaak ook wel achterwege kunnen blijven. Aanbeveling zou het echter verdienen de noodige maatregelen te nemen om op het eerste verzoek of op de eerste lastgeving *onverwijld* eenige met patronen en artillerie-munitie bepakte spoorweg-wagons, naar de verschillende korpsen te velde, te kunnen overbrengen om op die wijs vooruitgeschoven munitie-depots te vormen waaruit die korpsen hunnen voorraad konden aanvullen of vermeederen, des noods daartoe geschikte voertuigen met paarden en geleiders of vaartuigen met schippers, voor de overbrenging, wanneer dat verder noodig is, rekwireerde.

De garnizoensbakkerijen achter de linie worden onmiddellijk zonder nadere lastgeving, van den in vreedstijd vastgestelden voorraad graan voorzien, die buiten de liniën gaan voort met bakken maar maken zich gereed om op de eerste order daartoe in te rukken. De hoeveelheid graan is alzoo vastgesteld, denkelijk is daarbij ook gerekend op het geval dat de miliciens, alleen voor de handhaving der onzijdigheid, worden opgeroepen,

daar men onder die omstandigheden aanvankelijk minder kan aanschaffen in afwachting van nadere bevelen. Mocht daarop niet gelet zijn dan schijnt dat aanbeveling te verdienen want zooals het voorschrift nu luidt, moet, als de militie buitengewoon bijeengeroepen wordt, *alles* worden aangeschaft en dit achten wij in het *onderhavige* geval niet noodig; maar *eenige* aanschaffing blijft steeds gewenscht.

Ook omtrent het ontruimen van magazijnen en ziekeinrichtingen gelegen vóór de liniën dienen, voor dit speciale geval, andere maatregelen voorgeschreven te worden, dan voor den werkelijken *oorlogstoestand* bestaan. Men bedenke wel — om ons goed te begrijpen — dat al die handelingen, *zonder nadere bevelen*, moeten plaats hebben, *uitsluitend op grond van het Pelsluit waarbij de miliciens worden opgeroepen*, en dat zij geen verband houden met de *reden waarom* die oproeping geschiedt en dus, als de voorschriften onveranderd blijven, *moeten* uitgevoerd worden onverschillig of het een werkelijken oorlog of de handhaving der onzijdigheid geldt.

Zooals wij dus zagen, is in de verschillende details rakende de opkomst der Nationale Militie en de mobilisatie van het Leger met groote nauwgezetheid voorzien en weet *ieder zonder nadere bevelen af te wachten*, wat hij *doen kan en moet*. In hoeverre die regeling ook reeds bij de Marine is tot stand gekomen, is ons niet met zekerheid bekend. Wij hebben echter voldoende gronden om aan te nemen dat ook daar, in de groote leemte, die in dit opzicht bestond, zal zijn voorzien. Ook bij de zee-macht moet ieder milicien zonder omwegen en zonder nadere bevelen zich onmiddellijk kunnen begeven naar de plaats waar het vaartuig, waarop hij behoort, in conservatie ligt of in dienst is en moet hij daar alles vinden om zijn uitrusting te completeren. Als van zelf volgt hieruit, dat dus voor al de oorlogsbodems — die wij *bemannen kunnen*, want wij zijn niet zeker of dit wel met *alle* het geval is — in vrede-tijd al het personeel moet aangewezen zijn. Natuurlijk zal dit door het eskader-varen en het afwisselend vertrek naar Indië, *in vrede-tijd*, voor het vrijwillige personeel, wel wat geschrijf geven, want met

de miliciens hebben dergelijke mutatiën niet plaats, maar dat is minder bezwaarlijk dan tijdverlies en verwarring *bij het uitbreken van den oorlog*, als aan ieder nonactief officier en mindere onmiddellijk een plaats moet worden aangewezen. De Mobilisatie voor een gewapende onzijdigheid is een uitstekende gelegenheid om zulk een regeling eens te beproeven. Een dergelijke maatregel zal er dan ook krachtig toe medewerken om de Marine-officiëren, voor elk vaartuig en voor elke positie vooruit aangewezen, lust en gelegenheid te geven zich in vreedstijd volkomen gereed te maken voor de taak, waartoe zij onverwacht in oorlogstijd kunnen worden geroepen. Dat zij nonactief zijnde, door vergoeding van reis- en verblijfkosten, zoo noodig in de gelegenheid gesteld moeten worden locale kennis op te doen van de vaarwaters waarop zij zullen ageeren, behoeft niet gezegd, en dat zij zich met lust en ijver daarop zullen toelleggen, bewijzen de verslagen der Vereeniging van Marine-officiëren te Helder.

Volgens het behandelde *Voorschrift* moeten ook in de archieven van den Generalen Staf voorhanden zijn alle orders en bevelen voor de verplaatsing der verschillende onderdeelen van het leger voor elke vooronderstelling door het Krijgsbestuur vooraf ontworpen. Zonder twijfel zal daarbij ook gelet zijn op de eventuele opstelling voor de handhaving der onzijdigheid in de verschillende omstandigheden, die zich daarbij kunnen voordoen en die door ons reeds in hoofdtrekken zijn genoemd. Evenzoo is het in art. 21 van de, reeds genoemde, Regeling van het Militair vervoer over de spoorwegen, voorgeschreven dat de P. M. Spoorweg-Commissie, in verband met de bestaande dienstregeling op de spoorwegen en met de plaats der garnizoenen, voor elk dier onderstellingen door den Generalen Staf uitgewerkt, dienstregelingen moet maken, voor de samentrekking en opstelling van het leger binnen een bepaalden tijd, voor het onderhoud der dagelijksche gemeenschap en voor het verzekeren van den geregelden aanvoer van de behoeften voor het leger, waarbij tevens rekening moet gehouden worden met de mogelijkheid dat onverwacht meer transportmiddelen kunnen noodig

zijn, voor het snel terugvoeren van enkele afdeelingen, voor het vervoer van zieken en gewonden, enz.

Aan doelmatige voorschriften ontbreekt het dus niet, en wij mogen aannemen dat zij nauwgezet zijn, en voortdurend worden, opgevolgd.

De bevelen voor de overplaatsing der verschillende onderdeelen van het leger kunnen dus, desgevegd, binnen weinige uren in handen der respectieve aanvoorders zijn; zeker lang vóór de troep marschvaardig is. Zonder overwegende redenen zouden wij echter aan de officieren en gehuwde minderen de gelegenheid willen geven orde op hunne particuliere zaken te stellen. Dit is naar onze meening zéér gewenscht en kan geschieden zonder in het minst te kort te doen aan de degelijkheid der proef, die met deze mobilisatie moet worden genomen. Want ook betreffende dit onderdeel van het militaire mechanisme kan men een voldoende deugdelijk onderzoek instellen, ten einde te weten te komen — voor een eventueele *oorlogs*-mobilisatie — wat aan de voorschriften enz. ontbreekt, wat verbetering behoeft en wat moet vervallen of worden vervangen indien n.l. van de korpscommandanten een *beknopt* en *zakelijk* rapport wordt verlangd, waaruit duidelijk is op te maken, in welken toestand zich het korps bevond — aantal en sterkte der detachementen, gedetacheerde of met verlof zijnde officieren en minderen, zieken, incompleet aan kader en vrijwilligers, enz. — op het oogenblik waarop de order werd ontvangen; voorts wat, behalve het voorgeschrevene in het Mobilisatie-Voorschrift, moest worden verricht, wat moest worden aangeschaft, in hoeverre dit ter plaatse was te verkrijgen en eindelijk op welk uur het korps geheel en al marschvaardig stond aangetreden om door den chef geïnspecteerd te worden, want . . . . tot zoover moet ieder eerst met den vereischten spoed handelen; eerst dáárna kunnen particuliere belangen hun aanspraak doen gelden. Het ligt in den aard der zaak, dat dit rapport kan en behoort vergezeld te worden van de noodige voorstellen tot het aanbrengen van verbeteringen, indien daartoe redenen bestaan.

De bevelen voor de oproeping der Militie, voor de mobilisatie van leger en vloot en voor de eventueele verplaatsing der ver-

schillende afdeelingen, zijn dus gegeven of gereed. Wij kunnen thans overgaan tot het bespreken van de opstelling zelf, in verband met de eischen, die deze bijzondere toestand stelt.

Zoolang de Fransche legers niet overwinnend in Duitschland of over Belgisch grondgebied voorwaarts rukken, zoolang hebben wij aan de *landzijde* geen aanzienlijke troepenmacht noodig en kunnen wij daar, behalve met eenige detachementen infanterie, uitsluitend met cavalerie volstaan, terwijl daarentegen juist dán gevaar voor een landing door Fransche troepen bestaat; een gevaar dat echter, zooals wij zagen, niet groot is.

De genoemde detachementen infanterie aan de grenzen zijn bestemd om de voornaamste spoorwegbruggen te bewaken, en desgevorderd, met behulp van de rijdende artillerie die bij de cavalerie is ingedeeld, tegen vijandelijke cavalerie te verdedigen tot onze ruitery achterwaarts is teruggegaan en tot de bruggen zoo goed mogelijk tijdelijk onbruikbaar zijn gemaakt. Bij deze infanterie worden detachementen geniesoldaten ingedeeld. Indien wij wel zijn ingelicht, is door het Krijgsbestuur alles omtrent het onbruikbaar maken of vernielen van spoorwegbruggen in oorlogstijd, evenals het reeds behandelde, óók geheel en al vastgesteld. Welke maatregelen zijn voorgeschreven, is ons niet bekend, ware dit wel het geval, dan zouden wij die natuurlijk toch niet mogen mededeelen. Daar wij echter ook van de in dit opzicht voor den onderwerpelijken toestand te nemen maatregelen een denkbeeld moeten geven, zoo zullen wij mededeelen welke wij noodig en uitvoerbaar achten.

Naar onze meening moet men al dadelijk maatregelen nemen om op elke lijn, die uit het oosten naar het hart van ons land loopt, ten minste één voorname brug, en zoo mogelijk eenige kleinere, tijdelijk onbruikbaar te kunnen maken, ten einde onze teruggaande afdeelingen eenigen voorsprong en onze liniën meer tijd tot voorbereiding te geven. Het onbruikbaar maken van de daartoe aan te wijzen bruggen kan uit den aard der zaak eerst aanvangen als door het overtrekken der grens, met het kennelijk voornemen verder te rukken, de vijandelijke cavalerie de neutraliteit heeft geschonden, wat per telegraaf of per postduif aan

die detachementen moet worden bericht. Het tijdelijk onbruikbaar maken zou onder andere kunnen bestaan, wat de draai-bruggen aangaat, in het openzetten van het beweegbare gedeelte, het vernielen en gedeeltelijk uit elkander nemen van het windwerktuig enz. en wat betreft de vaste bruggen in het derailleren op de brug zelf van een paar locomotieven en eenige beladen wagens waarbij deze gedeeltelijk door de brug zullen zakken en op elkander schuiven. Lang zal de vijand, waar wij dan mede te doen hebben, door deze hindernissen niet worden opgehouden, wij stemmen dat gaarne toe, want hij is daar te goed op voorbereid, maar zij zullen hem tot omzichtigheid nopen en meer of minder zijne bewegingen vertragen; terwijl voor meer afdoende maatregelen, behalve het laten springen dat wij voor de groote bruggen over de rivieren zeer ontraden, geen tijd is.

De bruggen die voor tijdelijke versperring in aanmerking behooren te komen zijn:

De brug bij Meppel, over de Hoogeveensche vaart, 2 spanningen van 6.10 M.: de *draaibrug* openen.

Die bij Dedemsvaart, over de vaart van dien naam, 2 spanningen van 10 M.: de *draaibrug* openen.

Die bij Dalfsen, over de Vecht, 5 spanningen van 30 en 1 van 6 M.: de *draaibrug* openen en bovendien *versperren*.

Die bij Zwolle, over de Nieuwe Wetering, 5 spanningen van 10 en 1 van 6.5 M.: de *draaibrug* openen.

Die bij Deventer, over het kanaal Deventer—Almeloo, 1 spanning van 6 M.: de *draaibrug* openen

Die bij Raalte, over datzelfde kanaal, 2 spanningen van 8 M.: de *draaibrug* openen.

Die bij Hellendoorn, over de Regge, 2 spanningen van 8.30 en 2 van 10 M.: de *draaibrug* openen.

Die te Zutphen, over den IJssel, 2 spanningen van 16.8, 6 van 30, 1 van 15.7 en 1 van 98 M.: de *draaibrug* openen en de *brug versperren*.

Die te Brummen, over het kanaal Dieren—Apeldoorn, 2 spanningen van 6.9 M.: de *draaibrug* openen en een *spanning vernielen*.

Die bij Lochem, over de Bolksbeek, 1 spanning van 15 M.: *vernielen*; om ook in deze lijn een beletsel te hebben.

Die bij Hattem, over den IJssel, 7 spanningen van 37.5, 2 van 16, 2 van 70 en 2 van 7 M.: de *draaibrug openen* en de *brug versperren*.

Die bij Westervoort, over den IJssel, 4 spanningen van 50 en 2 van 15 M.: de *draaibrug openen* en de *brug versperren*, want het fort heeft weinig weerstandsvermogen.

Die bij Vorden, over de Polbeek, 3 spanningen van 10 M.: een *spanning vernielen*.

Die bij Ravesteijn, over de Maas, 4 spanningen van 60 en 2 van 40 M.: de *brug versperren*.

Die bij Nijmegen, over de Waal, 3 spanningen van 127 en 5 van 53.5 M.: de *brug versperren*.

Die bij Oeffelt, over de Maas, 3 spanningen van 59 en 2 van 57 M.: de *brug versperren*.

Die bij Moock, over de Maas, 3 spanningen van 70 en 4 van 30 M.: de *brug versperren*.

Die bij Venloo, over de Maas, 4 spanningen van 53.5 M.: de *brug versperren*.

Die bij Oosterbeek, over den Rijn, 2 spanningen van 90 en 5 van 53.5 M.: de *brug versperren*.

Die bij Schijndel, over de Zuid-Willemsvaart, 2 spanningen van 7.5 M.: de *draaibrug openen*.

Die bij Helmond over de Zuid-Willemsvaart, 2 spanningen van 9.40 M.: de *draaibrug openen*.

Is het niet gelukt al ons spoorwegmaterieel terug te voeren, dat zich te Arnhem of op de lijn Amersfoort—Hattem bevindt, waarvoor, zooals wij zagen, de P. M. Spoorwegcommissie moet zorg dragen, dan kan het noodig zijn ook van de brug bij Maasbergen, over de Grift, 2 spanningen van 5 M., die te Veenendaal, over de Grebbe, 2 spanningen van 5 M., en die tusschen Amersfoort en Nijkerk, over de Grebbelinie, 2 spanningen van 7 M.: een *spanning te vernielen*.

De kaart raadplegende, ziet men dat op deze wijze op elke lijn minstens één beletsel aanwezig zal zijn als het bovenstaande is uitgevoerd geworden.

Behalve deze infanterie en cavalerie-afdeelingen worden op onze grenzen nog bezettingen gelegd in de forten Pannerden, Westervoort, Lent en Crèvecoeur.

Indien Duitschland onze neutraliteit heeft erkend, dan bestaat er geen enkele reden voor wantrouwen, zoolang niet het een of ander voorvalt, dat daartoe aanleiding zou kunnen geven, en het zou dan ook niet noodig zijn de cavalerie langs de grenzen uit te zwermen, men zou er zich dan toe kunnen bepalen de eskadrons te Deventer, Zutten, 's-Bosch en Venloo, geheel en al marschvaardig, gekazerneerd te houden gereed om op elk gewild oogenblik uit te rukken. Te 's-Bosch zou dan het noodige spoorwegmaterieel, voor het vervoeren van de 2 eskadrons, bijeengehouden moeten worden, om deze onmiddellijk naar de lijn Nijmegen—Gennep te kunnen overbrengen en te Arnhem gelijke maatregelen moeten genomen worden voor het overbrengen der geheel marschvaardig gereed staande, batterijen Rijdende Artillerie. Het laat zich echter begrijpen dat in de grensplaatsen groote onrust zal heerschen en het kan zich zelfs voordoen dat moeilijkheden ontstaan tusschen grensbewoners van beide Staten. Wij achten het daarom dan ook wenschelijk de cavalerie en Rijdende Artillerie maar dadelijk te brengen in de grensstreek tusschen Gramsbergen en Vaals en wel eensdeels om de burgerij gerust te stellen en omdat het later eventueel uitrukken veel grooter schrik zou veroorzaken en andersdeels om op die wijze te profiteeren van de uitstekende gelegenheid, die zich aanbiedt, om den troep grondig in dezen tak van dienst te oefenen.

De cavalerie, die hiervoor bestemd moet worden, is reeds van zelf aangewezen, n.l. voor het gedeelte ten Noorden van den Rijn het 1^e Regiment Hussaren, te Zutten en Deventer garnizoen houdende, en voor het gedeelte ten Zuiden het 2^e Regiment, waarvan de eskadrons te 's-Bosch en Venloo in garnizoen liggen. Deze cavalerie moet nu niet uitsluitend in de grensplaatsen worden ondergebracht maar worden verdeeld over de geheele strook tusschen de grens aan de eene en den IJssel, de Waal en de Peel aan de andere zijde. Aanvankelijk kan het een

punt van overweging uitmaken in hoeverre gedeelten van de detachementen, te Deventer, Zutten en Venloo in garnizoen, daar gekazerneerd kunnen blijven. Deze kunnen dan van daaruit dagelijks voor de oefeningen uitrukken en tegen de gekantonneerden ageeren. Voor het geval zij zich voor die oefening, te ver van hun garnizoen zouden moeten verwijderen, kunnen zij dan in elk geval een of meer nachten gebivakkeerd of ingekwartierd worden. De 6 sectiën Rijdende Artillerie worden over de 2 Regimenten gelijkelijk verdeeld, met opdracht bij een eventueele vijandelijke nadering elk op een bepaald aangewezen spoorweg-infanterie-detachement terug te gaan met dien verstande dat 2 sectiën naar Zutten en geen naar Westervoort, waar het fort is, teruggaan. Zij zijn dus in *dit* geval meer bestemd om zich met de cavalerie te oefenen, dan om met deze den vijand tegen te houden, aangezien zij wegens het te verwachten snel oprukken des vijands bij de bruggen meer nut kunnen doen.

Het 3 Regiment Hussaren marcheert naar Utrecht om als reserve te dienen. Het heeft voor dien marsch al den tijd en kan, eenmaal te Utrecht opgesteld, al naar het in den loop van den oorlog noodig kan zijn, even spoedig naar Noord- of Zuid-Holland als naar Bergen op Zoom of Eindhoven worden overgebracht. Het daarvoor benoodigde spoorwegmaterieel moet ten allen tijde, op het uitgebreide terrein van den Staatsspoorweg bij het Sterrebosch, gereed staan. Het Regiment wordt op Damlust ondergebracht, gedeeltelijk in de kazerne der Veld- Artillerie, gedeeltelijk in de pakhuizen waarin de Genie-soldaten verblijf houden en voorts zooveel noodig in de stallen der Maatschappij voor veevervoer.

De instructie-batterij der Rijdende Artillerie en het eskadron ordonnance blijven voorloopig te Arnhem en Amersfoort gedetacheerd, om op het eerste bevel hun garnizoen te verlaten en hunne aangegeven bestemming te volgen.

De cavalerie en rijdende artillerie oefenen, zooals reeds is opgemerkt, zich voortdurend in den velddienst, het verkennen en het in geregelde orde terug gaan, enz. Zij bestudeeren het ter-

rein tot in de kleinste details om van elke daartoe geschikte terreinhindernis te kunnen profiteeren om den vijand op te houden en afbreuk te doen. Het schijnt aanbeveling te verdienen alle detachementen zelfstandig te maken en *rechtstreeks* in verbinding te stellen met den regimentscommandant, die dan aan elke afdeeling rechtstreeks zijne bevelen doet toekomen en ook dagelijks van elk onderdeel rapport ontvangt. Op deze wijze kan de regimentscommandant elk detachement tegen een neven-detachement of tegen verder afgeplaatste laten ageeren, zonder dat de verschillende afdeelingen in het minst er op staat kunnen maken van welke zijde de tegenpartij komt. Bij elke ontmoeting moeten de wederzijdsche partijen er vooral op uit zijn elkander te verkennen — de regimentscommandant, die al de draden in handen heeft, kan dan beoordeelen in hoeverre de verkenning juiste gegevens heeft opgeleverd — en alleen wanneer daartoe bepaalde bevelen zijn gegeven, gaat de aanvallende partij voor- en de andere achterwaarts daarbij steeds zooveel mogelijk voeling houdende. Daar, zooals reeds is opgemerkt, deze afdeelingen van scherpe patronen moeten voorzien zijn, zou het aanbeveling verdienen de vuurwapens steeds onder behoorlijk toezicht achter te laten wanneer wordt uitgerukt voor oefening om vergissing en ongelukken te voorkomen. Niet alleen is voor deze oefening een bepaald vuurgevecht onnoodig maar dit laatste zou mogelijk de geheele streek onnoodig alarmeeren en in onrust brengen en daardoor veel onheil stichten. De cavalerie zal denkelijk wel zonder bezwaar, uit de bakkerijen te Deventer, Arnhem, Nijmegen en Venloo, die respectievelijk per etmaal 4000, 8600, 9600 en 7600 brooden kunnen leveren, van brood kunnen worden voorzien.

De eskadrons van het 3^e regiment worden hoofdzakelijk geoefend op de Zeisterheide en het omliggend terrein. Van tijd tot tijd worden zij per spoor overgebracht — wat tevens dient tot oefening van het spoorwegpersoneel en tot beproeving van de dienstregeling — naar Eindhoven om van daar uit met de eskadrons aan de Maas te manoeuvreren of voor deze in de Peel een opnamestelling te bezetten voor een eventueelen terugtocht

of ook om het inschuiven van het regiment bij het 2^e te beoefenen.

Voor het eventueel versperren der spoorwegbruggen bij Hattem, Zutphen en Westervoort zou men kunnen bestemmen 3 compagnieën van het 3^e bataljon van het 1^e regiment infanterie te Groningen in garnizoen, die daartoe respectievelijk te Zwolle, Zutphen en Arnhem zouden moeten ondergebracht worden. Die compagnieën zullen het terrein bestudeeren en vooral onderzoeken wat kan worden gedaan om de tijdelijke positie vóór de brug te versterken. De detachementen geniesoldaten, bestemd voor het onbruikbaarmaken der genoemde en voorwaarts gelegen bruggen, worden mede in die plaatsen ondergebracht, vanwaar zij — behalve dat voor de Zutphensche brug dat ter plaatse is — per werktrein naar de te versperren brug moeten stoomen. Na Westervoort verspert de 4^e compagnie van het 3^e bataljon 1^e regiment infanterie met de toegevoegde geniesoldaten de brug bij Oosterbeek.

De kazerne der artillerie-schietschool kan 240 man bergen en zal in den zomer dus wel altijd eenige ruimte aanbieden, daar het geoefende personeel dan op de heide is. Wordt de militie opgeroepen op een tijdstip waarop het personeel der 9^e en 10^e compagnie van het 1^e regiment der vestingartillerie nog niet op de legerplaats bij Oldebroek is, dan is het tóch raadzaam deze compagnieën onmiddellijk derwaarts te zenden, daar alles wat aan bruikbaar geschut, munitie en verder materieel, in de magazijnen aldaar, voorhanden is zooveel mogelijk bij 's vijands nadering naar Utrecht moet worden overgebracht, zoodat het zaak is alles voor die overbrenging gereed te maken en zoo op te stellen dat de voornaamste voorwerpen het eerst op spoorwegwagons kunnen geladen worden. Zonder twijfel zal de P. M. spoorwegcommissie in haar dienstregeling wel op treinen voor het transport van een en ander hebben gerekend en zorgdragen dat het daarvoor bestemde spoorwegmaterieel in tijds op het station Elburg-Epe wordt beschikbaar gesteld. Wij vreezen echter dat er van dit artilleriesmaterieel niet veel zal weggevoerd worden als de vijand nadert en wel wegens het gemis eener *rechtstreeksche verbinding*

door een zijspoor van *het park in het kamp met het spoorwegstation*. Bestond die verbinding, welke ook in *vredestijd* zulke *nitnemende* diensten zou kunnen bewijzen dat het onverklaarbaar is dat de Staat in dit opzicht zoo ten achter is bij elke groote particuliere onderneming, die steeds zooveel mogelijk voor aansluiting zorgt, dan kon de artillerie na aankomst al dadelijk het materieel in het park opladen, wat op zichzelf reeds een goede oefening zou zijn, en dan den loop der dingen rustig afwachten. Zooals *thans* de gelegenheid is, zal men dit werk waarschijnlijk niet aanvangen voor de oorlog is uitgebroken en men zal dan zeker daarmede niet klaar komen. Op één zaak dient echter *zorgvuldig* gelet n.l. dat men liever alles in den steek laat dan gevaar te loopen dat de compagnieën der Artillerie-schiet-school in 's vijands handen vallen, want deze zijn, door hare speciale geoeffendheid in het schieten, voor de Artillerie van *zeer groote waarde*.

Voor het bezetten en zoo noodig tijdelijk verdedigen der bruggen bij Nijmegen, Moock, Oeffelt en Venloo wordt aangewezen het 3e bataljon van het 5e regiment infanterie te Grave in garnizoen, waarvan 1 compagnie te Nijmegen en 1 te Venloo wordt gekazerneerd, terwijl de beide andere te Moock, Heumen en Cuijk en te Gennep en Oeffelt worden ondergebracht omdat deze bruggen zoo nabij de grenzen liggen. De detachementen geniesoldaten worden mede in de nabijheid der bruggen ingekwartierd. Wanneer deze detachementen hun taak hebben volbracht, gaan zij respectievelijk van Moock naar Ravesteijn, van Oeffelt naar Schyndel en van Venloo naar Helmond.

Zooals reeds is opgemerkt, worden de forten Westervoort en Pannerden door hunne bezettingen betrokken en in staat van tegenweer gebracht en wordt evenzoo bezetting gelegd in de forten Beneden Lent en Crèvecœur terwijl wij ook St. Andries zouden willen bezetten. De drie laatst genoemde werken worden, indien zij verlaten zijn, wat ons niet bekend is, slechts tijdelijk bezet en met licht geschut bewapend. Behooren zij nog onder de in oorlogstijd te bezetten plaatsen, dan mag men aannemen, dat daarvoor een bezetting is aangewezen en dat de bewapening

ter plaatse is opgelegd even als in *alle* andere forten het geval is.

Hiermede zou voorloopig in de behoefte aan troepen op onze Oostelijke grens zijn voorzien, ware het niet dat er nog een kleine strook gronds is, die bij de handhaving der onzijdigheid — *nimmer* bij eenen werkelijken oorlog — de aandacht verdient n.l. de kust van de Provincie Groningen langs de Eems en de Dollard.

Volgens sommige schrijvers beschouwt Pruisen de Eems als te behooren tot zijn territoire, terwijl het Duitsche stafwerk over den oorlog van 1870 en 71 dit vaarwater noemt het halb neutrales Fahrwasser in der Emsmündung. Aan welke zijde nu de waarheid gelegen is, kunnen wij niet beslissen, maar in beide gevallen zijn wij, naar onze meening, ontslagen van de verplichting hier vaartuigen van onze Marine te stationneeren. In het eerste geval toch kan hiervan uit den aard der zaak geen sprake zijn en zelfs zoo de laatste opvatting juist is — en wij houden dit voor waarschijnlijk — zal Deutschland, als het zelf zijn helft van dat vaarwater niet vrij kan houden, van ons niet kunnen vergen, die taak op ons te nemen. Mocht het evenwel, door den loop der gebeurtenissen, noodig zijn, dan kan van uit Helder in de behoeften aan Marine worden voorzien.

Hebben wij dus, naar onze meening, voor dit vaarwater geen schepen af te zonderen, iets anders is het echter troepen te bestemmen voor de bewaking onzer kust daar ter plaatse. De neutraliteit toch eischt, zooals wij zagen, dat worde gewaakt tegen het aan wal komen van gewapende personen of afdeelingen van een der oorlogvoerende partijen en daarvoor is de aanwezigheid van eenige militaire macht alhier noodzakelijk, maar zij is ook hoogst gewenscht voor de rust der bewoners van deze streken, die anders voortdurend in onrust zouden zitten indien vreemde oorlogsbodems of transportschepen op de Eems lagen geankerd.

Het geval is niet onwaarschijnlijk dat de Fransche Marine, die veel sterker is dan de Duitsche, de Duitsche havens en zeegaten vooral die in de Noordzee zal insluiten en, als de torpedo's haar niet weerhouden, aanvallen of beschieten. Bij dien aanval zal zij natuurlijk groote behoefte gevoelen aan de

hulp van kanonneerbooten en torpedovaartuigen, die evenwel de verre reis en het ageeren op de open zee niet kunnen wagen indien zij niet zeker zijn bij ongunstig weder zich veilig te kunnen opbergen; ook heeft de Fransche vloot *kolendepots* in de nabijheid noodig. Zooals wij zagen, mogen schepen van een der partijen zich niet in onzijdige vaarwaters ophouden om van daar uit, bij gunstige gelegenheid, tot den aanval over te gaan. De Fransche Marine zou dus voor de kleine onzeewaardige vaartuigen geen bergplaats hebben, ware het niet dat de Duitsche Eems — of wel de Duitsche helft van dat vaarwater — daartoe een uitstekende gelegenheid aanbod, wanneer de Fransche vloot van dat vaarwater bezit heeft genomen en het opnieuw heeft betond.

Wij zullen dus hier een zekere macht moeten opstellen om de vlag te toonen en de gewapende personen, die aan wal mochten komen, te ontwapenen en interneeren alsmede om eventueel de bewoners te beschermen tegen ongewapenden die aan wal worden toegelaten en van die vergunning mochten misbruik maken. Om misverstand te voorkomen, zal men wel doen van de kerktorens der kustdorpen de vlag te laten waaien en op enkele punten van den dijk vlaggen te planten.

Wij gelooven niet dat het noodig is. bij de aanwijzing van de troepen voor dezen dienst, te rekenen op eene landing van Fransche zijde. Wel loopt het diepe vaarwater bij Bierum, Delfzijl en Termunten kort langs de kust en biedt het dus groote voordeelen voor een landing aan, maar het ophoopen van een talrijke landingsvloot in dit smalle vaarwater, dat niet geheel en al beveiligd is tegen de stoutmoedige aanvallen van onverschrokken Duitsche torpedoboot-commandanten en zelfs gedeeltelijk door verdragend licht geschut, van de zijde van Mauslagt, Groothusen, Hamswehrum, enz. kan bestookt worden, is niet zonder ernstige bedenkingen. Bovendien zal Duitschland wel zorgen in tijds een landweerkorps in de omstreken van Emden bijeen te trekken van voldoende sterkte om opgewassen te zijn tegen een afdeeling van de getalsterkte, die hier te gelijk kan binnenvallen.

De groote waarschijnlijkheid dat de Franschen er niet aan

zullen denken hier ter plaatse te landen — tenzij groote zorgeloosheid van onze en van Duitsche zijde hen daartoe mocht verlokken, bijv. om Wilhelmshafen van de zee- en landzijde te gelijk te overvallen — mag ons evenwel niet terughouden van het nemen van alle maatregelen noodig om, zoodra onze Marine een Fransche landingsvloot in de Noordzee, koers zettende naar het Noorden, rapporteert, snel een zekere macht naar Groningen over te brengen. Zooveel troepen aan te voeren en bij tijds daar te concentreeren als noodig is om de landing te beletten, zal ons niet mogelijk zijn, want de Fransche bevelhebber kan alles voor de landing gereed maken, zijn schepen zooveel mogelijk nabij het midden van het vaarwater in linie scharen en zelfs zijn met soldaten bemande sloepen in de richting van den wal zenden — mits zij niet onze grens overschrijden — onder den schijn van oefening, zonder dat wij er iets tegen kunnen doen, zoolang hij op eigen — d. i. op Duitschland veroverd — vaarwater is. Eerst wanneer de booten de watergrens passeeren, kunnen onze op den dijk geplaatste troepen vuur geven, maar het laat zich verwachten dat het scheepsgeschut spoedig de dijken zal schoonvegen, waardoor onze artillerie in elk geval buitengevecht is. De vijand kan dan zonder veel moeite, door tegen de buitenglooiing van den dijk gelegen infanterie, de landing der verdere echelons beschermen en zich rechts en links langs den berm uitbreiden tot hij ons overvleugelt, enz.

Het streven moet dan ook, naar onze meening, niet zijn het beletten van de landing maar wel het tegen den Dollard aangedrongen houden, het in de flank bedreigen, het, waar dit met vrucht kan, aanvallen en het van de landingsplaats afsnijden van de gelande macht, als deze na het aan wal komen, wil voorwaarts rukken. Wij kunnen het zonder bezwaar aan de Duitsche troepen overlaten die macht in het front aan te vallen en te verslaan. Duitschland toch is dan onze bondgenoot, althans zoolang de Franschen op ons grondgebied stand houden, want zijn zij eenmaal verslagen en ingerekend of wel over de grenzen getrokken, zonder vaartuigen of troepen op ons land- of water-

territoir achter te laten, dan hervatten wij weder onze neutrale houding.

Naar onze meening wordt als van zelf voor deze taak, het bewaken der Eemskust en het beschermen der inwoners aangewezen de overblijvende compagnie van het 3^e Bataljon van het 1^e Regiment Infanterie, dat in de stad Groningen garnizoen houdt. Al dadelijk zou dan de Bataljons-Commandant met deze compagnie naar Delfzijl moeten vertrekken terwijl de drie andere compagnieën zooals wij zagen langs den IJssel worden verspreid. Het aanwezig zijn van den Bataljons-Commandant te Delfzijl acht ik gewenscht omdat de taak, die de Chef van dit Bataljon daar kan te vervullen hebben, te gewichtig is om aan een kapitein te worden opgedragen. Mogelijk zou het zelfs beter zijn hier een specialen Regeeringscommissaris te doen verblijven. Dat de persoon, die hier de Regeering vertegenwoordigt — de Bataljonscommandant of een ander — van *positieve* instructies, gegrond op de *opvatting*, die ONZE REGERING heeft, omtrent de oorlogsgebruiken, moet voorzien zijn, behoeft geen betoog. Zoo-
 ver wij weten, is echter aan ons leger niet *positief* bekend gemaakt, *waaraan* de Regeering wenscht dat men zich in oorlogstijd *zal* houden en hinken onze officieren in dat opzicht nog steeds in twijfelachtige punten op twee of meer gedachten. Wel kan men van hen vernemen, wat omtrent zeker geval *Bluntschli* zegt, of *Ortolan* opmerkt, of *Den Beer Poortugael* leeraart, maar dat zij weten wat *de meening van onze Regeering* daaromtrent is en hoe of *deze* wil dat in dergelijk geval zal gehandeld worden, durven wij niet beweren, ja wij gelooven zelfs dat zij dit bepaald *niet* weten en *achten dit een groote leemte, die DRINGEND voorziening behoeft*. Dat te Delfzijl het benodigde spoorwegmaterieel moet gereed staan om de compagnie onverwijld naar Stavoren of via Zwolle naar Utrecht, over te brengen behoeft niet gezegd en dat hiervoor ook zal gezorgd worden daarvoor staat de P. M. Spoorweg-commissie ons borg. Het overbrengen van deze compagnie naar Stavoren, van waar zij, met de daar dienstdoende booten naar Enkhuizen wordt gebracht, is noodig als de weg over Zwolle onveilig is, wat veelal als

't overbrengen *noodig* wordt, het geval zal zijn. Hadden wij in Friesland een opnamestelling, waarover nader, dan kon deze compagnie voorloopig, met de Friesche schutterij vereenigd, dáárin blijven.

Alvorens de opstelling van de overige gedeelten van het veldleger te behandelen, zullen wij nagaan wat ter verdediging onzer liniën en vaste positiën moet worden verricht. Het komt ons voor dat het, onder de gegeven omstandigheden, bij de onzekerheid, die er bestaat omtrent den loop, dien de oorlog zal nemen, onverantwoordelijk zou zijn een oogenblik verloren te laten gaan waarin aan het in staat van verdediging stellen onzer positiën, liniën en sterkten kon worden gewerkt. Onze hoofdliniën moeten zoodra mogelijk in zulk een staat van tegenweer worden gebracht dat zij, met behulp van het veldleger, een eventueelen aanval van een Duitsche legermacht kunnen weerstaan, ook zelfs zonder steun van de inundatie en zonder dat de noodige opruimingen hebben plaats gehad. Evenzoo moeten onze kustpositiën, ondersteund door onze Marine, binnen den kortst mogelijken tijd gereed zijn om eventueel een Fransch eskader, dat onze vaarwaters mocht willen misbruiken, het zeegat te wijzen of een aanval van Fransche Marine af te weren. Dit doende nemen wij naar mijne meening weder geen dreigende houding aan tegen een van beide partijen. Het versterken der zeehavens zal Deutschland, welks vloot zich wel niet ver op de Noordzee zal kunnen wagen, zeker niet als tegen zich gericht achten, terwijl het gereedmaken onzer liniën moeilijk als zoodanig door Frankrijk kan worden beschouwd. Dat wij zoolang mogelijk meester moeten blijven van de inundatiemiddelen, die vóór de liniën liggen, behoeft niet gezegd te worden, die zaak houdt echter verband met de opstelling van het veldleger, die later zal worden behandeld. Ook moeten wij trachten minstens één offensief in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te maken wat ook alleen met behulp van het leger te velde kan geschieden en dus ook nader besproken zal worden. De forten worden alzoo zoodra mogelijk door hunne bezettingen, die in vredestijd alle zijn aangewezen, betrokken en geheel en al strijdvaardig

gemaakt. Daarbij moet echter om twee redenen worden afgeweken van hetgeen, omtrent het in staat van verdediging stellen in *oorlogstijd*, is vastgesteld en wel ten eerste omdat de inundatie, op het oogenblik waarop de aanval mogelijk is, denkelijk niet zal staan en ten tweede omdat alleen een aanval van het Duitsche *veldleger* is te verwachten. Het eerste heeft, zooals wij zullen zien, invloed op de *opstelling* der vuurmonden *op* en *tusschen* de forten, die nu grooter schootsveld moeten hebben en ook gedeeltelijk in andere richtingen moeten vuren en het tweede op den *bouw* der in vreedetijd ontbrekende — of liever te weinig aanwezige — *bomvrije ruimten*, die nu minder talrijk en minder solide behoeven te zijn dan in *oorlogstijd* het geval moet wezen.

De Positie van Amsterdam heeft in de hierbedoelde omstandigheden geen gevaar te duchten. Een Duitsch landingsleger mogen wij toch niet verwachten en zoo de Franschen, wat niet te verwachten is, zonder onze toestemming op de kust van Holland mochten landen, zullen zij wel niet den tijd verspillen met op Amsterdam aan te rukken; waartegen trouwens tóch wel iets kan worden gedaan. De voor de Amsterdamsche positie bestemde bezettingstroepen kunnen dus zonder bezwaar over de Nieuwe Hollandsche Waterlinie worden verdeeld, wat te meer gewenscht is nu de linie toch uiterst zwak bezet is en door gebrek aan inundatie dan nog zwakker zal zijn.

In overleg met de polderbesturen zal men den waterstand in de polders, gelegen in de inundatie, zoo hoog mogelijk ophouden moeten — op zeer ongelijk liggende mogelijk zelfs op verschillend niveau — en de boezems, voor zoover dit aanvoerkanaalen voor het inundatiewater zijn, mede moeten opzetten. Daar niet alle polders er op ingericht zullen zijn om bij zulken waterstand snel genoeg het polderwater, bij zwaren regenval, op peil te kunnen houden, zoo zal men voor de zoodanige drijvende stoomgemalen van Rijkswegen beschikbaar moeten stellen. De inundatiesluizen worden zoo mogelijk zóóver gereed gemaakt dat men ze slechts behoeft te openen en te stempelen; de binnendijsche kaden moeten daartoe weggegraven worden,

om zoo snel als dat mogelijk is nog het een en ander, van de meest hinderlijke voorwerpen op het voorterrein, op te ruimen als vijandelijke afdeelingen de grenzen passeeren, zal niet behoeven gezegd te worden. Ook moet men de bewoners van Herwijnen, Renooy, Acqnoy en Gellicum waarschuwen, dat zij eenige maatregelen moeten nemen om met hunne voornaamste levende en transportabele bezittingen, hunne dorpen op de eerste aanmaning daartoe te kunnen verlaten; bij die aanmaning zal men dan den tijd, die hun dan vermoedelijk nog zal kunnen gelaten worden, moeten opgeven.

Langs den Diefdijk is alleen de kleine batterij aan den spoorweg Gorinchem—Geldermalsen aanwezig en op het Noordelijk uiteinde van dien dijk vindt men op den Lekdijk het fort Everdingen. Het zal noodig zijn eenige batterijen op dien dijk aan te leggen en wel bij voorkeur ter hoogte van de wegen die van Leerdam, Schoonrewoerd en Zijdeveld op dien dijk aanloopen. Die batterijen moeten ingericht zijn voor veldgeschut en worden bezet door de batterijen veldartillerie — waarover later — die op dit gedeelte der linie zullen teruggaan en die in genoemde plaatsen moeten ondergebracht worden. Bij alarm kunnen zij van uit haar kwartier, langs deze kunstwegen, snel hunne posten bereiken. Het ware, met het oog op dit altijd vrij zwakke gedeelte der linie, wel wenschelijk dat dergelijke batterijen dáár *permanent* werden gemaakt.

Het fort Everdingen moet vooral worden bewapend met het doel vuur te brengen in Zuidelijke- en Zuidoostelijke richting vóór en langs den Diefdijk, in Oostelijke richting, op het binnendijsche terrein in Noordelijke richting, naar de zijde van Schalkwijk. Vooral voor het behoud van de batterij aan het Spoel moet, met het oog op de inundatiesluizen aldaar, al het mogelijke worden gedaan of voorbereid.

De Lek overstekende, vindt men het eerst het fort Honswijk, met een voorgelegen werk en een linie langs het inundatiekanaal, aan welks ander uiteinde het fort Kortenuitweg is gelegen. Het fort Honswijk moet op de voor- en linkerzijfronten met zwaar geschut worden bewapend, dit laatste om, zoolang

de inundatie niet staat, vuur te kunnen brengen langs genoemde linie en op het terrein langs den rechter Lekdijk stroomafwaarts; evenzoo moet Kortenuitweg Oost- en Noordwaarts kunnen vuren. Bij opstelling der vuurmonden op deze werken denke men meer aan het *geven van een ruim schootsveld* dan aan *dekking*, want men zal hier een vuurgevecht moeten voeren tegen veldgeschut, dat zich veelvuldig zal verplaatsen — als dit ten minste in deze terreinen *mogelijk* is — om zich aan de juiste en *zéér* geduchte schoten der zware vuurmonden — te juister omdat de richters de afstanden kunnen kennen — van de werken te onttrekken en dat daardoor *zelf* dus onjuist zal schieten.

De nadering tot de sluis moet door pallissadeeringen, friesche ruiters en andere hindernissen, die 's nachts zorgvuldig bewaakt en c. q. krachtig verdedigd moeten worden, afdoende worden belet.

Verder vindt men de batterij aan de Waalsche Wetering en het werk bij Vreeswijk, die beide, zoolang de inundatie niet staat, zóó moeten bewapend worden dat zij een eventueel doorgedrongen vijand het naderen langs den Lekdijk of met het fort Jutphaas en de batterijen aan den Overeindschen weg het marcheeren naar den Vaartschen Rijn krachtig kunnen bemoeilijken; men zorg evenwel de vuurmonden zóó te plaatsen dat zij nimmer onze eigene troepen, achter deze vaart opgesteld, kunnen treffen. Wenschelijk komt het ons voor hier minstens nog een paar batterijen van 2 à 4 stalen kanonnen, gebouwd in het vrij hooge binnendijsche terrein, in te schakelen. Voorts kunnen op den Vaartschen Rijn eenige kanonneerbooten uit Hellevoetsluis en de Maasmonden worden opgesteld tusschen Vreeswijk en Utrecht. Bij het uitkiezen der ligplaatsen voor deze booten lette men op voldoende ruimte om ze dwars te kunnen leggen — de booten bewapend met 28 cM. A. zijn L. 26.64 en de andere 24.76 M. — en op vrij uitzicht op het voorterrein; terwijl men op bijzondere middelen moet bedacht zijn om deze vaartuigen in den snellen stroom, die dan in dit inundatiekanaal zal loopen, dwars te doen blijven liggen. Er bestaat geen bezwaar tegen het herwaarts ontbieden van deze vaar-

mocht het polderbestuur zich hiertegen verzetten, dan moeten zoodanige maatregelen worden getroffen, dat het daarvoor noodige personeel ten allen tijde als het noodig is onmiddellijk ter plaatse aanwezig kan zijn en het werk kan aanvangen.

Op de gedeelten der linie, die tusschen de forten het langst droog blijven, of die zich tusschen ver uiteen liggende forten bevinden, moeten batterijen worden aangelegd en bewapend; terwijl maatregelen moeten worden beraamd om, zoodra het noodig is, binnen den kortst mogelijken tijd, omliggende terreinvoorwerpen, dorpen, hoeven, huizen, boschpartijen, enz. ter verdediging of tot passieve hindernissen in te richten of wel op te ruimen.

De bezettingen der forten, waarbij ook opgenomen wordt het personeel bestemd voor het verdedigen van batterijen, loopgraven of versterkte terreinvoorwerpen in de nabijheid, moeten *zoolang mogelijk* buiten de bomvrije verblijven worden ondergebracht. Zij moeten in de artillerie- en genieloodsen en voorts in hutten en tenten, in de binnenruimte geplaatst, worden gelegerd. Wordt het weder, voor het verblijf onder deze lichte verblijven te ongunstig, dan kunnen zij in de casematten worden geplaatst.

Het spreekt van zelf dat in dit geschrift voor de verschillende forten geen bezettingen noch bewapeningen kunnen worden aangegeven. Fictieve bewapeningen en bezettingen toch zouden geen nut hebben en het opgeven van de werkelijk bestaande, is uit den aard der zaak verboden.

Ten einde voorts in details — zij het ook om der beknoptheids wille in *grote* details — te kunnen nagaan wat in de liniën en positiën moet worden verricht, zullen wij deze achtervolgens in gedachten langs gaan.

Een aanval met aanzienlijke macht op het zuidelijk gedeelte der linie, bezuiden Waal en Merwede, kan met het oog op het met dien aanval beoogde doel — snel doordringen tot de kust van Holland — niet met voldoende grond verwacht worden. Dit neemt evenwel niet weg dat verrassende ondernemingen tegen elk der forten niet alleen mogelijk maar zelfs niet

onwaarschijnlijk zijn. Het gevaar van doorsluipen tusschen de werken, en het daarna aanvallen van deze in de keel, neemt af naar gelang de inundatie zich meer over het land begint te verspreiden.

De forten en batterijen, die hier bezet moeten worden, zijn: de forten Steurgat, Bakkerskil, Uppelschendijk en Giezen, de batterijen Pouderooien en Brakel en voorts Woudrichem en Loevestein.

Het fort Giezen ligt het gevaarlijkst en men zal, behalve voor de verdediging en bewaking daarvan, ook bijzondere voorzorgen moeten nemen in het omliggende terrein. Een aanval op de batterijen bij Brakel en Pouderooien is niet zoo waarschijnlijk of wel door geringe macht te keeren.

De forten Uppelschendijk en Giezen moeten zoo bewapend worden dat zij met Woudrichem vuur kunnen brengen op het terrein tusschen deze drie sterkten gelegen, zoolang dit terrein droog is.

In Gorinchem achten wij het in batterij brengen van geschut voorloopig niet noodig, een gedeelte der bezetting kan die der forten helpen en versterken. Mogelijk zou men het doelmatig kunnen achten een paar zware vuurmonden op te stellen op een der westelijke walgangen om de Merwede stroomafwaarts of den Zuidelijken Merwededijk bij Sleeuwijk en Werkendam onder vuur te kunnen nemen als de vijand tot daar mocht zijn doorgedrongen en de Merwede passeeren of van daar Gorinchem beschieten wil.

De forten Vuren, Nieuwesteeg en Asperen moeten zoodanig worden bewapend, dat zij ook vuur kunnen brengen, wat het eerste betreft in Noordelijke en wat de beide laatste aangaat in Noordelijke, Westelijke en Zuidelijke richting. Niet onmogelijk is het dat Gorinchem daartoe tijdelijk wat geschut en personeel zal moeten afstaan. Dringend noodig is het aan de Waal tusschen Vuren en Herwijnen een punt te bezetten en te versterken alsmede op den Zuider-Lingedijk, tusschen Asperen en Spijk een paar batterijen op te werpen en met niet te licht geschut te bewapenen. Dat men maatregelen moet beramen

om zoo snel als dat mogelijk is nog het een en ander, van de meest hinderlijke voorwerpen op het voorterrein, op te ruimen als vijandelijke afdeelingen de grenzen passeeren, zal niet behoeven gezegd te worden. Ook moet men de bewoners van Herwijnen, Renooy, Acqnoy en Gellicum waarschuwen, dat zij eenige maatregelen moeten nemen om met hunne voornaamste levende en transportabele bezittingen, hunne dorpen op de eerste aanmaning daartoe te kunnen verlaten; bij die aanmaning zal men dan den tijd, die hun dan vermoedelijk nog zal kunnen gelaten worden, moeten opgeven.

Langs den Diefdijk is alleen de kleine batterij aan den spoorweg Gorinchem—Geldermalsen aanwezig en op het Noordelijk uiteinde van dien dijk vindt men op den Lekdijk het fort Everdingen. Het zal noodig zijn eenige batterijen op dien dijk aan te leggen en wel bij voorkeur ter hoogte van de wegen die van Leerdam, Schoonrewoerd en Zijdeveld op dien dijk aanloopen. Die batterijen moeten ingericht zijn voor veldgeschut en worden bezet door de batterijen veldartillerie — waarover later — die op dit gedeelte der linie zullen teruggaan en die in genoemde plaatsen moeten ondergebracht worden. Bij alarm kunnen zij van uit haar kwartier, langs deze kunstwegen, snel hunne posten bereiken. Het ware, met het oog op dit altijd vrij zwakke gedeelte der linie, wel wenschelijk dat dergelijke batterijen dáár *permanent* werden gemaakt.

Het fort Everdingen moet vooral worden bewapend met het doel vuur te brengen in Zuidelijke- en Zuidoostelijke richting vóór en langs den Diefdijk, in Oostelijke richting, op het binnendijksche terrein in Noordelijke richting, naar de zijde van Schalkwijk. Vooral voor het behoud van de batterij aan het Spoel moet, met het oog op de inundatiesluizen aldaar, al het mogelijke worden gedaan of voorbereid.

De Lek overstekende, vindt men het eerst het fort Honswijk, met een voorgelegen werk en een linie langs het inundatiekanaal, aan welks ander uiteinde het fort Kortenuitweg is gelegen. Het fort Honswijk moet op de voor- en linkerzijfronten met zwaar geschut worden bewapend, dit laatste om, zoolang

de inundatie niet staat, vuur te kunnen brengen langs genoemde linie en op het terrein langs den rechter Lekdijk stroomafwaarts; evenzoo moet Kortenuitweg Oost- en Noordwaarts kunnen vuren. Bij opstelling der vuurmonden op deze werken denke men meer aan het *geven van een ruim schootsveld* dan aan *dekking*, want men zal hier een vuurgevecht moeten voeren tegen veldgeschut, dat zich veelvuldig zal verplaatsen — als dit ten minste in deze terreinen *mogelijk* is — om zich aan de juiste en zéér geduchte schoten der zware vuurmonden — te juister omdat de richters de afstanden kunnen kennen — van de werken te onttrekken en dat daardoor *zelf* dus onjuist zal schieten.

De nadering tot de sluis moet door pallissadeeringen, friesche ruiters en andere hindernissen, die 's nachts zorgvuldig bewaakt en c. q. krachtig verdedigd moeten worden, afdoende worden belet.

Verder vindt men de batterij aan de Waalsche Wetering en het werk bij Vreeswijk, die beide, zoolang de inundatie niet staat, zóó moeten bewapend worden dat zij een eventueel doorgedrongen vijand het naderen langs den Lekdijk of met het fort Jutphaas en de batterijen aan den Overeindschen weg het marcheeren naar den Vaartschen Rijn krachtig kunnen bemoeilijken; men zorge evenwel de vuurmonden zóó te plaatsen dat zij nimmer onze eigene troepen, achter deze vaart opgesteld, kunnen treffen. Wenschelijk komt het ons voor hier minstens nog een paar batterijen van 2 à 4 stalen kanonnen, gebouwd in het vrij hooge binnendijksche terrein, in te schakelen. Voorts kunnen op den Vaartschen Rijn eenige kanonneerbooten uit Hellevoetsluis en de Maasmonden worden opgesteld tusschen Vreeswijk en Utrecht. Bij het uitkiezen der ligplaatsen voor deze booten lette men op voldoende ruimte om ze dwars te kunnen leggen — de booten bewapend met 28 cM. A. zijn L. 26.64 en de andere 24.76 M. — en op vrij uitzicht op het voorterrein; terwijl men op bijzondere middelen moet bedacht zijn om deze vaartuigen in den snellen stroom, die dan in dit inundatiekanaal zal loopen, dwars te doen blijven liggen. Er bestaat geen bezwaar tegen het herwaarts ontbieden van deze vaar-

tuigen omdat de Fransche Marine natuurlijk onze zijde kiest als Duitsche afdeelingen onze landgrenzen passeeren en de Duitsche Marine bovendien dan ons Zuiderfrontier wel niet zal bedreigen.

Het fort Jutphaas en de batterijen aan den Overeindschen weg moeten verder zóó gewapend worden, dat zij een zoo groot mogelijk gedeelte van het voor- en zijwaarts gelegen terrein beschieten.

De terreinstrook, die nu volgt, n.l. die waarop in eerste linie de forten Hemeltje, Vechten, Rijnauwen en Hoofddijk en in tweede de linie gevormd door de 4 Houtensche Lunetten en voorts het fort Vossegat liggen; een strook die, voorzooover zij onderloopt, eerst in het laatst wordt geïnnundeerd, moet naar onze meening bij een oorlog, die uit een gewapende onzijdigheid ontstaat, anders verdedigd worden dan bij een rechtstreekschen aanval. De omstandigheid, dat wij, tusschen het overtrekken der grens en den aanval op dit punt, weinig tijd tot voorbereiding zullen hebben, noopt ons trouwens al van zelf tot eenige afwijking.

Zooals reeds is opgemerkt, is het een zeer groot gebrek van de Nieuwe-Hollandsche Waterlinie, een gebrek, dat vooral zal gevoeld worden, wanneer een gewapende onzijdigheid ontaardt in een oorlog met Duitschland, dat zij geen behoorlijk offensief vermogen bezit, geen gelegenheid aanbiedt om, met een sterke afdeeling hulptroepen, aanvallend uit de linie voorwaarts te rukken. Wij achten het daarom, onder deze omstandigheden, gebiedend noodig dat alle krachten ingespannen worden om in dit terrein, dat zoo uitnemend geschikt is voor den opmarsch van een aanzienlijke macht, in *breed* front een goede uitvalspoort open te houden; een gelegenheid daar te stellen om met aanzienlijke macht, op verschillende punten tegelijk, in onderling verband uit de linie uit te breken. Reeds van den eersten dag af moet daarop alles worden voorbereid — aannemende dat in vreedetijd dit geval is voorzien en een volledig plan voor de versterking en bezetting van het voorterrein is vastgesteld — door het verzamelen van het benoodigde voor de te bouwen

batterijen. het vervaardigen van bekleedingsmiddelen, het op-ruimen van de meest hinderlijke voorwerpen, het versterken van woningen, dorpen, enz. enz. Ook zou men mogelijk, als het jaargetijde niet te ongunstig is voor den kap, enkele boschpartijen kunnen koopen en nederleggen; het afkomende hout, dat niet verwerkt kon worden voor loopbruggen, schansmaterialen, enz. zou dan kunnen worden geveild. *Bestaat er onverhoopt geen ontwerp van de te maken stelling* dan moet natuurlijk het terrein eerst, en wel zoodra mogelijk, met zorg worden verkend en onmiddellijk een versterkingsplan worden ontworpen.

Naar onze meening moeten wij, tot bereiking van het beoogde doel, alles in het werk stellen wat van nut kan zijn om bezet te houden: in eerste linie de dorpen Bildt, Zeist, Odijk en Houten en in tweede linie het dorp Bunnik; terwijl het terrein tusschen Rijenburg, Odijk en Zeist zooveel mogelijk moet worden bloot gelegd. Het dorp Rijenburg—Driebergen ook te versterken komt ons, met het oog op de aanvankelijk beschikbare macht, hoe gewenscht ook, zeer moeilijk voor. Komen er, vóór de vijand verschijnt, meer troepen beschikbaar dan moet er zich een afdeeling van ons in vastzetten en dan moet tevens ook Werkhoven worden bezet en versterkt. Indien de vijand Rijenburg eventueel mocht bezetten vóór ons, dan kan hij er door geschutvuur uit verdreven worden. Men kan er natuurlijk in den tijd, die beschikbaar zal zijn, niet aan denken de dorpen de Bilt en Zeist — en c.q. Rijenburg — door omhouwing van de zeer uitgestrekte boschpartijen, tot op grooten afstand een vrij uitzicht te geven. Ofschoon wij tegen te ver gedreven opruiming toch *altijd* gestemd zijn omdat men *de eigen positie totaal er door ontbloot* en den aanvaller gelegenheid geeft deze op groote afstanden, ongestraft, stelselmatig en met groote juistheid te vernielen, zoo achten wij het in *dit* onderhavige geval nog des te minder gewenscht den vijand gelegenheid te geven de bezette positie, op grooten afstand, te verkennen en te beschieten, want naar onze meening is het juist de gedektheid van het terrein, die ons de grootste kracht geeft daar zij 's vijands artillerie-vuur verlamt. Wij

van onze zijde moeten echter zorgen dat wij in alle richtingen vuur kunnen brengen en dat dit vuur zoo min mogelijk kan worden beantwoord door 's vijands artillerie, zonder dat deze laatste zich aan groote verliezen, door ons vuur van uit andere punten, moet bloot stellen. Er moet dus in de eerste plaats door ons met oordeel en verstand van de gesteldheid van het terrein worden partij getrokken. Het passieve weerstandsvermogen van deze dorpen moet, door verhakkingen, veldwerken en loopgraven — wat Zeist, en c. q. Driebergen, betreft geheel en al om het dorp henen — zoo hoog mogelijk worden opgevoerd; terwijl tevens moet worden zorg gedragen: dat er op verschillende punten — goed aan 's vijands oog onttrokken en door een krachtig kruisvuur bestreken — gelegenheid bestaat om uit de linie uittevalen; dat achterwaarts goede gemeenschapswegen bestaan; dat de troep granaatvrij kan worden ondergebracht, en dat zijwaarts een krachtig vuur kan worden afgegeven als de vijand mocht beproeven tusschen de versterkte dorpen door in de stelling te dringen. Odijk en Houten kunnen — als in de richting van Rijnzenburg opruiming heeft plaats gehad — een vrij onbelemmerd uitzicht hebben, dit is hier geen bezwaar omdat *onmiddellijk vóór* die positie toch geen dekking van eenig belang bestaat en omdat de forten een gedeelte van het voorterrein dier dorpen met hun zware geschut kunnen onveilig maken. Het laat zich begrijpen, dat er wel een enkele boerenwoning wat in den weg zal staan maar deze is, door er als het noodig is uit de forten concentrisch een doelmatig vuur op te richten, spoedig onschadelijk te maken. Enkele boerderijen zullen zelfs tot versterking der positiën eenigen tijd kunnen bezet worden. *Men overdrijve echter*, het zij nogmaals herhaald, *het opruimen niet en zorg vooral zoo min mogelijk de positie bloot te leggen*. Bij eenen aanval als thans is te verwachten, n.l. met een veldleger, geeft de Kromme Rijn, die dan mogelijk een meer of minder breede watervlakte vormt, aan Odijk een groote stormvrijheid, men zal echter wel doen haar stroomopwaarts — als wij deze uitdrukking voor den Krommen Rijn mogen bezigen — het water door een staketsel af te sluiten, om nachtelijke

overvallingen in booten of met vloten tegen te gaan. De bruggen moeten versperd, goed bewaakt en krachtig verdedigd maar niet afgebroken worden, daar zij later bij den uitval, met andere inmiddels te bouwen overgangen, moeten dienen.

De positie bij Bunnik, mede door den Rijn in 't front gedekt, moet hoofdzakelijk dienen om Zeist tegen een omtrekking om de rechter- en Odijk tegen een dergelijke handeling om de linkerflank te dekken en om uit, in deze stormvrije positie aan te leggen, zware batterijen een krachtig vuur te brengen op het terrein tusschen beide plaatsen gelegen en c. q. op Driebergen. Het doordringen tusschen Odijk en Houten moet, behalve door kruisvuur uit beide positiën, door krachtig vuur uit Vechten en Hemeltje, alsmede van te bouwen batterijen en loopgraven worden belet.

In verdere details te treden is in dit geschrift niet passend. Achter deze versterkte voorlinie liggen nu de forten Hemeltje, Vechten, Rijnauwen, Hoofddijk en Voordorp in eerste en de 4 Lunetten, Vossegat en Bildstraat in tweede linie. De forten in eerste linie moeten op hunne voorfronten zoo sterk mogelijk bewapend worden; ten koste van de dekking geve men aan de vuurmonden het grootst mogelijke schootsveld. Meestal zal de bedding de grenzen der schootsvelden in hooge mate beperken, wat dan verholpen moet worden door doelmatiger constructie van bedding waarop reeds herhaaldelijk de aandacht is gevestigd.

De opruiming in het voorterrein van deze forten moet ook *oordeelkundig* geschieden, opdat de forten zooveel mogelijk aan 's vijands gezicht blijven onttrokken en toch zelf hun volle vuuruitwerking op de gewichtigste punten behouden. Zijn wij wel ingelicht dan is officieel vastgesteld alles achtereenvolgens op te ruimen zoo de vijand er den tijd toe laat. Is dit zóó, dan handelt de vijand naar onze meening verstandig, zoo hij ons daartoe den, door de opruimers zoo vurig verlangden, tijd laat, daar hij na de opruiming onze hooge wallen des te beter zal kunnen zien en met groote juistheid kan zien van waar de op hem afgezonden projectielen komen om dáárheen zijn vuur te richten. Dit alles zal hem de taak zeer verlichten en hij

heeft, als men hem de taak zóó verlicht, in oorlogstijd met zijn veldbelegeringspark, dat hij *dan* onmiddellijk medevoert, ons hooge vuur zonder twijfel reeds *LANG uitgedoofd* vóór hij alles bijeen kan hebben om de stormenderhandsche en gedekte nadering met kracht door te zetten, die dan mogelijk onnoodig is.

Voor de sterkten in tweede linie is een bewapening met licht geschut onder deze omstandigheden voldoende, het zware, dat er mocht aanwezig zijn, plaatse men liever in batterijen op het terrein tusschen de vier eerstgenoemde.

Was hier een *permanent* offensief dan was voor de bezetting daarvan maar een kleine troepenmacht noodig en kon een vrij aanzienlijk gedeelte van het leger meer voor- of zijwaarts een stelling nemen van waar het de vijandelijke afdeelingen, die in de gegeven omstandigheden toch niet zoo *overmachtig* zullen zijn, beletten kon het offensief geheel in te sluiten. Zoodanige handelwijze van 's vijands zijde is, bij het door ons voorgestelde offensief, volstrekt niet onmogelijk en door ons niet te beletten, daar nu onze troepen zelf het offensief vormen en onmogelijk daarin kunnen gemist worden.

Een permanent offensief, dat in oorlogstijd *desnoods* kan verlaten worden, is dus, *vooral voor een oorlog, die bij de handhaving der onzijdigheid kan ontstaan*, een der *eerste* vereischten.

Het verdere gedeelte der linie is niet zoo afhankelijk van den stand der inundatie. De kommen tusschen den Krommen Rijn en den Kerkeindschen dijk zijn klein, waardoor zij spoedig dras zullen zijn, en worden door het vuur van vijf forten bestreken; terwijl het terrein noordwaarts daarvan tot aan de Zuiderzee gedeeltelijk zeer veenachtig is en gedeeltelijk is bezet met groote plassen. Van de daarin gelegen forten kunnen Bildstraat, Voordorp, beide reeds genoemd, Blauwkapel, Ruigenhoek, de Gagel, de Klop, Maarseveen, Tienhoven, Nieuwer-sluis, Spion, Kijkuit en Hinderdam dan ook bewapend worden alsof de inundatie geheel en al stond, mits men maar weder zorgde de vuurmonden, zoo noodig met opoffering der dekking, een *zoo groot mogelijk* schootsveld te geven.

Uit den aard der zaak moet men maatregelen beramen en

voorbereiden om de dorpen Zuilen, Maarsen, Vreeland en Nederhorst-den-Berg aan de Oostzijde tot verdediging in te richten alsmede om hier en daar een kade te bezetten of af te sluiten; de nauwgezetheid en zorg, waarmede in de laatste jaren alles wat de defensie der linie aangaat, is geregeld, waarborgt ons dat hierin reeds tot in de kleinste details is voorzien.

Om het inundeeren zoodra dit aanvangt aanvankelijk te bespedigen, zal men voorloopig geen water in het Horster- en Naardermeer laten, daar deze 2 kommen een groote hoeveelheid noodig hebben en toch het vijandelijke *veldleger* geen schuilplaats aanbieden. Wordt het Horstermeer, door l'homme gris niet ten onrechte het kwispeldoor der linie genoemd, werkelijk zooals ons is medegedeeld, kunstmatig op zeer laag peil gehouden, omdat in het belang der defensie drooglegging niet geoorloofd is, dan mag het bevreemding wekken dat, tegen deze ontduiking of misbruikmaking der wet; van Regeeringswege niets kan worden gedaan of wel dat ons krijgsbestuur door den bouw van een fort het groote gevaar, dat uit deze handelwijze in oorlogstijd voor de linie kon ontstaan, niet veronzijdigt.

De vesting Naarden moet, uit den aard der zaak, bewapend worden en zelfs moet het z.g.n. offensief daarvóór worden bezet zoolang vóór Naarden geen water staat. Een gedeelte van het geschut van Naarden zal echter vuur moeten kunnen brengen in de Naardermeerpolder *zoolang die droog is*. Uitermeer moet een krachtig vuur kunnen brengen langs de Vecht naar Hinderdam. Te Muiden en Weesp kan men een paar vuurmonden, op de accessen gericht, in batterij brengen; meer bewapening is daar aanvankelijk niet noodig.

Het laat zich niet verwachten dat de vijand, die onder de gegeven omstandigheden — het is reeds meermalen opgemerkt — niet zulk een groote macht kan afzenden, op *dit* gedeelte der linie een aanval zal doen. Over Naarden ligt voor hem niet de kortste weg naar Scheveningen en Katwijk, waar hij *dan* wezen wil. Bij het doordringen bij Naarden zou hij wel eens, in die polders, leelijk in de klem kunnen komen tusschen de Zuiderzee met onze Marine aan de eene- en onze van alle zijden

aanrukkende afdeelingen aan de andere zijden. Zelfs het bezetten van Amsterdam zou hem niet baten en wij zouden hem daar kunnen opsluiten om zijne afdeelingen, met behulp van Fransche hulptroepen, tot capitulatie te dwingen. 't Zou waarlijk iets nieuws zijn: het Nederlandsche leger een Duitsch legerkorps in Amsterdam opgesloten houdende. Hoewel het zóó ver niet zal komen, zoo kan toch de gewapende onzijdigheid aanleiding geven tot gebeurtenissen waar men niet om denkt als men alleen uitsluitend het oog gevestigd houdt op een rechtstreekschen oorlog.

Meer voorwaarts van Naarden stelling te nemen, komt ons niet geraden voor daar wij alle beschikbare troepen — wat, zoolang de inundatie niet staat, toch niet veel zal zijn — veel liever bestemmen moeten voor de positie de Bildt—Houten; terwijl ook de sluizen bij Tiel en Wijk bij Duurstede aanvankelijk gedekt moeten worden, waarbij mogelijk ook eenige kanonneerbooten dienst kunnen doen.

Vermoedelijk zal de hoofdaanval óók niet door den Tielerwaard plaats hebben, omdat wij in die richting den vijand achtervolgens te veel hinderpalen in den weg kunnen leggen. Tegen kleine afdeelingen doen wij het best op de lijn Ochten—Spees en de Waal tot St. Andries een afdeeling op te stellen. Bestaat de vroegere linie hier nog dan kan die daarbij goede diensten doen, is zij verdwenen dan levert zij het eerste door ons te noemen voorbeeld van het ondoordacht sloopen van sterkten. Op de Waal en Lek zou men dan, door middel van rivierverdedigingsvaartuigen en kanonneerbooten, het slaan van bruggen, rivier afwaarts, moeten trachten te beletten. Dat de veerbooten, ponten en roeibootten allen naar onzen oever moeten worden overgebracht of worden weggevoerd als de vijand nadert, wordt alleen volledigheidshalve opgemerkt daar men hieraan van zelf wel zal denken. Het fort St. Andries blijft zoolang mogelijk bezet, men moet echter voor het afhalen van deze bezetting, als haar verblijf daar verder van geen nut meer is, zorgdragen, want de vijand is dan in het Maas en Waalsche en in den Bommelerwaard; de noodige vaartuigen

moeten daartoe op den rechter Waaloever gereed gehouden worden. Voor het bezetten en versperren der brug bij Bommel moet worden zorg gedragen zoodra er gevaar bestaat dat de vijand — bijv. door bij Driel de Maas te passeeren — er op aanrukken kan.

Of het mogelijk zal zijn aan den Moerdijk, waar óók alles zoo potdicht is gemaakt een deurtje open te houden, zal afhangen van den stand der inundatie in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en van het aantal troepen, dat dáárdor vrij zal komen; kan dit niet met voldoende macht geschieden, dan is het beter er van af te zien, om onze krachten niet te versnipperen, en moet men zich bepalen tot het bezetten der spoorwegbrug, die dan versperd wordt. In elk geval moet de dam door het Kreekerak zoodanig bezet worden, dat de vijand niet in Zuid-Beveland en Walcheren kan doordringen; terwijl pantserschepen op de Keeten, het Mastgat en de Zijpe — een vaarwater dat 80 en meer d.M. diep is — worden gestationneerd om ook het oversteken naar Duiveland en Schouwen te beletten.

De maatregel om Zuid-Beveland, Schouwen en Duiveland af te sluiten, heeft ten doel de reeden van Zieriksee, Brouwershaven en Vlissingen vrij te houden, daar dit, bij ongunstig weder, de onmisbare bergplaatsen zijn voor de landingsvloot, de voorraadschepen, enz. van Frankrijk.

In onze kuststerkten moeten, in de eerste plaats, de zeefronten worden gereed gemaakt. Deze toch zijn geroepen met kracht elke handeling tegen de oorlogsgebruiken in het, door die batterijen bestreken, vaarwater gepleegd, tegen te gaan en c. q. te bestraffen. Voor de landfronten schijnt een bewapening tegen verrassing aanbevelingswaardig al valt het niet te ontkennen dat een aanval, door een aan land gezette troepenmacht van eenige beteekenis, niet is te verwachten.

Alzoo moet te Helder aan de Zeezijde tot vuren gereed worden gemaakt: de torens op het fort Harsens, welk fort volledig bezet en eenigermate geapproviandeerd moet worden, en de vuurmonden op Wierhoofd, Oostbatterij, de kustbatterij van Erfprins en op Kijkduin. De mortierbatterij kan wel met rust

gelaten worden als zij niets dan gladde mortieren heeft; dat wint personeel uit. Het fort Kijkduin moet volledig bezet en geheel in staat van tegenweer worden gebracht — wat meteen een goede oefening is — daar het zeer geïsoleerd is en op een hoogst gewichtig punt ligt. In Oostoever, Westoever, in de Linie en op de landfronten van Erfprins plaatse men het flankgeschut in batterij en stelle men het verplaatsbare geschut, geheel tot vuren gereed, gedekt op.

De inrichtingen voor de afstandsmeting en c. q. die voor electrisch licht worden geheel en al in orde gebracht, het ontbrekende aangevuld en het meten en verlichten zelf, dagelijks grondig beoefend.

Men make van de kostelijke gelegenheid, het binnenvallen of uitloopen van vreemde oorlogschepen, met de meeste nauwgezetheid gebruik om de onderofficieren en richters zooveel mogelijk op de hoogte te brengen van hunnen bouw, hunne inrichting en bewapening, hun zwakste deelen enz., en vestige de aandacht van het personeel op hunne bewegingen, hun uiterlijken vorm, hun snelheid i. e. w. op alles wat van nut kan zijn voor hen, wier taak het eenmaal kan wezen deze of dergelijke oorlogsbodems, door doelmatig aangebrachte schoten, in den grond te boren.

De afdeeling torpedisten maakt alles gereed om de torpedo's als 't noodig is, snel te kunnen leggen. Wel zal dit hier — behalve in de haven — in de gegeven omstandigheid — het ontstaan van eenen oorlog uit den toestand van gewapende onzijdigheid — denklijk niet wel mogelijk zijn, maar als men er maar éénige kan leggen, als de eventuele vijand maar in het onzekere is óf er eenige liggen, dan heeft dit reeds een groote moreele waarde. Wordt Duitschland onze vijand, dan is eraan zoodanige afsluiting geen behoefte. Dat de torpedisten zich op de af te sluiten vaarwaters dagelijks oefenen, nu eens hier en dan weder daar en bij voorkeur niet op de plaats waar de afsluiting zal komen, om de ligging daarvan niet te verraden, behoeft niet gezegd.

De artillerie-schutterij wordt bij de kustartillerie in de bat-

terijen ingedeeld. Er zijn bij de zware kustvuurmonden verscheidene nummers wier verrichtingen zij spoedig goed kunnen leeren. Het heeft volstrekt geen bezwaar hen voortdurend voor dezelfde verrichtingen aan te wijzen en zij zullen op die manier zéér goede diensten kunnen presteeren; men bedenke overigens dat vele schutters bij de kustartillerie ter plaatse als miliciens hebben gediend.

De forten Ymuiden en Maasmond moeten volledig bezet en bewapend en bovendien eenigszins geapproviandeerd worden. Voor de detachementen torpedisten geldt hier wat voor dat te Helder is gezegd.

Brielle wordt alleen tegen onverhoedschen aanval bewapend; de kustbatterij aan de haven wordt echter volledig bezet, bewapend en zoo nodig geapproviandeerd. Wij achten het niet onmogelijk dat hier eventueel vijandelijke torpedo-vaartuigen binnenvallen om onze Marine, aan de Maasmond binnen liggende, in den rug aan te vallen.

Te Hellevoetsluis wordt het zeefront evenals te Helder geheel en al tot vuren gereed gemaakt; terwijl aan de landzijde alleen de vuurmonden, bestemd voor eigen verdediging, worden opgesteld.

De torpedo-afdeeling handelt hier weder als die te Helder; terwijl de artillerie-schutterij ook op dezelfde wijze als daar zéér nuttige diensten kan bewijzen.

In de positie Willemstad wordt in de eerste plaats het geschut op de landfronten in batterij gesteld. Wat de sterkten op den Brabantschen wal betreft, is dit noodig omdat zij, zoo lang de inundatie niet staat, zeer blootgesteld liggen. Men zal op deze laatste omstandigheid moeten acht geven en dus ook geschut op de zij- en keelfronten van Bovensluis, de Hel en de Ruiter moeten plaatsen. Men kan daarna overgaan tot het gereed stellen van enkele kustvuurmonden; meer voor oefening van het personeel dan wel om andere redenen, want deze kustbatterijen zullen geen politietoezicht op het vaarwater behoeven uit te oefenen en een onverwachte aanval door oorlogschepen is hier aanvankelijk niet te duchten.

Wat de forten Prins Frederik en Buitensluis betreft, deze hebben weliswaar ook van de landzijden geen gevaar, maar hunne geïsoleerde ligging maakt meerdere voorzorg gewenscht omdat men, bij onverwacht opkomend gevaar en ruw weder, niet altijd zeker is hulp te kunnen zenden.

Voor de torpedisten geldt wat voor die te Helder is gezegd, indien het niet zulk een uitnemende gelegenheid was om dit personeel ter plaatse te oefenen, konden zij wel beter elders, waar zij mogelijk meer nut konden doen, worden gedetacheerd, want evenmin als het kustgeschut zullen wij hier, naar alle waarschijnlijkheid, torpedo's noodig hebben. Strikt genomen zou men dit kunnen beschouwen als een bewijs, dat wij meer vertrouwen op Frankrijk dan op Duitschland en zou men ons dus kunnen beschuldigen beide partijen niet gelijk te behandelen, ware het niet dat deze handelwijze aan elke observatie van de zijde der partijen moet ontsnappen. Het torpedo-detachement kan in elk geval wel te Willemstad worden ondergebracht.

Wij moeten thans overgaan tot de behandeling van de opstelling van het veldleger en van de Marine. Daartoe zal het echter noodig zijn vooraf na te gaan waar het Fransche leger, met hoop snel voorwaarts te kunnen rukken, kan landen en waar alzoo, zoo een landing wordt beproefd, in de eerste plaats gevaar te duchten is.

Wat betreft de kusten van het Eemsgebied is deze quaestie reeds door ons afgehandeld. De uitgestrekte ondiepten, tusschen den Noordwal van Groningen en Friesland aan de eene- en de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog aan de andere zijde, maken voorts een landing op de verdere kust van Groningen en op de Noordkust van Friesland onmogelijk.

Het breede, diepe vaarwater tusschen Vlieland en Terschelling, het Boomkensdiep, is echter langs drie wegen — het Noordergat, het Noordwestgat en het Stortemelk — voor diepgaande schepen bereikbaar en van dáár zouden vaartuigen met troepen en oorlogsmaterieel kunnen opstoomen door den Vliestroom en zich, hetzij Oostwaarts door de Blauwe Slenk naar Harlingen, hetzij Zuidwaarts door de Inschot en het Zuid-

oost-Rak naar de Middelgronden kunnen begeven om zich in de Boompjes en in de Vlaak evenwijdig aan de kust op te stellen en troepen aan wal te zetten. De zandbanken, die deze smalle en diepe vaargeulen begrenzen, leggen aan onze torpedo-vaartuigen en kanonneerbooten weinig beletselen in den weg, als de bemanning goed georiënteerd is — wat *moet* zijn — terwijl ons zwaar pantsermaterieel ook in deze vaarwaters kan opgesteld worden. Daar deze laatste bovendien, bij het wegnemen van tonnen en bakens, hoogst moeilijk te bevaren zijn, zoo kan een vijand er niet aan denken hier tegen onzen wil, een landing te beproeven zoolang ons Noordereskader niet totaal vernietigd is. Het verslaan en gedeeltelijk verjagen van onze Marine van deze wateren, zou tijd vorderen en de landingsvloot zal zich, met het doel hier te landen, wel niet op zee wagen vóór het terrein hier schoongeveegd is, zoodat Duitschland dan tijd te over zal hebben om ons in Friesland hulp te zenden, als wij zelf onze afdeelingen, die beschikbaar komen nu de Nieuwe Hollandsche Waterlinie geen bezetting behoeft, niet sterk genoeg achten om het landen te beletten.

Wij zouden dan ook geen gewag gemaakt hebben van dezen weg om troepen te landen, indien wij niet overtuigd waren, dat wat *onmogelijk is zonder* onze toestemming *zéér* goed, en met voordeel, zou kunnen plaats hebben *met* onze vergunning en omdat wij het volstrekt niet ondenkbaar achten dat men, wegens het totale gemis aan een *permanent* offensief vóór onze hoofdlinie en wegens de onzekerheid of het *geïmproviseerde* offensief, dat wij, zooals wij zagen, wenschen te vormen, bruikbaar zal zijn en blijven, er onder zekere omstandigheden de voorkeur aan zou kunnen geven de eventueel ter hulp komende Fransche afdeelingen onverwacht in Friesland te doen landen om te beproeven van dáár uit, waar de vijand aanvankelijk minder sterk zal zijn, voorwaarts te rukken. Op deze wijze zou een veel kleiner gedeelte van ons land door den oorlog worden geteisterd en zou de Nieuwe Hollandsche Waterlinie weder van de insluiting bevrijd worden en *onze* troepen dan gelegenheid hebben van *dien* kant voorwaarts te rukken. Wij voor ons zouden *dit*

in *elk* geval prefereeren boven het landen in Holland en het uitvallen uit de Hoofdlinie. Wij teekenen hierbij aan dat de Mid-delgronden ook, en wel langs korteren weg, door de Helsdeur over de Reede van Tessel, door den Tesselstroom en door de Doove Balg zijn te bereiken en een eventueele landingsvloot dus om de Noord naar Harlingen en om de Zuid naar de Mid-delgronden kan stoomen.

Voor het geval wij zulk een landing wenschen, is het natuur-lijk noodig dat de Westkust van Friesland voor een groot ge-deelte in ons bezit blijft en dat onze stelling dáár ook niet hermetisch door de tegenpartij met geringe macht is afte-sluiten. Men zal dan in vreedestijd daar een zeer ernstige terreinstudie moeten maken, met zulk een geval voor oogen — naar wij gelooven had die studie reeds plaats maar . . . . . uit-sluitend met het oog op een werkelijken oorlog, waarin wij alléén staan — daarna moeten bepalen welke punten alsdan bezet en versterkt moeten worden en de voornaamste tijdelijke verster-kingen moeten bouwen.

De nieuwe stoomvaartlijn, tusschen Enkhuizen en Stavoren, zal ons in staat stellen troepen, die per spoor naar eerst genoemde plaats zijn aangevoerd, snel over te brengen. Bovendien belet niets het aantal vaartuigen hier tijdelijk aanzienlijk te ver-meederen.

Bij het bepalen van de opstelling van ons veldleger dient hierop gelet te worden. Men moet dan n.l. zorgdragen dat, zonder gevaar voor de hoofdlinie, snel eenige bataljons naar Friesland kunnen overgebracht worden.

Het valt van zelf in het oog, dat het in het onderhavige geval ook een groot voordeel zou zijn, indien wij in Friesland een permanent offensief bezaten — waarop al zoo dikwijls is aangedrongen — een offensief dat uit den aard der zaak alleen bezet zou behoeven te worden als ons leger sterk genoeg is of de omstandigheden dit toelaten of noodzakelijk maken. Dit offensief zou bovendien het groote voordeel opleveren dat bij het onverwacht uitbreken van een rechtstreekschen oorlog de be-zettingen, de miliciens van andere korpsen en de schutterijen

uit de Noordelijke provinciën op deze stelling — die dan mogelijk gedeeltelijk door de Friesche schutterijen bezet en zeker dapper verdedigd zou kunnen worden als deze daarvoor was geoefend — konden terug gaan indien het vervoer langs Zwolle gevaar liep onderschept te worden. Tevens zou men aldaar alles kunnen verzamelen wat wij, uit deze — o.a. aan paarden en vee — zoo rijke provinciën naar Holland zouden willen overbrengen. In het geval, dat ons nu bezig houdt, zouden kleine uit Holland te zenden, afdeelingen met de schutterijen uit Friesland, Groningen en Drente in de eerste plaats de werken moeten bouwen en bezetten. Eerst wanneer grooter afdeelingen uit de hoofdlinie kunnen gezonden worden, zonder 's vijand aandacht te veel te trekken en op Friesland te vestigen, zouden onze troepen even als in de Nieuwe Hollandsche waterlinie, zich op een meer voorwaarts gelegen punt moeten nestelen om den vijand te beletten de positie geheel in te sluiten, opdat de eventueel landende Fransche afdeelingen de gelegenheid zouden hebben zonder bezwaar voorwaarts te rukken. Zulk een opstelling, met de opnamestelling in den rug, kunnen bij een *permanente* stelling zelfs zwakke afdeelingen zeer gerust aannemen, maar dit zou, bij een *geïmproviseerde* positie, niet mogelijk of althans hoogst gevaarlijk zijn. Zoodanig offensief zou, uit den aard der zaak, slechts uit hoogst eenvoudige aarden werken, aangelegd op de wegen en terreinstrooken tusschen de talrijke meren en plassen, behoeven te bestaan, werken zooals wij op zooveel plaatsen in ons land noodig hebben en waarvan er zoovele zijn gesloopt, door menschenhanden — of door den bekenden tand des tijds, die ook hieraan knaagt — omdat men alleen den werkelijken oorlog voor oogen had toen men omtrent het lot dier werken besliste; werken eindelijk, die men alleen bezet als het nut heeft, en die *dan* van *zéér* groot nut kunnen zijn.

Rukte een Fransch leger van deze zijde in Duitschland voorwaarts dan zou de spoorweg Harlingen—Groningen—Winschoten daarbij uitmuntende diensten kunnen bewijzen.

Het verdere gedeelte der kust van Helder tot Hellevoetsluis

ligt geheel en al bloot voor een landing en bij gunstig weder kan het aan wal zetten van troepen zonder eenig bezwaar plaats hebben, als wij ons daar niet tegen verzetten. Bij voorkeur zou de Fransche legercommandant, in dat geval, wel de Maas en bij IJmuiden binnen loopen om zijne afdeeling, en vooral zijn paarden en materieel, gemakkelijk te landen. Er zijn weinig omstandigheden denkbaar, waarin wij het landen op het *strand* van Holland zeker kunnen beletten.

Kan het Fransche leger dus zonder twijfel op de kust van Holland aan wal stappen, ook *tegen* onzen wil — want de gewapende onzijdigheid is, zooals wij zullen zien, juist een toestand, waarin wij het landen zeker *niet* kunnen beletten als het verrassend plaats heeft — een andere vraag is het of het landen op elk punt van die kustlijn den vijand *evenveel* kans geeft zijn doel, het snel voortrukken, te bereiken.

Zooals reeds is gezegd zal Frankrijk niet tot landen besluiten indien het weet dat wij zijne afdeelingen zoodanige hinderpalen in den weg kunnen leggen, dat het voortrukken derwijze wordt vertraagd, zoo niet onmogelijk wordt gemaakt, dat Duitschland een macht van voldoende sterkte in ons land kan werpen om met ons de gelande troepen in zee terug te drijven of onschadelijk te maken. Daar het ophouden in ons polderland *bepaald mogelijk* is, zoo gelooven wij dan ook niet dat een landing op deze kust zal beproefd worden, daar zij geen succes kan opleveren als wij onze afdeelingen zoodanig opstellen, dat wij het landingsleger op de kuststrook opsluiten.

Blijft dus over: de kust ten zuiden van Hellevoetsluis. De vraag of de vijand — want wie landt, *is* onze vijand — op Overflakkee en Schouwen zal landen, kan gevoegelijk buiten beschouwing blijven, maar het verdere gedeelte der kust, en de diepe vaarwaters, die hier ver landinwaarts bevaarbaar zijn voor zeeschepen, vereischen een afzonderlijke bespreking.

De vaarwaters, die wij hier aantreffen, zijn het Bokkengat, het Brouwershavenschegat, de Roompot en de mond van de Westerschelde gevormd door het Oostgat, de Deurloo en de Wielingen.

Het Bokkengat binnen vallende kon de landingsvloot langs

Hellevoetsluis het Haringvliet oploopen en op het Hollandschdiep troepen op de Brabantsche kust tusschen Willemstad en den Moerdijk, paarden en materieel, aan de steigers op die beide plaatsen, aan wal zetten. Ook kan hij zich door het Hellegat, wat evenwel gevaarlijker is, zuidwaarts wenden en op het Volkerak en Krammer onder Dinteloord en Steenberg en afdeelingen landen. Dit laatste zou bijv. de voorkeur verdienen als de vijand voor den Moerdijk lag of door Brabant in opmarsch was omdat wij daardoor meer kans hebben dat hij niet het *eerst* op het landingspunt aankomt. Ook verdient het landen hier de voorkeur als de eerst gelande afdeeling snel den kop van den dam door het Kreekerak wil bezetten.

Laatstbedoeld landingspunt is ook door het Brouwershavensche gat te bereiken door de Grevelingen; evenzoo natuurlijk het Hollandschdiep. Zelfs kan een vloot den Roompot binnen vallende en de Ooster-Schelde opstroomende, over de Reede van Zieriksee en door de Keeten, het Mastgat, de Zijpe en de Krammer, bedoelde landingspunten bereiken. Een vloot, die dezen weg volgt, zal er echter waarschijnlijk de voorkeur aan geven op Tholen te doen landen en wel gedeeltelijk onder Stavenisse en St. Annaland en gedeeltelijk onder Scherpenisse en Poortvliet, alwaar, vooral bij de twee laatst genoemde plaatsen, het diepe vaarwater dicht onder den wal loopt.

Den mond van de Wester-Schelde binnenvallende, vindt de vijand al dadelijk in het diepe, kort onder den Walcherschen wal loopende, Oostgat een uitmuntende gelegenheid om tusschen West-Kappel en Vlissingen troepen te landen; terwijl de Reede van Vlissingen het mogelijk maakt dit ook tusschen die stad en het voormalige fort Rammekens te doen. De Schelde opstroomende, kan hij op bijna geheel Zuid-Beveland troepen aan wal zetten, alleen zullen, op enkele punten, bij laag water de schorren wat in den weg liggen. Ter hoogte van Bath eindelijk kan hij zelfs, onder Ossendrecht en Woensdrecht, op den Brabantschen wal afdeelingen aan land doen stappen. Dus hier, zoowel als in Friesland — en alzoo ook *buiten* onze groote vesting Holland, wat zooals wij zagen van belang is — kunnen

zonder bezwaar talrijke Fransche legerafdeelingen aan wal gezet worden als wij dat willen toestaan of wenschen en indien Duitschland dit niet krachtig komt beletten. Dit laatste is mogelijk en dus ook zeer waarschijnlijk omdat wij aan den Moerdijk, evenals in Friesland, het zoo hoogst noodige en herhaaldelijk aanbevolen permanente offensief missen. Niets belet op dit oogenblik den vijand onze troepen, voorwaarts van den Moerdijk opgesteld — indien wij willen trachten door tijdelijke maatregelen ook *hier* in die groote leemte te voorzien — in te sluiten en bij Bergen op Zoom een legerkorps samen te trekken dat elke landing op den Brabantschen wal kan beletten.

Evenals in Friesland vinden de gelande afdeelingen, in de lijn Vlissingen—Breda—Gennep, een spoorweg, die alle benooidigheden kan aanvoeren en niet bloot staat aan vijandelijke aanvallen; over België niet omdat het neutraal is en over de Maas niet omdat de Franschen dat wel zullen weten te beletten. De landing is dus mogelijk als wij haar *willen*, en Duitschland niet in tijds tusschenbeide treedt, wij zullen nu zien wat *wij* zonder hulp van anderen, daartegen kunnen doen, als wij de landing *niet* willen.

Zoolang Hellevoetsluis en Willemstad in ons bezit zijn, kan er van een landing aan het Hollandsch diep geen sprake zijn en zoolang onze Marine niet uit de Zuidelijke zeegaten is verdreven of vernield, kan de aanvaller er niet aan denken, op het Volkerak een landing te beproeven. Aan verrassend optreden kan hier dus ook niet gedacht worden. Blijft alzoo de landing op Tholen, Walcheren en Zuid-Beveland en op den Brabantschen wal bij Woensdrecht.

Bij een landing op Tholen moet de vijand ook al zeer zeker zijn *verrassend* te kunnen optreden en onze Marine te kunnen beletten van de zijde van de Krammer aanvallend te ageeren. Ook moet hij dan in elk geval de Eendracht nog overtrekken, wat niet zoo gemakkelijk is onder het vuur onzer inmiddels toegesnelde troepen aan de overzijde. Een landing op den Brabantschen wal langs de Wester-Schelde is ook gemakkelijk tegen te gaan wegens de breede slikken en ondiepten vóór dien wal.

De landing op Walcheren en Zuid-Beveland kunnen wij zéér moeilijk beletten, de kustlijn, waarop geland kan worden, is te lang en door het Sloe in twee deelen gesplitst; terwijl onze Marine hier geen voldoende steun vindt in het vaarwater om tegen overmacht eenigen weerstand van aanbelang te bieden. Neuzen zou de landing op Zuid-Beveland voor een gedeelte kunnen bemoeilijken maar wij zouden in het geval, waarvan thans sprake is — gewapende onzijdigheid — hier geen bezetting willen plaatsen. Als er nog materieel is, kon er een bewakingsdetachment van de Rijkspolitie of maréchaussées ingekwartierd worden. Indien wij geen vuurgeven, zullen de Franschen, die bij Neuzen hoegenaamd geen belang hebben, de plaats wel met rust laten. Later zullen wij gelegenheid hebben aan te toonen dat Neuzen in *sommige* gevallen van groot nut kan zijn.

De Fransche legermacht kan dus ongestoord op Walcheren en Zuid-Beveland landen, maar verkeert, geland zijnde, in geen voordeiligen toestand, daar zij laatstgenoemd eiland slechts langs den ± 4 K. M. langen spoorwegdam door het Kreekerak kan verlaten en deze dam, door ons, wel zóó krachtig zal verdedigd worden, dat het niet mogelijk zal zijn langs dit lange defilé voort te rukken. Het laat zich verwachten dat wij alléén zelfs volkomen in staat zijn een aanzienlijke legermacht op Zuid-Beveland opgesloten te houden. Dat op die wijze het doel der landing *totaal* mislukt zou zijn, behoeft niet gezegd.

Resumeerende komen wij dus tot de conclusie dat de Franschen, *zonder onzen wil* eigenlijk *nergens* afdeelingen aan wal kunnen zetten zonder ernstig gevaar te loopen door onze afdeelingen opgesloten of wel zoodanige hinderpalen in den weg gelegd te worden, dat *snel voortrukken* onmogelijk is en dat dus het *doel* van de landing niet kan worden bereikt als wij krachtig genoeg optreden en onze maatregelen goed nemen.

Bij de opstelling van ons veldleger moet er alzoo naar gestreefd worden dit doel te bereiken.

Wij kunnen, zooals wij reeds opgemerkt hebben, het landen zelf meer dan waarschijnlijk niet beletten en men kan dan ook waarlijk in billijkheid niet vergen dat het leger onder *deze* om-

standigheden in staat zal zijn op elk punt, waar geland *kan* worden, het aan wal stappen feitelijk onmogelijk te maken. Of het in *oorlogstijd* daartoe in staat zal zijn, kan buiten beschouwing blijven, maar wij mogen toch niet onopgemerkt laten dat in oorlogstijd alleen de landing in Holland te vreezen is en wij alsdan geen troepen behoeven af te zonderen voor Zeeland en geen afdeelingen op de oostelijke grenzen zullen plaatsen. Komt onze vijand bij een rechtstreekschen oorlog over zee — bijv. Engeland — dan is bovendien ons geheele leger beschikbaar voor de verdediging van de kust van Holland; eigenlijk alleen Zuid-Holland. Worden wij uit het Oosten aangevallen, dan kan een landing niet zoo spoedig verwacht worden, onze afdeelingen kunnen dan versterkt zijn en zijn meer geconcentreerd; terwijl ook onze Marine, althans naar onze meening, niet zóó aanzienlijk inferieur aan de Duitsche is om positief geheel en al af te zien van een voor de landingsvloot gevaarlijken uitval.

Het hinken op twee gedachten: trachten de landing te beletten of als dit mislukt den vijand op te sluiten, achten wij gevaarlijk omdat ons doel, in het onderhavige geval, *volkomen* bereikt wordt als het *laatste* gelukt — wat in oorlogstijd niet het geval zou zijn — daar wij nu spoedig versterking kunnen wachten. Streven wij naar het vervullen dier tweeslachtige rol, dan loopen wij groot gevaar onze van heinde en ver aansnellende afdeelingen *achtereenvolgens* in het vuur te brengen en zeer waarschijnlijk ook achtereenvolgens te zien terug deinken en verslagen worden.

Van den aanvang af moet dus de insluitingstaktiek regelmatig en krachtig worden gevolgd. Men moet er van het begin af naar streven de troepenafdeelingen zóó op te stellen dat zij, als het bericht komt van de kustwacht dat de landingsvloot ergens voor de kust zich gereed maakt te debarkeeren, dadelijk haar in een breeden kring omvatten; een kring die gaandeweg nauwer en hierdoor zoowel als door het inschakelen van nieuwe krachten ook gaandeweg sterker wordt, tot zij eindelijk met een maximum van kracht den vijand op een minimum van terreinoppervlakte bewegingloos vastgekneld

houdt tot op het oogenblik waarop, langs de verschillende spoorlijnen, vreemde hulptroepen worden aangevoerd en het tijdstip daar is hem met verpletterende overmacht niteen te slaan en gevangen te nemen.

Waar het mogelijk is, zouden wij het wenschelijk achten ter besparing van kosten de troepen, *geheel en al marschvaardig*, in hare eigene kazernes, in door cavalerie en vestingtroepen ont-ruimende kazernes en, voor zoover het, met het oog op hare groote sterkte noodig blijkt, in groote gebouwen in het garnizoen te laten. Dit mag natuurlijk alleen geschieden voor zoover daartegen geen ernstige bezwaren, met het oog op de ligging van de garnizoensplaats, verbonden zijn, want er moet zorgvuldig op gelet worden, dat zoo min mogelijk onderdeelen van het leger van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie kunnen afgesneden worden.

Achttien wij het niet gewenscht maatregelen te nemen om een eventueele landing rechtstreeks te beletten, dit neemt evenwel niet weg dat wij het *wel* noodig achten de geheele kust van Zuid Holland — of liever van IJmuiden tot den Maasmond — nauwgezet te bewaken zoowel om de troepen in den dienst grondig te oefenen en het Groote Hoofdkwartier gelegenheid te geven onmiddellijk bericht te kunnen ontvangen van hetgeen meldenswaardig langs die kust voorvalt als om tegenover klachten van de zijde van Duitschland gedekt te zijn. Voor Noord-Holland zal het voldoende zijn de burgemeesters der aan de zee grenzende dorpen te gelasten per telegram bericht te zenden als vreemde krijgslieden op hun territoir aan wal komen, als vele vreemde oorlogs- en andere schepen op hun kust zijn te zien, enz.; bovendien wordt op alle vuurtorens uitgezien. Landt de vijand ergens met overmacht dan gaan die observatieposten, uit infanterie bestaande, regelmatig terug — enkele sloepen worden in zee teruggejaagd — houden steeds voeling met hem en blijven hem waarnemen, daarbij zorgdragende vooral waar daartoe gelegenheid is aan het Groote Hoofdkwartier regelmatig bericht af te zenden.

De opstelling der troepen van het veldleger, voor de obser-

vatie en bezetting der kust, zou dan kunnen zijn als volgt:

Voor de observatie, voor het tegengaan van kleine ondernemingen om het terrein te verkennen, alsmede voor het beletten dat gewapende detachementen aan wal komen en Vlissingen en den omtrek verontrusten, blijft het 4^e bataljon, 3^e regiment Infanterie, te Vlissingen in garnizoen, aldaar achter in de kazerne die $\pm$ 1600 man kan bergen. Die macht is voor *dit* doel wel wat groot, maar wij achten het beter, met het oog op de te houden oefeningen, dit bataljon niet te splitsen.

Het 2^e bataljon uit Middelburg wordt bij het 1^e en 3^e bataljon — het 5^e gaat naar de linie of sterkten (1) — te Bergen op Zoom waar plaats is voor $\pm$ 2000 man ondergebracht en in den omtrek dier stad gelegerd of ingekwartierd.

Het regiment Grenadiers en Jagers blijft te 's-Hage, waar ruimte is voor 4000 man, in de grenadiers-kazerne en in de kazerne der cavalerie geheel marschvaardig gekazerneerd. Deze brigade wordt belast met de observatie der kust van Ter Heyden tot Katwijk en zendt daartoe kleine detachementen, die aangevoerd worden door officieren, en dikwijls worden afgelost, naar Ter Heyden, Loosduinen, Scheveningen, Wassenaar en Katwijk, met opdracht over dag de verschillende kustvakken te observeeren, door van een der nabijgelegen hooge duintoppen, van de kerktorens of van de vuurtorens regelmatig de zee te bespieden; het patrouilleeren langs het strand en door de duinen achten wij totaal onnoodig en zonder nut.

Het 1^e bataljon van het 4^e regiment te Delft zendt 1 compagnie naar den Hoek van Holland belast met de bescherming van het fort en het bewaken van de kust ten zuiden van Ter Heyden; deze compagnie wordt bij gunstig weder gedeeltelijk gekampeerd en anders in het fort of elders ondergebracht. De overige compagnieën blijven te Delft waar ruimte is voor 1100 man, geheel marschvaardig gekazerneerd.

Het 2^e en 4^e bataljon van dit regiment te Leiden in garni-

---

(1) Wij nemen aan dat het 3^e bataljon Grenadiers en voorts al de 5^e bataljons voor den vestingdienst zijn bestemd.

zoen, blijven aldaar marschvaardig gekazerneerd en worden, voor zoo ver de kazernes, die 1700 man kunnen bergen, voor de infanterie en artillerie te klein zijn, in andere groote gebouwen ondergebracht. Zij zenden detachementen, door officieren aangevoerd, naar Noordwijk en Noordwijkerhout, ter observatie van de kust van Katwijk tot de grens van Noord- en Zuid-Holland.

Het 3^e bataljon, te Haarlem in garnizoen, blijft op gelijke wijze in zijn garnizoensplaats waar 2000 man kan gekazerneerd worden en doet door detachementen, door officieren aangevoerd, de kust bewaken van bovengenoemde grens tot Ymuiden.

Observatie van de kust van Noord-Holland, door afdeelingen van het leger, achten wij, zooals gezegd is, onnoodig, daar de vijand zich daar niet zal wagen wegens het zoo mogelijk nog grooter gevaar zeer spoedig, onder veel ongunstiger omstandigheden, geheel en al te zijn opgesloten.

Het 1^e, 3^e en 4^e bataljon van het 7^e regiment Infanterie te Amsterdam, waar plaats is voor $\pm$ 2700 man, blijven daar gekazerneerd waartoe ook de artillerie- en cavalerie-kazernes kunnen worden aangewezen en zoo noodig ook andere groote gebouwen kunnen worden in gebruik genomen.

Van het 2^e bataljon te Hoorn blijven drie complete compagnieën in de kazerne die $\pm$ 700 man kan bergen, de vierde wordt naar IJmuiden gezonden om het fort te beschermen, de haven te observeren en c. q. het kanaal voorloopig te bezetten. Bij gunstig weder worden zij gekampeerd, bij ongunstig weder ondergebracht in daartoe aangevoerde en op het kanaal geplaatste vaartuigen; mogelijk kan een gedeelte in het fort een onderkomen vinden.

De batterijen van het 2^e regiment Veld-Artillerie blijven waar zij zijn; geheel gereed om op elk gewild oogenblik uit te rukken.

Op deze wijze is de geheele 1^e Divisie langs de kust opgesteld en wel zoodanig dat zij langs vier verschillende spoorlijnen snel naar de Nieuwe Hollandsche Waterlinie kan worden overgebracht om, zoolang de inundatie niet staat, het Noordelijk gedeelte dier linie te helpen verdedigen.

Zoodra er eenig gevaar bestaat, zal daartoe, door de zorg der Permanente Militaire spoorwegcommissie, naar de door haar reeds in vreedetijd vastgestelde regelingen, het voor de overbrenging benoodigde spoorwegmaterieel worden verzameld en gereed gesteld ter plaatse waar daaraan behoefte is, terwijl overal — wij merken dit ééns vooral op — waar het laden of ontladen van personen, paarden en materieel moet plaats hebben door haar wel voor behoorlijke laad- en losplaatsen zal worden gezorgd. Zooals wij zagen, strekken de hieromtrent bestaande voorschriften daartoe tot waarborg.

Om eenig denkbeeld te geven, van hetgeen voor zoodanig transport noodig is, moge het volgende dienen:

Te 's-Hage (Rijnspoor) zijn noodig: 4 infanterie- en 4 artillerie-treinen. Elke trein bestemd voor 1 bataljon of 1 batterij.

Te Rotterdam (Rijnspoor): een infanterie-trein.

Te Leiden: 2 infanterie- en 2 artillerie-treinen.

Te Haarlem: 1 infanterie-trein.

Te Amsterdam: 3 infanterietreinen; terwijl later een vierde wordt gevormd door de twee treinen, die de onderdeelen van het 2^e bataljon, uit Hoorn en IJmuiden, aanvoeren; van deze treinen moeten 2 van de Rijn- en 2 van de Oosterspoorwegmaatschappij zijn. De treinen van de Oosterspoorwegmaatschappij lossen respectievelijk te Weesp en Bussum. De 2 Rijnspoortreinen uit Amsterdam lossen te Loenen en te Nieuwersluis. Deze 4 treinen stoomen ledig naar Amsterdam terug. De afstanden bedragen respectievelijk 14,22,16 en 19 K.M.

De infanterie- en 2 der artillerie-treinen uit 's-Hage zullen te Utrecht aan het Rijnstation en aan de Lunetten lossen en voorts te Utrecht blijven. De afstand bedraagt 60 K.M.

De 2 andere artillerie-treinen uit 's-Hage gaan via Harmelen, Breukelen naar Nieuwersluis, waar zij gelost worden en daarna ledig naar Amsterdam doorstoomen.

De 2 batterijen voegen zich bij de Noorder-Brigade, het 7^e regiment, en marcheeren dus verder naar hare bestemming. De per spoor afteleggen afstand is 60 K.M.

De infanterie-trein uit Haarlem loopt over Amsterdam tot

Maarsen en stoomt, gelost zijnde, door tot Utrecht. De afteleggen afstand bedraagt 47 K.M.

De infanterie- en artillerietreinen uit Leiden lossen te Houten en Schalkwijk en stoomen terug naar Utrecht. De afstanden zijn respectievelijk 57 en 62 K.M.

De infanterie-trein uit Rotterdam lost te Utrecht aan de Lunetten en loopt daartoe 53 K.M.

Het regiment Grenadiers en Jagers rukt met de 2 batterijen onmiddellijk op naar Zeist waar de noodige maatregelen voor de verpleging vooraf zullen beraamd en genomen zijn.

Zooals wij in den aanvang gelegenheid hadden op te merken, bestaat er alle reden om aan te nemen en te vertrouwen dat dit troepenvervoer, door de uitnemende zorg der Permanente Militaire Spoorwegcommissie, die in zulke dagen wel uit onvermoeide krachtvolle mannen behoort te bestaan, in de beste orde, snel en regelmatig zal afloopen.

Aangezien een militaire trein met een gemiddelde snelheid van 30 K.M. in het uur moet loopen, zoo zal daar de grootste te doorloopen afstand — 's-Hage-Utrecht en 's-Hage-Nieuwer-sluis — 62 K.M. bedraagt het langste vervoer 2 uren en 4 minuten eischen.

De geheele troepenverplaatsing, die hier bedoeld wordt, kan dus in enkele uren volbracht worden. Daar sommige afdeelingen vóór hun vervoer en andere daarna eenige afstanden te voet moeten afleggen en voor het verzamelen van den troep, het marcheeren naar het station en voor het in- en uitladen tijd noodig is, zoo stellen wij, om niet te overschatten, dat alles binnen 6 uren tijds, na afzending van het bericht: *dat de vijand de grenzen passeert zonder zich aan onze posten te storen*, aan het Groote Hoofdkwartier, waarop van daar onmiddellijk bevel tot den afmarsch zal worden gegeven, dat 6 uren daarna *alles* op zijn post is en behoorlijk is opgesteld en ondergebracht.

Op deze wijze zal door een Brigade het Noorden en door een Brigade het Zuiden, van het gedeelte der Nieuwe Hollandsche Waterlinie ten Noorden der Lek, zijn bezet; terwijl de derde Brigade der 1^e Divisie voorwaarts van het centrum in afwach-

ting van meerdere hulp een offensieve stelling zal hebben ingenomen.

Het 3^e regiment Hussaren stelt zich nu oostwaarts van dit centrum over een breed front, en zoover mogelijk vooruitgeschoven, op, om de vijandelijke cavalerie op te wachten, want op een regelmatig teruggaan van het 1^e regiment Hussaren valt niet te rekenen; dit regiment toch zal niet kunnen beletten dat de vijandelijke cavalerie snel voorwaarts rukt zoodat deze laatste weder door versche cavalerie van ons moet worden opgevangen. Aan het 3^e regiment zal men eenige infanterie-detachementen en een paar batterijen veldartillerie — bijv. 1 van het 7^e en 1 van het 4^e regiment Infanterie — kunnen toevoegen.

Men moet bij het lezen van het bovenstaande vooral niet uit het oog verliezen, dat er op dit oogenblik nog maar alleen sprake is van het treffen van maatregelen voor de verdediging der linie zonder inundatie en van het bezetten van een tijdelijk offensief. Naar gelang de inundatie aangroeit, zal men meer troepen vrij krijgen, die dan bij Zeist kunnen samengetrokken worden. Als de vijand dan nog niet verschijnt, kunnen mogelijk ook nog gedeelten van de andere divisiën — of liever een van die divisiën in haar geheel of een volledig onderdeel van een — naar Zeist oprukken en zou het mogelijk kunnen zijn dat een afdeeling meer zijwaarts vooruit werd geschoven.

Een consequente toepassing van het stelsel van insluiting brengt natuurlijk mede dat men niet alleen tracht te beletten dat de gelande vijand landwaarts intrekt maar ook dat men zooveel mogelijk tegengaat het verspreiden zijner afdeelingen of het voortdringen der geheele massa langs de kust.

Bij een landing op de kust ten Zuiden van Katwijk zullen daarom de 2 bataljons en de 2 batterijen uit Leiden onverwijld stelling nemen tusschen Katwijk en Warmond achter het kanaal Katwijk—Warmonderhek en achter de Warmonder Lee. Onmiddellijk wordt het bataljon uit Haarlem per spoor ook naar Warmond overgebracht, het spoorwegmaterieel voor het vervoeren van dit bataljon staat steeds, zooals wij zagen, voor het overbrengen naar de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te Haarlem

gereed. Tegelijkertijd ontvangen de 4 bataljons van het 7^e regiment last per spoor aan te rukken om deze afsluitingslijn te versterken.

Het regiment Grenadiers en Jagers bezet met het Delftsche bataljon aanvankelijk de accessen tusschen Leiden en Schiedam, aan deze macht worden de 4 batterijen uit 's-Hage toegevoegd. Deze macht is voor die lange lijn niet groot maar de vijand is bij zijn voortrukken beperkt tot de polderwegen en moet tal van kanalen en weteringen over, waarvan de bruggen onbruikbaar zullen zijn gemaakt en goed zullen worden verdedigd. Grondige kennis van het terrein is voor dezen brigade-commandant, die *onmiddellijk afdoende* maatregelen moet nemen, dringend noodig en hij kan die kennis ten volle bezitten, daar hij in vreedestijd dagelijks de gelegenheid heeft het terrein te bestudeeren. Zooals wij zullen zien kan deze macht zeer snel, van twee zijden tegelijk over Utrecht en over Dordt, versterkt worden.

Een grondig terrein-onderzoek en de omstandigheden — bijv. als het veel heeft geregend en dus de polders drassig en de boezems hoog zijn — zullen moeten beslissen of deze 5 bataljons en 4 batterijen de afsluitingslijn reeds zullen trekken achter de Vliet van Leiden tot Voorburg en achter de Vaart van hier tot Schiedam, dan wel of zij aanvankelijk meer oostwaarts zullen stelling nemen om eerst na ontvangen versterking naar die lijn op te rukken. In het laatste geval blijft het evenwel noodzakelijk aan de Warmonder Lee en de Maas als steunpunten te blijven aansluiten. Neemt men stelling in genoemde lijn dan rukt de macht, die tusschen Katwijk en Warmond staat, van achter het kanaal op tot aan het Galgewater en bezet dus dan de lijn Katwijk—Valkenburg—de Vink.

Het geval is natuurlijk ook denkbaar dat het dringend noodzakelijk is 's vijands opmarsch naar de Residentie, zij het ook maar één dag te vertragen, tot de Regeering — zoo deze zich heeft laten verrassen — alles wat weggevoerd moet worden naar elders heeft doen overbrengen en tot zij zelf de stad heeft verlaten. Is de vijand ten Zuiden van 's-Hage geland dan zullen de 4 bataljons Grenadiers en Jagers met 3 van de 4 batterijen

uit 's-Hage een zoodanige stelling innemen in de richting van het landingspunt dat het voortrukken naar de residentie van de aanvankelijk gelande afdeelingen wordt gestuit. Het bataljon uit Delft tracht het oostwaarts voortrukken tegen te gaan en ontvangt ter versterking de 4^e batterij uit 's-Hage. Dit oostwaarts uitwijken is onder deze omstandigheden minder gevaarlijk dan het oprukken naar de residentie te meer daar de vijand toch nooit te ver zal durven voortdringen zoolang wij te Loosduinen of meer Zuidwestwaarts een aanzienlijke macht verzameld hebben en hem dus van het strand kunnen afsnijden waardoor hij zijn communicatie met de vloot, die door ons fort aan de Maasmond en door onze Marine belet wordt de Maas in te loopen, zou verliezen. Laatstgenoemd bataljon moet dus eenigermate voor zoodanigen druk wijken; het zal zijn taak des te gemakkelijker vervullen naarmate de Grenadiers en Jagers meer voorwaarts hebben stelling genomen en dus de te bezetten lijn korter zal zijn; het bataljon moet vooral waken tegen het omtrekken der stelling van de Grenadiers langs Wateringen en Rijswijk.

Het bataljon, tusschen de Maas en de bezette positie opgesteld, zal zoodra mogelijk versterkt worden via Dordrecht evenals hierboven is gezegd daar het in elk geval, ook nadat de Grenadiers terug zijn gegaan, hier blijft standhouden zooals wij boven zagen. Het zal van de omstandigheden afhangen of men de Grenadiers zal versterken of niet, in elk geval schijnt het raadzaam dit Regiment niet langer stand te doen houden dan tot bescherming van den Haag *dringend* noodig is, want de vijand zal wel niet met een handvol troepen landen en dus spoedig in dit duinachtig terrein ons te machtig zijn. Zoodra mogelijk moet daarom tot de eerst aangegeven insluitingslijn, waar de kans voor ons gunstiger is, worden terug gegaan.

Landt de vijand tusschen Scheveningen en Katwijk en moet den Haag eenigen tijd beschermd worden dan doen de Leidsche Bataljons beter zich met de 2 Batterijen achter de Vliet op te stellen en den weg noordwaarts open te laten — wat het zwaarste is moet het zwaarste wegen — terwijl het Delftsche Bataljon zich voegt bij de Grenadiers en Jagers die met de 4

Batterijen een positie in de richting van het landingspunt bezetten. De Bataljons uit Haarlem, Amsterdam en Hoorn trachten dan, in breeden kring, een regelmatige afsluitingslijn te vormen van Leiden, achter de Warmonder Lee, over Aalsmeer om den Haarlemmermeerpolder henen en tot IJmuiden. Deze linie moet dan natuurlijk zoodra mogelijk via Utrecht worden versterkt, terwijl onze afdeelingen ten zuiden van Leiden over Dordrecht versterking ontvangen. Op het zenden van deze versterkingen, wat betreft de volgorde waarin deze oprukt, komen wij van zelf later zooveel noodig terug.

Landt de vijand ten Noorden van Katwijk dan rukt het Bataljon uit Haarlem naar Aalsmeer, op den linkervleugel daarvan sluiten de Bataljons en Batterijen uit Leiden en het Bataljon uit Delft aan, zich opstellende achter de Warmonder Lee en de ringvaart van den Haarlemmermeerpolder en op den rechternvleugel bezetten de Bataljons uit Amsterdam, versterkt door 2 Batterijen uit 's-Hage, en het Bataljon uit Hoorn de reeds boven besproken lijn tot IJmuiden. Amsterdam zal dan eerst recht beseffen van welk nut de Vechtwaterleiding voor die stad is, daar de vijand dan meester is van het pompstation, enz. der waterleiding uit de duinen. 't Is evenwel voor die stad — *voor ons laatste reduit in oorlogstijd* — naar onze meening te hopen dat men beneden de prise d'eau aan de Vecht, in deze rivier de damsluis zal hebben overgebracht, die nu te Nieuwer-sluis ligt, *want anders wordt de Vecht tot Nieuwersluis brak* door het inlaten van Zeewater, wat voor Amsterdam noodlottig zou zijn. Is zulk een damsluis niet gemaakt — *wat wij ook voor de defensie niet verantwoord achten* — daar versch drinkwater in onze reduitstelling onmisbaar is — dan zal men zoolang mogelijk water door de te graven Keulsche vaart uit de Lek moeten aanvoeren en zou het gewenscht zijn in vredestijd de prise d'eau der Vechtwaterleiding ook met dit kanaal in verbinding te brengen.

Het Regiment Grenadiers en Jagers bezet met 2 van de 4 Batterijen uit 's-Hage zoodra mogelijk de lijn Katwijk—Warmond door positie te nemen ten zuiden van het meer genoemde kanaal Katwijk—Warmonderhek.

Boven is gezegd dat een landing in Noord-Holland niet te vreezen is, men zou daarnit de gevolgtrekking kunnen maken dat het dan ook geen gevaar heeft den vijand derwaarts te laten doordringen. Men vergeet dan echter dat hij dan meester wordt van IJmuiden, wat onmogelijk is als wij het kanaal daár in ons bezit houden onverschillig of wij dit van de Noord- of wel van de Zuidzijde verdedigen. Wel zou de verovering van het fort nog al moeite kosten, maar de grond is hier waarschijnlijk zeer geschikt — behoudens eenig last van loopzand — voor een ondergrondse nadering, waartegen het *geïsoleerde* fort niet bestand is; van daar dat wij infanterie ter bescherming zonden en in oorlogstijd ook noodig achten. Maar bovendien zouden wij dan ook onze insluitingslinie moeten verlengen om Amsterdam henen tot de Zuiderzee, wat veel troepen eischt. Zooals men ziet, is door ons echter voor die Noordelijke afsluiting het minst afgezonderd en wel omdat wij, in de gegeven omstandigheden, geen druk naar die zijde verwachten en omdat het fort IJmuiden met een flinke basstem kan mede zingen als de vijand het kanaal mocht aanvallen.

Begaat de vijand de fout in Noord-Holland benoorden IJmuiden te landen, dan rukt de geheele 1e Divisie achtereenvolgens in de lijn IJmuiden—Beverwijk—Krommenie—DeRijp—Schermerhorn—Schardam om na aankomst van versterking naar omstandigheden den linker- of den rechtervleugel voorwaarts te brengen tot het verder insluiten. Denkelyk zal de linie van Beverwijk dan nog diensten kunnen bewijzen, daar zij behoorlyk bezet zijnde, een uitmuntende gelegenheid geeft aan een ter hulp snellend legerkorps om den vijand op gunstig terrein aan te vallen. Daar deze laatste dan wel eens tusschen het Noord-Hollandsche kanaal en de zee henen op Helder kon terug geworpen worden, zou het ernstig overweging verdienen in tijds over zee een paar bataljons infanterie naar die positie te zenden en de landfronten daarvan zoo snel mogelijk in een geduchten staat van tegenweer te brengen.

Wij komen dus, naar wij gelooven, tot de slotsom, dat de opstelling der 1e Divisie zoodanig is, dat zij, met de minste

kosten voor het overbrengen der troepen, de beste waarborgen oplevert voor het snel overbrengen dezer Divisie naar de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en naar elke tijdelijke linie, die zij voor het opsluiten van een gelanden vijand zal behooren te bezetten. Om dit aan te toonen hebben wij die verschillende details *moeten* behandelen.

Alvorens wij nu tot de opstelling van de 2^e en 3^e Divisie overgaan een korte beschouwing vooraf.

In den aanvang kwamen wij tot het besluit, dat een aanval van Frankrijk door België evenmin als een aanval door ons land henen in billijkheid kan verwacht worden en dat ook geen grond bestond om schending van onze neutraliteit van de zijde van Duitschland te verwachten. Niettegenstaande deze overtuiging achten wij het toch gewenscht aan de kust maatregelen te nemen tegen een eventueele landing en in onze liniën evenzoo tegen een mogelijken aanval van de zijde van Duitschland en wel hoofdzakelijk omdat wij onmogelijk in den aanvang den toestand voldoende kunnen overzien en dus tegen elke eventualiteit moeten gewapend zijn. Om diezelfde redenen nu moeten wij ook, bij de verdere opstelling van het veldleger, rekening houden met de mogelijkheid dat Frankrijk door België henen voortrukt en dat Duitschland niet van de zijde van de Moesel maar reeds uit het front aan den Beneden-Rijn het Fransche leger te gemoet trekt. Naar alle waarschijnlijkheid zullen wij dan de *Duitsche* legerafdeelingen het eerst op ons grondgebied zien — indien Duitschland ons territoire niet wenscht te ontzien — want de Franschen zijn dan nog ver af en zullen wel 2 à 3 weken noodig hebben, na de oorlogsverklaring, om zoover te komen. Bij een aanval van Duitschland van uit het Rijkswaterland zullen de Franschen, tenzij zij geslagen en in Noordelijke richting teruggeworpen worden, ons grondgebied waarschijnlijk in het geheel niet betreden. Daar een aanval door België echter ook kan plaats hebben als Duitschland zéér zwak is en zich dus tot de verdediging van den Rijn moet bepalen, zoo moeten wij ook rekening houden met een mogelijke neutraliteitsschending door aanrukkende Fransche legerafdeelingen.

Zien wij eerst wat van de zijde van Duitschland is te wachten als de Duitsche legerafdeelingen de Franschen in België te ontmoet rukken en daarbij gedeeltelijk van de wegen, die door Limburg loopen, willen gebruik maken.

De kaart raadplegende merken wij op dat een aantal kunstwegen uit Pruisen, door Limburg, naar België voeren, waarvan sommige op ons grondgebied de Maas niet passeeren. Duitschland kan nu op tweeërlei wijzen van die wegen gebruik maken en wel:

1e. *alléén voor den doormarsch* van zijn rechtervleugel ten einde met breeder front te kunnen marcheeren, of

2e. *voor den marsch en de voortdurende communicatie* met de magazijnen en hospitalen aan den Rijn en verder in het Binnenland.

Wat het eerste geval aangaat, zullen wij ons, voor zoover Duitschland alleen van een of twee wegen in het Zuidelijk gedeelte van Limburg gebruik maakt — bijv. den weg, die van Aken komende bij Vaals onze grens passeert — wel moeten bepalen tot het protesteeren. Onze cavalerie te Vaals zal aan de grens het hoofd der kolonne aanhouden en opmerkzaam maken dat daar ons *neutraal* territorium begint. Wordt hierop geen acht geslagen dan wijken onze manschappen noordwaarts uit en blijven, als zij niet vervolgd worden, de bewegingen van de Duitsche afdeelingen gadeslaan om, zoodra de kolonne is gepasseerd, weder hun posten te hernemen. Is deze kolonne — mogelijk slechts een rechterflankdekking — ons grondgebied gepasseerd en volgen geene andere afdeelingen, dan is onze neutraliteit weder hersteld. Dat wij ons hier alleen tot een protest bepalen, en van het feit geen „*casus belli*” maken, zal Frankrijk ons nooit in ernst ten kwade kunnen duiden en het zou ons, zoo het later mocht zegevieren, daaromtrent nooit ter verantwoording kunnen roepen. Men kan nooit van ons vergen, dat wij een legermacht van voldoende sterkte op die uiterste punt van ons grondgebied wagen voor een zoo weinig beteekenende zaak, want het zou een uiterst gering voordeel voor de Franschen zijn, indien wij de Duitschers verplichtten hun front *iets* te

versmallen. Doch ook al bestond er vrees voor zoo iets dan nog zou ons legerbestuur nooit zoo zwak mogen zijn, uit vrees voor Frankrijks misnoegen, die fout te begaan.

Iets anders is het echter indien de Duitsche aanvoerders gebruik wilden maken van de wegen, die ten Noorden van Roermond door Limburg loopen, onverschillig of zij al dan niet de Maas passeeren. Indien wij dat lijdelijk aanzagen en alleen in een protest berustten, dan zouden wij zéér stellig te kort doen aan onzen plicht en zou Frankrijk terecht ons daarvan een streng verwijt kunnen maken. Bij de opstelling van een gedeelte van ons veldleger zal er dus op moeten gerekend worden, dat het geval zich kan voordoen dat wij hier, reeds in de eerste dagen, *krachtig* ons moeten kunnen doen gelden.

Wat het tweede geval betreft, is de toestand geheel anders, de neutraliteitsschennis is dan van blijvenden aard. Wij kunnen ons dan niet bepalen tot het voortdurend protesteeren, maar zullen zooveel troepen moeten bijeenbrengen als wij voor zoodanige onderneming mogen afzonderen en daarmede een aanval moeten doen op 's vijands communicatiewegen, uitsluitend de spoorwegen, met het doel de bewakingsdetachementen te verjagen, de kunstwerken in die wegen te vernielen en te beletten dat het vernielde weder hersteld worde. Is het reeds zeer twijfelachtig dat de Duitschers ons tot vijand zullen maken ter wille van een of hoogstens twee spoorbanen, nog minder waarschijnlijk is het dat het Deutsche leger een zóó aanzienlijke macht hier op den uitersten rechtervleugel zal detacheren om die wegen te bewaken als noodig is om *zeker* te zijn, dat wij deze niet kunnen onbruikbaar maken. Daar wij meester zijn: het aanvalspunt en den tijd van den aanval te kiezen, en ook over Duitsch grondgebied ten aanval kunnen oprukken, zoo gelooven wij niet te overschatten als wij beweren, dat een geheel Duitsch legerkorps niet voldoende zou zijn om die taak met *zekerheid* te vervullen. Kan Duitschland op dat oogenblik een zoo aanzienlijke macht voor zulk een betrekkelijk onbeduidend doel op zijnen uitersten rechtervleugel vastleggen? Wij gelooven niet dat het daartoe machtig genoeg is tegenover Frankrijk en

gelooven nog minder dat het op die wijze zijn macht zal ver-
snippen. Toch moeten wij — want Duitschland kon onze
meening wel eens niet deelen — bij onze opstelling de moge-
lijkheid van een dergelijke handelwijze niet over het hoofd zien.

Gelukt het den Franschen, door zwakte van Duitsche zijde
— onder *zekere* omstandigheden, zooals wij reeds opmerkten,
denkbaar — door België henen tot in de nabijheid van ons land
door te dringen, dan is het niet waarschijnlijk dat de Fransche
bevelhebber, zoo hij voornemens is het Duitsche front aan den
Beneden-Rijn aan te vallen, ter wille van een of twee wegen
zich ook *onze* vijandschap op den hals zal halen en daardoor,
behalve het Belgische, nu ook nog het Nederlandsche leger op
den linkerflank te krijgen op het oogenblik dat het in front
met het Duitsche leger handgemeen wordt. Mocht dus het
Fransche leger zijn marsch meer Noordwaarts uitstrekkèn, dan
voor een aanval op den Rijn noodzakelijk is, dan is het schen-
den onzer neutraliteit te verwachten, maar dan zal dit hoogst
waarschijnlijk geschieden in de hoop dat het minder moeite zal
kosten op *ons* grondgebied de Waal en de Rijn te passeeren en
zoo de Duitsche stelling om te trekken, dan die stelling in
het front aan te vallen. Wij kunnen dan dus een aanval ver-
wachten door het oostelijk gedeelte van Noord-Brabant en door
Limburg in Noordelijke richting.

Wij mogen er op rekenen — en moeten het in elk geval in tijds
verzoeken — dat België ons van de marschrichtingen der Fransche
kolonnes, zoo die voor ons gevaarlijk worden, zooveel mogelijk
op de hoogte zal willen houden, zoodat wij in tijds maatre-
gelen tot afweer kunnen nemen.

Daar wij hier met de Fransche *hoofdmacht* zullen te doen
hebben, zullen wij er niet aan kunnen denken den Franschen
in Brabant het hoofd te bieden en zullen wij ons daartoe wel
achter de Waal moeten opstellen, zooals wij later nader zullen
bespreken.

Getrouw aan het door ons vóóropgestelde beginsel, dat in
de eerste plaats onze troepen zóó opgesteld moeten worden, dat
zij, bij een overvaling van de zijde van Duitschland — *moge-*

lijk maar niet *veel* *waarschijnlijk*; wij stemmen dit gaarne toe — niet van de hoofdlinie kunnen afgesneden worden en tot de verdediging van die linie krachtig kunnen medewerken, zoodat zij dus daarop *in tijds* kunnen teruggaan, zoo zullen wij bij het aangeven van een opstelling voor de 2^e en 3^e Divisie in de eerste plaats dáárop het oog houden en verder een opstelling trachten te verkrijgen die het mogelijk maakt beide Divisiën snel in het Zuidoosten van ons land — in het Oosten van Brabant en het Noorden van Limburg — bijeen te trekken, als wanneer de 1^e Divisie mede spoedig kan worden aangevoerd. Naar onze meening zal aan alle eischen kunnen worden voldaan indien de 2^e en 3^e Divisie als volgt worden opgesteld.

Van de 2^e Divisie is reeds over 2 bataljons beschikt ten behoeve van de spoorwegbruggen en van de kust bij Delfzijl n.l. over het 3^e bataljon van het 1^e en het 3^e bataljon van het 5^e regiment Infanterie.

Is, zooals men gezien heeft, door ons de 1^e Divisie bestemd voor de eventuele bezetting der Nieuwe Hollandsche Waterlinie ten Noorden van de Lek, de 2^e Divisie wenschen wij in de eerste plaats aan te wijzen voor het dekken der sluizen van Wijk bij Duurstede en Tiel en voor de bezetting der linie tusschen Lek en Linge. Voor de verdediging van dit gedeelte der linie — den Diefdijk — is de Divisie natuurlijk *veel* te sterk, maar de overcomplete onderdeelen, denkelyk de 2 brigades die de sluizen beschermen, kunnen als zij, na vervulling dier gewichtige taak, behouden terugkomen, naar de 1^e Divisie worden gedirigeerd ter hoogte van Zeist of elders.

Willen wij verder getrouw blijven aan ons vooropgestelde stelsel, zoo moeten wij ook hier weder beginnen met te trachten zooveel van de 2^e Divisie onder dak te brengen in bestaande kazernes als mogelijk is.

Voorts moet hare opstelling zoo zijn; dat de onderdeelen snel en regelmatig op de Hoofdlinie kunnen teruggaan; dat zij de 3^e Divisie, bij een landing in Zeeland, snel kan ter hulp komen; dat zij spoedig tot bijstand van de 1^e Divisie naar de kust kan snellen; dat zij zoo noodig in korten tijd naar Groningen kan

worden getransporteerd; dat zij met de 3^e Divisie en c. q. ook met de 1^e met kracht kan optreden tegen een Duitsche afdeeling, die Noord-Limburg wil doortrekken, en eindelijk dat zij achter de Waal kan postvatten om een aanval van Fransche zijde op die rivier af te slaan.

Om aan al die eischen te kunnen voldoen, zouden wij de 3 brigades willen opstellen, te Arnhem, te Nijmegen en te 's-Bosch en wel als volgt:

Het 1^e 2^e en 4^e bataljon van het 1^e regiment Infanterie met de 1^e en 2^e batterij van het 1^e regiment Veld-Artillerie, respectievelijk uit Leeuwarden — waar die Infanterie in elk geval te geïsoleerd ligt — en uit Utrecht te 's-Bosch, waar voor $\pm$ 2400 man ruimte is in de kazernes, gekazerneerd en verder ingekwartierd of in het Vugterkamp gekampeerd.

Het 1^e 2^e en 4^e bataljon van het 5^e regiment met de 5^e en 6^e batterij van het 1^e regiment Veld-Artillerie uit Amersfoort, te Nijmegen waar die Infanterie in garnizoen ligt. Men kan aldaar 2000 man kazerneeren, het overige personeel wordt gekampeerd of ingekwartierd.

Het 1^e 2^e 3^e en 4^e bataljon van het 8^e regiment te Arnhem, Deventer en Doesburg in garnizoen worden te Arnhem vereenigd met de 3^e en 4^e batterij van het 1^e regiment Veld-Artillerie uit Utrecht; te Arnhem kunnen $\pm$ 2800 man gekazerneerd worden.

Het hoofdkwartier der Divisie blijft te Arnhem.

Deze opstelling nader beschouwende, zien wij dat de Divisie over de volgende spoorlijnen — voor zoover zij niet met voordeel kan marcheerden — beschikt als:

Voor het teruggaan op de Hoofdlinie: over de lijnen Arnhem — Utrecht (tot Veenendaal of Maarsbergen voor de sluis bij Wijk bij Duurstede); de lijn Nijmegen—Kesteren (sluis bij Tiel), en de lijn 's-Bosch—Geldermalsen—Leerdam zijnde 77 K.M. of 2 uur 34 min.

Voor het verplaatsen naar Zeeland: over de lijn Arnhem—Elst—Gorinchem—Dordrecht—Roosendaal—Bergen op Zoom, zijnde 157 K.M. of bijna 5 uren; de lijn Nijmegen—'s-Bosch—Tilburg—

Roosendaal—Bergen op Zoom, zijnde 125 K.M. of 4 uur 8 min., en de lijn 's-Bosch—Geertruidenberg—Zwaluwe—Roosendaal—Bergen op Zoom, zijnde 80 K.M. of 2 uur 40 minuten.

Voor het samentrekken op de kust van Holland: de lijn Arnhem—Utrecht enz.; de lijn Nijmegen—Geldermalsen—Dordrecht—Rotterdam enz., en de lijn 's-Bosch—Tilburg—Breda—Dordrecht—Rotterdam enz.

Voor het overbrengen naar Groningen kunnen de Brigades achtereenvolgens de lijn 's-Bosch—Nijmegen—Meppel—Groningen volgen; de ledige treinen worden van daar in de richting van Leeuwarden gedirigeerd.

Voor een aanval in Zuidelijke richting langs de Maas kunnen de Brigades ten Zuiden van Nijmegen bijeengetrokken worden; die uit Arnhem langs de lijn Arnhem—Nijmegen en die uit 's-Bosch langs de lijn 's-Bosch—Nijmegen.

Voor een opstelling achter de Waal kan de Brigade uit Arnhem te voet haar post innemen evenals die uit Nijmegen, terwijl die uit 's-Bosch over de lijn 's-Bosch—Geldermalsen—Tiel op den rechtervleugel der beide andere kan worden gebracht; zooals wij zullen zien, komt de afzonderlijke Brigade der 3^e Divisie alsdan rechts daarvan en de 1^e Divisie aanvankelijk in reserve daarachter op de drie spoorwegknoopen.

Alvorens tot de opstelling der 3^e Divisie over te gaan, moet nog worden opgemerkt dat het waarschijnlijk de voorkeur verdient, bij het teruggaan op de Hoofddlinie het 5^e regiment met de bijbehorende batterijen, te voet naar Ochten—Spees — want hier, en verder achter de Waal, moet het zich aanvankelijk opstellen — te dirigeren en daartoe in tijds bij Druten of Doodewaard een schipbrug te doen slaan, die na den overtocht onmiddellijk wordt opgebroken en stroomafwaarts gevoerd. Vooreerst toch vereischt het vervoer per spoor veel materieel en veel tijd en ten andere moet met het versperren der spoorbrug gewacht worden tot de vijf treinen aldaar zijn gepasseerd, waardoor veel tijd verloren gaat. Het 8^e regiment tot dekking der sluis bij Wijk bij Duurstede opgesteld, moet verband houden met het 5^e en dit zooveel mogelijk ondersteunen, waartoe het

zoonoodig gedeeltelijk over de Lek gaat. Heeft de sluis te Tiel haar taak volbracht dan kan de Divisie-kommandant met deze twee Brigades naar Zeist oprukken om die positie over Dribergen en Werkhoven uit te breiden of wel — wat mogelijk de voorkeur verdient vooral als de vijand nabij is — voorwaarts van Wijk bij Duurstede, ongeveer bij Amerongen een flankstelling voor de positie Zeist—Odijk—Houten innemen vanwaar hij den vijand veel last kan bezorgen, vooral indien zijne macht later nog versterkt kan worden door het 1^e regiment, dat dan mogelijk door een der brigades van de 3^e divisie is afgelost. Moet de 2^e divisie in Groningen optreden, dan zal wel een gedeelte der 1^e divisie via Enkhuizen—Stavoren ter hulp kunnen gezonden worden.

Bij het teruggaan op de hoofdlinie zal de compagnie uit Delfzijl het best doen over Stavoren—Enkhuizen terug te gaan en zullen de compagnieën op de spoorwegen, na volbrachte taak, zoo goed mogelijk hunne brigades trachten te rejoinneeren. Bij een aanval zuidwaarts langs de Maas kan het bataljon uit Grave, dat voor de spoorwegbruggen over Maas en Waal is aangewezen, zonder bezwaar aan die beweging deelnemen, zoodat die Divisie dan uit 11 bataljons en 6 batterijen zal bestaan.

De 3^e Divisie moet, zooals nu van zelf spreekt, aanvankelijk aangewezen worden voor het bezetten der hoofdlinie van de Linge tot het Hollandsch-diep en van den Noordelijken oever van laatstgenoemd vaarwater. Het zal nu van omstandigheden afhangen of een gedeelte der Divisie — als de vijand slechts zwakke afdeelingen in Brabant zendt — voorwaarts van den Moerdijk zal positie nemen of gedeeltelijk het 1^e regiment zal aflossen en gedeeltelijk naar Zeist of Wijk bij Duurstede zal oprukken om daar met de grootst mogelijke kracht op te treden ten einde de vroeger besproken uitvalspoort, voor een eventueel Fransch hulpteiler open te houden.

Ten einde alles weder zooveel mogelijk gekazerneerd te houden, zouden wij de drie brigades als volgt willen opstellen: Zoodat wij reeds zagen, komen het 1^e, 2^e en 3^e bataljon van het 3^e regiment Infanterie te Bergen op Zoom, met de twee

daar aanwezige batterijen van het 3^e regiment Veld-Artillerie.

De 4 bataljons van het 6^e regiment Infanterie te Breda, blijven met de twee aldaar zijnde batterijen Veld-Artillerie in hun garnizoen, waar $\pm$ 2800 man kan worden gekazerneerd, in de kazernes, ingekwartierd en gekampeerd.

Het hoofdkwartier der divisie blijft hier natuurlijk ook.

Het 2^e, 3^e en 4^e bataljon van het 2^e regiment liggen — hoe *onverklaarbaar* en *hoogst gevaarlijk* dit ook schijnen moge — te Maastricht in garnizoen. Onnoodig is het op te merken, dat deze daar niet kunnen blijven. Onder aantrekking van het 1^e bataljon uit 's Bosch, om deze brigade daardoor compleet te maken, zouden wij dit regiment willen opstellen achter de Maas tusschen Venloo en Roermond; gekantonneerd of gekampeerd. De daaraan toe te voegen 2 batterijen uit Roermond kunnen aanvankelijk *dáár* blijven.

Moet deze Divisie nu op de hoofdlinie teruggaan, dan kan dit als volgt geschieden.

De bataljons van het 3^e regiment te Bergen op Zoom gaan met 4 sectiën Veld-Artillerie onverwijd per spoor via Dordrecht naar Gorinchem om de lijn Vuren—Asperen, den Bommelerwaard en het land van Altena te bezetten. De twee overblijvende sectiën veld-artillerie vereenigen zich met het 4^e bataljon, dat uit Vlissingen naar den Spoorwegdam door het Kreekerak wordt overgebracht, om hier den vijand te beletten op Zuid-Beveland over te gaan.

Het 6^e regiment marscheert met zijn batterijen naar Moerdijk en Geertruidenberg om positie te nemen achter het Hollandsch-diep, op het Dordsche eiland en het land van Altena en zorgt vooral ook voor de spoorwegbrug over het Hollandsch-diep.

Wat het 2^e regiment aangaat, dit zal nu, zooals wij opmerkten, naar omstandigheden per spoor naar den Moerdijk of gedeeltelijk naar Leerdam en elders worden gebracht.

Moet de 3^e Divisie een aanval uit Zeeland afwijzen, dan wijst zich van zelf aan hoe de onderdeelen worden samengetrokken, dit is evenzoo het geval als deze Divisie met de 2^e — en later ook met de 1^e waarvan de drie brigades, langs drie

verschillende spoorwegen, tegelijk kunnen worden aangevoerd — vereenigd zuidwaarts langs de Maas moet voortrukken als Duitschland Limburgs territoir schendt.

Moet de 3^e Divisie de 1^e ter hulp snellen, dan rukt eerst het 6^e regiment uit Breda via Dordrecht—Rotterdam op en daarna het 2^e via Geldermalsen—Utrecht enz. *Het 3^e regiment mag evenwel zijn post NIET verlaten* daar de aanval op Zuid-Hollands kust *gepaard* kan gaan met een onderneming in Zeeland.

Bij een landing in Groningen komt de geheele 3^e Divisie *niet* ter hulp, daar het een schijnbeweging kan zijn en de hoofdaanval op Vlissingen kan gemunt wezen. Om gelijke reden blijft ook een gedeelte der 1^e Divisie, en liefst zelfs 2 brigades, alsdan op de Hollandsche kust.

Het afsluiten van den dam door het Kreekerak, bij het teruggaan op de hoofdlinie, is, zooals wij reeds opmerkten, niet zoo zeer noodig om Zuid-Beveland en Walcheren, tegen Deutsche afdeelingen te dekken als wel om de reeden van Vlissingen, Zieriksee en Brouwershaven veilig te houden, daar dit de aangegeven verzamelplaatsen zijn voor de landingsvloot, die Fransche hulptroepen aanvoert, als het weder ongunstig is. Onze Marine zal daarom het vaarwater tusschen Duiveland en Tholen moeten bezetten.

Alvorens het positie nemen achter de Waal, voor het geval de Franschen door België henen, op ons land aanrukken, te bespreken, moeten wij den toestand, die *dan* kan geboren worden, vooraf nader beschouwen.

Hebben wij, om alle mogelijke gevallen te behandelen, den toestand beschouwd, die zou geboren worden als Frankrijk door België voortdrong en Duitschland het Fransche leger — al dan niet gedeeltelijk over ons grondgebied — in België te gemoet trok, in den aanvang hebben wij als ons vermoeden uitgesproken dat Frankrijk niet langs dien weg zal aanvallen *indien Duitschland de handen geheel vrij heeft*. Eerst wanneer Duitschland, door belangrijke detacheringen, aan den Rijn aanzienlijk zwakker is, zal Frankrijk, zoo meenden wij, tot een aanval door België henen besluiten kunnen als het geen kans ziet op

onze kust te landen om van dáár uit, met eerbiediging van België's neutraliteit, aanvallend op te rukken. Staan de zaken zóó, dan mag men aannemen dat het Duitsche leger in een toestand kan verkeeren, waarin het zich wat den Neder-Rijn aangaat, zal bepalen tot het standhouden achter die rivier en schijnt de onderstelling niet gewaagd, dat de Franschen zullen trachten dit sterke Rijnfront *door ons land henen* om te trekken.

Zooals wij reeds opmerkten, zouden wij niet voorwaarts van de Maas noch achter die rivier pogingen moeten aanwenden om de Franschen afbreuk te doen, maar zouden wij alles in het werk moeten stellen om achter de Waal, een voor de defensie niet onbelangrijke rivier, alle beschikbare krachten te vereenigen en wij voegen er thans nog bij dat wij, door het slaan van een schipbrug — bijv. die van Westervoort, zooveel noodig verlengd — aan het Pannerdensche veer over het Pannerdensche Kanaal, de mogelijkheid moeten daarstellen snel Duitsche afdeelingen achter de Waal te brengen om ons bij de verdediging van die rivier te steunen; terwijl verderafgeplaatste Duitsche afdeelingen met datzelfde doel langs de lijn Emmerik—Arnhem—Elst zouden aangevoerd kunnen worden.

Wij hebben ook reeds in algemeene trekken gezegd dat de 1^e en 2^e Divisie achter de Waal zouden opgesteld worden en dat van de 3^e een *gedeelte* aan de verdediging van die rivier zou deelnemen. Daar men oogenschijnlijk geneigd zou zijn te denken dat de geheele 3^e Divisie daartoe wel zou kunnen beschikbaar gesteld worden, zoo moeten wij nader opgeven, waarom wij slechts een *gedeelte* daarvoor willen bestemmen, alsmede *welk* gedeelte. Vóór dat wij hiertoe overgaan, moeten wij echter nog opmerken, dat bij dezen aanval van de Fransche hoofdmacht ook een zijaanval kan gericht worden tegen het gedeelte der hoofdlinie ten zuiden van de Waal en tegen het Hollandschdiep. Dit gedeelte moet dus goed worden bezet waartoe zonder bezwaar de bezettingstroepen uit de overige onderdeelen der linie, die nu geen gevaar loopen, kunnen genomen worden, daar de sterkte van het veldleger in den Tielerwaard en de Over-Betuwe zoo hoog mogelijk moet opgevoerd worden,

waartoe mogelijk nog wel een paar bezetting-bataljons daarbij aangetrokken konden worden langs de Waal beneden Bommel.

Hoewel wij van de veronderstelling uitgaan, dat Frankrijk een belangrijke overmacht op Duitschland moet bezitten, wil het door België henen een aanval ondernemen, zoo kunnen wij toch niet gelooven dat het, nu ook het Belgische leger in bedwang gehouden moet worden en ook ons leger tot tegenpartij wordt gemaakt, een zekere macht zal durven afzonderen om onze kust aan te vallen, ten minste een zoodanige macht dat deze met kracht zou kunnen optreden. Van daar dat wij er dan ook geen bezwaar inzien de 1^e divisie — doch eerst in het laatste moment als de Franschen reeds in Noord-Brabant zijn, want het overbrengen langs al onze spoorlijnen gaat snel genoeg — naar de Waal te zenden. Vreezen wij geen aanval op onze kust *van uit* zee, iets anders is het of wij geen gevaar loopen, dat de Franschen *naar* de zee trachten door te dringen en of het niet onze plicht is tegenover Duitschland, dit te beletten. Naar onze meening bestaat er werkelijk gevaar voor zulk een onderneming, mogelijk gesteund door een kleine macht over zee.

Een blik op de kaart zal ons doen zien, dat de spoorwegen, die door België henen, het tot Cleef doorgedrongen Fransche leger met het vaderland in gemeenschap houden over hunne geheele lengte door het Duitsche leger achter den Rijn en de Moesel opgesteld, zooals meermalen is opgemerkt, in de flank worden bedreigd en dat er dus groot gevaar bestaat, dat een krachtige poging van Duitsche zijde ondernomen, met het doel die communicatie te verbreken, kans van slagen heeft waardoor de Fransche hoofdmacht in een benarde positie zou verkeeren. Maar die blik op de kaart zal ons ook de overtuiging schenken dat het voor het Fransche leger daarom een groote uitkomst zou zijn, indien het in het ongestoorde bezit kon geraken van de lijn Vlissingen—Gogh. Wij zouden ons dan ook zeer vergissen, indien een Fransch leger tot zóóver voortgerukt zijnde, geen poging deed om een afdeeling tot Vlissingen te doen doordringen en op die wijze over zee een veiligen communicatieweg te openen, die onder bescherming der Fransche vloet van de

Nederlandsche en Duitsche Marine niet veel zou te vreezen hebben.

Wat den spoorweg aangaat, deze zou tot Bergen op Zoom gemakkelijk zijn te bewaken en van dáár tot Gogh van onze zijde niet veel gevaar loopen, dank zij het gemis aan een behoorlijk offensief aan den Moerdijk of op een, naar onze meening gunstiger, punt, waardoor een zwakke macht ons hermetisch kan insluiten. Alleen tegen uitvallen van het Belgische leger zal Frankrijk moeten waken, indien dit niet, wat het eenvoudigste zou zijn, in Antwerpen is teruggedrongen en opgesloten.

Wij teekenen hierbij ter loops aan, dat het Belgische leger, onder zoodanige omstandigheden wel verplicht zal zijn, zoo overmacht komt opdagen, in Antwerpen terug te gaan. Dit zou evenwel niet het geval zijn als wij eene goede opnamestelling in Brabant hadden en zoo er ook bij Neuzen een tijdelijke positie bestond, waarin een gedeelte van dat leger kon teruggaan om daarna over de Schelde teruggevoerd te worden.

In de overtuiging dat de Fransche opperbevelhebber, zoodra mogelijk een afdeeling naar Bergen op Zoom zal afzenden om van daar tot Vlissingen door te dringen, hebben wij dan ook vermeend maatregelen te moeten treffen om die onderneming te doen mislukken. *Hadden wij een sperfort op den dam door het Kreekerak dan waren al die voorzorgen overbodig.*

Met laatstgenoemd doel zouden wij het 3^e en 6^e regiment met de 4 daarbij ingedeelde batterijen onder bevel van den Divisie-commandant met de verdediging van den dam willen belasten en deze twee brigades daarom willen opstellen in Zuid-Beveland ten Oosten van het Kanaal van Hansweert naar Wemeldingen, welk kanaal alleen wordt bezet en tot verdediging ingericht als een Fransche afdeeling, die in elk geval niet te sterk zal zijn, op Walcheren landt. Wij durven geen geringer macht hier plaatsen, omdat er voor de Franschen veel aan gelegen is hier den doorgang te forceeren en zij dus ook zullen beproeven op een der dijken van dit gedeelte van het eiland te landen, waardoor de bezetting versnipperd moet worden. *Een enkel sperfort hier en die 8 bataljons en 4 batterijen konden achter de Waal optreden.*

De macht, die wij dus onder het onmiddellijk bevel van den Commandant van het veldleger, achter de Waal kunnen vereenigen, bestaat nu uit: minstens 27 bataljons Infanterie (mogelijk nog eenige vestingbataljons daarenboven), 14 batterijen Veld-Artillerie, 2 batterijen Rijdende Artillerie en 3 regimenten Hussaren en op de Waal de 4 riviervededigingsvaartuigen — zie verder — elk bewapend met 2 kanonnen van 12 cM. A. en de Vahalis met 2 kanonnen van 7.5 cM. A. Wanneer men in aanmerking neemt dat de lijn Elst—Geldermalsen uiterst gunstig ligt om snel troepen achter het vak Bommel—Nijmegen van de Waal, te verplaatsen en dat Duitschland per spoor en over het Pannerdensche Kanaal hulptroepen kan zenden, dan schijnt onze positie achter die rivier ons nog niet zoo heel zwak.

De opstelling dezer troepenmacht zou dan kunnen zijn als volgt:

De afzonderlijke brigade van de 3^e Divisie, het 2^e regiment Infanterie met hare Artillerie en een paar vestingbataljons op den rechtervleugel: van Waardenburg tot Tiel, links daarvan de 2^e Divisie en wel: het 1^e regiment van Tiel tot Doodewaard — het vak Opynen-Varik wordt ook gedekt door St. Andries dat bezet is — het 5^e van Doodewaard tot Slijk-Ewijk en het 8^e van Slijk-Ewijk tot Gent. Achter deze linie de 1^e Divisie op de drie spoorwegknoopen en wel het 4^e regiment te Geldermalsen, het 7^e te Kesteren en het regiment Grenadiers en Jagers te Elst. De cavalerie zouden wij ten Noorden van den Rijn voorloopig willen onderbrengen, voor zoover zij niet in het doorsneden terrein is te gebruiken, de 2 batterijen Rijdende Artillerie zullen denkelijk het best bij het 7e regiment kunnen ondergebracht worden om uit die centrale stelling zoo noodig snel ter hulp te komen op elk punt van de Waal. Wij merken nog op dat St. Andries bezet moet blijven, omdat daardoor de ongunstigste bocht van de Waal — de zéér vooruitspringende punt aan onze zijde — voor den vijand onbruikbaar wordt en bovendien, de vrije communicatie tusschen de aanvallende afdeelingen in den Bommelerwaard en die in het Maas—Waalsche verbroken is; een aanval op dit fort langs de

twee smalle landstrooken tusschen de Maas en de Waal, aan de eene zijde bovendien doorsneden door het kanaal van St. Andries, kan door ons zeer bemoeilijkt worden.

Onder deze omstandigheden had de vroegere positie van Nijmegen denkelijk ook nog van eenig nut kunnen zijn als opnamestelling van cavalerie-afdeelingen, die dan den vijand in het oog konden houden. Wij zullen *nu* geen troepen tot dat doel op den linker Waaloever kunnen laten.

Gelukt het inmiddels den Franschen op eenig punt op Duitsch grondgebied een doortocht te forceeren en gaat het Fransche leger dáár den Rijn over, dan verandert onze toestand aanmerkelijk. Het gevaar voor een aanval op de Waal vervalt dan geheel en al. De Franschen zich op den rechter Rijn-oever kunnen staandehouden. Indien, zooals wij verwachten, de aanslag op Zuid Beveland mislukt dan bestaat er kans dat het Fransche leger geheel en al ons grondgebied verlaat en zal trachten, langs den rechter Rijn-oever voortrukkende, een gunstiger overgangspunt rivieropwaarts te krijgen om op die wijze zijn communicatiewegen zooveel mogelijk zuidwaarts te verleggen.

De gevechten zullen dus nu geleverd worden ten oosten van den Rijn en het gevolg hiervan is, dat de grens van Gelderland ten Noorden van den Rijn nu meer gevaar loopt geschonken te worden, indien Duitschland, door een gelukkige wending van den loop der gebeurtenissen, er toe mocht komen de Franschen terug te dringen en deze alsdan gedeeltelijk langs den rechter Rijn-oever in de richting van ons land werden afgedrongen.

Wij zullen dus maatregelen moeten nemen om die grens zoo krachtig mogelijk tegen teruggeslagen afdeelingen te verdedigen om deze te noodzaken de wapens neder te leggen, willen zij niet geheel en al geslagen en krijgsgevangen gemaakt worden.

De schipbrug aan het Pannerdensche veer wordt natuurlijk weggenomen.

Met de kaart van Gelderland voor ons zien wij, voor zoover betreft het Geldersche gedeelte van de strook lands, tusschen

de oostelijke grens en den IJssel, dat de kunstwegen, die van de grenzen ons land binnen komen op Doesburg aanloopen en dat in het Zuiden een enkele weg naar Westervoort en in het Noorden ook van enkele plaatsen tevens wegen naar Zutphen uitgaan. De weg naar Westervoort loopt uit waar de spoorwegbrug en de weder gelegde schipbrug de rivier passeeren, welk punt door het daar gelegen fort wordt beheerscht.

Als van zelf schijnt dus Doesburg het aangewezen punt, waar onze afdeelingen, zoo zij tot teruggaan gedwongen worden, voor het grootste gedeelte de rivier moeten passeeren en van waaruit naar alle richtingen kan worden voorwaarts gerukt. Ook hier heeft men helaas de enceinte, die wel niet zeer uitgebreid was, maar toch gelegenheid zou gegeven hebben om den vijand op een afstand van de bruggen af te houden, tot onze afdeelingen daarover waren, gesloopt. Daar ons niet bekend is of die wallen reeds geheel en al zijn geslecht, zoo is het nog mogelijk, dat bij eventueel voorkomend geval er nog zooveel aanwezig is, dat daarvan nog iets is te maken. Wij spraken over het dekken der bruggen en bedoelden daarmede de schipbrug, die er nu reeds ligt en die, welke van elders bijv. van Deventer, waar zij toch niet mag blijven, tijdelijk derwaarts zal worden overgebracht.

Naar het ons schijnt, moet dus de hoofdmacht, onder de onmiddellijke bevelen van den legercommandant, bestaande uit de 1e en 2e Divisie met 12 batterijen Veld-Artillerie en het 2e en 3e regiment Hussaren met de 2 rijdende batterijen tusschen Doesburg en Doetichem worden opgesteld, en kan de afzonderlijke brigade, het 2e regiment met 2 batterijen, in de lijn 's-Heerenberg—Winterswijk worden vooruitgeschoven en achter de cavalerie-linie worden geplaatst. Op deze wijze is de rechtervleugel der voorste linie, te 's-Heerenberg, op $\pm$ 4 K.M. van den Rijn bij Emmerik en het laat zich niet verwachten dat terugwijkende afdeelingen, die op ons grondgebied trachten te ontkomen, liever van Emmerik in de richting van Lobith, ongeveer 6 K.M. afstand tot de grens, zullen trekken. Het komt ons daarom onnoodig voor deze voorlinie meer naar rechts uit te breiden,

wat vooral van belang is, daar zij dan meer dan 15 K.M. zou moeten verlengd worden, omdat de Pruisische gemeente Elten, die hier diep in ons land indringt, zou moeten worden omvat. Meer links haar uit te breiden, komt ons aanvankelijk evenmin noodig voor.

De hoofdmacht voorwaarts van Doetichem te plaatsen, schijnt ons niet geraten, niet alleen om het gevaar afgesneden te worden maar ook, en vooral, omdat van dááruit, zooals reeds gezegd is, de wegen zich naar verschillende zijden waaiersgewijze naar de grenzen uitspreiden en eindelijk omdat men naar onze meening ter voorkoming van onnoodig bloedverlies de terugwijkende partij eenige ruimte moet laten om zich te bezinnen en de wapens te kunnen nederleggen alvorens tegen onze hoofdmacht in verzet te komen. Ook moeten onze afdeelingen zich behoorlijk in slagorde kunnen scharen en daarvoor is ruimte en tijd noodig.

Wanneer wij de zaak goed inzien, dan zullen wij, als de Franschen niet dadelijk na het overtrekken van den Rijn geslagen worden, van hen niet veel last op onze grenzen hebben, want zij zullen zich dan denkelijk wel eerst langs den Rijn zuidwaarts begeven om een geschikter overgangs- en communicatiepunt hooger op te krijgen. Al was het niet hooger dan Dusseldorp en Duisburg, dan zouden zij daardoor reeds zeer gebaat zijn. Wordt het Fransche leger meer Zuidwaarts geslagen, dan zullen de Duitschers het wel is waar van zijne bruggen willen afdringen, maar dit toch liever in Zuidelijke richting doen om het te verslaan, dan in Noordelijke als wanneer het over onze grenzen zou kunnen ontwijken. •

Zoodra er quaestie van kan zijn, dat troepenafdeelingen, van eenigszins beduidende sterkte, onze grenzen overschrijdende de wapens zullen nederleggen en dus geïnterneerd moeten worden, moet er zorg worden gedragen, dat alles wordt gereed gemaakt om deze behoorlijk te kunnen onderbrengen en met de minste inspanning van onze zijde van het noodige te kunnen voorzien en te bewaken. Voor dat bewaken zal in de eerste plaats de

schutterij, bijgestaan door de maréchaussées en de Rijksveldwachters, moeten aangewezen worden. Moeten wij personeel van beide partijen interneeren, dan moet dit natuurlijk van elkander afgezonderd worden gehouden.

In vreedstijd zal men reeds moeten vaststellen waar men, in de verschillende omstandigheden, die zich zullen voordoen — en die wij achtervolgens zullen behandelen — zulk een interneeringskampement zal plaatsen, daar men anders hoogst waarschijnlijk, overhaast een keuze doende, op vele bezwaren zal stuiten, aanleiding zal geven tot rechtmatige klachten van de zijde der geïnterneerden en veel meer macht voor bewaking zal moeten afzonderen dan bij goed overleg en oordeelkundige keuze der plaats strikt noodig is.

Naar onze meening moet het interneeringskamp, in het onderhavige geval, niet binnen onze hoofddlinie worden geplaatst en zoo ver mogelijk van onze oostelijke grenzen worden aangelegd. Zonder grondig lokaal onderzoek kunnen wij natuurlijk niet bepaald aangeven welke plaats ons het meest geschikt voorkomt. Ter wille van de volledigheid — want dit is ook een militaire maatregel, die *moet* genomen worden — willen wij evenwel met de kaart in de hand een gunstig punt opzoeken en de voordeelen, die het door ons gekozen terrein schijnt aan te bieden, nader opsommen.

Daar wij de geïnterneerde troepen zonder noodzaak niet mogen blootstellen aan de nadeelige werking onzer venen of van onze lage kleilanden en haar daarom zooveel mogelijk op een drogen zandbodem zullen moeten legeren, zoo moet een hooge zandstreek, waar goed drinkwater voorhanden is of is te krijgen, worden opgezocht.

Op de kaart gezien zou ons nog al, voor het beoogde doel, aanlokken de landstreek bezuiden Bergen op Zoom; op het grondgebied der gemeente Woensdrecht, Ossendrecht en Putten. Vooral zou de gelegenheid voor het interneeren van troepen hier uitmuntend zijn indien wij met België, dat toch ook een dergelijke verblijfplaats voor ontwapende troepenafdeelingen kan noodig hebben, een overeenkomst konden sluiten te zamen zulk een

kamp à cheval op de grenzen van Putten, Ossendrecht of Huijbergen aan te leggen. De bewakingskosten konden dan voor beide Rijken op de helft worden gereduceerd en de voorziening in de noodige behoeften per spoor uit Antwerpen tot Cappelle, in België, geschieden.

Is zulk een combinatie niet mogelijk, dan moet ons kamp tot het station Woensdrecht per spoor worden voorzien.

De ligging van het kamp op dit terrein heeft naar onze meening voor, dat gemakkelijk in de bewaking kan worden voorzien. De ontvluchting toch wordt bemoeijlikt in 't Westen door de Schelde, in het Zuiden door de Belgische forten Lillo en Liefkenshoek en de waarschijnlijk onder dergelijke omstandigheden goed bezette positie van Antwerpen en in Noordelijke richting door een onzer brigades, die, zooals wij zagen, in elk geval te Bergen op Zoom blijft. De aanwezigheid van deze brigade, die bij oproer of ernstig verzet van de zijde der geïnterneerden, steeds ter hulp kan snellen, maakt dat de bewakingstroepen ook minder sterk behoeven te zijn.

De aanvoer der geïnterneerde troepen rechtstreeks naar genoemd kamp kan van elk punt der oostelijke grens of van de kust per spoor plaats hebben. Behalve de bewakingstroepen te land zal men wel doen op de Schelde een of twee kanonneerbooten te stationneeren, die, met eenige gewapende sloepen, het oog houden op elke poging, die te water mocht worden ondernomen om ontvluchting te begunstigen.

Ofschoon het niet waarschijnlijk is dat wij thans nog door een der beide partijen ernstig zullen worden aangevallen, een poging tot landen daargelaten, zoo willen wij toch volledigheidshalve er op wijzen, dat wij in de eerste plaats de 2 brigades van de 3^e divisie achterwaarts beschikbaar hebben om onverwijd in de hoofdlinie geworpen te worden als dit mocht nodig zijn en dat op het tijdstip, waarop wij thans zijn, wel eenige schutterij in de linie werkzaam zal kunnen zijn. Op onze troepen, die al strijdende van den IJssel zullen terugkomen, zal men evenwel mogelijk in de eerste dagen voor de defensie

der linie niet bepaald mogen rekenen. Wij herhalen echter: naar onze meening is op dit oogenblik een gevaarlijk conflict met een der partijen, een conflict dat de vijand voor Utrecht zou kunnen brengen, niet wel denkbaar.

Ons rest nu nog voor het onderstelde geval de handelingen der Marine te bespreken.

De Marine moet, uit den aard der zaak, ook worden gemobiliseerd. Daar het uitrusten der in conservatie geplaatste vaartuigen betrekkelijk veel tijd en arbeid kost, zoo zal het ook gewenscht zijn de miliciens zoodra mogelijk — dus met spoed — op te roepen opdat deze aan alles een handje zouden kunnen helpen.

Onze oorlogsbodems moeten over al de zeegaten, van het Vlie tot Vlissingen, oordeelkundig worden verdeeld, wij vertrouwen dat dit alles reeds in vreedetijd in details zal zijn geregeld. Zooals wij zagen, valt de Eems weg uit de Marine-stations. Wij achten het evenwel nuttig dat bij afwisseling een der vaartuigen uit Helder daar eens de vlag vertoont. Bij die opstelling moet worden rekening gehouden: met de *voor die vaartuigen aangenomen opstelling in oorlogstijd*, zoodat zij bij overgang tot den oorlogstoestand onverwijd naar hunne posten kunnen stoomen; met de *zwaarte der pantsers*, zoodat op de gewichtigste plaatsen in de eerste plaats enkele vaartuigen met de zwaarste pantsers zijn, nu nog maar een gedeelte onzer vloot daarvan is voorzien; met de *bewapening*, zoodat in de eerste plaats dáár, waar het zware geschut der landmacht niet aanwezig is, worden opgesteld een of meer vaartuigen bewapend met het zwaarste marinekanon, waarvan nog niet alle oorlogsbodems zijn voorzien, en eindelijk met de *geringe getalsterkte van onze torpedo-vaartuigen*, zoodat er minder opgelet moet worden of er genoeg dan wel of er *overal eenige* zijn.

De eerst gestelde eisch brengt van zelf mede dat ook gelet wordt op de plaats, waar de schepen in conservatie zijn, aanzien de oplegging der vaartuigen wel verband zal houden met hun opstelling in oorlogstijd. Bij een gewapende onzijdigheid moeten echter ook de Wester Schelde, de Roompot en

het Brouwershavensche gat bezet worden. Wilde men hiervoor alleen schepen nemen van het Zuidelijk smaldeel, dan zou er voor Hellevoetsluis te weinig overblijven. Enkele vaartuigen zullen dus van het Noorder frontier naar het Zuiden moeten gedetacheerd worden en deze zullen, zoo zij niet binnendoor kunnen — wat wegens de te geringe sluisbreedte op de Keulsche vaart, waarop bij herhaling is gewezen, voor de meeste niet mogelijk is — zoodra de oorlog mocht uitbreken, moeten trachten buitenom naar het Noorden te komen.

Een opstelling der Marine als volgt, schijnt ons aanbevelingswaardig te zijn:

In het Vlie:

2 Kanonneerbooten, bewapend met 1 kanon van 28 cM. A.

2 Kanonneerbooten, bewapend met 1 kanon van 23 cM.
en 2 torpedobooten.

Te Helder:

2 Rammonitors: Matador en Draak, elk bewapend met 2 kanonnen van 28 cM. A.

1 Ram: de Stier, bewapend met 1 kanon van 28 cM. A.

3 Rammen: Schorpioen, Buffel en Guinea, elk met 2 kanonnen van 23 cM.

8 Kanonneerbooten, elk met 1 kanon van 23 cM.

2 torpedobooten 1^e klasse.

en 4 " " 2^e " .

Te Ymuiden:

1 Rammonitor: Wesp, met 2 kanonnen van 23 cM.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 28 cM. A.

en 2 torpedobooten.

Te Maasmond:

1 Monitor: Heiligerlee, met 2 kanonnen van 23 cM.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 28 cM. A.

en 2 torpedobooten.

Te Hellevoetsluis:

1 Rammonitor: Luipaard, met 1 kanon van 28 cM. A.

3 Rammonitors: Haai, Panter en Hyena, bewapend met 2 kanonnen van 23 cM.

2 Monitors : Tijger en Krokodil, bewapend met 2 kanonnen van 23 cM.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 23 cM.

en 2 torpedobooten.

Te Brouwershaven :

1 Monitor : Cerberus, met 1 kanon van 28 cM. A.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 28 cM. A.

en 2 torpedovaartuigen.

Te Zieriksee :

1 Monitor : Bloedhond, met 1 kanon van 28 cM. A.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 28 cM. A.

2 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 23 cM.

en 4 torpedovaartuigen.

Te Vlissingen :

6 Kanonneerbooten, met 1 kanon van 28 cM. A.

en 2 torpedovaartuigen.

Van de 4 riviervaartuigen Rhenus, Isala, Moser en Merva, elk bewapend met 2 kanonnen van 12 cM. A., kunnen 2 op de Waal bij Nijmegen en 2 op den Rijn bij Arnhem voorloopig postvatten; terwijl de Vahalis, met 2 kanonnen van 7.5 cM. A. op de Maas bij Hedel kon worden opgesteld.

Het is ons niet met juistheid bekend of de sterkte van ons Marinepersoneel toelaat al die vaartuigen te bemannen, mogelijk kan door het aannemen van vrijwilligers, voor onvoldoend bezette emplooiën — vuurstokers, stuurlieden, enz. — in de behoefte worden voorzien. Nog minder kunnen wij bepalen of nog andere oorlogsbodems uitgerust en bemand kunnen worden om vóór de kust te kruisen, waartoe anders een paar snelloopende particuliere stoombooten kunnen worden gehuurd, die dan met hun eigen bemanning worden gesteld onder het bevel van een zeeofficier; men verlieze niet uit het oog dat wij in vollen vrede en niet in oorlog zijn, zoodat zóó iets zonder bezwaar kan.

Bij de opstelling der Marine is, wat het Vlie aangaat, van het beginsel uitgegaan dat daar hoofdzakelijk Marine nodig is om te beletten dat in deze wateren zich kolenschepen ophouden met het doel de Fransche vloot van steenkolen te voorzien. De

weinig diepgaande vaartuigen, die wij daarvoor aanwezen, zijn van onze Marine de voor dit doel meest geschikte, daar zij in staat zijn de zwaarste oorlogsschepen, die hier zouden kunnen binnenvallen, met goed succes te bekampen zonder zich aan een rechtstreekschen aanval van die overmachtige vijanden bloot te stellen. Zij moeten daarbij dan zooveel mogelijk partij trekken van de diepere gedeelten der uitgestrekte ondiepten, waar voor *hen* water genoeg staat om zich te bewegen, maar waar de zwaardere bodems hen niet kunnen naderen. Hun krachtig kanon van 28 cM. A. zal hen daarbij uitmuntend te stade komen. Het is ons niet onbekend dat de vijand ook van deze soort vaartuigen bij zich kan hebben, maar wij betwijfelen het zeer of deze zich in die bijna niet te verkennen geulen en op de ondiepe gedeelten zullen wagen en wij achten het vrij zeker dat zij, zóó zij het beproeven, zéér dikwijls aan den grond zullen stooten en blijvende vastzitten, spoedig een prooi onzer torpedo-booten zullen worden. Mogelijk ware het aanbevelingswaardig hier een vaartuig met voorraadtorpedo's te plaatsen.

Wat Helder aangaat, is meer scheepsmacht uitgetrokken dan daar in oorlogstijd zal kunnen geplaatst worden, want een gedeelte daarvan zal wel voor de Zuiderzee vóór Amsterdam bestemd, en dus nu ook bij het ontstaan van een oorlog derwaarts gezonden, moeten worden. Wanneer een Fransche vloot in zee is, is den Helder een belangrijk punt waar zulk een vloot, als het vergund kan worden, zich tijdelijk in veiligheid kan brengen. Hoewel de landbatterijen goed zijn bewapend — al zijn een paar zwaardere vuurmonden op 2 of 3 punten zeer gewenscht — zoo is het toch, vooral met het oog op de te ver af liggende reede, van veel belang dat onze Marine er goed vertegenwoordigd is. Bij Ymuiden en aan den Maasmond wordt het vaarwater voldoende door het daarstaande geschut bestreken en is zoo veel noodig later spoedig door torpedo's af te sluiten. Breekt de oorlog uit, dan achten wij het gewenscht de Heijligerlee te doen verwisselen met de Luipaard van het eskader van Hellevoet en de Wesp te vervangen door de Stier uit Helder omdat de schepen te Ymuiden en Maasmond wel eens

zullen genoodzaakt zijn den vijand, die deze havens gesloten houdt, te verontrusten, nadeel toe te brengen, tijdelijk te verdrijven of wel zoodanig bezig te houden, dat onze blokkaderunners in of uit kunnen loopen. Hunne kanonnen van 28 cM. A. en hunne rammen kunnen dan buitengaats goede diensten bewijzen. De Wesp, kan afgelost zijnde, naar Pampus opstoomen.

De vaartuigen van Brouwershaven, Zieriksee en Vlissingen moeten, als de oorlog uitbreekt, op de Positie Willemstad teruggaan; om dit mogelijk te maken zijn voor de Westerschelde dan ook vaartuigen uitgetrokken, die niet alleen door hun geringen diepgang en krachtige bewapening — evenals voor de vaartuigen in het Vlie is gezegd — hier de tegenpartij veel nadeel kunnen toebrengen, maar die ook door het kanaal van Zuid-Beveland kunnen ontkomen.

Zoodra de schepen op hunne posten zijn aangekomen, trachten hunne commandanten zich zelf en hun ondergeschikt personeel zoo nauwkeurig mogelijk op de hoogte te stellen van den eigenaardigen toestand waarin het terrein, waarop zij c. q. het gevecht zullen moeten voeren, zich op dat oogenblik bevindt. Zij zullen daarbij acht geven: op den loop en de kracht der stroomingen bij elke hoogte van het getijde; op de juiste richting en den vorm der zandbanken, enz. Voortdurend oefening houden in het bevaren der vaarwaters op de landmerken — de tonnen weggedacht — in het gebruik maken van de voordeelen, die de minder ondiepe geulen of gedeelten der zandbanken, hen aanbieden tegenover een eventueelen vijand, die deze vaarwaters niet voldoende kent en die met zwaarder materieel ageert, enz. is uitmuntend geschikt om de noodige geoefendheid te verkrijgen ter behoorlijke vervulling van de eventuele taak.

De Marine kan nu ook in het groot proeven nemen met electrisch licht en met middelen ter bescherming tegen torpedo's.

Tevens worden, voor zooveel nodig — want grootendeels zal dit in vreedestijd wel bepaald zijn — de noodige maatregelen bearaamd voor het wegnemen of verplaatsen der drijvende of, daarvoor vatbare, vaste merken, die in gewone tijden dienen

om op te varen en wordt dit werk, zooveel dat zonder bezwaar kan, voorbereid.

Op de vuurtorens wordt voortdurend zorgvuldig uitgekeken — wat tevens een goede oefening is — om seinen te wisselen met voorbijvarende schepen. Waar dit niet het geval mocht zijn, moet de toren telegraphisch verbonden worden met het meest nabijzijnde telegraafnet. Zijn schepen van onze Marine, of door haar gehuurde vaartuigen, op zee, dan zullen deze voor oefening af en toe onder den wal komen en berichten seinen, die door al de in het gezicht zijnde torens worden overgenomen en onmiddellijk naar het hoofdkwartier overgeseind. Wanneer de geheime seinen worden gebezigd, dan zullen de torens deze zóo moeten overbrengen zoodat het personeel daar aanwezig ze niet leert kennen. Meestal zal men, voor oefening, van het groote hoofdkwartier een antwoord laten terugseinen.

Hiermede zijn in algemeene trekken aangegeven de militaire maatregelen te nemen voor het handhaven der gewapende onzijdigheid en is voorts zooveel mogelijk aangetoond dat deze geheel en al berekend zijn, voor zoover dat kan of noodig is, op een eventueelen overgang tot een uit dien toestand geboren wordenden oorlog.

Wat vier onderdeelen van het leger betreft, is door ons nog niet beslist n.l. omtrent de geneeskundige afdeelingen, de verplegingstreinen en de treinen voor de telegraaf- en spoorwegafdeelingen.

Zoolang er geen redenen bestaan voor ongerustheid, achten wij het niet noodig deze onderdeelen te mobiliseeren, wel echter moet alles gereed gesteld worden. Voor oefening zou het evenwel zéér nuttig zijn de drie tot de 3e Divisie behoorende onderdeelen van die soort te velde te brengen en, desnoods voor korten tijd, in de nabijheid van Breda te laten kampeeren. Hierdoor zou de gelegenheid bestaan deze geheele Divisie *compleet* op eenig punt in Noord-Brabant samen te trekken om haar eenige dagen op oorlogsvoet te laten verplegen en oefening te laten houden in het vuur.

Waar het hoofdkwartier van het veldleger zal blijven, lieten

wij ook nog onbeslist. Aanvankelijk zal het wel het best te 's-Hage zijn gevestigd om in onmiddellijk contact met de Regeering en met het Groote hoofdkwartier — dat tot oefening ook wel zal gevormd worden — te blijven. Bij het bezetten der Nieuwe Hollandsche waterlinie door de 3 Divisiën zou het naar Utrecht kunnen worden overgebracht. Voorts veronderstellen wij dat het te velde komt wanneer de 3 Divisiën in Limburg langs de Maas Zuidwaarts rukken en dat het naar Arnhem zal worden verplaatst zoodra onze hoofdmacht achter de Waal of aan onze Oostelijke grenzen zal zijn opgesteld.

Het Instructie-bataljon en de Koninklijke Militaire Academie blijven evenals de verschillende cursussen rustig voortwerken zoolang alles kalm blijft.

Het eskadron ordonnancen kan, zoolang het personeel niet kan worden gebezigd, te Amersfoort in garnizoen blijven.

Ons rest nu nog de maatregelen te bespreken te nemen bij het afnemen van het gevaar; alzoo den overgang tot den gewonen vredestoestand. Die overgang kan snel of geleidelijk, en dus langzaam, plaats hebben. Snel wanneer de oorlogvoerende partijen plotseling vrede sluiten, en langzaam wanneer een der partijen gaandeweg de overhand verkrijgt en het oorlogstooneel zich meer en meer van onze grenzen verwijderd.

In het eerste geval worden de miliciens zoodra mogelijk naar huis gezonden. Als wij zeggen, zoodra mogelijk, dan bedoelen wij daarmede dat zij *eerst behoorlijk alles helpen schoonmaken en opleggen wat is gebruikt, zoodat die last niet op het gering getal onder de wapens blijvende manschappen nederkomt.*

In het laatste geval zou men aanvankelijk de verschillende onderdeelen van het veldleger weder naar hunne respectieve garnizoenen kunnen laten teruggaan en het gedeelte der militie, dat niet behoorlijk kan worden ondergebracht, met verlof voor bepaalden tijd — welk verlof kan verlengd of door het verleenen van onbepaald verlof kan opgeheven worden — kunnen naar huis zenden. Zendt men ze op deze wijze naar huis dan kunnen zij geheel of gedeeltelijk weder worden opgeroepen en onder de wapens gehouden, als de oorlogskansen,

bijv. door het toetreden van bondgenooten, veranderen en de toestand voor ons weder gevaarlijk wordt, zonder dat het noodig is een nieuwe wet voor het „doen samenblijven” door de Staten-Generaal te doen bekrachtigen. De omstandigheden zullen moeten uitmaken of men daarbij korpsgewijze, lichtingsgewijze, of Provinciesgewijze zal te werk gaan. Zoo zou men bijv: eerst de militie der 1^e Divisie, die bijna geheel en al getrokken wordt uit streken achter de hoofdlinie en de miliciens van de bezettingstroepen dier linie met *bepaald* verlof kunnen zenden. Of men kon de oudste lichting, waaronder vele gehuwden zijn, zoodanig verlof geven. Of wel men zou de miliciens uit Holland, Zeeland, Utrecht en Noord-Brabant het eerst voor bepaald verlof kunnen aanwijzen omdat deze altijd het snelst onder de wapens en in veiligheid kunnen zijn.

Wat de Marine betreft, kunnen in de eerste plaats de eventueel buitengaats zijnde en de minst strijdvaardige schepen buiten dienst worden gesteld. Wat overigens het personeel betreft, moet er zooveel mogelijk opgelet worden dat zij, die het eerst aan de beurt zijn om naar Indië te vertrekken het eerst met verlof worden gezonden — ook door aflossing op de nog in dienst blijvende bodems — maar voorloopig niet nonactief worden gesteld daar zij, zoolang de vredestoestand niet ten volle is ingetreden, ten allen tijde disponibel moeten blijven en het dan ook billijk is, dat zij daarvoor betaald worden.

Op de forten begint men gaandeweg het geschut uit de batterijen weg te nemen of voor vredetoestand op te stellen en voorts het materieel schoon te maken en op te leggen. Moeten de loodsen hiertoe in beslag genomen worden, dan logeert het personeel der bezetting in de bomvrije verblijven. De eventueel gebouwde en bewapende tusschenbatterijen worden mede ontwapend, *maar nog niet geslecht*.

Kan men zonder bezwaar geheel en al tot den vredestoestand overgaan, dan is het wenschelijk zoodra mogelijk van de bezettingstroepen de twee oudste lichtingen, en de gehuwde miliciens van de andere, naar huis te zenden en van het veldleger, zoodra elk bataljon, batterij, enz. in zijn garnizoen aankomt

de drie oudste lichtingen voor zoover het overblijvende personeel, wat de artillerie aangaat, voldoende is voor behoorlijke verzorging der paarden en van het materieel. Bij de bezettingstroepen heeft men meer handen noodig om alles behoorlijk op te leggen en te verzorgen.

Wij hopen en verwachten dat, wanneer de miliciens weder huiswaarts zijn en alles weder den gewonen vredesgang zal hebben aangenomen, velen met groot genoegen zullen terug denken aan die nuttig bestede uren en die in vele opzichten aangenaam afwisselende oefeningen en dat, wat meer is, het leger zonder bloedige offers een schat van ervaring zal hebben opgedaan, die gedurende tientallen van jaren nuttige vruchten zal afwerpen.

B. Deutschland met Engeland.

Een oorlog tusschen Deutschland en Engeland is voor ons, indien Deutschland ons niet vijandig gezind is, zeer weinig gevaarlijk. Engeland kan er niet aan denken met zijn leger de Duitsche armee op het vaste land te gaan aanvallen en zal er zich dus wel toe moeten bepalen in de eerste plaats zijn meest bloot liggende kustgedeelten, door zijne Marine, te beveiligen tegen verrassend optreden van een Duitsch landingsleger alsmede door zijne landmacht op enkele punten, zoodanig geconcentreerd, op te stellen, dat zoo mogelijk het leger in staat is, eventueel aan wal gezette afdeelingen, met voldoende macht te ontmoet te trekken om haar te verslaan of ten minsten zoodanig in het nauw te brengen, dat zij verplicht zijn te capituleeren, zoodra het de Engelsche Marine gelukt is, de landingsvloot uiteen te jagen. In de tweede plaats zal Engeland trachten den Duitschen zeehandel zooveel mogelijk nadeel toe te brengen en de versterkte zeehavens, zoo mogelijk ook de daar liggende vloot, te vernielen. Met het oog op deze handelingen der Engelsche vloot zou het noodig kunnen zijn dat wij te Helder en in het Vlie eenige voorzorgsmaatregelen namen tegen het daar eventueel stationneeren van kolenschepen ten behoeve der Engelsche vloot, indien Engeland niet in het bezit ware van Helgoland,

waar het zijne kolendepôts kan, en bij voorkeur zal, aanleggen. Onder gewone omstandigheden zou dus, naar onze meening, geen aanleiding bestaan om over te gaan tot een *algemeene* wapening. Hoogstens zou men er zich toe kunnen bepalen aan de kust eenige voorzorgen te nemen. Deze voorzorgen konden dan bestaan in het in dienst stellen van eenige schepen en in het bewapenen en bezetten van de kuststerkten. Voor het eerste zouden denkkelijk eenige miliciens opgeroepen moeten worden, voor het laatste schijnt het voldoende eenige compagnieën artillerie en eenige bataljons infanterie op vredessterkte uit andere garnizoenen naar de versterkte kustplaatsen te zenden. Ten einde te voorkomen dat de Staten-Generaal onnoodig worden bijeengeroepen, wat anders op grond van art. 185 der Grondwet zou behooren te geschieden, zou men kunnen beginnen met de zeemiliciens aanvankelijk zóó lang als de nieuwe militiewet zal toelaten — volgens art. 183 der vervallen Grondwet: zes weken — op te roepen en voorts, wanneer dit in dien tijd valt, van de lichting, die in de termen is om naar huis gezonden te worden: het maximum, te doen samenblijven. Volgens art. 123 der bestaande militiewet is dit maximum het 1/7 van de sterkte der vijf lichtingen, zoodat, indien men bij andere afdeelingen alle miliciens der lichting van het voorgaande jaar naar huis zond, men bij die, welke naar de kustplaatsen worden gezonden, de geheele lichting voltallig zou kunnen houden. Ook kan men achtervolgens de oudere lichtingen van die korpsen voor bovenbedoelden tijd oproepen. Dit alles kan geschieden zonder een te maken wet en zonder zulk opzien of onrust te baren als het *buitengewoon* oproepen der militie natuurlijk altijd doet.

Brengt Duitschland een landingsleger op zee, dan zal het bovendien raadzaam zijn niet alleen op de reeden van Brouwershaven, Zieriksee en Vlissingen en in het Vlie schepen der Marine te stationneeren, maar zal men goed doen op Schouwen, Noord-Beveland en Overflakkee troepenafdeelingen te plaatsen; Walcheren heeft zooals bekend is twee Bataljons in garnizoen. Het geval toch kan zich voordoen, en is zelfs niet geheel-

al onwaarschijnlijk, dat de Duitsche landingsvloot, door storm overvallen, door de positie der Engelsche Marine in haar plan-
nen gedwarsboomd of wel door deze Marine ontdekt, voorloopig in onze vaarwaters zich terugtrekt, daar zij haar eigene havens niet kan of niet durft aandoen.

Op deze omstandigheid vestigden wij reeds de aandacht in de Inleiding. Onze afdeelingen op die eilanden moeten dan de inwoners beschermen tegen willekeurige handeling van de zijde der Duitschers en voorkomen dat, tegen de bestaande voorschriften in, gewapenden aan wal komen of op andere wijze ongeregeldheden worden gepleegd. Die tegen de voorschriften handelen, worden ontwapend en opgezonden naar het interneeringskamp, voor welk kamp, zooals wij zagen, de plaats en inrichting vooraf in vreedstijd reeds moet zijn bepaald. De vraag of een landingsleger, als het door 's vijands Marine in onze vaarwaters teruggejaagd wordt of wel zich hier tijdelijk bergt om van de eerste gunstige gelegenheid, die zich opdoet, gebruik te maken tot het van daaruit aanvallen op de Engelsche kust, of dat landingsleger dan moet worden ontwapend en geïnterneerd, laten wij ter beslissing aan deskundigen over. Wij bepalen er ons alleen toe die zaak ter sprake en onder de aandacht der bevoegde autoriteiten te brengen en dit te meer omdat, zóó ontwapening *moet* plaats hebben, maatregelen moeten worden getroffen om de ontwapende troepen regelmatig naar de plaats hunner bestemming over te brengen. Men zal inzien dat deze quæstie ons groote moeilijkheden kan berokkenen en wel op een oogenblik waarin wij ongewapend zijn; waarin de dislocatie onzer troepen op ongunstige wijze is veranderd, en waarin het oproepen der Militie als een vijandige daad kan worden aangemerkt. Stel bijv. dat onze plicht als onzijdige natie ons voorschrijft de ontwapening te eischen, dat Duitschland weigert daartoe over te gaan en dat Engelsche Marine met de landingsvloot binnenkomt en dreigt de Duitsche vloot in den grond te schieten als zij niet ontruimd en de troep ontwapend wordt.

Het heeft voor ons geen bepaald nut te trachten een oplossing voor deze netelige omstandigheden te vinden, maar wij

vertrouwen dat men zal inzien, dat zoo wij tot de tanden zijn gewapend onze houding krachtiger kan zijn, vooral tegen de dan onredelijke houding van Duitschland, dan wanneer wij alleen aan de kust, ten koste van de kracht der andere deelen van het rijk, eenige voorzorgen hebben genomen.

Wij zijn dáárom van gevoelen dat het *in elk geval* raadzaam is bij een oorlog tusschen deze twee mogendheden — onverschillig of Duitschland voor of tegen ons is — ons *geheel en al* te wapenen.

Behalve de interneering-quaestie moet hier ook nog beantwoord worden de vraag in hoeverre men de vloot tegen betaling van levensmiddelen mag voorzien, n.l. *voor hoeveel* tijd en *gedurende welken* tijd, want dit is toch werkelijk voor de tegenpartij niet onverschillig. Wij mogen hen geen gebrek laten lijden, dit is boven allen twijfel verheven, en zullen dus als het verblijf lang duurt in de dagelijksche behoefte moeten voorzien, want laat men die behoeften aanvoeren uit Duitschland dan ontstaat het gevaar dat munitie en krijgsvoorraad en waarschijnlijk méér levensbehoeften, dan waarvan zij zich op ons grondgebied mogen voorzien, worden ingesmokkeld. Men zal mogelijk zelfs moeten toestaan, dat de manschappen om beurt ongewapend eenigen tijd aan wal doorbrengen, met het oog op hunne gezondheid.

Acht onze Regeering het met ons raadzaam zich geheel en al te wapenen, als wij Duitschland of Frankrijk niet kunnen vertrouwen of wanneer Duitschland een landingsvloot gaat uitrusten, dan is het naar onze meening zaak daartoe bij den *aanvang* van den oorlog over te gaan, daar het later meer opvalt en meer den schijn heeft van een bedreiging. Indien het wapenen plaats heeft uit vrees voor Duitschland, dan kan het toch wel geschieden onder voorwendsel als voorzorgsmaatregel tegen een eventueele interventie van Fransche zijde ten gunste van Engeland en dus zonder van Duitsche zijde recht te geven daarin aanleiding te zoeken voor een conflict. Onze positie is echter, wanneer Duitschland niet is te vertrouwen, ook ondanks die wijze voorzorgsmaatregel, voor ons *veel gevaarlijker*, zoolang Engeland alleen staat, dan bij een oorlog

onder A bedoeld. Het zal daarom naar wij meenen, raadzaam zijn, als wij ons wapenen, onze troepen meer te concentreren vóór en in de linie. Dit wordt trouwens toch in elk geval door de voorzichtigheid geboden omdat een opstelling van troepen op onze oostelijke grenzen, die niet tegen Engeland gericht zijn, Duitschland tot voorwendsel zou kunnen strekken om een conflict in het leven te roepen. Onze toestand is, zooals wij zeiden, gevaarlijker en wel omdat Duitschland zonder eenigen schijn van vijandelijke bedoelingen en zonder ons eenig recht te geven tot wantrouwen op onze grenzen aan de Noordzee sterke legerafdeelingen kan bijeen trekken en ons dan, onder een of ander nietig voorwendsel, onverwacht kon overvallen zonder dat wij — zooals onder A van de zijde van Frankrijk het geval was — van de zijde van Engeland aanvankelijk te land op eenige hulp van beteekenis zouden kunnen rekenen. Dat Engeland ons aan de zeezijde volkomen kan dekken tegen elke onderneming van Duitsche zijde, helpt ons in de *eerste* dagen niet veel, daar wij *dan* aan de landzijde het meest gevaar loopen en zeer zwak zijn en daar Duitschland te land zijne handen *geheel en al vrij heeft*. Zoo wij dus niet op onze hoede zijn — want wij *kunnen* het bij voldoende voorzorgen voorkomen — dan zou Duitschland onder zulke omstandigheden de schoonste gelegenheid hebben de inbezitneming van ons land tot een fait accompli te maken vóór het „verbaasde Europa” eigenlijk nog goed wist wat er gaande is. Engeland zou, ons in ons land niet kunnende helpen, voortgaan de Duitsche en nu ook de Duitsch geworden Hollandsche vloot te bekampen en mogelijk trachten zich schadeloos te stellen door onze Indische Bezittingen weder in bewaring te nemen. Dus ook dáár zij men dan op zijn hoede.

Eischt de toestand derhalve, zooals wij zagen, groote omzichtigheid en nauwgezet overleg om de gevoeligheid van Duitschland niet te kwetsen en het Duitsche volk geen aanleiding te geven een conflict uit te lokken, zéér verkeerd en te veroordeelen zou het zijn, indien wij ons uit vrees lieten weerhouden de noodige maatregelen te nemen. Vrees is steeds een slechte raadgeefster geweest, naar haar te luisteren zou vooral onver-

antwoordelijk en ten hoogste laakbaar zijn in dit geval, waarin het er op aan komt zoodanige voorzorgen te nemen dat *zoo noodig* met de meeste kracht kan worden gehandeld. Om zooveel mogelijk moeilijkheden te voorkomen, achten wij het gewenscht dat men daartoe in vredetijd alles in details vaststelt, omdat men dan, als het geval zich voordoet, zoo noodig officieel kan verklaren, dat de handelingen niet *door eenige neven-gedachten van het oogenblik* zijn gedictieerd maar niet anders zijn dan: *de uitvoering van de plannen in tijd van vollen vrede en rust voor een dergelijken toestand beraamd.*

Het oproepen der miliciens kan geschieden als onder A.

De openlijke observatie der grens door het 1^e en 2^e Regiment Hussaren zou voorloopig, om geen opzien te baren, achterwege kunnen blijven, aanbeveling zou het echter verdienen de burgemeesters der grensdorpen te gelasten van alle eenigszins vertrouwbare geruchten, die over de grenzen tot hen komen, bericht in te zenden aan een der Commandanten van genoemde Regimenten of aan de Regeering. Op daartoe geschikte punten op de grenzen zou men voorts vertrouwde personen kunnen zenden om op gelijke wijze uit te vorschen wat over de grenzen voorvalt, enz. Kan de cavalerie niet op de grenzen worden opgesteld, wij zien er geen bezwaar in dat zij voor oefening de grensstreek doortrekt en zoonoodig in de dorpen overnacht en twee à drie dagen achtereen buiten haar garnizoen blijft, zelfs kan de Rijdende Artillerie van tijd tot tijd per spoor naar Zutfen of Venloo worden overgebracht om aan zulk een oefeningstocht deel te nemen.

Wij achten het raadzaam de detachementen, belast met de versperring der hoofdbruggen, voor dit geval, sterker te maken, wat mogelijk is, zonder eenig opzien te baren, door voor de brug bij Hattem te bestemmen het Bataljon uit Deventer dat gedeeltelijk te Zwolle kan ondergebracht worden; voor die te Zutfen dat uit Doesburg; voor die te Moock en Gennep het Bataljon uit Grave; voor die te Nijmegen het 1^e Bataljon uit Nijmegen; en voor die te Venloo het Bataljon van het 2^e Regiment Infanterie, dat zijn militie uit de nomtrek van Maastricht trekt.

Lagen te Venloo de 3 Bataljons in garnizoen, die nu te Maastricht gevaar loopen in oorlogstijd verloren te zijn, dan kon een daarvan, nu — en ook in het geval onder A bedoeld — daar ter plaatse blijven. Voor dit doel het aangegeven Bataljon te Maastricht te laten — de andere moeten natuurlijk dadelijk worden weggezonden — achten wij wel is waar niet geheel en al zonder gevaar zoowel voor dit Bataljon, dat kans heeft verloren te gaan als voor de brug, die gevaar loopt onbeschermd te blijven, maar wij vinden het noodig dat de aldus voor de bruggen aangewezen Bataljons, om niet de aandacht te trekken, geheel marschvaardig in hunne garnizoenen blijven, zoodat, van de geheime lastgeving, die zij ontvangen, niets bekend behoeft te zijn.

Wij zeiden dat zij bestemd waren voor het beschermen van het versperren der *hoofdbruggen* en wij zijn van meening dat er alleen maatregelen ter versperring van *deze* bruggen moeten beraamd worden en dat men geen pogingen in het werk moet stellen om vóórwaarts van IJssel, Maas en Waal spoorwegbruggen onbruikbaar te maken voor zoover de terugtrekkende cavalerie dit werk niet kan verrichten; zoodra de vijand nadert, is die cavalerie natuurlijk naar de grenzen uitgezwermd. Wij zijn van dat gevoelen omdat wij vermeen en te kunnen aannemen dat Duitschland zóó snel zal oprukken dat wij al de krachten — die wij daarvoor op deze gevaarlijke punten *mogen* wagen — wel zullen noodig hebben om iets van aanbelang uit te richten. Zonder de aandacht te trekken, kunnen wij aan deze Bataljons geen artillerie toevoegen, toch kunnen zij ondersteuning van geschutvuur noodig hebben. Men zou daarom aan een batterij uit Amersfoort kunnen gelasten zich gereed te houden om, op de eerste order, per spoor te zenden: een sectie naar Hattem, een naar Zutphen en een naar Nijmegen, en aan een batterij uit Roermond, die dan dáár in garnizoen blijft, evenzoo kunnen opdragen op het eerste bevel per spoor te zenden: een sectie naar elk der drie bruggen over de Maas. Wat er van deze infanterie en artillerie op het punt, waar de vijand aanvalt, later zal terecht komen als de vijand snel en krachtig opdringt, is

moelijk te zeggen; de afdeelingen op de andere punten zullen zich wel, na volbrachten arbeid, kunnen bergen als men zorgt op elk punt een trein tot vervoer gereed te hebben. Zoo 's vijands cavalerie elders over de rivieren is gegaan, zal men echter met omzichtigheid met de treinen moeten rijden ofschoon een bataljon infanterie met 1 sectie artillerie deze cavalerie niet zoo bijzonder behoeft te vreezen.

Dat men maatregelen moet nemen om de locomotief van zulk een trein onbruikbaar te maken of aan den vijand te onttrekken, als het onmogelijk is per spoor terug te gaan, behoeft geen betoog; daarop moet men echter van den beginne af bedacht zijn. Gelukt de versperring, dan geeft dit ons tijdwinst en dit is niet te duur betaald met het eventueele verlies van 1 bataljon en een paar vuurmonden, die bovendien misschien langs een omweg nog terecht komen. Het bataljon van Zutphen bijv. kan mogelijk door Noordwaarts te marcheeren aan de aandacht van den vijand, die hoofdzakelijk er op uit is zoo snel mogelijk westwaarts te komen, ontsnappen en zich te Kampen inschepen, zonder dat de Duitsche legeraanvoerders het bespeuren.

Wil men voorts weder het beginsel vasthouden, dat de troep, zooveel de ruimte in de kazernes en in andere groote gebouwen ter plaatse en de veilige en gunstige ligging van het garnizoen dat toelaten, geheel marschvaardig gekazerneerd blijft, dan zou men het veldleger als volgt kunnen opstellen.

Zooals reeds gezegd is, achten wij het raadzaam onze troepen te concentreren in of onmiddellijk voor de linie, om dit te kunnen doen en toch den troep zooveel mogelijk gekazerneerd te houden, komt ons de volgende regeling aanbevelingswaardig voor.

Aan elke divisie, en dus ook aan elke brigade, wordt een gedeelte der linie of een punt daarvóór aangewezen, waar hare gekazerneerde onderdeelen, op de eerste lastgeving daartoe, bij de andere worden verzameld en waarhenen de divisie- en regiments-(brigade) commandanten reeds dadelijk hun hoofdkwartier overbrengen en om zich henen verzamelen, al de complete onderdeelen hunner afdeelingen, die in hun garnizoen niet be-

hoorlijk ondergebracht kunnen worden of waarvan de garnizoenen voor een tijdige verzameling te veraf of te ongunstig liggen.

In verband hiermede zouden alzoo komen :

Op de legerplaats bij Zeist: de staf der 1^e divisie en de staven van het regiment Grenadiers en Jagers en van het 4^e regiment Infanterie.

Op de legerplaats voorwaarts van Naarden: de staf van het 7^e regiment Infanterie.

Op de legerplaats Amerongen—Rhenen: de staf der 2^e divisie en de staven van het 1^e, 5^e en 8^e regiment Infanterie.

Op de legerplaats ten Zuiden van Oosterhout: de staf der 3^e divisie en de staven van het 3^e en 6^e regiment Infanterie.

Op de legerplaats bij Vught: de staf van het 2^e regiment Infanterie.

Op die legerplaatsen worden nu respectievelijk verzameld:

Bij Naarden: Het 1^e en 2^e bataljon van het 7^e Regiment respectievelijk uit Amsterdam en uit Hoorn; het 3^e en 4^e bataljon blijven te Amsterdam gekazerneerd en gaan van tijd tot tijd naar het kamp bij Naarden om oefening te houden. Zij kunnen dan telkens bij gunstig weder daar een of meer nachten bivakkeeren.

Bij Zeist: De 1^e, 2^e en 3^e bataljons van het 4^e regiment respectievelijk uit Delft, Leiden en Haarlem en het 1^e bataljon Grenadiers en Jagers uit 's-Hage. Ook hier zal men de achterblijvende bataljons gelijktijdig of achtereenvolgens af en toe voor eenige dagen naar de heide laten overbrengen om daar oefeningen te houden, waarbij zij dan bivakkeeren kunnen of ingekwartierd worden in de omliggende plaatsen.

Bij Amerongen en Rhenen: De vier bataljons van het 1^e regiment Infanterie uit Groningen en Leeuwarden, het 1^e en 2^e bataljon van het 5^e regiment Infanterie uit Nijmegen, en het 3^e en 4^e bataljon van het 8^e regiment uit Arnhem. De nietgenoemde bataljons van deze divisie hebben een bepaalde opdracht, waarvoor zij zich oefenen moeten, zij worden dus niet ter oefening naar Amerongen ontboden.

Bij Oosterhout: Het 1^e, 2^e en 3^e bataljon van het 3^e regiment Infanterie uit Middelburg en Bergen op Zoom, daar wij het 4^e bataljon te Vlissingen willen laten voor eventueele bescherming van Walcherens ingezetenen en te Vlissingen voldoende ruimte daarvoor aanwezig is. Voorts het 1^e en 2^e bataljon van het 6^e regiment Infanterie. Het bataljon uit Vlissingen kan zonder bezwaar van tijd tot tijd de oefeningen bijwonen.

Bij Vught: Twee van de drie Bataljons van het 2^e regiment Infanterie uit Maastricht; het Bataljon dat te Maastricht achterblijft neemt geen deel aan de brigadeoefeningen.

Het 3^e regiment Hussaren zouden wij wenschen te zenden naar de legerplaats bij Millingen waar goede stallen aanwezig zijn. Daar op het regelmatig teruggaan van het 1^e regiment Hussaren, van den IJssel op de linie, niet valt te rekenen zoo moet het 3^e regiment dienen om zich snel voorwaarts van de 1^e en 2^e divisie op te stellen ten einde deze in tijds op de hoogte te brengen van 's vijands nadering en bewegingen.

De batterijen veldartillerie worden ingedeeld als volgt:

Van het 1^e regiment Veld-artillerie de 1^e en 2^e te Utrecht bij het 1^e regiment Infanterie; de 3^e en 4^e, te Utrecht bij het 5^e regiment en de 5^e en 6^e, bij het 8^e regiment; een van laatstgenoemde batterijen is, zooals wij zagen, aanvankelijk bestemd voor de verdediging van de spoorwegbrugversperders.

Van het 2^e regiment Veld-artillerie de 1^e en 2^e, te 's-Hage, bij de Grenadiers, de 3^e en 4^e, te 's-Hage, bij het 7^e regiment Infanterie en de 5^e en 6^e, te Leiden, bij het 4^e regiment.

Van het 3^e regiment Veld-artillerie de 1^e en 2^e, te Breda bij het 6^e regiment Infanterie, de 3^e en 4^e, te Roermond, bij het 2^e regiment Infanterie — een dier batterijen is aangewezen voor de bruggen over de Maas — en de 5^e en 6^e, te Bergen op Zoom, bij het 3^e regiment Infanterie.

De batterijen uit Bergen op Zoom en de niet voor de bruggen bestemde batterij uit Roermond worden op de legerplaats, bij hare brigades overgebracht. De overige blijven, voor zoover zij *compleet* behoorlijk in hun garnizoen kunnen gekazerneerd worden, geheel marschvaardig waar zij zijn en gaan van tijd

tot tijd bij de Brigades oefeningen houden; de batterijen die niet geheel en al kunnen geborgen worden gaan compleet naar de heide bij hare brigades.

De onderdeelen der 1^e en 3^e divisie, die gescheiden zijn, worden van tijd tot tijd bijeengetrokken voor een divisiemanoeuvere.

Op de vestingtroepen en op alle voorbereidende maatregelen voor het versterken, verdedigen en inundeeren der linie, alsmede voor het dekken der sluizen — waarmede de 2^e divisie kan belast worden en wat kan geschieden op de wijze als onder A is aangegeven — is van toepassing wat wij voor een oorlog met Frankrijk hebben gezegd.

Bij het op de linie teruggaan van het veldleger is voor elke divisie weder aangewezen het gedeelte der linie bedoeld onder A. De bataljons uit de legerplaats bij Vught, bestemd voor het gedeelte Gorinchem—Asperen, worden per spoor naar Bommel vervoerd en stellen zich aanvankelijk achter de Waal op om de 2^e divisie, die eerst voor een gedeelte te Ochten-Spees zal stelling genomen hebben, tot bescherming van de sluis bij Tiel, en van daar langzaam zal terug gaan, tegen een omtrekking langs Bommel, of op eenig ander punt over de Waal, te dekken. Wat van de 2^e divisie niet noodig is voor de defensie der linie, gaat naar Utrecht waar toch de hoofdaanval kan verwacht worden. De beide andere brigades der 3^e divisie werpen zich in het land van Altena en achter het Hollandsch diep. Onnoodig zal het zijn op te merken dat de bataljons, die niet strikt noodig zijn voor de verdediging van dit gedeelte der linie, ook naar Utrecht moeten gedirigeerd worden. Dit kan te meer nu geschieden omdat de hoofdaanval wel tegen Utrecht zal gericht zijn alsmede omdat, zooals wij zien zullen, de Marine een belangrijk aandeel zal kunnen nemen aan de defensie van het Hollandsch diep, de Amer en de Merwede, nu uit den aard der zaak Engeland ons aan de zeezijde geheel en al onaanvalbaar maakt.

Wat de Marine aangaat kan en moet de opstelling anders zijn dan onder A. Zij kan anders zijn omdat aan de eene zijde van Engeland geen landing op onze kust is te verwachten

en aan den anderen kant Engeland geen behoefte heeft aan onze vaarwaters en reeden en er ook geen belang bij heeft aldaar de neutraliteit te schenden; een conflict met dat land is dus niet te vreezen. Zij *moet* anders zijn omdat bij een eventueele overvalling van Duitsche zijde onze Marine zooveel mogelijk haar steun aan de landzijde, waar het veld- en vesting-leger een zware taak te vervullen zal hebben, moet verleenen, aangezien wij aan de zeezijde door de Engelsche vloot voldoende zullen worden gedekt en de Duitsche Marine zich mogelijk niet eens op zee zal kunnen of durven vertoonen.

Die opstelling zou kunnen zijn als volgt:

In het Vlie:

- 1 Rammonitor: *Matador*
- en 2 Torpedobooten 2e klasse.

Te Helder:

- 1 Rammonitor: *Draak*,
- 4 Rammen: *Stier*, *Schorpion*, *Puffel*, en *Guinea*,
- 10 Kanonneerbooten bewapend met 23 cM.,
- 2 Torpedobooten 1e klasse
- en 4 Torpedobooten 2e klasse.

Te IJmuiden:

- 1 Rammonitor: *Wesp*,
- 4 Kanonneerbooten met 28 cM. A.
- en 2 Torpedobooten 2e klasse.

Te Maasmond:

- 1 Monitor: *Heiligerlee*,
- 4 Kanonneerbooten met 28 cM. A.
- en 2 Torpedobooten 2e kl.

Te Hellevoetsluis:

- 3 Rammonitors: *Haai*, *Panter* en *Hyena*,
- 2 Monitors: *Tijger* en *Krokodil*,
- 8 Kanonneerbooten met 28 cM. A.
- en 2 Torpedobooten 2e klasse.

Te Brouwershaven:

- 1 Monitor, *Cerberus*,
- 2 Kanonneerbooten met 23 cM.

en 2 Torpedobootten 2^e klasse.

Te Zieriksee:

- 1 Monitor: *Bloedhond*,
- 2 Kanonneerbootten met 23 cM.
- en 2 Torpedobootten 2^e klasse.

Te Vlissingen:

- 1 Rammonitor: *Luipaard*,
- en 2 Torpedobootten 2^e klasse.

Bij een eventueelen aanval van Duitsche zijde begeven zich onmiddellijk de kanonneerbootten bewapend met kanonnen van 28 cM. A. — 4 uit IJmuiden, 4 uit Maasmond, en 8 uit Hellevoetsluis — naar de hoofdlinie van defensie. Zij zijn lang 26.42, breed 8.42 en treden diep 2.25. Zij kunnen dus door de sluizen van de nieuwe Keulsche vaart — indien de afmetingen daarvan niet verkleind zijn — wijd 12 en diep bij gewonen waterstand op de dorpels ruim 3 M. Of zij op het veranderde gedeelte der nieuwe Keulsche vaart, dat nu wordt gegraven en dat voor de defensie *veel minder gunstig* is dan het vroeger ontworpen, veel nut zullen kunnen doen, is moeilijk te zeggen. Op den Vaartschen Rijn en op de Vecht van Muiden tot Nieuwersluis zullen zij in elk geval met vrucht kunnen optreden. Voorts kunnen zij de wateraccessen, Lek, Waal en Maas, krachtig helpen verdedigen en de daaraan liggende sterkten veel steun geven.

Evenals deze kanonneerbootten naar de hoofdlinie stoomen, begeven zich onverwijd de Rammonitors, Monitors, de Kanonneerbootten met 23 cM. en Torpedobootten van het Zuidelijk frontier naar het Hollandsch diep, de Amer en de Nieuwe Merwede — zoo noodig blijven op elk der stations een paar kanonneerbootten achter — ten einde het overtrekken dier breede vaarwaters onmogelijk te maken. De vesting-artillerie in de linie kan zoo noodig nog eenigermate worden versterkt met een paar compagnieën uit de kustplaatsen, ook kan de Marine, ter hoogte van Muiderberg met sloepen en andere kleine vaartuigen optreden tegen omtrekking van den linkervleugel der linie.

Mocht echter, wat wij zeiden niet te verwachten, Engeland

de neutraliteit schenden — bijv.: door, zooals wij boven bespraken, te eischen dat een landingsvloot, die binnengeloopt is, zal worden ontwapend en door met geweld, tot het voldoen aan dat verlangen, te dwingen — dan moeten wij er natuurlijk op bedacht zijn dat de Engelsche vloot zal trachten onze kustplaatsen te bombardeeren. Men zal dan alles doen om zooveel torpedo's te leggen als mogelijk is en men zal zelfs ook daar, waar men niet in de gelegenheid was toch ook den schijn aannemen alsof men torpedo's legt, want het *moreel* effect dat de werkelijke of vermeende torpedo te weeg brengt, is in het algemeen grooter dan het werkelijke nadeel, dat zij aan een sterke, vastberaden vloot veroorzaakt.

Voor een landing behoeven wij, naar onze meening, bij een oorlog met Engeland, niet bevreesd te zijn, zoodat ons leger niet veel van standplaats zou behoeven te veranderen, indien het niet wenschelijk ware onze kustbewoners tegen strooptochten, die zelfs met de bemanning der groote oorlogsschepen kunnen ondernomen worden, te beveiligen.

Na ons van de eventueele hulp van Duitschland verzekerd te hebben — doch liefst zonder die hulp in te roepen anders dan in den *hoogsten* nood, want zij zal duur en gevaarlijk zijn — zullen wij wél doen troepen te zenden naar de kust en wel naar het 5e district van Zeeuwsch-Vlaanderen, Noord-Beveland, Schouwen, Overflakkee en de Hollandsche kust; op Walcheren en Voorne zijn reeds troepen aanwezig. Voor het hier beoogde doel kan men volstaan met in de dorpen troepen in te kwartieren want op de kust, tusschen die bewoonde oorden in wonen bij nitzondering menschen; daar is niet veel nadeel toe te brengen behalve daar waar vuurtorens staan die, hoewel haar licht zal gedoofd worden, bewaakt moeten worden. De forten Maasmond en IJmuiden zouden wij weder elk door een bataljon willen beschermen.

De overgang tot den vredesvoet hangt natuurlijk evenals onder A is gezegd geheel en al van de omstandigheden af en zal, in verband daarmede, ook meer of minder snel kunnen plaats hebben.

C. Duitschland met een der andere Europeesche Mogendheden.

Het is in den regel niet waarschijnlijk dat wij bij een dergelijken oorlog verplicht zullen zijn leger en vloot te mobiliseeren. Toch zal het in sommige gevallen, en onder zekere omstandigheden, geraden zijn eenige voorzorgen te nemen.

Bij een oorlog met Rusland zal Duitschland er wel niet aan denken ons lastig te vallen en hebben wij van de zijde van Rusland geen landing te vreezen. Daarentegen is het niet onmogelijk dat de Zwarte-Zeevloot, die nog al van zich doet spreken in deze dagen, om geen werkeloos toeschouwer te blijven, naar de Noordzee stoomt om de Weser en de Elbe te sluiten en den Duitschen handel op de Noordzee afbreuk te doen; terwijl de Oostzeevloot op hare beurt ditzelfde op de Oostzee verricht.

Rusland verkeert nu niet als Engeland in het gunstige geval een zeehaven in de nabijheid van of liever midden op het oorlogsterrein te hebben. Op de Deensche Noordzeekust zijn, zoover ons bekend is, geen havens of reeden, de Engelsche havens zijn te ver af en zullen wel evenals de reede van Helgoland door de Britsche zeemacht zoo bewaakt worden, dat de Russische vloot, die toch al niet zoo bevriend is met Engeland, daarop zich geen handelingen, in strijd met de oorlogsgebruiken, zal durven of zal kunnen veroorloven.

Minder bezwaar zullen mogelijk de Russische zeelieden uit de Zwarte Zee, die Nederland nauwelijks bij name kennen — daar zooals wij meenen die vloot nooit de Dardanellen passeert en van ons nooit Marine in de Zwarte Zee komt — er in zien te trachten in *onze* vaarwaters zich van de zoo noodige steenkolen te voorzien, bekomen schade te herstellen, enz. enz. Het zal dus voor ons zaak zijn daarop streng toezicht te houden en onze kustbewoners aan de oevers van reeden of zeegaten — aan het strand van Holland loopt men veel minder gevaar — te beschermen tegen deze ruwe gasten uit Zuid-Rusland. De verschillende eilanden moeten ook in dit geval weder met eenige

troepen worden belegd, de havens Maasmond en IJmuiden en vooral ook Vlissingen, *waar zulk een vloot uitmuntend gelegenheid vindt om te repareeren*, door eenige infanterie worden bezet en aan de kusten van de Eems troepen gekantonneerd of in Delfzijl gekazerneerd worden. Vooral het Eemsgebied, het eenige vaarwater, waarvan de vloot de helft kan vermeesteren en, zonder de neutraliteit te schenden, als steenkolenstation kan bezigen, behoort niet vergeten te worden. Het schijnt dat Duitschland aan dit vaarwater niet veel waarde hecht.

Komt de Zwarte-Zeevloot niet opdagen dan zijn deze voorzorgen natuurlijk overbodig, want de Oostzeevloot zal die zee niet verlaten. Hieruit volgt dus dat wij zonder bezwaar kunnen wachten tot eerstgenoemde vloot de Dardanellen passeert, wat niet onopgemerkt kan geschieden — in elk geval door onzen vertegenwoordiger te Konstantinopel *moet* opgemerkt worden — alvorens maatregelen te nemen voor hare eventueele ontvangst. Daar er geen kwestie zijn kan van een aanval, zoo kan men beginnen met eenige schepen in dienst te stellen en de kuststerkten in staat van tegenweer te brengen. De miliciens, die opgeroepen moeten worden, komen aanvankelijk voor enkele weken onder de wapens; in dien tijd zal men wel kunnen zien of de loop van zaken zóó is, dat hun samenzijn moet worden bestendigd of niet. In de kustplaatsen en later op de eilanden en te Delfzijl zal men wel kunnen volstaan met het derwaarts zenden van eenige bataljons infanterie of eskadrons cavalerie op *vredesterkte* desnoods met één, voor enkele weken opgeroepen, lichting, die dan, na expiratie van dien oefeningstijd, door de volgende lichting kan worden vervangen.

Bij een oorlog met Oostenrijk is een gelijke handelwijze van de Oostenrijksche vloot *mogelijk* maar minder *denkbaar* en niet zoo gevaarlijk omdat Duitschland nu zijn geheele vloot op de Noordzee kan brengen — als het nl. Rusland kan vertrouwen — en dus ook over de Oostzeeschepen: de corvetten *Sachsen*, *Baiern*, *Württemberg* en *Baden*, 4 kanonneerbooten met kanonnen van 30.5 cM. A. en de torpedobooten *Schütze*, *Scharf*, *Kühn* en *Vorwärts*, voor de verdediging van Elbe

en Weser kan beschikken. Het laat zich begrijpen dat de Duitsche vloot opgesteld onmiddellijk vóór hare veilige havens en hare goed voorziene arsenalen met hoop op goed gevolg, de Oostenrijksche, die geene magazijnen en niets dan neutrale havens te harer beschikking heeft, kan afwachten en zelfs tegemoet gaan. Het zal echter ook wel ieder in het oog vallen, dat wij *daaron* des te *scherper* zullen moeten toezien op het eerbiedigen onzer neutraliteit. Hoe het evenwel ook zij, wij kunnen weder gerust wachten met het nemen van bijzondere maatregelen tot de Oostenrijksche vloot in zee is, wat wij *moeten* weten.

Bij een oorlog met Italië, die uit den aard der zaak, wanneer Oostenrijk, Frankrijk en Zwitserland onzijdig blijven, uitsluitend zeeoorlog zal wezen, zullen in onze zeegaten en reeden gelijke maatregelen moeten getroffen worden als in het laatst voorgaande geval.

Mocht Italië een landingsvloot uitrusten, wat mogelijk is als het hulp van Rusland krijgt — bij hulp van Oostenrijk of Frankrijk is het landen niet noodig, hoewel het Duitschland tot machtsverdeeling zou noodzaken — dan moeten wij evenzee op onze hoede zijn als tegen Frankrijk onder A is opgegeven, ofschoon het gevaar niet zoo groot is wegens den grooten afstand tusschen de Italiaansche en onze kust, die het snel, geregeld en voortdurend toezenden van versterking zeer bemoeilijkt. Daarenboven zullen wij in tijds weten of zulk een vloot wordt uitgerust en in aantocht is en zal Duitschland ons tegen dit, toch altijd minder sterk, landingsleger denkelijk genoeg hulp kunnen zenden, daar aan den Rijn geen troepen noodig zijn.

Bij een oorlog met Spanje — zooals wij in de laatste jaren zagen *mogelijk* hoewel niet *waarschijnlijk* — is onze toestand nog veel minder gevaarlijk. Spanje zal wel geen landingsleger zenden en daar Duitschland zijn geheele vloot disponibel heeft, zullen wij van de Spaansche vloot niet veel last hebben.

Bij een oorlog met Zweden is het gevaar nog geringer.

Geraakt Duitschland met meerdere Staten in oorlog, dan verandert natuurlijk de toestand en regelt deze zich naar omstandigheden.

Hoe het evenwel ook zij, naar onze meening moeten wij bij *elken* oorlog waarin Duitschland gewikkeld wordt: *naauwkeurig* toezien; trachten *volkomen* op de hoogte van den toestand te komen en te blijven, en bedacht zijn op het nemen van *snelle*, *doeltreffende* en *afdoende* maatregelen.

TWEED E GEVAL. Oorlog tusschen Duitschland en België.

Tot ons groot leedwezen is het tot nu toe door onze en door de Belgische Regeering niet gewenscht of niet mogelijk geacht een defensief verbond te sluiten, om wanneer een der beide Staten wordt aangevallen, vereenigd op te treden en voor elkan- der partij te trekken onder voorbehoud dat, zoo de eene bond- genoot handelingen, die de andere afkeurt, pleegt en zich daar- door den oorlog op den hals haalt, en deze laatste vooraf heeft gewaarschuwd dat hij zich bij eventueel daaruit voortspruitende verwikkelingen onzijdig houdt, dat *dan* het bondgenootschap als vervallen moet worden beschouwd. Naar men beweert, is de *gewaarborgde* onafhankelijkheid van België het grootste strui- kelblok voor zulk een verbond.

Wij gelooven echter niet dat dit een werkelijk bezwaar kan zijn want naar onze meening zou zulk een verbond dien onafhanke- lijkheidswaarborg niet verminderen, wij zijn zelfs van gevoelen dat België en Nederland, *openlijk* vereenigd tegen wie hen mocht aanranden, *tezamen* heel wat gevaar zouden kunnen trotseeren.

Wij voor ons zouden dan ook van harte wenschen dat de woorden van wijlen Dr. Wapp, in zijn antwoord op de *Bra- bançonne*:

„Maar reikt gij van de Senneboorden,
„De broederhand aan Maas en Rijn.
„En stemt gij broederschapsaccoorden,
„Om in 't gevaar vereend te zijn.
„Welaan dat gansch Euroop 't dan wete
„Bij 't buld'ren van den noodorkaan,
„Dat Bat noch Belg een slavenketen,
„Zich ooit meer om den nek laat slaan.”

eenmaal *openlijk* bewaarheid werden.

Het helpt ons evenwel thans niet ons leedwezen te betuigen dat twee kleine Staten, die zooveel punten van overeenkomst hebben, niet de handen ineenslaan en *vereenigd* zich voorbereiden op den grooten worstelstrijd, die vroeg of laat moet volstreden worden en waarvan het behoud van hunne vrijheid en onafhankelijkheid zal afhangen, want wij hebben thans alleen rekening te houden met de *werkelijkheid*, de *treurige* werkelijkheid, die ons niet alleen doemt om, zoo Duitschland of Frankrijk het goedvindt België met verpletterende overmacht aan te vallen, aan onze grenzen, met het geweer bij den voet, dat grootsche (?) schouwspel aan te zien, maar die ons *bovendien* nog de dure verplichting oplegt alle krachten in te spannen om te beletten dat andere mogendheden, over ons grondgebied henen, België ter hulp snellen.

Welk groot voordeel het voor België kan zijn dat hulp-troepen op ons grondgebied zouden kunnen landen, is uit hetgeen onder A is gezegd, voldoende gebleken. België kan n.l. Duitschland *niet* beletten zijn geheele kust zóó te bezetten dat landen dáár onmogelijk is, wij daarentegen houden ten allen tijde de *geheele* kust vrij en binden daarbij een sterk observatieleger vóór onze linie.

Wij gaan dus van de veronderstelling uit dat wij onzijdig blijven, op het gevaar af ná België, op onze beurt, — of tegelijk met België — in den grooten smeltkroes te verdwijnen, waarin kleine Staten tot aanhechtingen van groote Rijken verwerkt worden; een lot trouwens dat wij, zoo handelende, naar onze bescheiden meening *ten volle verdienen*.

Mogelijk zijn er onder de lezers, die vragen: indien zulk een gemeenschappelijk optreden zoo gewenscht is, dan kunnen wij immers altijd nog de partij van België kiezen?

Het antwoord op die vraag kan kort zijn en hierop neder komen:

1° In zoodanig geval missen wij het groote voordeel, dat het *moreel* effect van zulk een bondgenootschap oplevert. Twee kleine, vredelievende maar ook vrijheidlievende staten, die elkander in nood en dood trouw beloven, vormen een partij,

die niet te minachten is, vooral indien een gedeelte van het grondgebied van de verbondenen, bij krachtige verdediging, bijna als onneembaar is te beschouwen zoodat voor een aanval daarop een krachtsinspanning zou noodig zijn die, zonder veel hoop op gunstig resultaat, de *mogelijk* te behalen voordeelen in waarde verre zou overtreffen, en niet kan beletten dat het gevaar *blijft* bestaan, dat de aanvaller eindelijk zal verplicht zijn van den verderen aanval af te zien.

2e In zoodanig geval zijn wij de *aanvallende* en niet de *aangevallen* partij, wat zeer stellig oorzaak zal zijn dat wij zéér véél kans op hulp van bondgenooten verspelen. Een kleine staat, die *aangevallen* wordt, kan vrij om hulp vragen; verklaart hij echter zelf den oorlog en wordt hij dus *aanvaller* dan kan hij op hulp niet het minst aanspraak maken.

3e *Zonder* bondgenootschap kunnen *vooraf* geen gemeenschappelijk overlegde maatregelen worden genomen en moet de samenwerking dus hoogst gebrekkig zijn. De vijand zou zich bijv. zooals het nu is met groote macht tusschen beide partijen in plaatsen en *ons* beletten de rivieren te passeeren. *Met* het bondgenootschap zal in vreedestijd wel gezorgd worden, door den bouw van een offensief, dat wij *altijd* in Brabant kunnen deboucheeren.

Wij nemen dit geval van oorlog tusschen twee staten afzonderlijk; omdat beide Rijken aan ons land grenzen; omdat het verschil in krachten van de beide partijen zoo ontzettend groot is, en omdat beide Staten elkanders bureu zijn.

Het eerste toch maakt, dat wij van den *eersten dag af* aan gevaar loopen onze grenzen geschonden te zien, daar de strijd in de nabijheid daarvan zal worden gestreden; het tweede stelt Duitschland in de gelegenheid bij het minste conflict *ons* te gelijkertijd met aanzienlijke macht aan te vallen — wat evenwel niet politiek zou zijn — en de derde omstandigheid maakt dat geen der beide partijen een voet op ons grondgebied *behoeft* te zetten om handgemeen te worden en dat een aanval op onze kusten of het schenden der onzijdigheid op onze reeden door een der partijen, niet is te wachten.

Onze positie is dan ook bij zulk een oorlog hoogst onzeker

en gevaarlijk omdat Duitschland, zonder ons eenige aanleiding te geven tot klachten en tot het nemen van tegenmaatregelen, op onze grenzen een groote troepenmacht kan bijeenrekken en deze onverwacht, onder het nietigste voorwendsel, in ons land kan werpen, en vooral, omdat het zich laat verwachten dat het Duitschland, zoo het daarna zoekt, niet aan voorwendsels zal ontbreken, daar ondanks de grootste omzichtigheid van de zijden van Regeering en dagbladpers, onze volks-overtuiging zich zóó sterk ten gunste van België zal uiten, door deelnemingsbetuigingen en, waar het kan, door ondersteuning en hulp en dat de haat tegen den overweldiger zóó openlijk zal worden getoond, dat het niet onopgemerkt zal blijven voor de duizende Duitschers, die bij ons een gastvrij verblijf en hun brood vonden en die, in zulke dagen, menigmaal gevaar zullen loopen van de zijde der opgewonden volksmenigte overlast te ondervinden.

De zekerste partij die wij, in de gegeven omstandigheden, naar onze meening, dan ook kunnen kiezen, zal zijn en *moeten* zijn: ons met alle kracht en met den grootsten spoed te wapenen en, *van den aanvang af*, op alle eventualiteiten voor te bereiden, want — wij zeiden het reeds — zoo ooit, dan is het zeker in *dezen* oorlog te voorspellen dat de strijd aan onze grenzen zal worden gevoerd; zoo ooit, dan is het zeker in dezen oorlog dat de wederzijdsche strijdkrachten der oorlogvoerende partijen zéér aanzienlijk in sterkte verschillen; zoo ooit, dan is het zeker onder die omstandigheden meer dan roekeloos ongewapend, of onvoldoende voorbereid, het wreede schouwspel aan te zien.

Is er alzoo, naar onze meening, reden te over om een volledige wapening onzerzijds ten volle te rechtvaardigen en kan dus een dergelijke handeling evenmin opzien baren als in de gevallen onder de eerste rubriek, zoo volgt daaruit nog niet dat wij den toestand, waarin wij dan zullen verkeeren, gelijk achten aan die onder A en dat wij van oordeel zijn dat dezelfde maatregelen moeten genomen worden als onder A zijn aangegeven. Zoo zou bijv. een openlijke observatie van onze

oostelijke grens ten *Noorden* van den Rijn door Duitschland kunnen beschouwd worden als een soort dreigende houding, en hoewel wij van meening zijn dat het dwaas is in dit geval te beweren dat wij Duitschland daarmede zouden *bedreigen*, zoo neemt dit niet weg dat het toch een *openlijk* bewijs van *wantrouwen* is en dat wij de gevoeligheid van het Duitsche volk, waar het kan, moeten ontzien. De grensburgemeesters en derwaarts gezonden vertrouwde personen zullen dus weder, evenals voor een oorlog tusschen Engeland en Duitschland is gezegd, oogen en ooren openhouden en alles berichten moeten.

Evenzoo zou een opstelling van een zekere macht langs de zeekust en het mobiliseeren der Marine geen reden van bestaan hebben indien het niet mogelijk ware dat België over zee hulp bekomt, in welk geval handelingen tegen de bepalingen betreffende de onzijdigheid mogelijk zijn en zelfs oorlogsbodems, van beide natiën, die elkander om België beoorlogen, in onze vaarwaters kunnen verschijnen. De te treffen maatregelen moeten dus ook dáárop zijn berekend en daarom in enkele opzichten geheel afwijken van de tot nu toe genomen beschikkingen.

Een der grootste afwijkingen mag wel genoemd worden het bezetten van Zeeuwsch-Vlaanderen, zoodra een der andere Europeesche staten, die niet anders dan over zee ter hulp *kan* komen, openlijk de partij van België kiest. Niet alleen moeten wij dan beletten, dat afdeelingen, die dan ter ondersteuning worden gezonden, dáár landen, maar wij moeten ook voorkomen dat Duitschland deze onze taak op zich neemt en dus onze onzijdigheid schendt. Als wij er troepen zenden, zal Duitschland geen pogingen doen om den linker Schelde-oever te bezetten want, wij wezen er reeds op, het heeft, als er *zulke* bondgenooten zijn, *belang* bij onze onzijdigheid. Laten wij evenwel Zeeuwsch-Vlaanderen onbezet, dan is Duitschland voor *eigen* veiligheid *verplicht* tot dergelijke handelwijze over te gaan en zouden alle gevolgen, van den eventueelen oorlog, aan ons zelf zijn te wijten en onze schuld door alle groote mogendheden, denklijk -- vooral als men een stok tot slaan *noodig* had -- breed uitgemeten worden.

Onverschillig dus of men de neutraliteitsquaestie van de Schelde — die niet te min zoodra en zooveel mogelijk tot klaarheid dient gebracht te worden — een quaestie, die vooral bij een oorlog tusschen België en een der andere mogendheden eerst haar volle gewicht erlangt, zóó uitlegt, dat wij niet mogen beletten dat vreemde oorlogsschepen of schepen met troepen de Schelde opvaren om Antwerpen aan te vallen of ter hulp te komen, als wanneer dus de Schelde gelijk zou staan met de Sont, waarover Denemarken gezag uitoefent, of met de Dardanellen, de zee van Marmora en de Bosphorus, die tot het Turksche grondgebied behooren, dan wel dat wij alleen de z.g.n. *passage innocent* mogen toelaten maar niet mogen gedoogen dat schepen zich aldaar ophouden of de rivier opvaren met het doel een der oorlogvoerende partijen te benadeelen, of wel eindelijk dat wij in geen geval op de Schelde een gevecht mogen toelaten zonder ons met kracht daarin te mengen om de aanvallende partij te straffen, onverschillig dus, zeggen wij, hoe men die zaak ook moge opvatten, zeker is het dat wij op de Schelde een sterke Marine, en in het voormalige 4e en 5e district van Zeeland een zekere troepenmacht moeten opstellen om schending van neutraliteit te voorkomen.

Onder zulke omstandigheden zal men zich gelukkig achten Neuzen niet geheel en al te hebben verlaten en het zéér betreuren dat men door den bouw eener bomvrije kazerne die sterkte niet heeft ingericht tot een *place du moment* als wanneer zij veel beter diensten zou kunnen bewijzen dan nu het geval *kan* zijn. Evenzoo zal men mede inzien dat de *geheele slooping* van de sterkten te Breskens, het ruime fort Frederik Hendrik met zijne verdedigbare bomvrije kazernes en het kleine havenfort, verkeerd was en dat terecht daartegen destijds is gewaarschuwd.

Zonder deze sterkten toch loopen onze troepen altijd gevaar op de Schelde teruggeworpen en gevangen genomen te worden, daar zij zich nergens, tegen overmacht, veilig kunnen bergen; terwijl het aan wal komen van hulptroepen — van ons of van België's bondgenoot — door den aanvaller, door sterk opdringen,

kan worden belet. *Met* dergelijke versterkte positiën, door tijdelijke werken uitgebreid, houden wij het altijd in onze macht — en *hierop* komt het aan — zooveel troepen ter hulp te zenden als wij willen en als wij daartoe beschikbaar hebben.

Wij komen dus, na het voorafgaande, tot de volgende conclusie: Wij hebben redenen genoeg om ons van top tot teen te wapenen, zonder dat dit aan een der partijen aanstoot kan geven, mits wij dit *van den aanvang af doen* en niet daartoe overgaan naar gelang de oorlog de een of andere phase is ingetreden; zulk een houding is de eenige, die wij, in ons wel begrepen belang, kunnen en mogen aannemen.

Daar de eerste Duitsche cavalerie zeer spoedig aan onze grenzen kan staan en de eerste korpsen binnen weinige dagen zullen volgen, zoo is het zaak ons leger snel te mobiliseeren en gedeeltelijk op de Zuidoostelijke grens op te stellen.

Bij deze opstelling van het leger moet er vooral worden opgelet, dat de verschillende afdeelingen niet van de hoofdlinie afgesneden kunnen worden, indien Duitschland onverwacht tot een aanval op die linie mocht overgaan, en dat de linie zelf voldoende is bezet om aanvankelijk zonder inundatie het veldleger der tegenpartij zoolang op te houden tot het water ons ter hulp komt. Aan den IJssel moeten de noodige troepen gelaten worden om het versperren der spoorwegbruggen tegen de aanvallen van 's vijands cavalerie te beschermen.

Naar onze meening zijn de omstandigheden te ernstig om ter wille van de zuinigheid, door het gekazerneerd houden der troepen, gevaar te doen ontstaan dat onze troepen niet in tijds bijeenzijn, te meer omdat een gedeelte van het leger op grooten afstand van de linie moet opgesteld worden en deze laatste dus aanvankelijk door het overblijvende gedeelte moet worden verdedigd. Het geheele veldleger — behoudens te noemen uitzonderingen — moet dus brigades- of divisiegewijze vereenigd, geheel uitgerust te velde worden gebracht.

De aanvankelijke opstelling der troepen aan de grenzen moet zoodanig zijn dat de Duitsche legerafdeelingen niet zonder gewaarschuwd te zijn, in de richting van België onze grenzen

kunnen overtrekken, terwijl aan de Duitsche cavalerie het passeeren over ons grondgebied bepaald met kracht moet worden belet.

Voor dit laatste zullen wij in dit geval ook infanterie moeten opstellen in het Zuidelijk deel van Limburg, een daad die onder *elke andere* omstandigheid roekeloos zou zijn en waarvan dan ook nimmer in eenig geschrift over de defensie is gewag gemaakt. Niet alleen echter dat de omstandigheden ons tot die daad *dwingen* maar, het valt niet te ontkennen, wij kunnen het in dit geval ook zonder groot bezwaar doen daar de eventuele vijand deze afdeelingen niet kan afsnijden omdat zij op Belgisch grondgebied kunnen teruggaan, zijnde België, als wij teruggeworpen worden, dan van zelf onze bondgenoot. Bij overeenkomst kon men *wederzijds* veroorloven in nood elkanders grondgebied gewapend te passeeren. Het spreekt dus van zelf dat wij volkomen op de hoogte moeten zijn van de waadbare plaatsen en de, voor den overtocht meest gunstige, punten van het Maasvak Eijsden-Stevensweert, een riviergedeelte waarop voor de defensie tot nu toe zeker weinig is gelet. Daar onze dáár opgestelde infanterie alleen bestemd is om de Duitsche cavalerie eventueel met nadruk af te wijzen, zoo zal zij zeer verspreid zijn opgesteld en dus bij kleine afdeelingen, een goed heenkomen over de Maas moeten zoeken, zoodra Duitsche infanterie komt opdagen. Men zal daarom, met betrekkelijk geringe hulpmiddelen, voor den overtocht, kunnen volstaan, maar dergelijke middelen zullen op vele punten tegelijk moeten aanwezig zijn. Het is te verwachten dat België het niet alléén op *onze* afdeelingen zal laten aankomen en zelf eenige troepen achter de Maas zal opstellen, die dan den overtocht van onze infanterie kunnen beschermen.

De opstelling der troepen zou nu kunnen zijn als volgt:

Het 2e regiment Hussaren uitgezwermd langs de geheele Oostelijke grens van Limburg. Daar deze cavalerie eigenlijk alleen bestemd is om de grenzen te markeeren — de vlag te vertoonen — en zóó verspreid is dat zij geen weêrstand van eenige beteekenis zou kunnen bieden en daar wij niet méér

cavalerie hier durven wagen, zoo wordt aan haar geen artillerie toegevoegd.

De 4 bataljons van het 2e regiment Infanterie worden met de 1e en 2e batterij van het 3e regiment Veld-Artillerie, uit Roermond, opgesteld voor het reeds genoemde Maasvak Eijdsen-Stevensweert.

De 4 bataljons van het 6^e regiment Infanterie worden opgesteld, met de 3^e en 4^e batterij van het 3^e regiment Veld-Artillerie, uit Breda, achter de Maas tusschen Stevensweert en Venloo. Zij moeten de Duitsche cavalerie, en zwakke afdeelingen infanterie, beletten de Maas te passeeren. Worden zij door overmacht verplicht terug te gaan, dan dragen zij zorg niet afgesneden te worden van de drie wegen door de Peel — die hier een bundel vormen — over Meijel, Nederweert en Weert, waarlangs zij moeten teruggaan om zoo mogelijk, geholpen door het moerassige terrein, den vijand te beletten West- en Noordwestwaarts in ons land door te dringen, tot er hulp komt opdagen of order tot verder teruggaan wordt ontvangen. Op deze wegen opgesteld, vormen zij een flankstelling voor den vijand, die over ons grondgebied in Zuidwestelijke richting naar België voorttrekt.

Van het 3^e regiment Infanterie gaan het 4^e bataljon uit Vlissingen en het 2^e uit Middelburg respectievelijk naar het voormalige 5^e en 4^e district van Zeeuwsch-Vlaanderen. Aan deze macht wordt toegevoegd, en naar omstandigheid verdeeld, de 5^e batterij, van het 3^e regiment Veld-Artillerie, uit Bergen op Zoom. Het 1^e en 3^e bataljon en de 6^e batterij blijven te Bergen op Zoom, geheel marschvaardig gekazerneerd of op andere wijze ondergebracht.

Het 3^e regiment Hussaren wordt aanvankelijk opgesteld en gekantonneerd ten Zuiden van Tilburg, wordende de 1^e rijdende batterij daaraan toegevoegd. Dit regiment is bestemd om de Zuidelijke grens van Noord-Brabant te bezetten zoodra de Duitsche troepen op Belgisch grondgebied voortrukken.

De 4 bataljons van het 5^e regiment Infanterie worden opgesteld achter de Maas, ten Noorden van de stelling van het 6^e.

regiment, tot Moock, zij ontvangen gelijke opdracht als dit laatste en zorgen niet afgesneden te worden van de drie hoofdwegen door de Peel — die hier ook weder een bundel vormen — over Gemert, Volkel en Zeeland op welks wegen zij den vijand zooveel mogelijk moeten tegenhouden tot het 6^e regiment zijn terugtocht heeft kunnen volbrengen. In hoeverre dit gelukken zal, zal natuurlijk veel afhangen van het weder en den daarmede nauw in verband staanden toestand van het terrein. Aan deze brigade worden toegevoegd de 1^e en 2^e batterij, van het 1 regiment Veld-Artillerie, uit Utrecht.

De 4 bataljons van het 1^e regiment Infanterie met de 3^e en 4^e batterij, van het 1^e regiment Veld-Artillerie, uit Utrecht, op de heide tusschen Nijmegen en Ravestein ten oosten van Wijchem, gereed om zoo noodig, door de Maas bij Grave te passeeren, de teruggaande beweging van het 5^e regiment tegen omtrekking in de richting van Heesch te beschermen, of wel om langs de lijn Nijmegen—Tilburg, naar laatstgenoemde plaats te worden gebracht om een gedeelte der zuidelijke grens te dekken, maar verder ook gereed om bij Druten of Doodewaard — waar de vroeger genoemde ponton of schipbrug nu óók moet gelegd worden — de Waal over te gaan en de lijn Ochten—Spees te bezetten.

Van het 8^e regiment blijven de bataljons in hun garnizoen en wel het 2^e te Deventer bestemd voor de brug bij Hattem en het 1^e te Doesburg voor de brug te Zutfen. De bestemming van het 1^e regiment Hussaren zal straks worden opgegeven. Het 3^e en 4^e bataljon, van laatstgenoemd Infanterieregiment, blijven te Arnhem gekazerneerd gereed om op elk gewild moment van daar per spoor naar het zuiden te worden overgebracht of, zoo noodig, onmiddellijk af te marcheeren naar de Grebbe bij Rhenen. De voor deze bataljons bestemde batterijen, de 5^e en 6^e van het 1^e regiment Veld-Artillerie, te Amersfoort, blijven geheel marchvaardig waar zij zijn, gereed om onverwijd per spoor naar Rhenen of naar het zuiden te worden gebracht om zich bij het 8^e regiment Infanterie aan te sluiten.

Wij achten het gewaagd en niet strikt noodig bij de Infanterie aan de IJselbruggen artillerie te voegen, daar deze laatste bij den terugtocht dan te veel aan de wegen is gebonden en dus meer kans heeft, verloren te gaan.

Voor het versperren der bruggen over de Maas zijn geen bijzondere maatregelen voorgeschreven omdat onze afdeelingen daar staan en bij 's vijands nadering wel eenige versperring zullen aanbrengen.

Wij hebben nu nog de geheele 1^e divisie, het 1^e regiment Hussaren, en het 2^e regiment Veld-Artillerie en de 2^e rijdende batterij. Het komt ons voor dat deze macht het best bijeengetrokken kan worden op de Zeisterheide, vanwaar zij in alle richtingen per spoor kan vervoerd worden of wel onmiddellijk de linie kan bezetten in welk geval de cavalerie in de richting der Grebbe wordt voorwaarts gezonden en behalve de rijdende batterij nog 2 veldbatterijen kan medenemen om de eerste vijandelijke afdeelingen cavalerie met meer kracht te kunnen tegenhouden.

De verschillende troependeelen zullen zoodra mogelijk van hunne korpsreinen worden voorzien, de munitietreinen behoeven niet gemobiliseerd te worden; voor den aanvoer van meerdere munitie wordt gezorgd zooals onder A. is gezegd. De geneeskundige dienst wordt mede gemobiliseerd en de 3 compagnieën Genietroepen, voor den velddienst bestemd, zóó verdeeld als in het belang van den dienst zal noodig zijn.

De hoofdlinie van defensie en de kuststerkten moeten mede onverwijd in staat van tegenweer worden gebracht; met de Amsterdamsche positie kan aanvankelijk worden gewacht omdat een landing, naar onze meening, niet is te verwachten, daar Duitschland Engeland — en meer bepaald de Engelsche vloot — wel nooit zal vertrouwen.

Zooals reeds is opgemerkt, is het wenschelijk op de Schelde een niet te zwak eskader op te stellen daar hierdoor mogelijk veel kan voorkomen worden. Wij hebben omtrent dit punt reeds genoeg gezegd.

Daar de Schelde evenwel wegens de vele ondiepten een niet

gunstig gevechtsterrein vormt voor diepgaande schepen en deze ook niet gemakkelijk, hetzij onder de kust langs buitenom, hetzij door het kanaal van Zuid-Beveland binnendoor kunnen ontkomen, als zij naar hunne posten voor oorlogstijd worden gedirigeerd of voor overmacht moeten de wijk nemen, zoo zal onze zee-macht hier hoofdzakelijk moeten bestaan uit goed gewapende kanon-neerbooten en uit torpedovaartuigen. Zij zou daarom als volgt kunnen zijn samengesteld: de Rammonitor *Luipaard*, uit Hellevoetsluis en de Monitor *Bloedhond* uit Amsterdam, beide bewapend met een kanon van 28 cM. A., voorts 6 Kanon-neerbooten bewapend met een kanon van 28 cM. A en 10 Torpedovaartuigen. Voor de andere zeegaten zouden kunnen aangewezen worden:

Voor het Vlie:

2 Kanon-neerbooten met een kanon van 23 cM.

Voor Helder:

3 Rammonitors: *Wesp*, *Matador* en *Draak*;

3 Rammen: *Schorpioen*, *Buffel* en *Guinea*;

1 Monitor: *Cerberus*;

4 Kanon-neerbooten met 28 cM. A;

4 Kanon-neerbooten met 23 cM.;

2 Torpedovaartuigen 1e Klasse,

en 4 Torpedovaartuigen 2e klasse.

Voor IJmuiden:

1 Ram: *Stier*;

2 Kanon-neerbooten met 28 cM. A,

en 2 Torpedovaartuigen.

Voor Maasmond:

1 Monitor: *Heiligerlee*;

2 Kanon-neerbooten met 28 cM. A,

en 2 torpedovaartuigen.

Voor Hellevoetsluis:

3 Rammonitors: *Haai*, *Panter* en *Hyena*;

2 Monitors: *Tijger* en *Krokodil*;

2 Kanon-neerbooten met 28 cM. A;

8 Kanon-neerbooten met 23 cM.,

en 2 Torpedovaartuigen.

Mogelijk ware het goed uit Hellevoetsluis een paar kanonneerbooten met 23 cM. naar Zieriksee en Brouwershaven te zenden voor politietoezicht of wel deze regelmatig die reeden te laten bezoeken. Bepaald noodig schijnt het ons aanvankelijk niet, maar kwaad kan het ook niet daar deze vaartuigen altijd binnendoor op Hellevoetsluis kunnen terug gaan.

Wanneer wij de opstelling van leger en vloot nagaan dan zien wij, naar onze bescheiden meening, dat, voor het geval Duitschland ons wilde overvallen bijna onze geheele land- en zeemacht *zeker* kan terug gaan op de hoofdlinie en op de zee-gaten, die in oorlogstijd moeten verdedigd worden. De Bataljons in Limburg zullen daartoe mogelijk een grooten omweg moeten maken en de groote vaartuigen op de Schelde zouden afgesneden kunnen worden. Het eerste is zonder groot bezwaar en het laatste is niet denkbaar, vooreerst behoeven deze schepen slechts het Oostgat uit en de Roompot in te loopen maar ten anderen zullen denkelijk de Duitsche schepen zich niet op de Schelde wagen zoolang er *kans* bestaat op een Engelsche of Fransche interventie, te meer dan denkelijk van beide Staten eskaders in de Noordzee zullen zijn.

Voor het op de linie retireeren van onze in Noord-Brabant opgestelde afdeelingen moeten in tijds maatregelen worden getroffen door het tijdig gereedmaken en bezetten eener opnamestelling.

Zooals reeds terloops is opgemerkt, zal het 1^e regiment Infanterie met 2 batterijen worden belast met het bezetten der lijn Ochten-Spees, tot dekking van de Sluis bij Tiel; zullen de twee bataljons van het 8^e regiment teruggaan langs den Rijn tot aan de Grebbe en daar de twee veldbatterijen uit Amersfoort aantreffen om voorwaarts van de sluis bij Wijk bij Duurstede zich, tot dekking van die sluis, op te stellen of snel achter den Diefdijk terug te gaan, en zal het 1^e regiment Hussaren met 3 batterijen — 2 veld- en 1 rijdende Artillerie — zich voorwaarts in de richting van de Grebbelinie opstellen. Voor de infanterie aan de IJssel wordt als verzamelplaats Utrecht aangewezen; zij kan van daar haar regiment rejoinneeren. De artillerie-schietschool

zorgt zich in tijds te bergen in de linie en neemt mede wat zij kan; eerst het voornaamste.

Het zal van omstandigheden afhangen of de 1^e divisie een voorwaartsche beweging zal doen of — wat het meest waarschijnlijk is — zich over de linie zal verdeelen. Zooveel mogelijk tracht het 5^e regiment, *als* de vijand aan die zijde opdringt, wat niet zoo onmogelijk is, daar hij dan kans heeft onze zuidelijk geplaatste troepen af te snijden of minstens *ver* uit den koers te brengen, door langzaam terug te gaan en zoo mogelijk voorwaarts van Hintham zich vast te zetten, daarbij het kanaal van St. Andries en de Maas bij Driel bezettende, gelegenheid te geven aan het 6^e en zoo mogelijk ook aan het gedeeltelijk over België retireerende 2^e regiment, zich per spoor via 's-Bosch naar Geldermalsen te verplaatsen om van daar óf achter de Waal zich op te stellen óf verder naar Gorinchem en Leerdam te stoomen — of beide — en de linie te bezetten.

Het 3^e regiment Hussaren spoedt, met de batterij rijdende Artillerie, den vijand tegemoet en tracht zooveel mogelijk zoodanig voeling met hem te houden dat het omtrent zijne beweging regelmatig kan rapporteeren.

Kan dit regiment zich niet over de rivieren bergen, dan trekt het maar steeds westwaarts, desnoods naar Zuid-Beveland en kan het van daar uit mogelijk later den vijand nog menigmaal gaan verkennen of verontrusten.

Mocht het 5^e regiment den opdringenden vijand niet kunnen staande houden, dan tracht het zich, onder bescherming van het vuur van Crevecoeur, bij Hedel over de Maas te bergen, mogelijk kan het dan dáár met de noodige treinen worden afgehaald, daar het fort den vijand aanvankelijk wel zal beletten hier de rivier te passeeren. De spoorwegbrug moet natuurlijk in tijds voor de passage met troepen worden geschikt gemaakt.

Is deze overtocht ook niet mogelijk, dan richt zich de brigade naar het land van Altena.

Aangezien dan natuurlijk het 6^e en het 2^e regiment ook niet naar Geldermalsen kunnen stoomen, zoo zullen de bataljons van het 8^e — zooals reeds is opgemerkt — den Lek passeeren en den

Diefdijk bezetten, terwijl in allerijl de 2 bataljons en de batterij, die te Bergen op Zoom gekazerneerd zijn, per spoor naar Gorinchem overgebracht moeten worden en het Zuidelijk gedeelte der linie moeten bezetten. Zij laten een compagnie en 1 sectie artillerie bij de brug aan den Moerdijk achter.

De twee bataljons uit Zeeuwsch-Vlaanderen worden zoodra mogelijk, met de hen toegevoegde batterij, naar Zuid-Beveland overgebracht en stellen zich voor- of achterwaarts van den spoorwegdam, daar de vijand uit Zuid-Beveland moet worden geweerd.

Bestaat er zekerheid dat het 5^e regiment het land van Altena in tijds zal bereiken, dan kunnen de 2 bataljons met de batterij uit Bergen op Zoom beter stelling nemen vóórwaarts van den Moerdijk om het in die richting teruggedreven 6^e regiment en later, met dit laatste vereenigd, ook het 2^e, op te nemen. De afdeelingen, die geheel en al van de linie worden afgedrongen, gaan steeds westwaarts, desnoods naar Zeeland, en zoo het moet zelfs over Belgisch grondgebied, van waar zij moeten trachten Zuid-Beveland te bereiken, de 2 bataljons met de batterij uit Zeeuwsch-Vlaanderen hebben daartoe zooveel mogelijk een opnamestelling bezet als boven is aangegeven.

Zoodra mogelijk moeten dan de noodige maatregelen, voor het overbrengen van dit regiment, met de 2 batterijen, naar Holland, worden getroffen. Bezet de vijand Brabant, dan zal dat overbrengen buitenom — de Roompot uit en de Maas binnen — moeten geschieden, wat zonder bezwaar kan, daar wij, naar onze meening, op zee niet veel hebben te vreezen.

Mogelijk zal een der lezers meenen dat wij onzen plicht als neutrale mogendheid tegenover België niet zoo streng opvatten als tegenover Frankrijk, daar wij geen maatregelen aangeven om met kracht ons te verzetten tegen het doortrekken van Noord-Limburg en tot het vernielen der communicatiewegen, die Duitschland mocht goedvinden over ons territorium henen aan te leggen. Wij zijn echter overtuigd dat wij dit feit voldoende verklaren door te wijzen op het aanzienlijk verschil in macht van beide partijen. Kan Duitschland, naar onze meening, bij

een oorlog met Frankrijk geen legerkorps missen om ons in bedwang te houden, in een oorlog met België kan het daartoe wel drie — om maar een cijfer te noemen — aanwijzen.

Bij een oorlog, die zoo geheel en al op onze grenzen zal gevoerd worden, moeten, van den aanvang af, twee interneeringskampen worden opgericht.

De boven daarvoor aangewezen plaats kan natuurlijk in dit geval niet hiervoor worden bestemd en men zal daartoe nu binnen de linie, in een gezonde streek, terrein moeten kiezen. Mogelijk zou men niet zonder vrucht daartoe een onderzoek kunnen instellen op de strook duingrond tusschen Petten en Callantsoog ten Westen door de zee en ten Oosten door het Noord-Hollandsche Kanaal begrensd. De Marine uit de positie Helder kan daar zoo noodig aan de zeezijde een oog in 't zeil houden tegen eventuele ontvluchtingspogingen. Wij geven dit, op de kaart uitgezochte, punt voor beter maar zijn van meening dat die kampen in Noord-Holland moeten komen.

Zoolang de oorlog duurt, zal er door ons niet aan gedacht kunnen worden ons te ontwapenen. Zoodra Duitschland in België doordringt, moeten de afdeelingen verplaatst worden.

Het 3^e regiment Hussaren met de batterij rijdende Artillerie bezet alsdan de Zuidelijke grens van Noord-Brabant om deze behoorlijk aan te geven en voor schending te waarschuwen.

Achter deze vluchtige cavalerielinie wordt de 3^e divisie — behalve de 2 bataljons en de batterij in Zeeuwsch-Vlaanderen — opgesteld, om zoo noodig met meer kracht grensschennis te kunnen tegengaan en wel: het 2^e regiment ter hoogte van Tilburg; het 6^e ter hoogte van Breda, en de 2 bataljons van het 3^e ter hoogte van Bergen op Zoom, waar zij gekazerneerd zijn. Deze laatste moeten nu echter te velde gebracht worden en de grenzen meer naderen.

De 5 batterijen der divisie volgen de brigades waar zij bij zijn. De divisie-commandant vestigt zijn hoofdkwartier te Breda, waar een speciale spoortrein te zijner beschikking staat, wanneer hij zich naar Eindhoven of Bergen op Zoom wil begeven.

Het 2^e regiment Hussaren bezet het zuidelijk deel van Limburg

om zooveel mogelijk het ongeoorloofd gebruik van de wegen, telegraphen enz., door Duitschland, tegen te gaan.

Het 5^e regiment Infanterie bezet met de twee toegevoegde batterijen een opnamestelling ten Zuiden van de Langstraat ten einde zoowel het 2^e als het 6^e regiment gelegenheid te geven, voor overmacht teruggaande, zich te bergen. Het 3^e regiment zal in de meeste gevallen die stelling niet kunnen bereiken, maar wijkt dan in den uitersten nood op Zuid-Beveland terug. Voor dekking van de brug bij den Moerdijk moet natuurlijk worden gezorgd.

Meer troepen in Noord-Brabant te plaatsen, dan noodig is om aan ons fatsoen niet te kort te doen, achten wij niet verantwoord. Ontstaat een conflict dan *moeten* wij in de *eerste* plaats er op bedacht zijn alles zoo snel mogelijk achter de linie te brengen. Dank zij het *gemis* aan een behoorlijke opnamestelling in Noord-Brabant kunnen wij er niet aan denken, indien wij daartoe niet *bepaald* door den vijand worden *gedwongen*, een ernstig gevecht aan te nemen. Was door zoodanige stelling de terugtocht *verzekerd*, dan konden wij nog een niet onbeduidenden weerstand bieden, vooral in verband met een gedeelte van het Belgische leger, dat dan tegelijkertijd kon uitvallen en óf op Antwerpen óf op onze stelling kon teruggaan, als het na dien uitval tot wijken werd gedwongen.

Wanneer Frankrijk de partij van België kiest, dan is het gevaar voor ons veel verminderd en kunnen wij, zonder veel opzien te baren in de hoofdlinie langzamerhand beginnen te ontwapenen. De brigades der 1^e divisie kunnen, zoover zij ondergebracht kunnen worden, naar hare garnizoenen teruggaan evenals het 1^e regiment Hussaren, het 2^e regiment Veldartillerie en het 8^e regiment Infanterie, voor zoover het te velde mocht zijn.

Zoolang de Duitsche troepen nog op Belgisch grondgebied zijn, moet de zuidelijke grens bezet blijven. De Duitsche afdeelingen zullen denkelijk het Fransche leger te gemoet gaan, zoodat de eerste gevechten in meer zuidelijke richting zullen geleverd worden.

Wordt evenwel het Duitsche leger door de Franschen gesla-

gen en verplicht terug te gaan, dan zal de hoofdmacht zich wel naar den Rijn terugtrekken wat door de Franschen niet kan belet worden en in welke richting zij spoedig den moreelen — en moet het zijn: daadwerkelijken — steun krijgt van de afdeelingen, die aan de Moezel staan en den Franschen het onvoorzichtig vervolgen wel zullen beletten. Een gedeelte van het veldleger kan echter in de richting van onze grenzen worden teruggedrongen; terwijl een groot gedeelte — zoo niet het geheele — belegeringskorps, dat Antwerpen insluit op ons grondgebied zal moeten trachten uit te wijken. Wij komen dan in een hoogst moeilijken toestand indien die wijkende afdeelingen niet zoodanig geschokt, of in het nauw gebracht zijn dat het nederleggen der wapens op ons grondgebied het eenige middel is om hen te redden, want met die goed gedisciplineerde Duitsche afdeelingen, die zich naar hun vaderland *willen* doorslaan, valt niet te spotten.

Het terrein in Noord-Brabant is, wat de grensstreken betreft, voor ons niet gunstig, wij zullen daar dus, onder ernstig protest door onze cavalerie, onze hoofdmacht zóó moeten opstellen dat van de eerste gunstige terreinafscheiding wordt gebruik gemaakt om de troepen, die zich niet willen laten ontwapenen, zoodanige hinderpalen in den weg te leggen, dat zij, met het Fransche leger achter zich — dat dan óók ons grondgebied zal betreden — zich nog in tijds bedenken.

Die opstelling zou dan kunnen zijn: Bij Neuzen het 2^e en 4^e bataljon van het 3^e regiment met de 5^e batterij, die daarbij is, daar naar onze meening de Duitsche afdeelingen ten Westen van Antwerpen niet naar Breskens zullen trekken maar het voor de hand ligt dat zij op het voormalige 4^e district van Zeeland (het land van Ter Neuzen) zullen terugwijken om de wapens neer te leggen. Voorts langs de grenzen het 3^e en 1^e regiment Hussaren en in Limburg achter de Maas zoover deze langs de Belgische grens loopt het 2^e regiment met twee batterijen Rijdende Artillerie.

Het 1^e en 3^e bataljon van het 3^e regiment Infanterie met het 2^e en 6^e regiment en vijf batterijen Veld-Artillerie ter hoogte van Eindhoven.

De geheele 2^e divisie tusschen de Maas en de Peel.

De 1^e divisie blijft op de Zeisterheide, wordende echter door haar alle maatregelen getroffen snel, hetzij langs de lijn Amersfoort, Kesteren—Nijmegen, hetzij langs de lijn Amersfoort—Utrecht—Geldermalsen—Tiel, of langs beide, te worden getransporteerd om achter de Maas boven St. Andries positie te nemen of wel om in Limburg de 2^e divisie bij te staan.

Dat het zuidelijk gedeelte der Nieuwe Hollandsche waterlinie door troepen uit het meer Noordelijke gedeelte, sterk bezet moet worden, is natuurlijk, zelfs moeten deze bezettingstroepen de Waal beneden St. Andries voor hun rekening nemen.

Op deze wijze kunnen, als het moet zijn, 34 bataljons infanterie met 17 batterijen Veld-Artillerie samenwerken om de Duitsche afdeelingen, die door de Franschen op den voet gevolgd worden, te dwingen de wapens neder te leggen. Of die macht zich hoofdzakelijk er toe zal moeten bepalen de Duitsche afdeelingen, die in Brabant ten Westen van de Peel binnendringen, den weg, om verder terug te wijken, af te sluiten en dus de zegevierende Franschen gelegenheid te geven ze te verslaan, dan wel of zij zelf tot den aanval zullen overgaan, om zóó de Duitschers tusschen twee vuren te brengen, waardoor mogelijk veel bloedvergieten kan voorkomen worden en Brabant voor de rampen van den oorlog kan worden gespaard, is moeilijk te zeggen. Het eerste bijv. kan noodig zijn als Duitschland van de zijde van den Rijn afdeelingen afzendt om ons te verjagen, want wij zullen dan naar beide zijden op onze hoede moeten zijn en moeten trachten te voorkomen dat beide Duitsche afdeelingen met elkander in gemeenschap komen. Het tweede verdient aanbeveling als de Duitsche troepen zéér ontmoedigd en niet te sterk zijn. Men bedenke echter ook in *dit* geval wel: wij hebben geen reserve om de verliezen aan te vullen en eventueel een aanval van Franschen of Duitschers te weerstaan en *behoud der VRIJHEID gaat vóór behoud der NEUTRALITEIT.*

Gaan de Duitsche afdeelingen op den Rijn terug zonder onze grenzen te schenden dan zullen aanvankelijk het 2^e en 5^e regiment zich naar de oostelijke grens begeven en blijft het 1^e voor-

loopig in zijn kampement; terwijl het 2^e regiment Hussaren zich weder over de geheele oostelijke grens van Limburg verspreidt. Zetten de Duitschers de teruggaande beweging tot over den Rijn voort en volgen de Fransche legers hen op den voet, dan wordt ook het 1^e regiment Hussaren langs de oostelijke grens van Gelderland verspreid en houden de bataljons te Arnhem zich gereed om onmiddellijk naar die grens op te rukken. Onder zulke omstandigheden kunnen wij, naar wij vermeenen, niet zoo lichtelijk in conflict komen en zullen onze troepen op de grenzen alleen *kunnen* geroepen worden afgedwaalde of terug gedreven troependeelen van de grens te houden of te ontwapenen.

Mogelijk worden de omstandigheden spoedig zóó, dat de mili-ciens der 1^e divisie en van de vestingtroepen naar huis gezonden kunnen worden met de aanmaning zich gereed te houden onverwacht weder opgeroepen te worden.

Dat wij België dringend moeten verzoeken ons op de hoogte te houden van de richting, die de Deutsche troepen eventueel nemen, behoeft niet gezegd te worden.

Ook van de Marine kan spoedig een gedeelte van het materieel buiten dienst gesteld en van het personeel — eerst zij die het eerst naar Indië moeten — naar huis gezonden worden.

Blijft de oorlog in Duitschland woeden en verwijdert zich het oorlogstooneel van onze grenzen, dan kunnen het eerst weder het 3^e en 6^e regiment Infanterie op vredesvoet worden gebracht en het 3^e regiment Hussaren naar zijn garnizoenen teruggaan.

Zoolang de oorlog duurt, achten wij het verstandig de 2^e divisie, het 2^e regiment Infanterie, het 1^e en 2^e regiment Hussaren, het 1^e regiment Veld-Artillerie, het regiment rijdende Artillerie en de 2^e en 3^e batterij van het 3^e regiment Veld-Artillerie op oorlogsvoet in of nabij hunne garnizoenen onder te brengen en gereed te houden onverwijld de grenzen te bezetten.

Het spreekt van zelf, dat er eens een tijdstip kan komen, waarop het oorlogsterrein zoover van onze grenzen — Oost- of Zuidwaarts — is verplaatst, dat wij bij het omslaan der oorlogskansen, tijds genoeg zouden hebben ons leger weder geheel

of gedeeltelijk te mobiliseeren. In zoodanig geval zouden wij kunnen beginnen met eerst het 1^e regiment Infanterie op vredesvoet te brengen en daarna — al naar het gevaar minder werd — de lichtingen der andere troependeelen, in de oostelijke garnizoenen, achtereenvolgens naar huis kunnen zenden. Zoolang de vrede niet geteekend is, achten wij het wenschelijk de voertuigen geheel uitgerust te laten en de aangeschafte paarden te behouden.

DERDE GEVAL. Oorlog tusschen België en een of meer van de andere mogendheden.

A. Oorlog tusschen België en Frankrijk.

Dit is het eenige geval — behalve den reeds behandelde oorlog met Duitschland — waarin de vijand van België niet overzee behoeft te komen. Voor een landing op ons gebied bestaat dus weder geen gevaar, zoolang geen andere mogelijkheid, de partij van België opneemt. Bovendien worden bij dezen oorlog onze landgrenzen niet bedreigd zoo lang Duitschland niet de zijde van België kiest of de gevechten niet naar onze grenzen worden overgebracht. Het onder de wapens roepen der militie zou dus niet *met spoed* behoeven plaats te hebben, ware het niet dat twee omstandigheden ons een snelle mobilisatie geraten doen achten.

Vooreerst toch laat het zich verwachten dat de Fransche vloot de Schelde zal afsluiten om den toevoer naar Antwerpen onmogelijk te maken en zal Engeland meer dan waarschijnlijk zich daartegen verzetten en een sterke vloot naar de Schelde zenden; terwijl het niet onmogelijk is dat Duitschland van deze gelegenheid zal profiteeren om Frankrijk den oorlog te verklaren. Die daad van edelmoedigheid van Duitschland jegens België zou Duitschland de nooit wederkeerende schoone gelegenheid geven de Franschen op *vreemd* grondgebied aan te vallen — iets waar Duitschland mogelijk, en niet ten onrechte, naar haakt — op een terrein waar geen sterke cordon moderne vestingen den aanval

belemmert en vanwaar Duitschland — zooals wij reeds onder A van het eerste geval aanmerkten — bij succes Frankrijk langs zijn zwakste grens zou kunnen binnendringen; terwijl het geheele Belgische spoorwegnet dan voor Duitschland beschikbaar zou blijven. Om deze redenen kunnen dus weder in de eerste dagen de Schelde en onze oostelijke grenzen gevaar loopen en is het zaak dáár op onze hoede te zijn.

Wat evenwel de Schelde aangaat, komt het ons voor dat de neutraliteitsquaestie in dit onderhavige geval een geheel andere phase intreedt. Tot nu toe was er steeds sprake van de neutraliteit te handhaven en te beletten dat een der oorlogvoerende partijen, door handelingen op dit stroomgebied in strijd met de gebruiken, werd benadeeld.

Thans echter is er sprake van het controleeren der handelingen van twee groote mogendheden, die beide in staat zijn daar een aanzienlijke zeemacht te zenden en die beide de *neutraliteits-acte* hebben medeonderteekend.

Naar onze bescheiden meening kan het kleine Nederland zich wel ontslagen achten van de zorg dat het contract niet *door de contractanten zelf* worde verscheurd. Dit neemt evenwel niet weg dat wij daar een vrij krachtige Marine moeten hebben om voor *onze* belangen te waken, daarvoor op te komen en desnoods daarvoor krachtig op te treden.

De taak onzer Marine zal moeten zijn het beschermen onzer visschers en andere varenslieden, die op de Schelde hun bedrijf uitoefenen; terwijl de landmacht de beide oevers zal moeten bezetten om de bewoners der aangrenzende dorpen tegen vreemd geweld te beveiligen en te zorgen dat landende gewapende afdeelingen — onverschillig of dit al dan niet tijdens een gevecht voorvalt — worden ontwapend en geïnterneerd.

De tweede omstandigheid die het, naar onze meening, voor ons geraden maakt ons onmiddellijk te wapenen, ontstaat wanneer Duitschland niet de partij van België opneemt; tenzij daarvoor zeer verklaarbare redenen bestaan. De minder goede verstandhouding tusschen Franschen en Duitschers en de moreele kracht, die Duitschland uit de hulp, aan den kleinen

nabuur verleend, kan putten gevoegd bij de groote voordeelen, die de oorlog op die wijze begonnen voor Duitschland oplevert, geeft ons alle recht een dergelijke handelwijze van Duitschland te wantrouwen in verband met vroegere projecten van geheime verdragen tussehen die twee Staten. Natuurlijk kunnen wij van dat wantrouwen niets laten blijken, maar is het onze plicht, onder een ander voorwendsel, dat zooals wij zagen te vinden is, ons onmiddellijk volledig te wapenen.

Wij moeten zoodra de oorlog uitbreekt aan beide oorlogvoerende mogendheden kennis geven, dat wij neutraal blijven en ons tot handhaving dier neutraliteit zullen wapenen. Zóó handelende kunnen wij ons volledig wapenen zonder dat Duitschland, zelfs al mocht het de ware beweegreden vermoeden, er iets tegen kan inbrengen mits wij natuurlijk de voorzorgen nemen, die reeds vroeger zijn opgenoemd en nu nog eens zullen herhaald worden. Op die wijze kunnen wij, zoo goed mogelijk, op alles voorbereid zijn.

Wanneer wij hier doelden op zekere, vroeger aan Duitschland gedane verdeelingsvoorstellen, dan willen wij niet geacht worden daarmede te willen zeggen dat naar onze meening dergelijke combinatie te wachten is van de tegenwoordige Fransche republiek, de republiek geboren in den voor Frankrijk onvergetelijken oorlog van 1870—71 en opgevoed met het denkbeeld der *revanche*. In Frankrijk is de regeeringsvorm echter hoogst onzeker en weinig stabiel, zoodat wij daarop, in onze algemeene beschouwing, moeten rekenen. Het zou niet voor de eerste maal zijn, dat een der pretendents den troon beklom met vreemde hulp en zich door zekere beloften bond of, om afleiding te geven aan binnenlandsche woelingen, een oorlog begon of provoceerde; hoeveel te meer is dit niet mogelijk, waar zulk een onderneming eenig succes belooft, zooals hier het geval is.

Hoe het evenwel ook zij, het feit alleen dat wij ons dan mogelijk bevinden bij het middelpunt van een algemeenen Europeeschen oorlog, is naar onze meening reeds voldoende, niet alleen om onze wapening te verklaren, maar zelfs om ze ons tot *plicht* te maken.

Er zal natuurlijk nu, nog veel minder dan in het voorafgaande geval, aan kunnen gedacht worden openlijk de oostelijke grens te observeeren — zelfs niet die bezuiden den Rijn — of aldaar troepen bijeen te trekken. Wij zullen ons moeten bepalen tot het observeeren der Zuidelijke grens en het vereenigen van eenige troepen in Noord-Brabant en Zeeland.

Wij stellen dus voorop dat land- en zeemacht zijn gemobiliseerd en dat onze diplomatie zich rechtstreeks en zijdelings op de hoogte houdt van de handelingen, en, kan het zijn, van de ware gezindheid van Duitschland. Zooveel mogelijk zal men dus de troepen in hunne garnizoenen moeten mobiliseeren en het vestingleger naar de forten moeten zenden. Het in staat van tegenweer brengen der forten moet met groote omzigtigheid, in de eerste plaats als *oefening*, geschieden. Alleen in het Zuidelijk gedeelte der linie, in het land van Altena en voorts in de positie Willemstad en in de kuststerkten bestaat er geen bezwaar openlijk alles voor den strijd gereed te maken.

Zooals wij zeiden, moeten in Brabant eenige afdeelingen opgesteld worden en wij zouden daarvoor in de eerste plaats aanwijzen de troepen die *niet*, zonder groot gevaar, in hun garnizoenen kunnen blijven.

In de allereerste plaats moeten weder genoemd worden het 2^e, 3^e en 4^e bataljon van het 2^e regiment Infanterie, uit Maas-tricht, die met de 2 batterijen Veld-Artillerie, uit Roermond, worden gelegerd op de legerplaats bij Vught.

Voorts het 1^e regiment uit Groningen en Leeuwarden, welke brigade wij, met de 2 batterijen Veld-Artillerie uit Amersfoort, zouden willen opstellen voorwaarts van de Langstraat, in een te maken opnamestelling.

Eindelijk zouden wij nog naar Brabant willen overbrengen het 3^e regiment Hussaren, omdat wij het 1^e en 2^e, om wel te vermoeden redenen, in hunne garnizoenen willen laten. Wij zouden voorts wenschen dat er gelegenheid werd gevonden het 3^e en 4^e eskadron van het 2^e regiment, bijv. om plaats te maken voor de 2 batterijen Veld-Artillerie, naar Roermond te zenden. Het 3^e wordt met de 2 batterijen Rijdende Artillerie

voorloopig opgesteld ten zuiden van Tilburg om van dáár, zoo noodig, snel de grens te bezetten.

Duitschland buiten beschouwing latende, hoewel niet uit het oog verliezende, wordt nu, zoodra Frankrijk België binnenrukt, aan het veldleger de volgende bestemming gegeven.

De twee bataljons van het 3^e regiment Infanterie uit Vlissingen en Middelburg, weder onder toevoeging van een batterij uit Bergen op Zoom, worden naar Zeenwsch-Vlaanderen overgebracht, zoowel om tegen onwillekeurige grensschending te waken als om eventueel de bevolking te beschermen tegen overlast van vreemd scheepsvolk. De beide andere bataljons van dit regiment, met de overblijvende batterij van de 2^e afdeling van het 3^e regiment Veld-Artillerie, blijven te Bergen op Zoom met de opdracht, onmiddellijk Walcheren en Zuid-Beveland te bezetten, zoodra vreemde oorlogsschepen de Schelde opvaren. Zij worden dan te Vlissingen gekazerneerd en in de dorpen langs den Schelde-oever gekantonneerd.

Het 6^e regiment Infanterie, met de twee batterijen Veld-Artillerie uit Breda wordt weder ten zuiden van deze stad gekampeerd.

Het 2^e regiment Infanterie, met de daaraan toegevoegde batterijen, verlaat 's-Bosch en Vught en stelt zich op ten Zuiden van Eindhoven.

Het 3^e regiment Hussaren verspreidt zich langs de grenzen.

Komen Fransche troepen over onze grenzen en ontstaan daardoor botsingen, die oorzaak zijn, dat sterkere Fransche afdelingen de grenzen overtrekken en onze brigades aanvallen, dan trekken het 2^e en 6^e regiment concentrisch op de door het 1^e bezette stelling terug. Is het teruggaan in die richting voor het 6^e gevaarlijker dan het retireeren op Vught, dan gaat het daarop terug en *onmiddellijk* verder door — na achterlating van een achterhoede in en om Isabelle om eventuele vervolging langs dien weg eenigen tijd te beletten en dan zoo mogelijk snel te volgen — en gaat in den Bommelerwaard over om zich achter de Waal op te stellen; is ook het teruggaan door deze trouée, door te weinig voorsprong, gewaagd, dan wendt de

brigade-commandant de hoofden der kolonnes in Noordoostelijke richting om bij Moock of elders de Maas te passeeren. Hij zal in die richting óf niet vervolgd worden óf door het tot zich trekken van vijandelijke afdeelingen het 6e regiment ontlasten.

Het 3^e regiment Hussaren tracht bij het teruggaan voeling te houden met den vijand ten einde zooveel mogelijk op de hoogte te blijven van diens handelingen en vermoedelijke sterkte.

Het 3^e regiment Infanterie verzamelt zich in Zuid-Beveland, want wij zijn dan in oorlog met Frankrijk en moeten onze troepen zooveel mogelijk concentreren, zoodat dan Zeeland *moet* verlaten worden. De verzamelde brigade sluit den toegang tot Zuid-Beveland af tot zij wordt afgehaald om te water naar Holland overgevoerd te worden, daar zij op dit eiland *thans* geen enkele opdracht heeft uit te voeren.

Voor het inladen der brigade moeten te Wemeldingen alle mogelijke voorbereidingen worden getroffen, bij den dam door het Kreekerak, in den Engelschen polder, moet een trein gereed staan om de laatste verdedigers van dat acces, zoodra het inladen te Wemeldingen is afgelopen, en de spoorweg gedeeltelijk is opgebroken snel naar Goes te brengen, van waar zij naar het veer van Wolphaartsdijk marcheeren om in dáár gereed liggende stoombooten te worden geladen.

Men zal natuurlijk zorg dragen al de bruggen over het kanaal open te draaien en het raderwerk te verstoren, om 's vijands vervolging zooveel mogelijk te belemmeren.

Valt Duitschland ons aan, dan gaan de genoemde brigades en verdere troepen snel achter de linie terug en zoo mogelijk het 2^e regiment Infanterie per spoor over 's-Bosch en Geldermalsen naar Leerdam, te Bommel een detachement achterlatende om zoo noodig het vernielen der brug — bijv. een landspant aan onze zijde — dat nu onverwijd moet bevolen worden, te beschermen. Het 1^e en 3^e Bataljon van het 3^e regiment wachten nu niet de aankomst van het 2^e en 4^e uit Zeeuwsch-Vlaanderen af — mogelijk kunnen deze bataljons, eenmaal ingescheept, rechtstreeks uit Neuzen per stoomboot naar Holland worden overgebracht — maar vertrekken zoodra mogelijk

naar het Dordtsche eiland. Het 2^e regiment wordt dan belast met de verdediging van het gedeelte der Nieuwe Hollandsche waterlinie tusschen Lek en Waal, het 6^e met het bezetten van het zuidelijk deel der linie in de Bommelerwaard, het land van Altena en de eilanden van den Biesbosch; terwijl aan het 3^e het bezetten van het Dordtsche eiland en, na aankomst der twee Zeeuwsche bataljons, van het eiland Beierland langs het Hollandsch-diep, wordt opgedragen.

Wat de nog niet genoemde onderdeelen van het veldleger betreft, daarvoor worden de volgende beschikkingen genomen.

Het 5^e regiment Infanterie blijft te Grave en Nijmegen gekazerneerd en is bestemd om als de Franschen in ons land dringen, achter de Waal post te vatten; kiezen de Duitschers partij voor de Belgen, dan gaat het bij Moock over de Maas en bezet deze rivier van daar tot Venloo — als wanneer het 2^e regiment zich weder oostwaarts verplaatst en achter de Maas van Venloo tot Stevensweert post vat — valt Duitschland ons dan aan dan gaat het regiment over de spoorwegbrug, waarna deze zoodra mogelijk wordt vernield, naar Ochten-Spees, het 3^e bataljon uit Grave marcheert naar Doodewaart en wordt daar overgezet, waartoe uit Nijmegen vaartuigen moeten gezonden worden. Zooveel mogelijk moeten natuurlijk alle vaartuigen op den linkeroever, door de rivier-verdedigingsvaartuigen of met behulp van particuliere stoombooten, worden onbruikbaar gemaakt of naar den rechteroever overgebracht indien Frankrijk aanvalt.

Van het 8^e regiment Infanterie gaan de 2 bataljons uit Arnhem, als Frankrijk in Brabant doordringt, achter de Maas in de Bommelerwaard om later door het 2^e, dat zooals wij zagen op de Langstraat, op 's-Bosch of, als het moet, op Moock teruggaat, versterkt te worden. Kiest Duitschland de partij van België dan stellen deze bataljons zich ten zuiden van Nijmegen aan de grens en zoo Duitschland ons aanvalt gaan zij onverwijd uit Arnhem op marsch naar Wijk bij Duurstede waar twee batterijen uit Utrecht zich bij die bataljons voegen; een tijdelijk standhouden van deze geringe macht, die zoolang de zuidelijk geplaatste brigades niet binnen de hoofdlinie zijn,

niet kan versterkt worden aan de Grebbe, komt ons, anders dan c. q. om te overnachten en uit te rusten, doelloos voor; om de sluis te dekken, zal zij zich beter in de nabijheid daarvan kunnen opstellen. Het 1^e en 2^e bataljon van dit regiment, uit Doesburg en Deventer, blijven waar zij zijn indien Frankrijk aanvalt of Duitschland de partij van België kiest. Valt Duitschland ons aan, dan vernielen zij de bruggen over de IJssel, wat natuurlijk moet voorbereid zijn en waarvoor bepaald Genie-personeel moet aangewezen worden — zooals dan ook thans naar wij vermeenen feitelijk het geval is — en trekken daarna zoo snel mogelijk op Utrecht terug. Is op dat oogenblik nog geen vijandelijke cavalerie over de IJssel, dan gaan zij per gereed staanden trein via Apeldoorn en via Harderwijk terug, is de vijand reeds elders de rivier gepasseerd, dan wordt de trein vernield en moeten zij zich maar trachten door te slaan; mogelijk doen zij dan nog het best zich noordwaarts te bergen over Kampen of over Zwartsluis of Lemmer daar het zeer goed kan zijn dat de vijand *dan* in *die* richting nog geen troepen heeft, die eenigen weerstand kunnen bieden aan een flink bataljon Infanterie, dat zich doorslaan *wil*.

Wat het 1^e en 2^e regiment Hussaren betreft, deze blijven zooals wij zeiden in hun garnizoen zoolang de Fransen de grenzen niet passeeren. Heeft het 3^e regiment hulp noodig voor de observatie der grens, dan gaat het 2^e ook naar Noord-Brabant.

Kiest Duitschland partij voor België, dan verspreidt zich het 2^e snel langs de oostelijke grens van Limburg, valt Duitschland ons aan, dan verspreidt het 2^e regiment zich snel achter de Maas aanvankelijk om, op de wegen door de Peel zich opstellende, de teruggaande beweging van het 2e en 6e regiment zooveel mogelijk te beschermen en op de hoogte te blijven van 's vijands bewegingen. Het 1e regiment Hussaren werpt zich achter de IJssel en lost zich over de geheele uitgestrektheid van de Veluwe op in grootere of kleinere afdeelingen door één officier aangevoerd, die de Deutsche cavalerie, waar dit met succes kan, hinderpalen in den weg leggen of wel haar laten doortrekken om achter dit gordijn de vijandelijke hoofdmacht

te verkennen en bijv. per postduif, *als daarvoor gezorgd is*, bericht van alles te zenden naar het hoofdkwartier te Utrecht; er zijn zooveel telegraaflijnen in ons land, dat er mogelijk ook nog wel een of meer, om de Zuid of om de Noord, beschikbaar blijft. Het 3e regiment Hussaren wordt inmiddels per spoor naar Amersfoort en Veenendaal gebracht om langs de Grebbe uit te zwermen en de Duitsche cavalerie op te vangen. De twee bataljons, die de bruggen vernield hebben, zouden, indien zij in tijds terug zijn, deze cavalerie krachtig kunnen steunen door zich langs de heerlijk verwaarloosde, maar voor zulk een geval zeer nuttige Grebbe-linie te verspreiden. Maakt deze afdeeling bestaande uit 2 bataljons Infanterie, 5 eskadrons cavalerie en 2 batterijen rijdende Artillerie een oordeelkundig gebruik van het terrein, dat gedeeltelijk zeer bedekt en gedeeltelijk moerassig is en waarin enkele vervallen, door grachten omgeven, werken en een doorlopende smalle liniegracht is, dan kan zij, zelfs voor sterke cavalerie-afdeelingen, een niet onbelangrijke hinderpaal vormen en die cavalerie-zwermen zeker noodzaken zich zéér sterk te concentreeren wat hen tijdverlies veroorzaakt. Gelukt het verder het 1e regiment Hussaren ons, per postduif, enz., op de hoogte te houden van de marschrichting en vermoedelijke sterkte der vijandelijke kolonnes en van de plaats waar zij zich bevinden, dan kan de Grebbe tot het laatste oogenblik bezet blijven en wordt zij zoo mogelijk des nachts onbemerkt verlaten.

Wat de 1e divisie met het 2e regiment Veld-Artillerie aangaat, deze blijven in hun garnizoen geheel marschvaardig beschikbaar. Zet het Fransche leger een aanval door, dan snelt het 7e regiment, gevolgd door 2 batterijen Veld-Artillerie uit 's-Hage, naar de Bommelerwaard om voorloopig achter de Maas stelling te nemen, daarbij zorgdragende, voor eventueelen terugtocht, bij Bommel maatregelen te treffen voor de opname der afdeelingen, die niet verplicht worden in de richting van Loevestein terug te gaan. Wenschelijk is het in tijds bij Bommel een schip- of pontonbrug te leggen daar de spoorbrug op verre afstand zichtbaar is en door artillerie kan beschoten worden en

dus bij vervolging, ook al geschiedt die op grooten afstand, onbruikbaar is te achten voor groote afdeelingen; de hoogte van den spoorwegdijk is ook een bezwaar voor voertuigen en paarden; terwijl de rivierdijken de pontonbrug aan 's vijands oog onttrekken.

De Grenadiers en Jagers gaan, met de twee andere batterijen uit 's-Hage, per spoor naar Gorinchem om zich in het land van Altena en de eilanden van den Biesbosch op te stellen. Het 4^e regiment bezet met de Leidsche batterijen het Dordtsche eiland en Beierland.

Valt daarentegen Duitschland aan — als Duitschland de zijde van België kiest, blijven deze troepen waar zij zijn — dan bezet laatstgenoemde divisie met hare Artillerie onverwijd de Nieuwe Hollandsche Waterlinie van het Noorden af zoover zuidwaarts als, in verband met het teruggaan der brigades, *noodig* is.

Zooals men ziet, wenschen wij geen pogingen te doen om de Franschen reeds in Brabant, vóórwaarts van de Maas, tot staan te brengen en achten wij ons verplicht voor te stellen eerst *achter* de Maas den vijand ernstig weerstand te bieden. Wij voelen ons daartoe genoodzaakt omdat het, meermalen genoemde, gemis aan een behoorlijke opnamestelling onze afdeelingen te zeer in gevaar brengt, onkundig als wij, uit den aard der zaak, zullen zijn van 's vijands sterkte. Het zal dan ook lichtelijk kunnen gebeuren dat onze afdeelingen het veld ruimen voor zwakkere vijandelijke troepen, uit vrees zoodanig in gevecht gewikkeld te worden dat het onmogelijk is dit ter juister tijd af te breken, indien de aanvaller versterking krijgt. Onnoodig zal het zijn aan te toonen dat de, door het 1^e regiment bezette tijdelijke opnamestelling *niet* sterk genoeg zal zijn om de zegevierende Fransche brigades, indien zij de onze al vechtende op de stelling teruggedrijven, tegen te houden. Die positie zal hoogstens kunnen dienen om 's vijands aanrukkende afdeelingen zoolang op te houden, dat onze, *vroeger* in die stelling teruggegangene brigades, zich achter de hoofdlinie in veiligheid kunnen stellen als wanneer ook het 1e regiment des nachts zijn stelling verlaat.

Konden wij met hoop op succes het gevecht op de dun bevolkte en zéér weinig bebouwde heistreek leveren, dan zou dit natuurlijk zéér de voorkeur verdienen boven het overbrengen van het oorlogstooneel naar vruchtbaarder en zelfs sterk met bewoners bezette oorden.

Wat de Marine betreft, moeten, zooals reeds is opgemerkt, op de Wester-Schelde bijzondere maatregelen worden getroffen om onze op dien stroom levende bevolking krachtig te beschermen.

Wij achten daartoe goed bewapende kanonneerbooten de meest geschikte vaartuigen, zoowel omdat deze overal in deze vaarwaters kunnen komen, het meest partij kunnen trekken van de ondiepere gedeelten en de grootste kans hebben zich te bergen als Frankrijk ons mocht aanvallen; men bedenke evenwel dat zij *nu* in den uitersten nood óók de Schelde kunnen oploopen, daar België dan onze bondgenoot wordt, om onder bescherming van het geschut van Antwerpen de gelegenheid af te wachten uit te vallen of te repatriëeren, mogelijk worden zij in de gelegenheid gesteld de door België verleende hospitaliteit door wederkeerige hulp ruimschoots te vergelden. De opstelling der andere vaartuigen moet zooveel mogelijk zijn als voor een rechtstreekschen oorlog, om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn. Daar de door de Regeering vastgestelde opstelling onzer Marine vermoedelijk verschillend zal zijn al naar gelang wij in oorlog geraken met Frankrijk, Duitschland of Engeland en onder de thans behandelde omstandigheid een oorlog met Frankrijk de meest waarschijnlijke en een met Engeland de meest onwaarschijnlijke is, zoo is het geraden de opstelling te kiezen vastgesteld voor een oorlog met eerstgenoemd Rijk. Het groote verschil voor beide oorlogen bestaat vermoedelijk hoofdzakelijk daarin, dat bij een oorlog met Frankrijk meer op de verdediging van den Moerdijk, bij een met Duitschland meer op het bezetten der Zuiderzee zal moeten gelet worden.

Naar onze meening zou alsdan de volgende opstelling aanbeveling verdienen:

In het VIIe:

2 Kanonneerbooten met 28 cM. A.

en 2 torpedovaartuigen.

Te Helder :

2 Rammen : Schorpioen en Stier ;

3 Rammonitors : Wesp, Cerberus en Bloedhond ;

2 Kanonneerbooten met 28 cM. A ;

8 Kanonneerbooten met 23 cM ;

2 Torpedobooten 1^e klasse,

en 6 Torpedobooten 2^e klasse.

Te IJmuiden :

1 Ram : Buffel ;

2 Kanonneerbooten met 28 cM. A,

en 2 Torpedovaartuigen.

Te Maasmond :

1 Ram : Guinea ;

2 Kanonneerbooten met 28 cM. A,

en 2 Torpedovaartuigen.

Te Hellevoetsluis :

3 Rammonitors : Luipaard , Matador en Draak ;

3 Monitors : Heiligerlee, Tijger en Krokodil ;

4 Kanonneerbooten met 23 cM,

en 8 Torpedovaartuigen.

Op het Hollandsch Diep :

3 Rammonitors : Haai, Panter en Hyena,

en 4 Kanonneerbooten met 23 cM.

Op de Wester-Schelde :

8 Kanonneerbooten met 28 cM. A.

De vaartuigen voor het Hollandsch diep aangewezen, bezoeken, zoolang de vijand dat niet belet, om toerbeurt de reeden van Zieriksee en Brouwershaven ; op elk dier reeden blijft één vaartuig overnachten, dat dan den volgenden dag wordt afgelost.

Gaat Frankrijk tot een aanval over, dan verdwijnen de kanonneerbooten van de Schelde en trekken zich zoo mogelijk op Hellevoetsluis en het Hollandsch diep terug.

Valt Duitschland ons aan, dan komt het ons wenschelijk voor dat de 3 Rammonitors, de eenige vaartuigen van die soort die denkelijk het Pampus, in de Zuiderzee voor Amster-

dam, kunnen bevaren, n.l. de Wesp, Cerberus en Bloedhond, zich onmiddellijk naar de Zuiderzee begeven en dat de vaartuigen van het Hollandsch diep aanvankelijk naar Hellevoetsluis stoomen; terwijl natuurlijk de 8 kanonneerbooten van de Schelde zich mede retireeren.

Van deze laatste zouden wij 4 in het Zuiden willen laten — aanvankelijk te Hellevoetsluis — en 4 naar het Pampus willen opzenden werwaarts ook 4 torpedovaartuigen van Helder moeten worden gedirigeerd. Aanvankelijk zouden eenige kanonneerbooten, van het zuidelijk frontier op de hoofd rivieren in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie kunnen worden gezonden om met de riviervaatuigen samen te werken, terwijl 2 Rammonitors op de Maas gestationneerd konden worden — bijv. de Haai en de Hyena — om den Waterweg naar Rotterdam wat beter af te sluiten. De positie Helder wordt zooals men zal zien, door ons maar zwak bezet en wel omdat wij het Zuiden, waar leger en vloot des vijands *gecombineerd* kunnen aanvallen, het gevaarlijkst achten, en dan een gedeelte der Marine van Hellevoetsluis naar het Hollandsch diep moet. Men vergete toch niet dat *deze* toestand voor ons *de gevaarlijkste is van al de tot nu toe behandelde*; veel gevaarlijker dan een rechtstreeksche oorlog met Duitschland onder gewone omstandigheden.

Daargelaten toch of het een met Frankrijk in het geheim overeengekomen zaak is of niet, zoo mogen we naar onze meening wel aannemen dat Frankrijk er niet aan denken zal als bondgenoot voor ons in de bres te springen. Evenmin zal Engeland, dat vermoedelijk reeds in het belang van België tegen Frankrijk zal opgetreden zijn, iets in ons belang doen. Laat het dit laatste onder het een of ander *hoog* politiek voorwendsel, waarin Engeland uit eigen belang soms heel vindingrijk is, dan zal het zeker niet voor *ons* het harnas aantrekken — het bewaren van Indië buiten beschouwing latende — en zoo het de partij van België *heeft* aanvaard en dus met Frankrijk in oorlog *is*, zal het niet nog daarenboven een oorlog met Duitschland beginnen. Uit dit alles volgt dus, dat wij geheel en al op ons zelf zullen staan, want de hulp van andere Staten, zooals Rus-

land, Oostenrijk of Italië, zal eerst veel later kunnen komen, indien men mag aannemen dat zij geneigd zijn een algemeenen Europeeschen oorlog te doen ontbranden om tusschenbeide te komen in het drama aan de Noordzee, waarin twee dwergen — **DIE DE ONVOORZICHTIGHEID HADDEN ELKANDERS HULP TE VERSMADEN** — door twee reuzen worden verslonden.

Mogelijk kan de derde reus in 't spel wel tevreden worden gesteld met onze Indische bezittingen als *been*.

Wij herhalen dus, wat wij reeds zeiden, onder deze omstandigheden zal onze diplomatie in Duitschland met de grootste waakzaamheid, en in Rusland, Oostenrijk en Italië met de grootste werkzaamheid, moeten optreden en zal de Regering in ons land met het grootste beleid, gepaard met de meeste omzichtigheid, de noodige maatregelen voor tegenweer moeten treffen.

Onder deze maatregelen rekenen wij ook, zooals is gebleken, het voorbereiden van het *vernielen* van eenige spoorwegbruggen, n.l. die te Hattem, Zutphen, Westervoort — door de bezetting van het fort, die daarna naar de hoofdlinie teruggaat — Nijmegen en Bommel. Ofschoon wij, zooals genoegzaam is gebleken, een vijand zijn van het *vernielen* van deze kunstwerken, omdat daardoor de vijand niet zoo heel lang wordt opgehouden, zoo achten wij het, in de *gegeven* omstandigheden — *de linie ZONDER inundatie en een aanzienlijk gedeelte van het leger nog VER daarbuiten* — noodig, het koste wat het wil, den aanvoer van sterke troepenafdeelingen en van belegeringsmaterieel per spoor zoo lang mogelijk tegen te houden. Bij alle tot nu toe behandelde gevallen was het alleen de quaestie het Duitsche veldleger zoo lang op te houden tot hulplegers, van Duitschlands tegenpartij, konden landen en ter hulp snellen en bij een rechtstreekschen oorlog moet Duitschland zijn leger en zijn belegeringstrein mobiliseeren, welken tijd wij benutten om onze inundatie te stellen, terwijl het in het *onderwerpelijke* geval wel niet het masker zal afwerpen vóór alles behoorlijk gereed en op verschillende treinen opgeladen is. Dat vervoer *moet* dus tegengehouden worden, het koste wat het wil. Wij zullen onze beschouwingen omtrent

dit punt staken, omdat wij te veel op het gebied van den werkelijken oorlog verdwaald zouden geraken. Men ziet hieruit echter, naar onze meening, weder dat men, om de doelmatigheid der te nemen maatregelen te bewijzen, van zelf het terrein van den werkelijken oorlog moet betreden om den overgang van den eenen tot den anderen toestand te kunnen bespreken.

Blijkt het dat Duitschland niet de rol speelt, die wij hebben behandeld — niet zoozeer omdat wij daarvoor *ernstig* beducht zijn, maar omdat bij een *volledige* behandeling van het opgegeven onderwerp niet mocht worden over het hoofd gezien dat zoo iets om welkereden ook *mogelijk* is — en dat het dus zich er toe bepaalt met belangstelling, en mogelijk met de geheime hoop dat België aan Frankrijk de handen langen tijd goed vol zal geven en het mogelijk zal verplichten onder een of ander voorwendsel vrede te sluiten, den oorlog gade te slaan, dan wordt onze positie natuurlijk veel gunstiger en zou er mogelijk aan gedacht kunnen worden van de troepen, die niet aan de grenzen staan, een paar lichtingen tijdelijk naar huis te zenden met de aanmaning zich steeds gereed te houden op de eerste oproeping *onmiddellijk* naar het korps terug te keeren. Ook bij de Marine zou men eenige bezuinigingsmaatregelen kunnen nemen door de minst bruikbare vaartuigen te Helder en Hellevootsluis binnen te brengen en slechts te voorzien van een noodbemanning voor het onderhoud; natuurlijk wordt dan eerst met verlof gezonden, evenals boven steeds is gezegd, het personeel, dat het eerst naar Indië moet. Deze schepen reeds dadelijk af te tuigen, zoo veel als noodig is, voor het opleggen in conservatie, achten wij nog wat voorbarig en gevaarlijk.

De Zuidelijke grens, vooral ter hoogte van de stelling van Antwerpen, moet natuurlijk sterk bezet worden, mogelijk ware het goed het 1^e regiment, uit zijne opnamestelling voorwaarts in de linie — tusschen het 2^e en 6^e — in te schuiven. Hoe meer Frankrijk moeite heeft om Antwerpen te bemeesteren, des te minder zal het er aan denken ook nog eens aan ons land te gaan tornen, zoodat er geen vrees bestaat dat het onze afdelingen aan de grenzen op de Maas zal terugwerpen. Het aantal

Fransche troepen om Antwerpen zal echter met den wederstand aangroeien en er zal dus meer gevaar bestaan dat onwillekeurig de grenzen worden overschreden en dat die troepen, in de hitte van het gevecht, door geweld — minstens door machtsvertoon — zullen moeten worden *gedwongen* de wapens neder te leggen.

Wij spraken tot nu toe niet van de interneeringskampen; het spreekt van zelf dat daaraan moet worden gedacht. Het is moeilijk te zeggen hoeveel verschillende troepen wij daarin mogelijk zullen moeten opnemen — bijv. Belgen, Franschen, Engelschen en Duitschers — waarop dus dient gerekend te worden.

De verdere ontwapening en de terugkeer tot den vredestand heeft naar omstandigheden een meer of minder snel verloop; zoolang de vrede niet geteekend is of althans de vijandelijkheden niet kunnen geacht worden voor goed te zijn gestaakt, kunnen wij onze troepen en Marine niet uit Noord-Brabant en Zeeland terugnemen.

B. Oorlog tusschen België en een der andere mogendheden, die nog niet genoemd zijn.

Bij zoodanigen oorlog *moet* de tegenpartij van België, wij merkten het reeds op, over zee komen om dat land aan te vallen. Om die reden is de toestand voor ons dan weder geheel anders, wel staat nu de geheele Belgische kust aan een landing bloot; terwijl in de beide voorgaande gevallen kon worden aangenomen dat zoowel Duitschland als Frankrijk sterk genoeg waren om die landing te beletten, maar België kan nu bijna zijn geheele veldleger aan de kust opstellen en zal dan denkelijk wel in staat zijn het landen op deze niet zeer uitgestrekte kustlijn zéér te bemoeilijken. Namen wij dus geen afdoende voorzorgsmaatregelen dan ligt het voor de hand dat de vijand, demonstreerende tegen de *Belgische* kust, onverwacht te Vlissingen zou binnen loopen en op *ons* grondgebied, in Zeeuwsch-Vlaanderen, zou landen; mogelijk zelfs zou hij kunnen beproeven

op Walcheren voet aan wal te zetten. Deze laatste handelwijze zou hoofdzakelijk ten doel kunnen hebben het Belgische leger, door overdreven geruchten omtrent de sterkte der gelande afdeelingen, die België niet kan doen verkennen en uit vrees voor een aanval over Zuid-Beveland en door Noord-Brabant, te nopen de kust te verlaten en zich ten Noorden van Antwerpen op te stellen, als wanneer het eigenlijke landingsleger de kust zou naderen en aan wal gaan.

Wij laten dus natuurlijk de eventueele hulp, die Duitschland en Frankrijk aan een der partijen zouden kunnen verleenen, aanvankelijk buiten beschouwing en nemen aan dat wij aan de landzijde en in onze Noordelijke vaarwaters niets te vreezen hebben. Het gevolg hiervan is dat wij met een gedeelte wapening kunnen volstaan en dat wij aanvankelijk zouden kunnen beginnen met van 2 brigades de miliciens voor korten tijd op te roepen om na afloop van dien tijd, als wanneer de toestand wel in zooverre zal zijn veranderd dat de landing, hoe dan ook, zal verricht of van den aanval zal afgezien zijn, deze brigades door twee andere te vervangen, tenzij de nabijheid van het oorlogstooneel uitgebreider maatregelen op de Zuidelijke grens noodig doet zijn.

De brigades, die het eerst voor mobilisatie in aanmerking zouden komen, zijn het 3^e en 6^e regiment met de 4 batterijen te Breda en Bergen op Zoom. Van deze brigades zouden wij er een te velde willen brengen, n.l. het 3^e regiment, waarvan nu alle vijf de bataljons kunnen uitrukken — het vijfde moet daartoe dus ook geoefend zijn in den velddienst — met de twee batterijen uit Bergen op Zoom. Het 6^e regiment, met de twee andere batterijen, blijft dan voorloopig te Breda, geheel marschvaardig beschikbaar om, hetzij per spoor naar Zeeland — om den spoorwegdam af te sluiten — of wel te voet naar de zuidelijke grens te worden overgebracht; al naar gelang de tegenpartij van België op Zuid-Beveland of Walcheren of wel in België zelf is geland. In het laatste geval bezet het 2^e regiment Hussaren mede de zuidelijke grens. Van het 3^e regiment Infanterie zouden wij 2 bataljons met een batterij naar

Breskens en 2 bataljons met een batterij naar Neuzen willen overbrengen om daar de kust te bezetten en met hulp van België te verdedigen, is de vijand in België geland, dan verplaatst zich deze macht gedeeltelijk naar de grens om deze aan te geven. Het 5^e bataljon kan nu verdeeld worden over Walcheren en Zuid-Beveland om de bewoners van den Scheldeoever zoo noodig te beschermen tegen overlast en zóóveel vertoon te maken dat de vijand kan zien, dat wij op onze hoede zijn, in welk geval hij wel geen dulle onderneming tegen die eilanden zal op het touw zetten.

Zoo noodig kunnen in tijds twee andere brigades gemobiliseerd en ter aflossing gezonden worden en een der andere regimenten cavalerie.

Op deze wijze behoeft de Regeering niet de Staten-Generaal ommiddellijk bijeen te roepen, wat altijd eenige onrust geeft in zulke tijden, maar kan zij de noodige credietwet voor de uitgaven wel later, als de toestand beter te overzien is, vragen.

Wat de Marine en de kustplaatsen aangaat, hangt het veel af van de sterkte van België's tegenpartij ter zee, welke maatregelen wij zullen nemen.

Op de Schelde zal een voldoende macht, bijv. de Rammonitors: *Luipaard* en *Haai* met 8 kanonneerbooten met 28 cM. A, moeten worden opgesteld terwijl voorts de reeden van Zieriksee en Brouwershaven, niet geheel en al onbezet mogen blijven, te Hellevoetsluis de land- en zeemacht zich behoorlijk moet wapenen en het fort Maasmond moet worden bezet en door de Marine ondersteund. Door het geheele zuidereskader te mobiliseeren kon in al deze behoeften ruimschoots worden voorzien. De pantserfort-compagnieën voor Maasmond en IJmuiden moeten, aanvankelijk op vredessterkte, derwaarts gaan en te Hellevoet kunnen eenige compagnieën Vesting-Artillerie op vredesvoet worden geplaatst om onnoodige oproeping van miliciens te voorkomen.

Daar België geen Marine heeft, bestaat er voor de tegenpartij geen aanleiding een sterke macht op zee te ontwikkelen. Dit neemt evenwel niet weg dat hij al zijn kleine schepen bij ongunstig weder zal moeten bergen op de Schelde of in de an-

dere zuidelijke zeegaten. In hoeverre het noodig zal zijn alsdan eenige troepen op de eilanden te plaatsen en hoe zal moeten gehandeld worden als een landingsvloot, voor storm beducht, bij ons zijn toevlucht zoekt, zal van de omstandigheden afhangen.

Beide gevallen zijn reeds vroeger besproken, zoodat onze meening daaromtrent bekend is.

Kiezen andere mogendheden België's partij dan verandert natuurlijk ook onze positie en vervallen wij in een van de reeds genoemde omstandigheden, waarnaar wij korthedshalve verwijzen.

Het kan zeer goed zijn dat wij dan tot een volledige bewapening zullen moeten overgaan.

VIERDE GEVAL. Oorlog tusschen twee of meer Staten behalve België en Duitschland.

Het is natuurlijk voor ons niet onverschillig welke staten met elkander in oorlog geraken. Zoo zou, om een paar voorbeelden te noemen, een oorlog tusschen Turkije en Griekenland ons niet alarmeeren; terwijl een oorlog tusschen Engeland en Rusland ons zou kunnen nopen op onze kust, vooral in onze vaarwaters, op onze hoede te zijn.

Na al hetgeen reeds is gezegd, zal het niet noodig zijn opnieuw elk geval, dat zich kan voordoen, afzonderlijk te behandelen en kunnen wij er ons toe bepalen te zeggen, dat wij bij elk ernstig conflict tusschen Engeland en een der andere zeemogendheden er op bedacht moeten zijn onze reeden en zeegaten behoorlijk te bewaken. Ditzelfde kan ook noodig zijn als Frankrijk en Rusland in oorlog mocht komen en laatstgenoemde staat aanvallend, met Oostzee-vloot en landingsleger, optrad.

Op onze kusten kunnen wij dan verplicht worden gelijke maatregelen te nemen als wij voor een oorlog tusschen Duitschland en Engeland noodig achten met dien verstande echter dat de Marine denkelijk maar gedeeltelijk en de landmacht waar-

schijnlijk in het geheel niet, in zooverre gemobiliseerd zal moeten worden dat de miliciens behoeven te worden opgeroepen. In elk geval zal men er mede kunnen volstaan de miliciens der landmacht lichtingsgewijze op te roepen zooals reeds meermalen is besproken.

De Marine zal dus zoowel het Vlie, en de reeden van Brouwershaven, Zieriksee en Vlissingen als de positie Helder en Hellevoetsluis, de Haven van IJmuiden en den Maasmond moeten bezetten. Van de sterkte der Marine van Engeland of Frankrijks tegenpartij, zal het afhangen of wij onze geheele zeemacht of slechts een gedeelte in dienst stellen.

Wat de landmacht aangaat zal men de bezettingen der kustplaatsen door detachceeren van artillerie- en infanterieafdeelingen op vredesformatie op sterkte moeten brengen.

Zoodra landingslegers in de Noordzee zijn, zal men weder er aan moeten denken de reeds meermalen genoemde eilanden en zeedorpen van eenige bezetting te voorzien tot geruststelling en c. q. bescherming der inwoners en tot het beletten van schending der onzijdigheid.

Wordt Duitschland in het conflict betrokken dan verandert de toestand voor ons mogelijk geheel en al, wij zullen dan echter verkeerren in een van de reeds behandelde omstandigheden en kunnen dus volstaan met daarnaar te verwijzen.

Slotwoord.

Ons slotwoord kan zéér kort zijn. In hoeverre de door ons voorgestelde maatregelen, vooral die, welke betrekking hebben op de opstelling der troepen in de verschillende gevallen, de strenge critiek van personen, meer bevoegd dan wij in dezen te oordeelen, zullen kunnen doorstaan, moeten wij uit den aard der zaak in het midden laten. Mocht die beoordeeling ongunstig zijn, dan zouden wij dat natuurlijk zéér betreuren. Onze eenige troost zou dan zijn de gedachte dat daarmede in zooverre nog niet veel verloren is, dat er niet veel kwaad door gesticht zal

worden, aangezien de Generale Staf ons geschrift toch wel nooit tot leiddraad zal nemen bij het voorbereiden van de door haar noodig geachte maatregelen. De gedachte dat 100 personen, indien zij een dergelijk voorstel moesten doen, ook met 100 verschillende projecten voor den dag zouden komen, waarvan de meeste bruikbaar zouden kunnen zijn, mag ons dan tot troost strekken. Wij hebben dan ook, hoe nauwgezet wij overigens dit punt hebben overwogen en overdacht, in dat gedeelte onzer taak niet het *zwaartepunt* van ons geschrift gezocht, maar hebben veel méér waarde gehecht aan de *grondslagen* waarop en het *doel* waarmede de opstelling van leger en vloot door ons is geregeld; terwijl wij er naar gestreefd hebben, hoofdzakelijk voor den niet-militairen lezer, te doen uitkomen *dat ons Krijgsbestuur met nooit volprezen ijver heeft getracht, en nog voortdurend tracht, door gedetailleerde en doe'treffende voorschriften alles zoodanig vast te stellen en te regelen, dat wij binnen den kortst mogelijken tijd, voor zooveel de sterkte en organisatie van onze levende strijdkrachten dat toelaten, geheel strijdvaardig gereed kunnen staan om den vijand te ontvangen.*

Voor al dit laatste achten wij van veel gewicht opdat het niet-militaire publiek de overtuiging verkrijge dat ons Krijgsbestuur al het mogelijke doet om de strijdvaardigheid van ons leger te verhoogen en dat dus de klacht over den *ongunstigen toestand* onzer levende strijdkrachten — *een klacht die helaas maar al te gegrond is* — niet het Krijgsbestuur maar de Regeering in haar geheel moet treffen.

De Regeering moet zorgen het GEHALTE van het leger te verbeteren en de behoorlijke samenstelling te verzekeren door de invoering van den verplichten persoonlijken dienst bij de Militie en den algemeenen dienst in tijden van oorlog en gevaar; zij moet de KRACHT van het leger verhoogen door het een doelmatige organisatie en dislocatie te geven en zorg te dragen dat geen afdeelingen kans loopen verloren te gaan en dat overal, waar afdeelingen van het leger ten gevolge van de geringe getalsterkte van het geheel — die aan zekere grenzen onverbiddelijk gehouden is — tot een taak geroepen kunnen worden, die voor haar te zwaar is, door het daar

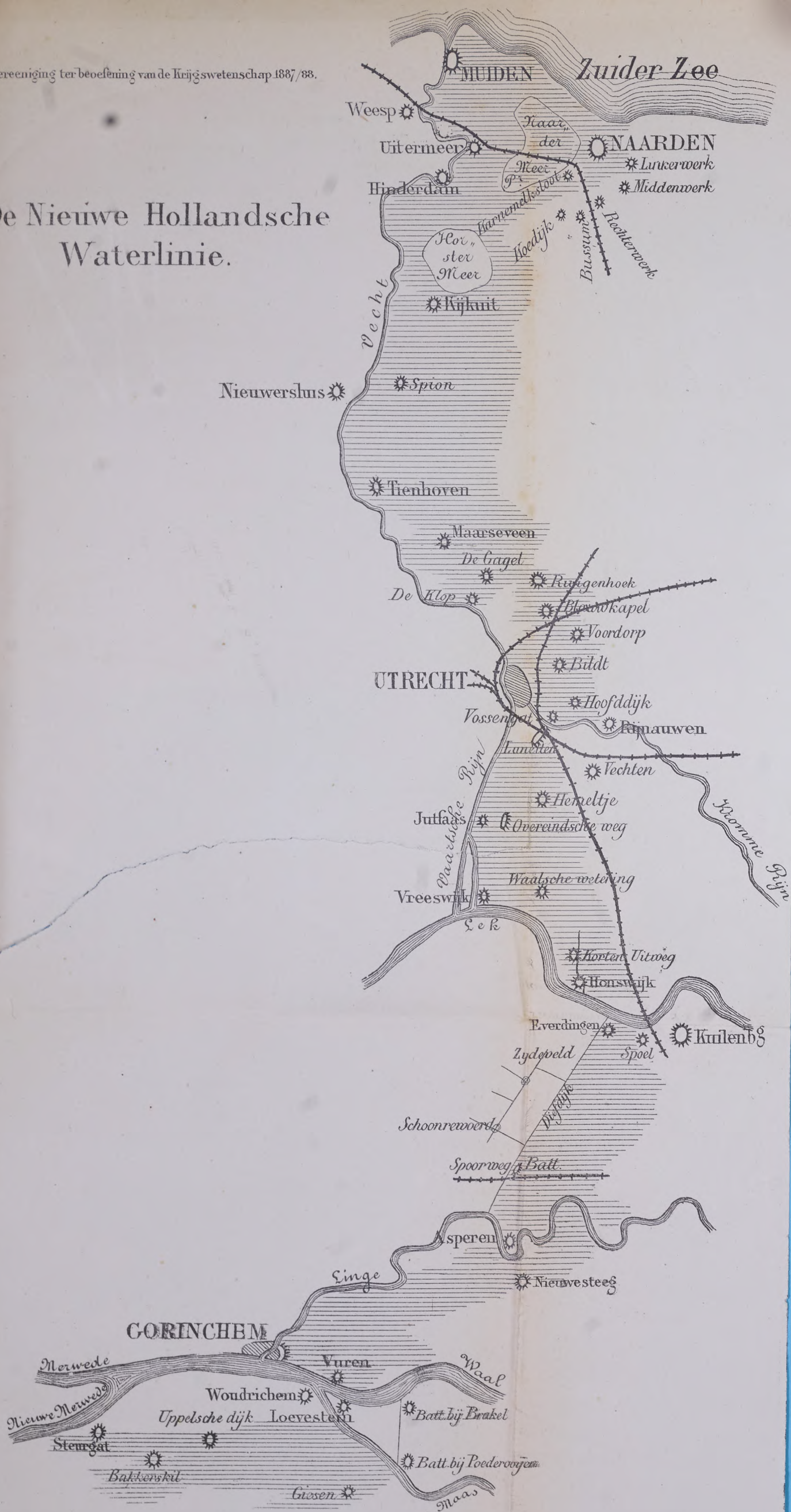
aanwezig zijn van kunstmatig daargestelde terreinversterkingen den noodigen steun zullen vinden om hare taak ten volle uit te voeren en zij moet eindelijk de AANVULLING verzekeren door een deugdelijk reserve-stelsel.

Mocht het ons gelukt zijn *die* overtuiging te vestigen en mochten wij bovendien door dit geschrift, wanneer het voor den druk in aanmerking komt, er iets toe bij gebracht hebben dat *eindelijk* eens tot de zoo noodige afdoende verbetering onzer levende strijdkrachten worde overgegaan — een verbetering op *onverantwoordelijke wijze* tot nu toe achterwege gelaten — dan zal het meer nut afwerpen, dan wanneer het een zuiver technische strekking en, als *Krijgskundig studieboek*, een veel hoogere waarde had dan nu het geval is.

Amsterdam, 6 Augustus 1886.

De Gep. Kapitein der Artillerie,
W. HOOGENBOOM.

De Nieuwe Hollandsche Waterlinie.

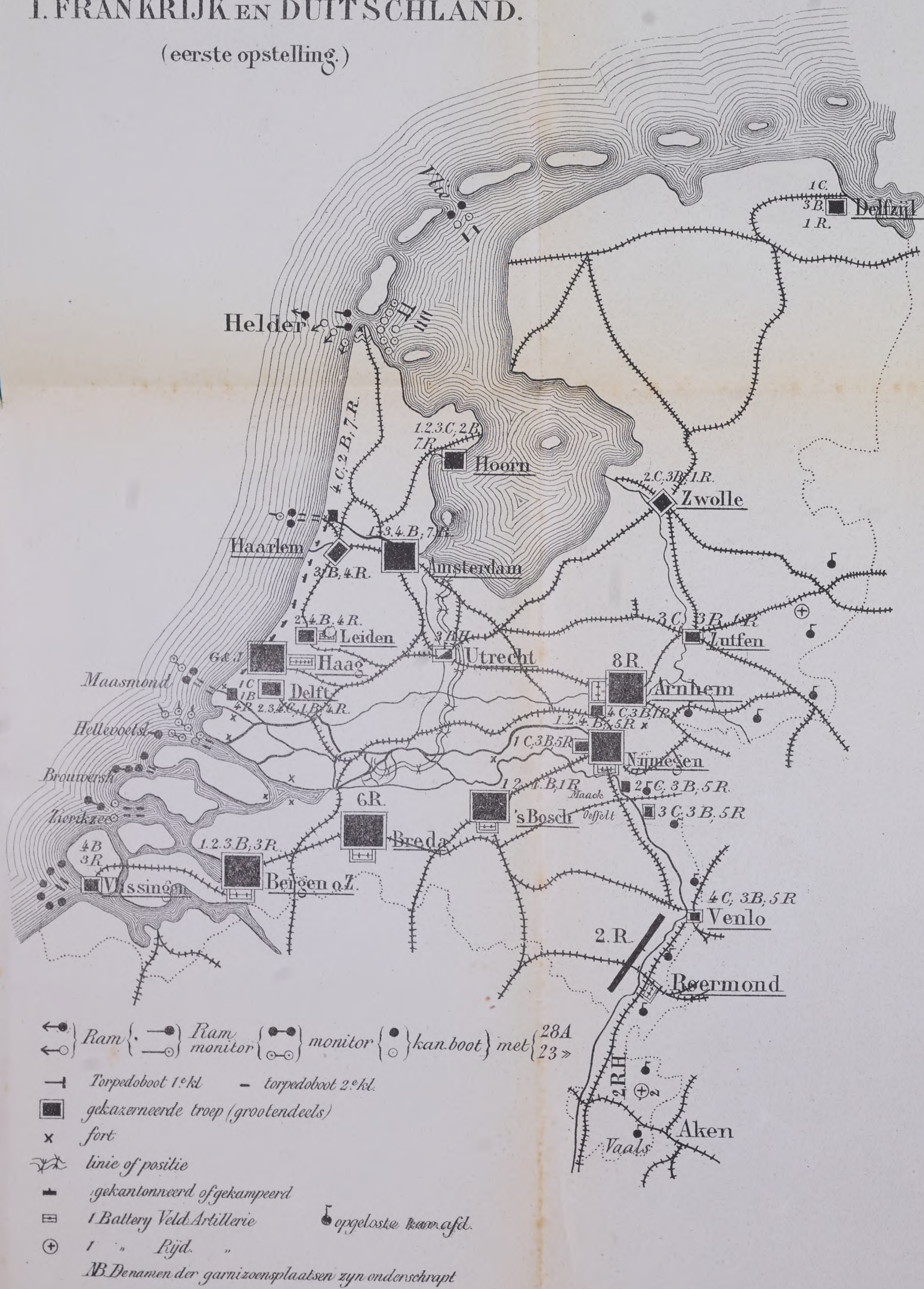

I. FRANKRIJK EN DUITSCHLAND.

(eerste opstelling.)

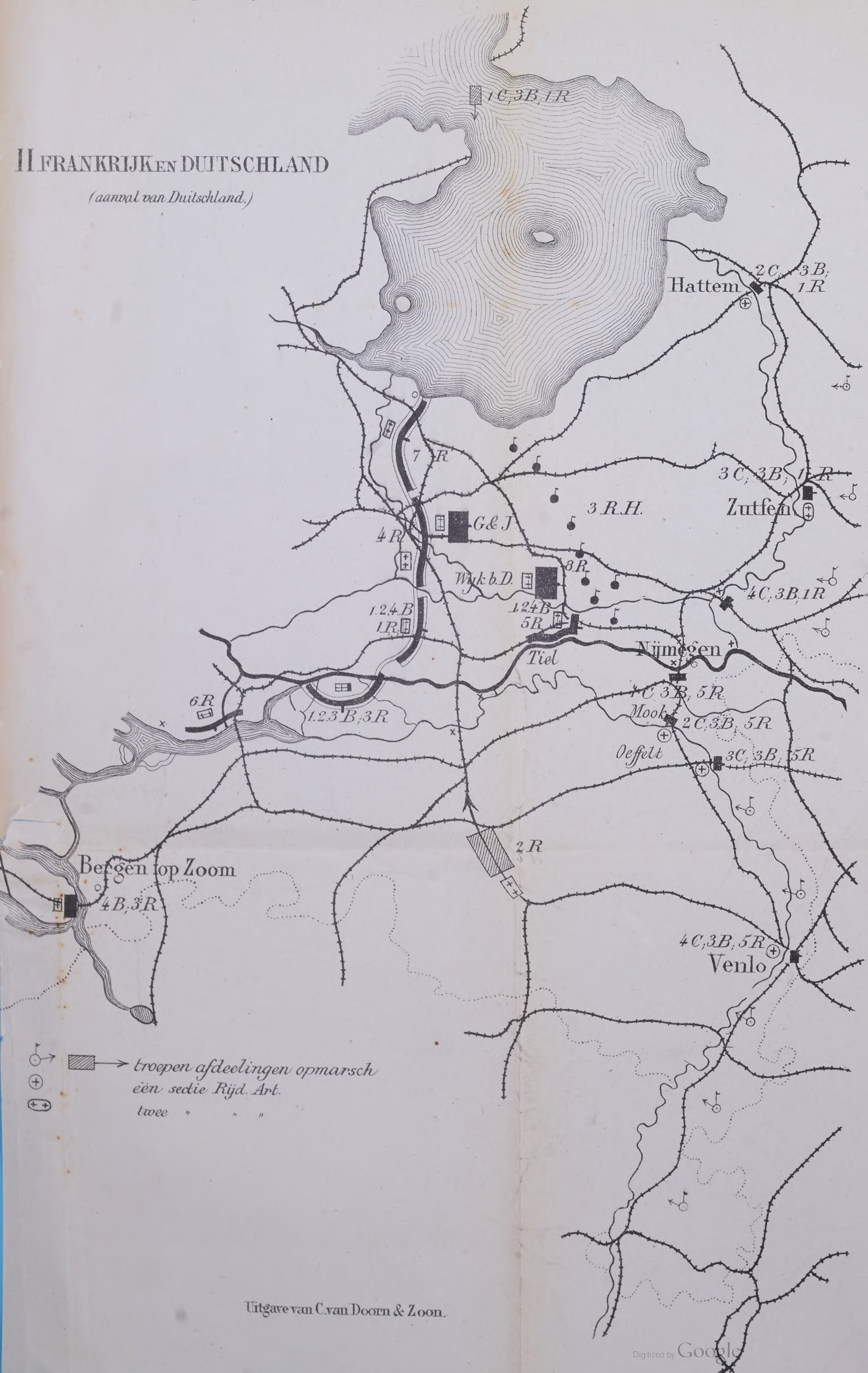

II FRANKRIJK EN DUITSCHLAND

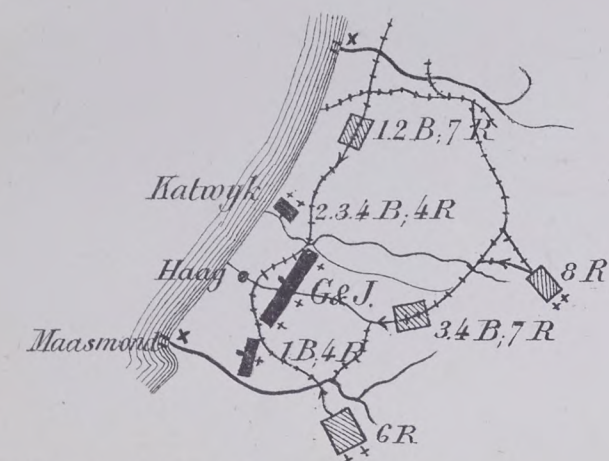
(aanval van Duitschland.)

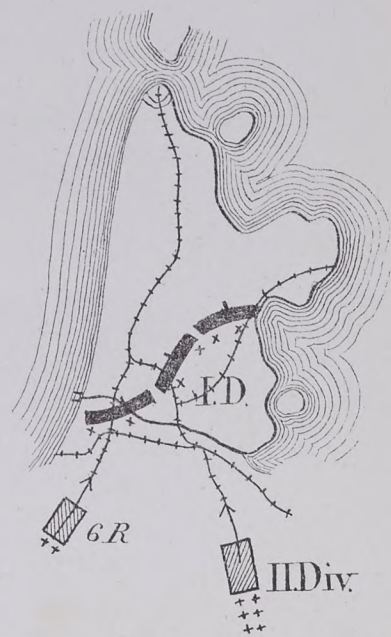
IV. FRANKRIJK EN DUITSCHLAND.

(Landing der Franschen $\frac{1}{2}$ van Katwijk)

(Landing der Franschen $\frac{1}{2}$ van Katwijk)

(Landing der Franschen in Noord Holland.)

III. FRANKRIJK EN DUITSCHLAND.

(Positie achter de Waal.)

V. FRANKRIJK EN DUITSCHLAND

(De Franschen over den Rijn.)

NB. 3 en 6 R blijven voorloopig in Zeeland.

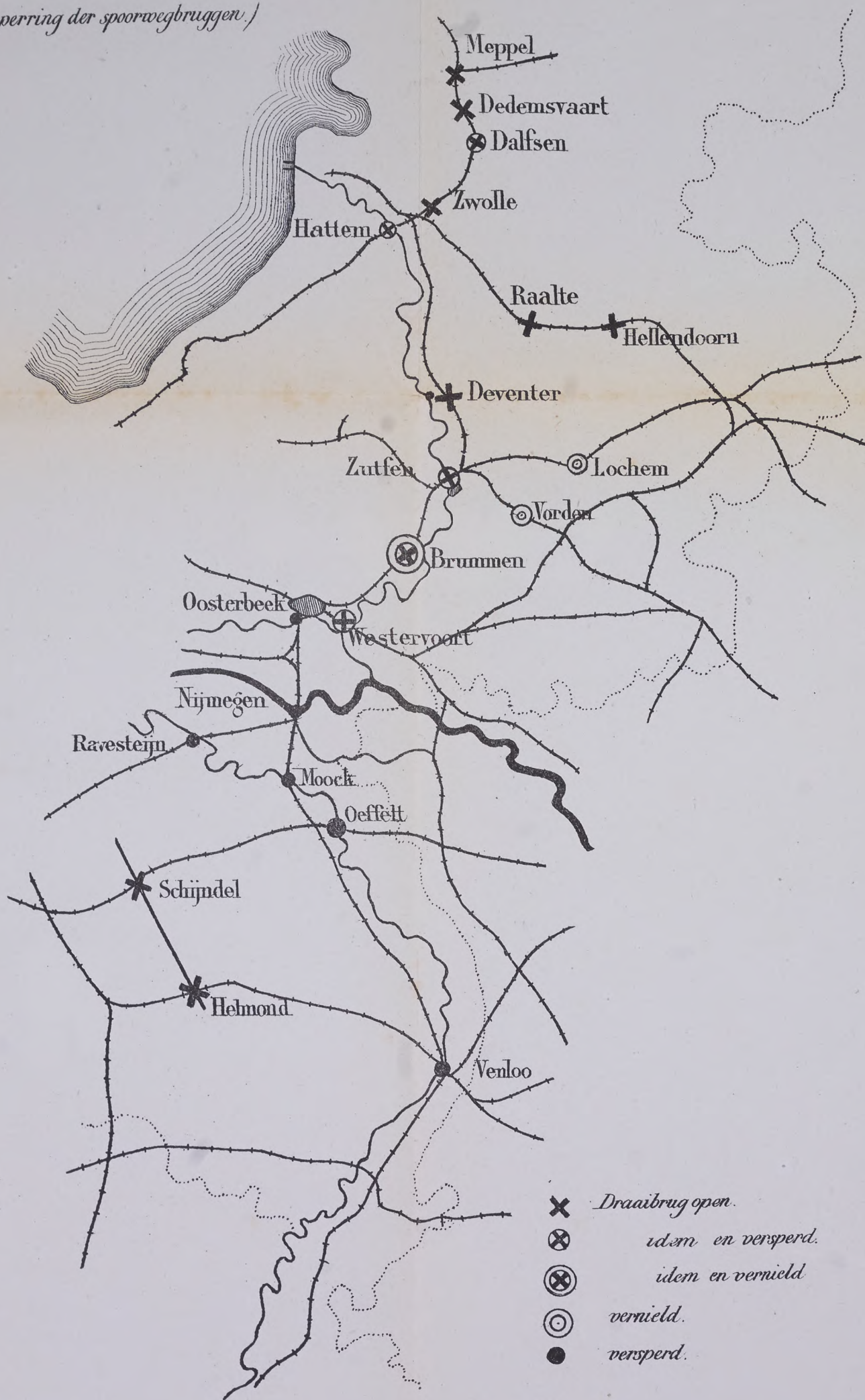

VII. FRANKRIJK EN DUITSCHLAND.

(*Versperring der spoorwegbruggen.*)

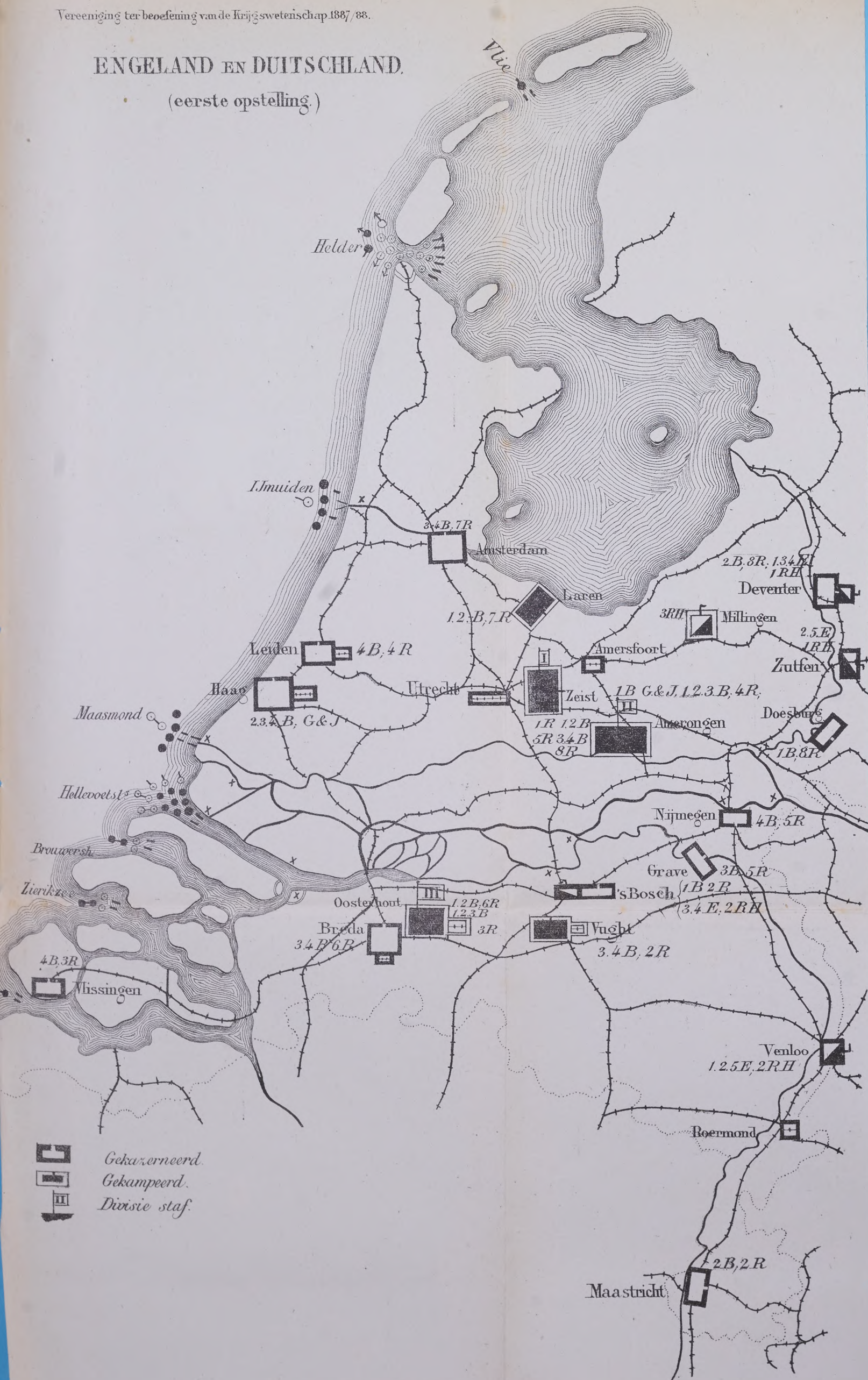

ENGELAND EN DUITSCHLAND.

(eerste opstelling.)

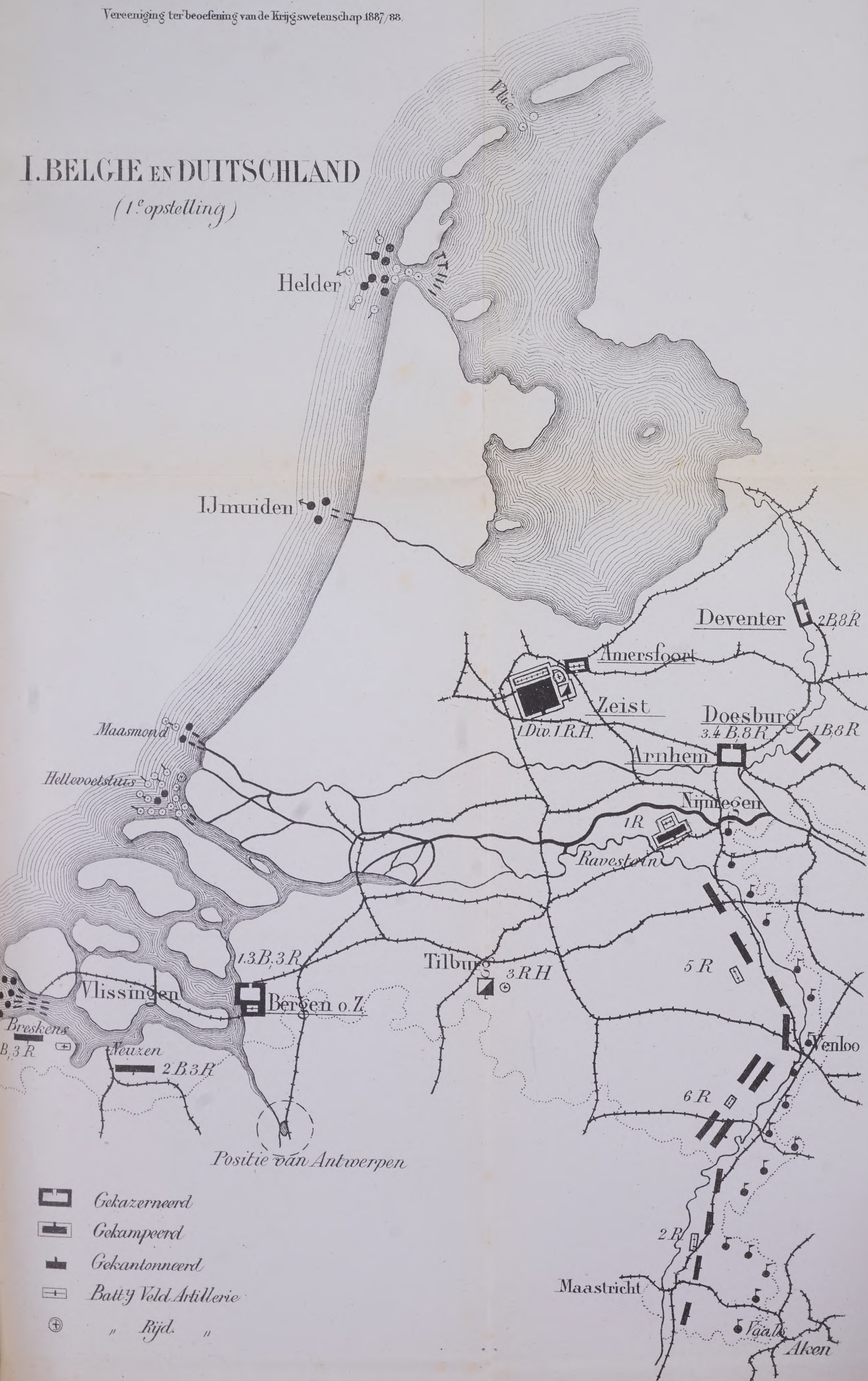

I. BELGIE EN DUTSCHLAND

(1° opstelling)

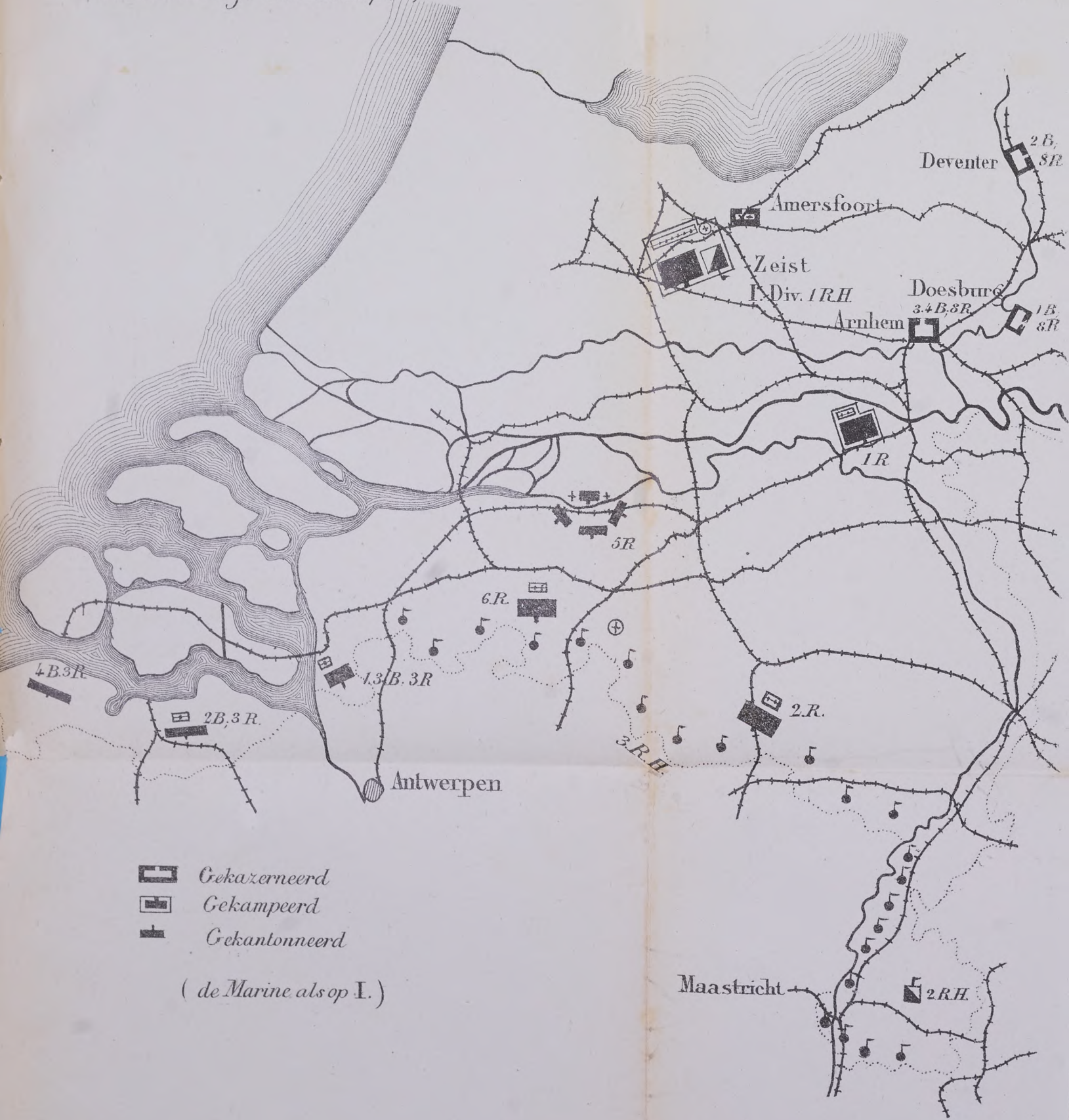

II. BELGIË EN DUTSCHLAND

2^e opstelling

(Het Duitsche leger voor Antwerpen.)

III. BELGIE EN DUITSCHLAND

(De Duitschers door de Franschen terug gedreven)

